ANDRÉ FONTAINE

ISTORIA RĂZBOIULUI RECE

DOSARE XX

Istoria războiului rece

ANDRÉ FONTAINE

HISTOIRE DE LA GUERRE FROIDE

II

De la Guerre de Corée à la crise des alliances. 1950—1967

© 1965, Librairie Arthème Fayard
© 1992, Editura Militară
str. General Constantin Cristescu, nr. 5
sector 1, București, cod 70764

ANDRÉ FONTAINE

ISTORIA RĂZBOIULUI RECE

De la Războiul din Coreea la criza alianţelor. 1950—1967

vol. 4

Ediţie îngrijită, traducere, note, cronologie
şi indice de GEORGE G. POTRA
şi DELIA RĂZDOLESCU

Editura Militară, Bucureşti, 1994

Coperta : FLORIN CREANGĂ

Ilustrația copertei I : NIKITA SERGHEEVICI HRUȘCIOV și JOHN FITZGERALD KENNEDY cu ocazia întâlnirii de la Viena, 3 iunie 1961.

ISBN 973-32-0396-3

SPARTACUS PREDĂ ȘTAFETA

Două mari pericole amenință existența religiilor : schismele și indiferența

TOCQUEVILLE

(Democrația în America)

13.

MAIESTATEA SA SPUTNIKUL

Domnul de Conty a grăit ca un om care voia război și a acționat ca un om care voia pace.

RETZ (1)
(*Memorii*, cartea a II-a)

La 26 august 1957, Agenția T.A.S.S. anunța (2) lansarea unei „superrachete balistice intercontinentale cu mai multe trepte", altfel spus a unei rachete capabile să atingă pe neașteptate solul american, ca și o serie de explozii nucleare și termonucleare.

Pe moment, numeroși „experți" occidentali au crezut că Hrușciov blufa. La 4 octombrie 1957, ei vor trebui să-și schimbe părerea : U.R.S.S. lansa pe orbită primul său Sputnik (3), o sferă de 83 kg, cu un diametru de 58 cm, al cărui *bip-bip,* rupând liniștea eternă a Spațiului, îl va face să rețină gloria Rusiei și a marxism-leninismului. Pe data de 8 octombrie, Radio Cairo va exprima reacția cvasiunanimă a Lumii a Treia afirmând :

era planetară sună sfârșitul colonialismului ; politica americană de încercuire a Uniunii Sovietice a eșuat în mod lamentabil. În aceeași zi, Moscova va anunța experimentarea unei bombe cu hidrogen *de mare putere și de concepție nouă (4).* La 3 noiembrie 1957, va fi lansat un nou Sputnik (5) ; cântărea de șase ori mai mult și avea la bord o cățelușă, ceea ce îi va indigna, în special în Anglia, pe amicii animalelor.

Prima reacție în Statele Unite (6) față de acest salt înainte în tehnologie a fost ridicolă. *Sputnikul nu are nici o valoare militară* [1], va declara Ike, iar ministrul american al Apărării, Charles Wilson (7), va afirma că *este vorba de un truc științific, care nu va tulbura somnul nimănui.* Era un neadevăr flagrant. Dacă sovieticii putuseră lansa un satelit artificial, faptul se datora unei rachete extrem de puternice ; nu era deci absolut deloc de necrezut că dispun de o rachetă intercontinentală. Statele Unite lansaseră, cu concursul specialiștilor germani, imediat după victoria asupra Reichului și a Japoniei, proiecte de rachete plecând de la celebra V 2 (8). Dar încrederea absolută a Pentagonului (9) în bombardierele sale strategice (10) și patima pentru economii a ministrului Apărării, Wilson, au avut drept efect o extremă încetineală în punerea la punct a programelor de fabricare cerute de către cei mai dinamici dintre tinerii generali. De-abia în cursul anului 1958 și după numeroase eșecuri, Statele Unite vor proceda la încercări reușite ale prototipurilor rachetei cu rază medie de acțiune (I.R.B.M.) *Jupiter* și rachetei intercontinentale (I.C.B.M.) *Atlas* (11).

În așteptarea momentului ca *Atlas* să devină, așa cum spun militarii, „operațională", toate datele strategice ale competiției sovieto-americane erau răsturnate. Teritoriul Statelor Unite încetase să mai fie un „sanctuar" inviolabil. Foarte repede, totuși, Administrația își va aprecia eroarea și va înțelege că sunt în joc atât prestigiul, cât și securitatea Statelor Unite. *Sputnikul* — va spune Paul-Henri Spaak (12), care devenise, la 16 mai 1957, se-

cretar general al N.A.T.O. — *poate fi evenimentul care să ne trezească* [2]. La 23 octombrie 1957, Eisenhower și Macmillan (13) vor publica o declarație în care afirmau convingerea lor că dacă *despotismul a putut produce adesea realizări spectaculoase,* al căror *preț a fost copleșitor... amenințarea totalitară va da înapoi la momentul potrivit... cu condiția ca națiunile libere să nu se dea bătute și să-și utilizeze resursele cooperând armonios.*

Ceasul „interdependenței" a sunat deci [3]. Pentru a studia mijloacele, ei vor propune aliaților lor organizarea, în decembrie, la Paris, a unei conferințe la nivel înalt a N.A.T.O.(14). Atunci când aceasta se va deschide, prestigiul american era foarte scăzut. Administrația spațială, N.A.S.A. (15) lui Werner von Braun (16), a încercat în zadar să satelizeze o minusculă copie a Sputnikului : *Grapefruit*. Eșecul său (17), după o pregătire zgomotoasă, a provocat râsul întregii Planete, în timp ce presa comunistă va relua tema dezvoltată de către Hrușciov în fața a doi ziariști brazilieni : *Sputnicii dovedesc că socialismul a câștigat întrecerea între țările socialiste și cele capitaliste... că economia, știința și cultura și geniul creator al poporului în toate domeniile vieții se dezvoltă mai bine și mai repede în socialism* [4].

Abia în februarie 1958 americanii vor ajunge să satelizeze un foarte mic *Explorer* (18). Trei luni mai târziu, rușii vor plasa pe orbită un Sputnik de 125 de ori mai greu. Foarte puțini vor fi aceia care — amintindu-și de miracolele înfăptuite, pornind de la nimic, în industria de război americană, în timpul conflictului mondial — vor îndrăzni să prezică cu convingere că, într-o zi, Statele Unite vor ajunge din urmă U.R.S.S. în cursa spațială.

La un an după Budapesta, în orice caz, optimismul era la apogeu la Moscova, în momentul în care a 40-a aniversare a Revoluției din Octombrie aducea acolo pe conducătorii tuturor partidelor comuniste din lume, inclusiv pe Mao (19), care va face cu această ocazie ultima sa călătorie în U.R.S.S. Conducătorii celor 12 partide co-

muniste aflate la putere în țările lor vor conferi mai multe zile cu ușile închise (20). La 22 noiembrie 1957, ele vor publica o foarte lungă declarație, din care rezulta că, *în ciuda aserțiunilor absurde ale imperialismului privind o pretinsă criză a comunismului,* comuniștii vor ști *să riposteze printr-o nouă consolidare a unității și coeziunii lor în fața tentativelor forțelor reacționare imperialiste de a împiedica mersul societății spre o nouă eră* [5].

Asupra occidentalilor acest document va avea, la momentul respectiv, efectul unei noi declarații de război, sau cel puțin de război rece, o reafirmare a convingerii comuniștilor că mersul istoriei este în favoarea lor și că tot ceea ce „imperialismul" are de făcut este să nu încerce să profite de coexistența care i se propune pentru a contracara drumul său spre victoria universală. Și totuși, această reuniune, desfășurată la un an după criza care a zguduit într-atât mișcarea comunistă, va constitui în realitate mai ales o încercare de a pune capăt divergențelor care se manifestau în rândurile sale din ce în ce mai mult, acum, după moartea și răsturnarea de pe piedestal a despotului, a cărui voință de fier menținuse atât timp cât fusese în viață coeziunea „lagărului socialist".

Cu siguranță, la acea dată chinezii erau în continuare hotărâți să joace cartea lui Hrușciov. Mao va declara în fața celor 12, reuniți în spatele ușilor închise, că *linia pe care acesta o reprezintă este mai corectă și că a te ridica împotriva acestei linii este o greșeală* [6]. Dar, pentru el, *caracteristica situației actuale este că vântul de la Răsărit biruie vântul de la Apus. Ceea ce înseamnă că forțele socialismului au dobândit o superioritate zdrobitoare asupra forțelor imperialismului.*

Va deduce că acesta din urmă nu va declanșa războiul. Totuși, va spune el, *dacă imperialiștii vor să declanșeze, cu tot dinadinsul, războiul, nu vom avea de ales și va trebui să ne hotărâm să înfruntăm dușmanul. Am avut* — va continua el — *o discuție cu un om politic străin* — Nehru, potrivit versiunii sovietice a acestui discurs —

în legătură cu acest aspect. Dacă va izbucni un război atomic, oamenii vor fi, potrivit acestuia, exterminați în totalitatea lor. I-am spus că dacă, în cel mai rău caz, jumătate din populația Pământului ar fi nimicită, ar mai rămâne cealaltă jumătate. Dar atunci imperialismul ar fi lichidat și întreaga lume ar deveni socialistă [7].

Este adevărat că, în același discurs, deși îi trata pe *reacționarii socotiți puternici* drept *tigri de hârtie, ce ar trebui desconsiderați din punct de vedere strategic, întrucât Marx și Engels au declarat că în întreaga lume capitalismul va fi răsturnat,* Mao va găsi cu cale să adauge că *în problemele concrete... am da dovadă de aventurism dacă nu am ține seama de dușman* [8].

În ciuda acestui fapt, în același discurs, îi va ataca *pe cei cărora le e frică în fiecare zi de război* [7], în mod evident sovieticii, pentru că, o lună mai târziu, revista chineză „Cultura Lumii" scria rece că *noile rachete sovietice pot nu numai să atingă indiferent ce bază militară din Europa centrală, Asia sau Africa, dar pot, de asemenea, să impună Statelor Unite, pentru prima dată în istorie, o poziție în care nici nu pot să fugă, nici să riposteze* [9].

Sovieticii ar fi putut poate, dar desigur nu o voiau. Se știe astăzi că includerea în declarația celor 12 partide comuniste a celor mai militante pasaje se datorează insistențelor chinezilor. Același lucru este valabil în privința condamnării simultane a *revizionismului* și a *dogmatismului,* acesta din urmă fiind declarat mai puțin periculos decât cel dintâi și în legătură cu recunoașterea rolului conducător al U.R.S.S. în fruntea lagărului socialist, pe care Hrușciov nu voia nici într-un fel să-l vadă afirmat. Într-adevăr, nu era dorință mai fierbinte decât aceea de a face ca Iugoslavia să revină în sânul socialismului. Or, aceasta nu putea semna textul care condamna „revizionismul" [8] sinonim cu titoismul — și care sublinia necesitatea de a întări lagărul, atâta timp cât ea cerea desființarea blocurilor, victoria mondială a socialismului trebuind să fie, după ea, un rezultat al superiorității sale

intrinsece și al victoriei sale în diverse țări, atunci când condițiile vor fi coapte, și nu al unui război, fie el cald sau rece.

Situația nu se va deteriora totuși decât încet-încet. Kardelj (21), care îl va reprezenta pe Tito la festivitățile de la Moscova, va semna documentul — un lung șir de platitudini — pe care îl vor adopta delegații celor 64 de partide comuniste invitate. Dar, în aprilie 1958, congresul comuniștilor iugoslavi va aproba la Ljubljana un nou program, care proclama, între alte erezii, că *forța de acțiune a socialismului n-ar mai trebui să fie orientată, cu prioritate, spre problemele răsturnării capitalismului* și că este *fals din punct de vedere teoretic* și *periculos din punct de vedere practic* a susține că partidele comuniste dețin un monopol asupra fiecărui aspect al evoluției societății spre socialism. El afirma în plus că un stat, *chiar socialist, poate, ca urmare a poziției hegemonice pe care a dobândit-o,* dintr-o rațiune sau alta, *să exploateze sub raport economic o altă țară* [6].

La 19 aprilie 1958, „Kommunist" (22) din Moscova va denunța revizionismul iugoslav, vinovat de a fi pus *pe același plan politica pașnică a statelor socialiste și politica agresivă a cercurilor conducătoare ale statelor imperialiste.* La 5 mai 1958, „Cotidianul poporului" (23) de la Beijing va declara că programul iugoslav este *conform dorințelor imperialiștilor americani.* „Pravda" (24) va reproduce integral acest articol și va ataca la rândul ei, pe data de 9 mai 1958, tezele Belgradului. La 29 mai 1958, U.R.S.S. va amâna cu 5 ani creditele promise în 1956 Belgradului pentru punerea în aplicare a planului său cincinal.

La 15 iunie 1958, ziarul comunist ungar „Népszabadság" (25) va publica un articol imens în care denunțarea deviaționismului iugoslav era însoțită de frecvente mențiuni ale numelui lui Imre Nagy. Două zile mai târziu, comunicatul Ministerului de Justiție de la Budapesta, anunțând executarea fostului prim-ministru, afirma că

acesta *a găsit sprijin* (26) din partea ambasadei iugoslave [11]. Belgradul va replica, exprimându-și *profunda sa indignare* față de știrea execuției și va dezminți, ca fabricate de la un capăt la altul, afirmațiile ungare privind contactele pe care le-ar fi stabilit Nagy și prietenii săi cu rezistența în timpul cât se refugiaseră la ambasada iugoslavă [12]. Guvernul Kadar (27) va răspunde pe același ton și presa comunistă din întreaga lume se va dezlănțui în injurii contra lui Tito. Gomulka (28) însuși, reîntors din Ungaria, va declara la Gdansk : *Nimic, absolut nimic, nu justifică atitudinea tovarășilor iugoslavi în prezentul conflict, care este diferit de conflictul din anii 1948—1950. Astăzi, vina revine în întregime Iugoslaviei* [13].

Dată fiind necunoașterea în Occident, la acea vreme, a dezacordurilor sino-sovietice, exista tentația să se vadă în clocotitorul Nikita o reîncarnare a lui Stalin, dat fiind că restabilise ordinea în „lagăr", că-și lichidase adversarii în interiorul puterii sovietice și întemeiase pe sputnici și rachete intercontinentale puterea și prestigiul U.R.S.S. Așa că, declarația pe care o va adopta la rândul său, la 19 decembrie 1957, la Paris, Conferința atlantică la nivel înalt, va denunța textul celor 12 de la Moscova drept o reafirmare a *hotărârii lor de a ajunge la dominarea lumii întregi, dacă este posibil, prin subversiune și, la nevoie, prin violență* [14].

Această declarație era însoțită de un comunicat ai cărui semnatari — afirmând că sunt dispuși să negocieze cu U.R.S.S. în privința dezarmării — își exprimau deopotrivă hotărârea lor de a da apărării occidentale *maximum de eficacitate, luând în considerare ultimele progrese tehnice* [14], altfel spus, de a găsi un mijloc de apărare față de amenințarea care plana din partea armelor intercontinentale sovietice asupra teritoriului american.

Încă din zilele care au urmat lansării primului Sputnik, *Strategic Air Command* (29) a hotărât să mențină în permanență în aer un anumit număr din aparatele sale, astfel ca, dacă bazele lor ar fi distruse ca urmare a unui atac surpriză, să-și poată totuși executa misiunile

de represalii. Dar instalarea în Europa occidentală a unor rampe de lansare pentru rachete cu rază medie de acțiune era menită să constituie o ripostă mai eficace și, încă din luna noiembrie 1957, se vor angaja convorbiri pe această temă între Statele Unite și unii dintre aliații lor, printre care Marea Britanie (30), Turcia (31) și Italia (32), care și-au dat repede un acord de principiu.

Eventualitatea acestei instalări va provoca, în mod firesc, o vie dezbatere în sânul opiniei publice, destul de tentată să gândească că aceasta va avea drept efect, în caz de conflict, să atragă trăznetul. Hrușciov n-a pierdut ocazia să stimuleze aceste incertitudini, declarând ambasadorului Greciei, în limbajul său colorat, că trebuie să se aștepte, în caz de război, să vadă distrus Parthenonul și evocând pentru italieni pagubele pe care le vor suferi plantațiile de portocali în spatele cărora trebuiau să se afle ascunse, dacă este să dăm crezare presei lor, rachetele *Jupiter*.

Aceste aprehensiuni erau de natură, în mod evident, să favorizeze o încercare de relansare a negocierilor privind dezarmarea. Din 1946 ele nu avansaseră deloc. S-au lovit totdeauna, în ultimă instanță, de problema controlului ; neîncrezători, occidentalii nu voiau să reducă forțele lor fără să știe exact cu ce va rămâne U.R.S.S. ; aceasta, prea puțin preocupată să faciliteze sarcina spionilor capitaliști, nu va accepta să lase să fie controlate resursele sale decât la încheierea procesului de dezarmare generală. În plus, Moscova va pune în fruntea revendicărilor sale renunțarea la armele atomice, a căror deținere constituia pentru Statele Unite singurul mijloc de a contrabalansa superioritatea rușilor în mijloace clasice, superioritate zdrobitoare în acea epocă.

Datorită acestui fapt, scepticismul era cvasigeneral printre conducătorii celor două lagăre în legătură cu posibilitatea de a ajunge la un rezultat apreciabil în acest domeniu. Sherman Adams, asistentul personal al lui

Eisenhower, scria că, în ce-l privește pe Foster Dulles, *această problemă părea că nu trebuie să iasă niciodată din laboratorul în care o întâlnisc pe timpul administrației Wilson (33).* Pentru Ike totuși, *era o necesitate reală și presantă a zilelor noastre, singurul mijloc de a obține pacea și securitatea* [15]; el încredințase responsabilitatea acestor probleme unui uriaș optimist, Harold Stassen (34), nenorocosul candidat la investitura Partidului Republican pentru alegerile prezidențiale din 1948. Fost guvernator de Minnesota, convins la fel de ușor ca toți cei de prin partea locului că toate problemele sunt rezolvabile dacă sunt abordate cu energie și bunăvoință, el nu înceta să sublinieze avantajele pe care economia americană le va trage dintr-o dezarmare efectivă.

Stassen, care era autorul unui plan al „cerurilor deschise", prezentat de către Eisenhower în 1955 la Conferința la nivel înalt de la Geneva, se găsea la Londra, în martie 1956, în timpul vizitei (35) lui Bulganin și Hrușciov. Aceștia îl vor invita să se întâlnească cu ei. Hrușciov va denunța în proiectul de inspecție aeriană o încercare a imperialiștilor de a-și vârî nasul *în casa și în ograda altuia;* își va declara convingerea că ora dezarmării n-a venit încă, adăugând, totuși, că U.R.S.S. o va aștepta cu răbdare. În concluzie, el va sugera ca americanii să înceapă prin a-și reduce forțele lor în Germania, promițând că, dacă o vor face, le vor urma exemplul [16].

La câțiva pași de Hotelul Claridge, unde avusese loc această întâlnire, se desfășura, la Lancaster House, reuniunea pentru care venise Stassen în capitala britanică: aceea a subcomitetului de dezarmare, creat în 1954, în climatul de destindere care a urmat armistițiului din Coreea (36), și din care făceau parte doar Statele Unite, Marea Britanie, U.R.S.S., Franța și Canada.

Duse de oameni precum Stassen sau Jules Moch (37), care manifestau o mare dorință de a ajunge la o perfectă cunoaștere a unui dosar totuși extraordinar de complex,

aceste negocieri se derulau într-un spirit constructiv. Indiferent de unghiul din care se aborda chestiunea, se revenea mereu la dificultatea esențială : aceea a verificării. Proiectului „cerurilor deschise", prezentat de către Ike la Conferința la nivel înalt de la Geneva, din 1955, rușii îi opuseseră ideea unui control exercitat la nodurile rutiere și feroviare, pe aerodromuri și în porturi. La 21 martie 1956, Stassen va sugera crearea de zone limitate, în Statele Unite și în U.R.S.S., unde să fie experimentate metodele de control propuse de către cele două țări. Dar rușii nici n-au vrut să audă de așa ceva. Atunci când, la 27 martie — schimbându-și poziția tradițională — ei vor avansa propunerea ca, pentru început, dezarmarea să se limiteze la măsuri de reducere a armamentelor clasice, se va considera că sub masca unui gest de conciliere nu se ascunde nimic mai mult decât o manevră menită să permită economiei sovietice să profite de progresele tehnicii militare. La 14 mai, de altfel, Kremlinul va decide o reducere unilaterală (38) a efectivelor Armatei Roșii.

La 17 noiembrie 1956, totuși, U.R.S.S. accepta o inspecție aeriană pe o adâncime de 800 km, de o parte și de alta a cortinei de fier. Dar declarația (39) în care era inclusă această propunere, cuprinzând de altfel unele alineate deosebit de dezagreabile la adresa Franței și a Angliei, avea de fapt drept obiect să propună o conferință la nivel înalt în cinci. Ținând cont de momentul publicării sale, ea avea într-adevăr prea mult aerul unei încercări de a atenua, printr-o inițiativă pacifică spectaculoasă, dezaprobarea față de intervenția Kremlinului, cu 13 zile mai devreme, împotriva revoltaților unguri.

La 20 martie 1957, Uniunea Sovietică va face un nou pas, propunând interzicerea experiențelor nucleare : această măsură fusese sugerată de către Nehru, încă de la 31 martie 1954, a doua zi după experiențele deosebit de impresionante din Bikini (40). Guvernul de la Moscova a reluat-o în numele său în 1955. Dar era pentru prima

dată când prezenta această măsură ca distinctă, putând fi adoptată dincolo de orice alt progres pe calea dezarmării.

Anglo-saxonii îl vor aproba pe Jules Moch când acesta va declara, la 14 iunie, că Franța nu se va simți legată de un acord în acest sens dacă el nu va fi însoțit de oprirea producției de materiale fisionabile în scopuri militare. La 21 august, totuși, după lungi discuții, occidentalii vor propune să se suspende experiențele pe timp de doi ani, fiind de la sine înțeles că fiecare își va putea redobândi libertatea la expirarea acestui interval, dacă nici un sistem de control satisfăcător n-ar fi fost pus în aplicare în acest răstimp. La 27 august 1957, la câteva ore după anunțarea lansării rachetei intercontinentale sovietice, Zorin (41), delegatul U.R.S.S. în subcomitetul de la Londra, va respinge această ofertă în termeni care lasă să se prevadă retragerea guvernului său din organismele pentru dezarmare. Kuznețov (42) va anunța acest lucru în mod efectiv la 4 noiembrie, la O.N.U., adăugând că el nu va mai participa pe viitor la negocieri decât dacă ele se vor desfășura cu participarea tuturor membrilor Națiunilor Unite. Cerându-i-se să-și reconsidere poziția, Uniunea Sovietică va face cunoscut că nu va lua loc decât într-un organism în care Estul și Vestul vor fi reprezentate în mod egal.

Retragerea sa va stârni consternare. Și dacă „Life" va publica la 16 decembrie un articol în care Foster Dulles denunța inutilitatea și riscurile oricărei discuții cu *forțele malefice,* un număr de delegați prezenți la conferința la nivel înalt a Alianței atlantice din decembrie, inclusiv Adenauer, a arătat că va fi dificil să determine opinia publică europeană să respecte măsurile de reînarmare pe care le impunea intrarea în funcție a rachetelor intercontinentale sovietice, dacă nu va fi convinsă că, înainte de aceasta, s-a făcut tot posibilul pentru a epuiza șansele de dezarmare.

Or, țările din Est vor pune pe tapet, prin vocea ministrului de Externe polonez, care a luat cuvântul la

2 octombrie 1957 la tribuna Adunării Generale, o nouă idee, curând botezată cu numele său, Planul Rapacki (43). Încă din ianuarie 1956, U.R.S.S. propusese *denuclearizarea* Germaniei și a vecinilor ei, altfel spus interdicția de a produce și de a stoca pe teritoriul lor arme nucleare. La data respectivă, guvernul de la Varșovia se declara dispus să ia un asemenea angajament în ceea ce îl privește, dacă cele două state germane erau efectiv *denuclearizate*. Cehoslovacia făcuse o declarație asemănătoare și Bulganin reluase ideea în mesajele (44) adresate primilor miniștri ai statelor membre ale N.A.T.O. înaintea reuniunii Consiliului Atlantic (45).

Alte formule de degajare — frecvent denumită dezangajare prin proasta traducere a cuvântului englezesc „disengagement" — au fost avansate de către diverse personalități occidentale, precum fostul diplomat american George Kennan (46), liderul social-democrat german Fritz Erler (47), unii laburiști englezi, precum Hugh Gaitskell (48) și Denis Healey (49) ș.a. Presa occidentală comentase pe larg aceste idei. Primii-miniștri norvegian (50) și danez (51) și ministrul de Externe canadian (52) vor cere Consiliului *să examineze dacă asemenea idei conțineau elemente care ar putea servi într-o politică constructivă de pace* [17].

Marile puteri membre ale Alianței vedeau cu siguranță în Planul Rapacki un triplu pericol : înghețа *statu-quo*-ul european, prin recunoaștere *de facto* a Germaniei răsăritene ; impunea Republicii Federale o discriminare care putea împinge opinia publică germană să caute să se înțeleagă direct cu rușii ; în fine, complica apărarea Europei. Dar el nu era lipsit și de avantaje : permitea punerea în aplicare a unui dispozitiv de control susceptibil, dacă funcționa într-un mod satisfăcător, să servească drept precedent pentru o formulă mai largă ; conducea la o relaxare a autorității sovietice asupra Poloniei și Cehoslovaciei ; în fine, făcând să dispară pentru ruși pericolul major pe care îl constituia pentru ei intra-

rea Germaniei unificate într-o alianţă „atomică", avea să faciliteze, poate, reunificarea sa.

Nimeni nu se îndoia, în orişice caz, că Planul Rapacki avea să fie una din principalele probleme puse în discuţie în cursul noii conferinţe la nivel înalt a cărei idee fusese lansată de către noul premier francez Felix Gaillard (53), într-un interviu acordat lui „U.S. News and World Report" la 30 decembrie 1957. Cel mai tânăr dintre şefii de guvern ai celei de a IV-a Republici face această propunere — în plină convulsie a dramei algeriene, care va duce regimul, câteva luni mai târziu, la pierderea acesteia — căutând astfel, in mod evident, să întărească modesta sa autoritate pe plan intern printr-un gest spectaculos pe arena internaţională.

Primele reacţii, de o parte şi de alta, au fost pozitive, dar se vor lovi de refuzul rușilor de a vorbi de reunificarea Germaniei şi, curând, alte evenimente vor prevala faţă de opinia privind pregătirea unei conferinţe la nivel înalt, a cărei convocare părea tuturor prea dificilă, darămite să se mai aştepte cine ştie ce mari rezultate : lovitura de stat de la Alger, din 13 mai 1958, urmată la 29 mai 1958 de revenirea la putere a generalului De Gaulle, deteriorarea situaţiei în Orientul Apropiat şi, în fine, la 17 iunie 1958, anunţarea executării lui Imre Nagy şi a lui Pal Maleter, care vor tensiona în mod extrem raporturile Est-Vest. În ajun, Kremlinul a considerat, oportun să publice, unilateral — *datorită indiscreţiilor personale care puteau să ducă la o idee deformată în legătură cu tezele sovietice* [18] — diverse documente confidenţiale privind convorbirile Est-Vest. Minuţioasa muncă a diplomaţilor pentru ajustarea proiectelor contradictorii aflate pe ordinea de zi va fi redusă la zero.

Hruşciov va continua să-i bombardeze pe occidentali cu scrisori vizând convocarea fără întârziere a Conferinţei. În iulie, va sugera chiar să se încheie un tratat de prietenie şi cooperare între toate statele europene, tratat deschis Statelor Unite (54). Atunci însă când se va relua

în mod serios discuția despre reuniunea șefilor de stat sau de guvern, se va face, așa cum se va vedea curând, dintr-o cu totul altă perspectivă și cu o altă ordine de zi.

Cât privește discuțiile privind dezarmarea, ele au fost relansate de către Gromîko, când acesta a anunțat în fața Sovietului Suprem, la 31 martie 1958, că Uniunea Sovietică procedează la întreruperea experiențelor nucleare și că adresează celorlalte puteri interesate chemarea de a acționa în același fel, avertizând însă că, dacă aceste state nu-i vor urma exemplul, ea ar putea oricând să reia experiențele nucleare. Momentul fusese bine ales : rușii încheiaseră o serie de 50 de experiențe (55), în timp ce Statele Unite și Marea Britanie se pregăteau să le întreprindă în Oceanul Pacific. Prima mișcare a lui Dulles fusese aceea de a afirma că era vorba, în esență, de un gest propagandistic, dar Eisenhower a propus ca savanții țărilor interesate să se întrunească pentru a studia în comun posibilitatea de a ajunge la un acord eficace privind o eventuală încetare a experiențelor. Hrusciov dându-și acordul (56) la 2 iulie 1958, la Geneva se va deschide o conferință tehnică, cu participarea tehnicienilor ruși, americani, britanici și francezi. „Fraternitatea savanților" va funcționa din plin și la 21 august ei se vor despărți după publicarea unui comunicat (57) enumerând diversele tipuri de experiențe posibile și probabilitățile lor de detectare, preconizând în concluzie stabilirea — sub conducerea unui organism internațional — a 180 de posturi de control pe toate continentele și trimiterea la fața locului, în cazul unei explozii suspecte, a unor grupuri de inspecție.

Rapiditatea neașteptată a acestui acord va crea un climat propice inaugurării de negocieri politice. Eisenhower va sugera convocarea unei conferințe pe baza raportului savanților. În cazul în care U.R.S.S. avea să accepte și să se abțină de la noi experiențe, Statele Unite se declarau gata să respecte ele însele un moratoriu de un an, reînnoibil.

Britanicii se vor alătura acestei propuneri. U.R.S.S. va răspunde că ea nu poate subscrie decât unei încetări definitive a experiențelor ; la 2 octombrie, ea va anunța că, date fiind numeroasele experiențe efectuate de către Statele Unite și Marea Britanie, va relua propriile sale experiențe. Conferința se va deschide totuși la data prevăzută, la 31 octombrie 1958, la Geneva, la 48 de ore după ce Statele Unite și Marea Britanie procedaseră la încetarea experiențelor nucleare proprii. Vor fi necesari aproape 5 ani (58) pentru a ajunge la un tratat la care — după cum lăsase să se înțeleagă încă din primele momente Maurice Couve de Murville, ministrul de Externe al guvernului De Gaulle — Franța nu i se va asocia ; el avea să declare în fața Adunării Generale a Națiunilor Unite, la 25 septembrie 1958, că *oprirea experiențelor nucleare nu este de conceput decât în cadrul unei dezarmări nucleare efective* și că Franța nu vede utilitatea conferinței de la Geneva decât dacă aceasta trece fără întârziere la *studierea mijloacelor de control al încetării producerii de materiale fisionabile în scopuri militare* [19].

La 10 noiembrie 1958, la câteva zile după deschiderea conferinței privind încetarea experiențelor nucleare, o altă conferință avea să se deschidă la Geneva în scopul de a studia mijloacele de prevenire a unui atac prin surprindere. Meritul revenea lui Hrușciov, care propusese, la 2 iulie precedent, ca în această problemă să se aplice procedura folosită în cazul întâlnirilor de experți în domeniul experiențelor nucleare.

Intrarea în scenă a rachetelor cu rază lungă de acțiune crease, într-adevăr, un soi de obsesie față de asemenea agresiuni, care — fără declarație de război — ar fi anihilat orice capacitate de rezistență a țării atacate. O discuție asupra acestei probleme părea deci de natură să dea asigurări adversarilor potențiali în legătură cu intențiile reciproce. Totuși, atunci când conferința se va reuni — pe bazele paritare cerute de U.R.S.S. — se va observa repede că se aveau în vedere, de o parte și de alta, modalități total diferite de negociere. Delegații

occidentali voiau ca ele să se limiteze la studii tehnice. Sovieticii și aliații lor, dimpotrivă, voiau să se discute măsuri concrete, precum instalarea de posturi de control la sol, inspecția aeriană asupra zonei care urma să fie precizată și Planul Rapacki. Întrucât Statele Unite și Marea Britanie respinseseră în cele din urmă în mod categoric acest plan, la începutul lunii mai rușii aveau să-și facă puține iluzii privind succesul propunerilor lor.

Conferința privind atacurile prin surprindere va vegeta până la sfârșitul lunii decembrie 1958, moment în care ea se va amâna *sine die*. Când, la 10 ianuarie 1959, Moscova va cere reluarea negocierilor, Washingtonul va răspunde că, dat fiind că *nu s-au înregistrat progrese mai substanțiale... ar fi convenabil pentru cele două puteri, în mod special interesate, să-și aplaneze divergențele lor... înainte de a se întâlni din nou* [20].

Între timp, Hrușciov lansase, la 27 noiembrie 1958, primul său ultimatum în privința Berlinului, marcând o relansare a războiului rece, pe care îl amorsaseră deja, încă din vară, cele două crize serioase din Orientul Apropiat și Asia.

La 31 ianuarie 1958, Egiptul și Siria au hotărât să formeze un singur stat (59), Republica Arabă Unită. Această decizie, așteptată de mult timp, răspundea înainte de toate temerii clasei conducătoare siriene, în frunte cu președintele Kuwatli (60), că nu va putea ține piept ascensiunii comuniștilor, al căror șef, Khaled Bagdache, un druz abil și curajos, fusese ales deputat în vara precedentă.

Încă de la 6 februarie, Bagdache fugise la Praga, în timp ce Khaled el-Azm (61) și generalul Bizra, cei doi lideri de tendință pro-sovietică, au fost destituiți. Curând, Partidul Comunist va fi dizolvat, împreună cu toate celelalte partide politice, iar Serraj, proconsulul lui Nasser la Damasc, va tortura și arunca în închisoare militanții de extrema stângă.

La început, U.R.S.S. va păstra aparențele. Va fi prima putere care va recunoaște R.A.U. și îi va rezerva o primire triumfală lui Nasser, atunci când acesta va veni în vizită oficială la Moscova, la 1 mai 1959, nu înainte de a fi lichidat în mod oficial cu occidentalii contenciosul Canalului de Suez, în condiții foarte satisfăcătoare pentru el ca urmare a presiunii americane.

Hrușciov va merge până acolo încât îi va spune acestuia că acceptând puterea el *a schimbat cursul istoriei* și că dorește *să vadă unitatea arabă realizându-se sub conducerea sa*[21]. Raisul nu se va alinia totuși Kremlinului. La reîntoarcerea sa la Cairo, va declara, la 16 mai, că Statele Unite i-au făcut cunoscut că respectă neutralitatea Egiptului și că liderii sovietici îi afirmaseră același lucru. Va conchide vorbind despre triumful politicii *pentru care prietenii lui și el însuși au luptat: o politică liberă, o politică independentă, o politică de neutralitate pozitivă*[22].

În septembrie 1958, Kremlinul îi va furniza un reactor atomic. La 23 octombrie 1958, Hrușciov va anunța, în prezența mareșalului Amer (62) numărul doi al regimului de la Cairo, că Uniunea Sovietică a decis să deschidă Republicii Arabe Unite un credit de 400 milioane de ruble pentru construcția barajului de la Assuan și să pună la dispoziția sa tehnicienii necesari.

Opinia publică arabă va vedea în crearea R.A.U., înainte de toate un răspuns — îndelung aclamat pe străzile Bagdadului — dat mașinațiilor imperialiștilor și semnul că era aproape ziua în care națiunea arabă, *Umma,* triumfând asupra tuturor celor care îi stau în cale, își va realiza în sfârșit unitatea. Pentru a o contracara, Irakul și Iordania decid, la 14 februarie 1958, să constituie ele însele o *Uniune arabă,* prezidată de către regele Irakului (63) și, în absența acestuia, de către vărul său din Iordania (64). Cele două armate trebuiau să se unească într-una singură.

Pe moment, Nasser va aplauda o măsură care — așa cum scria el într-un mesaj de felicitare adresat lui

Faysal — *apropia națiunea arabă de marea zi a unirii generale* [23]. Dar, curând, el își va schimba părerea și postul de radio Cairo se va dezlănțui contra unei regrupări prea deschis încurajate de către Occident. Manifestațiile contra unirii cu Iordania se vor ține lanț la Bagdad. În fața agravării situației, la 3 martie Faysal îl va rechema la putere pe Nuri Said (65) omul englezilor. Pe data de 5, Serraj afirmă că Saud (66) i-a vărsat 22 milioane de lire pentru a organiza asasinarea lui Nasser și a împiedica uniunea siriano-egipteană. Saud dezminte. Dar, la sfârșitul lunii, el este obligat să încredințeze funcția de prim-ministru fratelui său Faysal (67), om mult mai deschis către lumea exterioară, și care era considerat chiar că are simpatii pentru Nasser.

În mai, un nou focar se va aprinde în această regiune deosebit de tensionată. O mare parte a opiniei publice libaneze, inclusiv unii creștini, se va alarma de intenția exprimată de către președintele prooccidental Camille Chamoun (68) de a obține modificarea Constituției, pentru a putea solicita un nou mandat dintre partea unui parlament devotat, care îl alesese în anul precedent. La 8 mai este asasinat redactorul șef al unuia din principalele ziare ale opoziției. Partizanii lui Nasser vor atribui guvernului responsabilitatea crimei și declanșează o grevă generală care, la Beirut și la Tripoli, degenerează în revoltă. Numeroase personalități, în frunte cu patriarhul maronit (69), vor exercita presiuni asupra șefului statului, pentru a renunța la o politică care risca să repună în cauză fragilul echilibru confesional pe care se întemeia țara. Luptele se vor extinde, într-adevăr, fără a lua însă vreodată aspectul unui adevărat război civil, fiecare intuind că independența Libanului și excepționala sa prosperitate nu-i vor supraviețui. Totul se petrecea ca și cum fiecare tabără voia mai ales să dovedească că cealaltă nu era în măsură să-și impună legea sa : nici pronasseriștii să forțeze aderarea la R.A.U., nici prooccidentalii să mențină adeziunea imprudent dată doctrinei Eisenhower (70).

Armata, al cărui șef unanim respectat, generalul Chehab, descendent al uneia dintre cele mai vechi familii din țară, avea în mod profund conștiința misiunii sale de apărător al unității naționale, nu va interveni decât pentru a păstra rebeliunii caracterul său fragmentar, împiedicând diversele tronsoane ale acesteia să se reunească pentru a forma un front unic și pentru a se apropia prea mult de Siria din partea căreia putea primi un ajutor masiv.

Încă de la 13 mai, Chamoun cere Franței, Marii Britanii și Statelor Unite sprijinul lor contra a ceea ce el va numi o *agresiune externă contra Libanului.* Pe data de 20 mai, el va sesiza Consiliul de Securitate, care va decide, la 11 iunie, să trimită la fața locului un grup de observatori. La 17 iunie, Dag Hammarskjoeld se va duce el însuși la Beirut, apoi la Ierusalim și la Cairo. Obiectivul său mărturisit era acela de a obține o scădere a tensiunii, urmând ca după aceasta să se poată lua în considerare o discuție între interesați. Raportul observatorilor, recunoscând că nu le-a fost posibil să controleze decât o mică parte a teritoriului libanez, nu va reține nici o dovadă formală a unei intervenții străine.

Chamoun, care simțea că situația îi scapă din mâini, își va înmulți apelurile adresate Washingtonului, cerând chiar, după mărturia subsecretarului de stat de atunci, Bob Murphy, ca să i se *parașuteze tancuri* [24]. Dar americanii, care vor reîncepe să vadă în Nasser, o dată cu crearea R.A.U., o contrapondere față de comunism, se îndoiau că intervenția Cairoului poate avea amploarea pe care i-o atribuia președintele Libanului. În plus, n-aveau nici un fel de chef să se vâre în viesparul unui război civil, temându-se că vor determina Kremlinul să intervină la rândul său, așa cum Agenția T.A.S.S. vânturase posibilitatea la 24 iunie.

Chamoun va obține doar asigurarea că *Statele Unite nu vor abandona Libanul* [24]. Dezamăgit, el se va reîntoarce spre Nuri Said, care se găsea în acel moment

la Londra, și va reveni la 3 iulie la Bagdad, după ce dăduse ziarului „Times" un interviu în care preconiza în mod deschis o intervenție a Turciei și, via Iordania, a Irakului, în Liban.

Membrii musulmani ai Pactului de la Bagdad decid să se reunească pe data de 14 iulie la Istanbul, fără anglo-saxoni, temându-se, fără îndoială, de prudența acestora, care, din punctul lor de vedere, era excesivă. Presa occidentală era plină de telegrame potrivit cărora aceștia se pregăteau să organizeze o operație de ajutorare a regimului președintelui Chamoun.

În zadar însă, turcii și iranienii îi vor aștepta pe data de 14 iulie la Istanbul pe regele Faysal și pe ex-regentul Abdul Illah, care rămăsese mentorul său. Aceștia doi au fost uciși de către un grup de „ofițeri liberi" conduși de colonelul Aref (71) și generalul Kassem (72), care profitaseră de o mișcare de trupe aparent hotărâte să pregătească o intervenție în Iordania și în Liban. Cât îl privește pe bătrânul pașă, care a reușit să scape, el va fi identificat a doua zi, deghizat în femeie, și făcut bucățele de către o mulțime dezlănțuită.

Mișcarea nu a întâmpinat nici o rezistență. Santinelele palatului regal s-au raliat repede asediatorilor; aghiotantul lui Nuri îi va da acestuia, probabil din umanism, lovitura de grație. Dinastia și anglo-saxonii, care mizaseră imprudent pe ea, plăteau astfel 30 de ani de regim polițienesc și de cinică exploatare a unui proletariat nenorocit.

La Moscova și Cairo — entuziasm, la Washington și Londra — consternare. Primul reflex al occidentalilor va fi acela de a interveni. Invocând acordul încheiat în februarie cu Faysal, regele Iordaniei se proclamă conducător al Uniunii arabe, pentru a da o justificare legală acțiunii armate contra Bagdadului, la care îl împingeau Ankara, Teheran și Beirut.

Dar aceasta nu va avea loc. După moartea lui Nuri Said și a lui Abdul Illah nu mai era în Irak un om pe care occidentalii să poată miza. Absența oricărei opoziții față

de revoluție a arătat cu claritate că aceasta era aprobată de cvasitotalitatea opiniei publice; o intervenție în aceste condiții ar fi însemnat, la doi ani după Budapesta, o încălcare a frumosului principiu al respectului dreptului popoarelor de a dispune de ele însele. Nu se știe ce putea face Uniunea Sovietică. În fine, Anglia, care se temea pentru petrolul său, va considera preferabil să caute fără întârziere să stabilească contactul cu noul regim de la Bagdad.

Acesta, de altfel, va da asigurări aliaților. La 18 iulie, Kassem va declara că va onora acordurile petroliere încheiate de către precedentele guverne. Reprezentantul Irakului la O.N.U. va afirma chiar că țara sa nu a renunțat la Pactul de la Bagdad. Primind în luna august vizita lui Murphy (73), Kassem îi va spune că *nu declanșase revoluția pentru a oferi Irakul Uniunii Sovietice sau Egiptului* [25].

Încă din momentul în care va afla știrea loviturii de stat de la Bagdad, Chamoun le va reaminti lui Eisenhower și lui Dulles angajamentul pe care și-l luaseră, cu 15 zile în urmă, *de a nu abandona Libanul.* Ike va convoca rapid pe reprezentanții celor două părți, cărora Dulles le va spune că a venit momentul *să se pună stavilă eșecurilor Statelor Unite în Orientul Mijlociu* [26]. În consecință, președintele a decis să expedieze cca 10 000 de oameni (74) la Beirut, adică mai mult decât număra armata libaneză. Lui Murphy, trimis la fața locului pentru a încerca să găsească o soluție politică confuziei din Liban, el îi va explica că, dacă America rămâne cu brațele încrucișate, va suferi o *pierdere de prestigiu ireparabilă* și că trebuie să dovedească că este *gata să vină în ajutorul prietenilor săi la momentul potrivit* [27].

Washingtonul n-a găsit timpul să ceară părerea aliaților săi. De Gaulle o va lua în nume de rău, dat fiind că era vorba de un vechi teritoriu de influență franceză și că Dulles, pe care îl primise cu câteva zile înainte, îi promisese că americanii nu vor lua o decizie gravă fără a-l

consulta. Cu siguranță, această situație a fost una dintre rațiunile care îl vor împinge pe general, două luni mai târziu, să ceară lui Ike și lui Macmillan, în zadar de altfel, constituirea unui organism tripartit însărcinat să coordoneze strategia militară și politică a Occidentului pe întreg teritoriul libanez.

Britanicii nu au fost decât informați, și asta doar în ultimul moment, despre hotărârea americană. De aceea ei se vor bucura cu atât mai mult cu cât Hussein al Iordaniei va cere ajutor, temându-se să nu-i vină rapid rândul. Pe data de 17 iulie dimineața, 2 500 de parașutiști, celebrii „Diavoli roșii", pun piciorul la Amman (75).

În momentul în care a izbucnit criza, Nasser tocmai se despărțea de Tito. El va face cale întoarsă și se va precipita în secret spre Moscova la bordul avionului personal al mareșalului, care l-a sfătuit să fie prudent. Il va întâlni pe Hrușciov timp de 8 ore, pe urmă se va duce la Damasc, unde va proclama, pe data de 17 iulie, că *steagul libertății se va ridica în curând la Alger, ca și la Beirut și la Amman* [28].

În aceeași zi, T.A.S.S. va difuza o declarație a guvernului sovietic, cerând *insistent* Statelor Unite să-și oprească *intervenția lor armată în treburile interne ale țărilor arabe* [29]. Avertismentul va fi reînnoit a doua zi cu trimitere la Marea Britanie, în timp ce mari manevre vor începe în regiunile meridionale ale U.R.S.S. și în Bulgaria.

Într-adevăr, Hrușciov era ferm hotărât să nu miște nici măcar un deget în afara cazului unei intervenții occidentale în Irak. În ceea ce-l privește, Raisul nu avea nici un chef să-i vadă pe sovietici instalându-se în Siria sau aiurea.

Țările socialiste vor declanșa o violentă acțiune de propagandă împotriva Statelor Unite, sprijinită de mari manifestații de stradă, în special la Moscova și la Beijing. În Consiliul de Securitate, Sobolev (76) va opune vetoul său unei propuneri a Statelor Unite țintind să organizeze

înlocuirea, prin căștile albastre, a contingentului american debarcat în Liban. El nu avea în mod evident nici un interes să faciliteze o destindere care l-ar fi privat pe Hrușciov de ocazia oferită de criză pentru a-și relansa proiectul său privind o întâlnire la nivel înalt.

Într-adevăr, la 19 iulie 1958, acesta va adresa lui Eisenhower, De Gaulle, Macmillan și Nehru mesaje în care afirma că lumea se află pe marginea unei *catastrofe militare* și că *cel mai mic demers imprudent poate antrena consecințe ireparabile*. După ce a comparat intervenția anglo-americană în Iordania și Liban cu agresiunile naziste și cu expediția de la Suez, el a cerut ca oamenii de stat să caute o soluție, *apelând la calm și la rațiune și nu la exacerbarea pasiunilor războinice* și ca șefii de guvern cărora le-a scris să se reunească cât mai curând posibil cu Hammarskjoeld pentru a lua măsuri *în scopul de a face să înceteze conflictul armat* [30]. Nehru va declara că este de acord, cu condiția ca ceilalți să fie de acord la rândul lor. Occidentalii vor reaminti de competențele Consiliului de Securitate, dar în termeni diferiți, De Gaulle acceptând o întâlnire la nivel înalt, dacă O.N.U. avea să eșueze în eforturile sale de a reinstaura pacea, iar Macmillan sugerând o reuniune a Consiliului de Securitate, la nivelul șefilor de stat sau de guvern, fără a proceda la vot.

La 23 iulie, spre surpriza generală, Hrușciov va accepta propunerea britanică și va sugera ca reuniunea să se țină la New York, la 28 iulie, adăugând că *era de la sine înțeles că guvernele statelor arabe interesate trebuiau să fie invitate* [31]. Ike, care nu se aștepta la acest răspuns pozitiv, va replica pe un ton încurcat că data de 28 iulie este prematură și că trebuie ca membrii Consiliului de Securitate să examineze, mai întâi între ei, dacă toată lumea este de acord cu o asemenea sesiune. De Gaulle va profita de această ocazie pentru a-și manifesta independența ; ceea ce acceptase, va preciza el, era o întâlnire la nivel înalt în cinci, *rezonabilă și calmă*, și nu o sesiune specială a Consiliului de Securitate la care să

participe în afara celor 11 membri ai săi, India, statele arabe interesate, ca și alte țări, precum Iranul, Israelul și Turcia, *care ar fi fost indispensabil să fie invitate.* Va declara că în ce-l privește rămâne la ideea proiectului inițial, insistând ca reuniunea să aibă loc în Europa [32].

Pe data de 28 iulie 1958, Hrușciov revine la prima sa idee, scriindu-i lui Ike : *Dorim să primim un răspuns clar la următoarea chestiune : Când vor fi gata Statele Unite să ia parte la conferința șefilor de guvern ai celor cinci puteri* [33] ? De Gaulle va propune ca ea să aibă loc la Geneva, la 18 august, și să dezbată *starea continuă de criză care împiedică Orientul Mijlociu să trăiască și să se dezvolte în condiții normale* [34]. Macmillan și Ike, acesta din urmă deosebit de încântat de turnura luată de discuție, au rămas la ideea lor de a se reuni Consiliul de Securitate la nivel înalt și vor propune în acest scop data de 12 august.

O nouă surpriză o va constitui, între timp, anunțarea plecării intempestive spre Beijing, la 31 iulie, a primului-ministru sovietic (77). La această dată era clar că momentul de vârf al crizei din Orientul Mijlociu trecuse. Nu numai că orice idee de intervenție a anglo-saxonilor în Irak fusese îndepărtată, dar grație eforturilor lui Murphy, pe care Eisenhower l-a expediat la Beirut o dată cu infanteriștii marini, Chamoun a renunțat să mai solicite un al doilea mandat. Corpul expediționar american a reușit să nu se implice deloc în operațiuni, astfel încât, în trei luni de prezență, nu a avut decât un singur mort. Generalul Chehab va fi ales în cvasiunanimitate președinte al Republicii sub drapelul reconcilierii naționale și al neangajării. Libanul a redevenit Liban și luptele au luat sfârșit.

Un succes pentru Statele Unite, dacă vreți, dar un succes obținut cu prețul renunțării la ceea ce se aflase la originea crizei : tentativa lor de a înrola Libanul într-o coaliție împotriva altor state arabe.

În aceste condiții și ținând cont de dezacordul manifest între De Gaulle și anglo-saxoni, întâlnirea la nivel înalt privind Orientul Mijlociu devenea cu fiecare zi mai puțin necesară și deci mai puțin probabilă. În consecință, este îndoielnic ca Hrușciov să fi făcut călătoria la Beijing doar pentru că Mao ar fi fost furios văzându-l acceptând sugestia lui Macmillan privind reunirea Consiliului de Securitate la nivelul șefilor de guvern, ceea ce ar fi riscat ca Chiang Kai-shek să fie prezent alături de primul secretar al Partidului Comunist al U.R.S.S. Zvonul privind o vizită a șefului guvernului sovietic la Beijing circulase, de altfel, în Berlinul Răsăritean și la Moscova, încă de la începutul lunii iulie și o știre a A.F.P. se făcuse ecoul acestuia. Este adevărat că argumentul chinez avea să fie folosit de către Hrușciov, la reîntoarcerea sa, împreună cu multe altele, pentru a respinge definitiv ideea unei reuniuni la nivel înalt a Consiliului de Securitate. Dar atunci când o acceptase, „Cotidianul Poporului" nu ezitase să se entuziasmeze, la 25 iulie, de acest *pas important în favoarea păcii.*

Nu este mai puțin adevărat că această criză a făcut să apară pentru prima dată în mod public o contradicție între China și U.R.S.S., prima recomandând, la 21 iulie, trimiterea de voluntari în țările arabe, în timp ce Hrușciov declarase că o asemenea măsură va face să crească riscul unui adevărat război. Tonul presei chineze era în general mai tăios decât acela al ziarelor de la Moscova. Trebuia să se zboare în ajutorul revoluționarilor irakieni și al antiimperialiștilor din Liban și din Iordania, *fără a se împiedica de pericolul unui nou război mondial.*

Se poate deci gândi că întâlnirea a făcut obiectul unui schimb de incriminări pe această temă, ca și în legătură cu Formosa, care — după toate probabilitățile — a fost dominantă. Cu această ocazie, Hrușciov îi va exprima, de asemenea, lui Mao *îndoielile* sale privind comunele populare și alte *inovații* [36]. În afara caracterului puțin realist al obiectivelor fixate economiei chineze, care

provocase deja numeroase reproşuri din partea tehnicienilor sovietici, pretenţia Beijingului de a ajunge la comunism pe căi mai directe decât acelea pe care le urmaseră ei înşişi, era insuportabilă pentru amorul propriu al conducătorilor de la Kremlin.

După reîntoarcerea sa de la Beijing, Hruşciov va adresa la 5 august lui Eisenhower şi lui Macmillan mesaje regretând refuzul lor de a participa la o reuniune la nivel înalt, în cinci, declarând că Statele Unite se străduiau să facă din Consiliul de Securitate un *serviciu auxiliar al Departamentului de Stat,* în care locul Chinei era ocupat de reprezentantul unui *cadavru politic,* continuând cu un viu elogiu la adresa Chinei populare, care n-ar putea continua să fie ignorată *decât dacă s-ar da dovadă de lipsă de raţiune,* încheind printr-o propunere de convocare (78) a Adunării Generale a O.N.U. în sesiune extraordinară [37].

Această ultimă propunere era perfect acceptabilă Statelor Unite, care o formulaseră ele însele încă de la 18 iulie. Pe data de 13 august 1958, Eisenhower se va adresa personal delegaţilor, cerând ca O.N.U. să vegheze asupra destinului Libanului şi Iordaniei cu ajutorul unei forţe permanente de pace, precum şi solicitând, totodată, oprirea acţiunilor subversive şi de propagandă ostile şi a cursei înarmărilor. El va propune adoptarea unui plan de dezvoltare economică regională, dar Gromîko va contraataca declarând că problema principală care trebuia să fie reglementată era aceea a retragerii imediate a trupelor străine.

Nimeni nu vedea cum să se iasă din impas când, la 21 august, toate ţările membre ale Ligii arabe vor reuşi să se înţeleagă pentru a depune un proiect de rezoluţie, care va fi adoptat în unanimitate, inclusiv de către Israel, în aceeaşi zi. Era o invitaţie politicoasă adresată atât Vestului, cât şi Estului de a binevoi să ţină Orientul Mijlociu în afara certurilor lor. Nu făcea nici o referire la crearea unei forţe a O.N.U. şi îi cerea lui Dag Ham-

marskjoeld să procedeze la *aranjamente de ordin practic* de natură să faciliteze retragerea imediată a trupelor străine din Liban și din Iordania [39].

Reconcilierea generală a arabilor, care a permis acest rezultat nesperat, nu va dăinui. Nu numai că tensiunea va persista între Cairo și Amman — punctată de incidente diverse, precum o tentativă de interceptare, de către două MIG-uri, deasupra teritoriului sirian, la 10 noiembrie 1958, a avionului regelui Hussein — dar ruptura între cei doi coautori ai puciului de la Bagdad va antrena o deteriorare a relațiilor între Irak și Egipt. În timp ce Aref dorea ca Irakul să devină, la fel ca Siria, o provincie a R.A.U. sub autoritatea lui Nasser, Kassem înțelegea să-și mențină independența. La 1 octombrie, el îl va exila pe locotenentul său, care, la 4 noiembrie va încerca o reîntoarcere din insula Elba. Condamnat la moarte împreună cu alți patru unioniști, Aref va fi grațiat de către Kassem. Își va exprima mulțumirea, cinci ani mai târziu, ucigându-l cu propria-i mână.

Între timp, pentru a se opune partizanilor R.A.U., șeful statului irakian va fi obligat să se sprijine nu numai pe musulmanii șiiți (79), în mod tradițional ostili suniților (80), majoritari pe coastele Mediteranei, ci și pe kurzi, al căror lider, Barzani, se reîntorsese dintr-un lung exil la Moscova, precum și pe comuniști. Aceștia din urmă, cărora groaznica represiune la care fuseseră supuși de Nuri as-Said le-a călit curajul și hotărârea, erau în mod firesc ostili, ca și frații lor din Siria, Republicii Arabe Unite, unde partidul comunist era interzis.

În această situație, U.R.S.S., de înțeles, va ajunge să-l susțină mai curând pe Kassem, decât pe Nasser. La 23 decembrie, acesta din urmă va denunța cu vigoare la Port Said, *coluziunea imperialiștilor, comuniștilor și sioniștilor* împotriva unității arabe. La 27 ianuarie 1959, la Congresul al XX-lea al P.C.U.S., Hrușciov va răspunde că nu este just să fie acuzați comuniștii cum că s-ar ridica împotriva intereselor naționale ale popoarelor arabe și că este o *naivitate să se pună pe același plan comu-*

nismul și sionismul [40]. Presa de la Cairo va ridica tonul și, la 22 februarie, la Damasc, Nasser va evoca *teroarea roșie* instaurată de către Kassem.

La 8 martie, un grup de ofițeri din garnizoana din Mossul se va revolta contra regimului. Revolta va fi înecată în sânge și Irakul, batjocorit de R.A.U., se va apropia pe zi ce trece tot mai mult de U.R.S.S., care va fi din ce în ce mai rezervată față de Cairo. Moartea ca urmare a torturilor, într-o închisoare siriană, a secretarului Partidului Comunist Libanez, Farjallah Helou, răpit de poliția lui Serraj, va stârni în toate țările și partidele comuniste un val de proteste unanime contra lui Nasser, căruia, în cele din urmă, Moscova îi va tăia creditele. Washingtonul va avea totuși înțelepciunea de a nu încerca să profite de situație pentru a relansa încercările sale de înrolare. În această perspectivă, se poate spune că votarea de către Adunarea Generală a rezoluției din 21 august 1958 a confirmat acceptarea tacită, fără prea mare entuziasm desigur, de către Statele Unite și de către U.R.S.S. a unei oarecari *dezangajări* în această parte a lumii. „Războiul de șase zile" (81) din 1967 avea, din păcate, să repună totul în discuție.

La 24 de ore după acest vot, care aducea o destindere aparte în situația internațională, avea să izbucnească o altă criză, aceea din Extremul Orient. În noaptea de 22 spre 23 august, artileria comunistă chineză va începe bombardarea masivă a insulelor Quemoy, care fuseseră, în iarna 1954—1955, miza unei lungi încercări de forță și în care Chiang (82) a masat, în ciuda sfaturilor de prudență primite din partea Washingtonului, aproape 75 000 de oameni.

Reluarea ostilităților va marca o cotitură în politica chineză. În anii 1956—1957, Beijingul multiplicase propunerile adresate Kuomintangului, Zhou Enlai (83) mergând până la a spune ziariștilor americani, în cursul unei călătorii în Cambodgea : *Soluționarea pașnică a problemei Formosei ar presupune reîntoarcerea generalisi-*

mului Chiang Kai-shek pe continent, pe un post mai înalt decât acela de ministru [42]. Dar Chiang ignorase aceste invitații. El repeta periodic hotărârea sa de a-și elibera patria și încheiase cu Washingtonul, la 7 mai 1957, un acord privind instalarea în Formosa de rachete *Matador,* ale căror încărcături nucleare puteau atinge ușor continentul. Pentru a-i liniști pe naționaliști, totdeauna înclinați să le suspecteze că doresc să trateze în spatele lor cu Beijingul, Statele Unite își vor reduce nivelul de reprezentare la convorbirile bilaterale chino-americane hotărâte în acea perioadă la întâlnirea la nivel înalt de la Geneva, ceea ce determina China să nu mai participe la ele. La O.N.U., diplomația americană era mobilizată pentru a împiedica admiterea guvernului de la Beijing. Totul arăta că bunele maniere ale lui Mao îl lăsau total rece pe Foster Dulles. Este foarte posibil ca eșecul lor să fi contribuit la o bruscă înverșunare a poziției chineze în cadrul conferinței celor 12 partide comuniste de la Moscova, din noiembrie 1957.

O înăsprire a atitudinii externe putea să pară necesară, de asemenea, în momentul în care China avea să se lanseze, sub semnul *saltului înainte* și apoi al *comunelor populare,* într-un efort fără precedent, care cerea o permanentă mobilizare. S-ar fi putut ca Mao să se teamă ca nu cumva Chiang să încerce să profite de agitația pe care aceste hotărâri ar fi provocat-o mai mult ca sigur ; a considerat, în consecință, că era mai bine să tragă el primul.

Partidul Comunist Chinez a convocat, între 27 mai — 27 iulie 1958, o conferință militară, la sfârșitul căreia va anunța hotărârea sa de a elibera Formosa, din acea clipă, în orice moment. Data vizitei lui Hrușciov sugerează în mod evident că acesta știa sau bănuia ce se urzea, ceea ce explică și comentariile disprețuitoare ale „Cotidianului poporului" din 8 august, adică imediat după plecarea sa, privind *oamenii slabi de înger, pe care imperialiștii îi înfricoșează, făcându-i să creadă că nu au altă alegere decât între supunere și război... Unii trag în mod greșit*

concluzia că pacea nu poate fi menținută decât cu condiția să nu se opună atacurilor imperialiștilor nici o rezistență armată, nici o luptă înverșunată. Nu înseamnă să ne aventurăm prea mult gândind că aceste cuvinte îl vizau pe Hrușciov.

Acestea fiind spuse, nimic nu ne permite, la ora actuală, să stabilim cu certitudine ce s-a petrecut cu ocazia convorbirilor ; sigur este însă că problemele militare au fost abordate, întrucât la convorbiri au participat cei doi miniștri ai apărării Malinovski (84) și Pîn De-huei (85). Este posibil ca, tocmai cu această ocazie, Moscova să fi prezentat ceea ce „Cotidianul poporului" avea să numească, la 6 septembrie 1963, *o cerere nejustificată, vizând plasarea Chinei sub controlul său militar, care s-a lovit de refuzul legitim și hotărât al guvernului chinez,* refuz plasat de ziar în același an 1958.

Să fi fost vorba de încercarea de a o face să adere la Pactul de la Varșovia ? Sau de a crea un comandament unificat în Pacific ? Oricum, șmecheria era cusută cu ață albă și intenția Kremlinului de a veghea ca nu cumva chinezii să se lanseze în acțiuni nesăbuite era clară ca bună ziua.

Ce s-o fi discutat în legătură cu Formosa ? Toate ipotezele sunt permise, inclusiv aceea ca Mao să nu-i fi mărturisit intențiile sale lui Hrușciov, pentru că acesta avea să declare, la Smolensk, la 13 august, că nu existau, aparent, *nori de unde să poată izbucni furtuna*[43]. Dar atunci cum să se explice criticile voalate ale „Cotidianului poporului" contra nevolniciei conducătorului sovietic ? Este mult mai credibil că el încercase fie să-l facă pe tovarășul său chinez să-și schimbe hotărârea, fie să-l convingă, în cazul în care acesta ar fi nutrit ambiții mult mai mari, să se mulțumească cu o operație contra insulelor Quemoy, operație care putea să pară că nu comportă decât riscuri limitate, presa internațională fiind plină de știri potrivit cărora Washingtonul voia să-l determine pe Chiang să evacueze insulele de coastă.

Când bombardamentul va începe, în orișice caz, sovieticii vor tăcea timp de opt zile — în general, un semn că se aflau în încurcătură. Dar, în nici un caz, nu ar fi lăsat să se vadă cel mai mic semn de dezaprobare privind acțiunea Beijingului. Când, la 31 august, „Pravda" a comentat pentru prima oară evenimentul, sub semnătura *Observator*, rezervată împrejurărilor deosebite, a făcut-o pentru a cere Statelor Unite *să nu se joace cu focul* și *să înceteze să pună la încercare răbdarea poporului chinez*. Eliberarea Formosei și a tuturor insulelor de coastă aparținând Chinei, nu privește, afirmă organul oficial al partidului, decât poporul chinez ; *în lupta împotriva tuturor manevrelor dușmanilor păcii, U.R.S.S. va acorda Republicii Populare Chineze ajutorul moral și material necesar luptei sale juste.*

La această dată, poziția americană nu era definitiv stabilită. Totuși, Departamentul de Stat a afirmat că ar fi *extrem de hazardat pentru oricine să presupună că ar fi o operație limitată... în cazul în care comuniștii atacă sau încearcă să cucerească insulele* [14]. Dulles va declara că președintele *n-a considerat, deocamdată, că folosirea forțelor armate ale Statelor Unite ar fi necesară sau oportună pentru a asigura apărarea Formosei. Totuși, el nu va ezita să ia o asemenea decizie dacă va aprecia că împrejurările o fac necesară pentru împlinirea scopurilor hotărârii* [15]. Dar, în același timp, el va cere comuniștilor chinezi să reia negocierile la Geneva pentru a căuta o soluție pașnică crizei. Pe data de 6, Zhou Enlai, deși va face Statele Unite responsabile pentru eșecul lor din trecut, se va declara gata să le reia. În aceeași zi, Casa Albă va preciza că ambasadorul american la Varșovia este dispus să-l întâlnească urgent pe colegul său chinez.

Pericolul părând depășit, Hrușciov își putea permite să vorbească pe un ton energic. Într-o scrisoare trimisă lui Ike, el îi va cere, pe data de 8, retragerea forțelor americane din Formosa și va declara că un atac contra Chinei va fi considerat ca un atac împotriva U.R.S.S. Niciodată Moscova nu mersese atât de departe, alianța

din 1950 nefiind încheiată... decât împotriva Japoniei și a aliaților ei eventuali. Eisenhower va răspunde cerându-i lui Hrușciov să uzeze mai curând de influența sa pentru a grăbi întâlnirea ambasadorilor american și chinez la Varșovia. Aceasta se va deschide efectiv la 15 septembrie, dar, la 19 septembrie, Hrușciov va depăși un nou prag în „escalada verbală", afirmând că dacă Republica Populară Chineză *era obiectul unui atac nuclear, agresorul va suferi pe loc o ripostă cu aceleași mijloace* [46].

Totul era însoțit de comentarii atât de violente asupra politicii americane, încât Washingtonul va hotărî să restituie mesajul autorului său ca *inacceptabil potrivit termenilor practicii diplomatice existente* [46]. În același timp, se va afla că Statele Unite au trimis în Quemoy obuziere atomice și au sporit livrările lor destinate Formosei. La data de 22, primul-ministru al lui Chiang Kai-shek va declara că naționaliștii *ar putea ataca bateriile de coastă comuniste dacă bombardamentul nu va fi încetinit în următoarele 15 zile* [47].

La 30 septembrie, Dulles își va îndulci poziția. În caz de încetare a focului, va spune el, Statele Unite ar fi favorabile retragerii cel puțin a unei părți din trupele staționate în Quemoy. În orice caz, ele nu au intenția de a se angaja, mai mult decât în trecut, în apărarea insulelor. În ceea ce îl privește, ar fi fost gata, dacă acest lucru putea fi util, să-l întâlnească pe Zhou Enlai. În fine, nu credea în posibilitatea unei recuceriri a continentului de către naționaliști. Aceste afirmații vor provoca, așa cum era de așteptat, o oarecare nervozitate la Taipeh. Ike și Nixon se vor arăta din nou mai marțiali.

În fața acestor creșteri bruște de temperatură, Hrușciov nu avea să știe prea bine la ce să se aștepte. În orișice caz, la 5 octombrie, adică cu 24 de ore înainte de expirarea termenului fixat de către primul-ministru naționalist, el va da publicității — prin intermediul Agenției T.A.S.S. — o punere la punct care avea să fie

remarcată : *U.R.S.S. va veni în ajutorul Chinei... dacă aceasta este atacată de către Statele Unite... dar în ceea ce privește războiul civil pe care poporul chinez îl duce contra clicii lui Chiang Kai-shek, noi nu suntem amestecați și nu avem intenția să o facem*[48]. Altfel spus, dacă Chiang își pune în practică amenințarea sa de a bombarda bateriile de coastă comuniste, Mao să nu conteze pe noi.

Se poate pune întrebarea dacă, într-adevăr, a contat vreodată. Întrucât Moscova s-a lăudat după aceea *că a aruncat fără ezitare în balanță întregul său prestigiu internațional, puterea sa militară, pentru a opri mâna agresorului*[7], Beijingul va răspunde că la vremea respectivă *nimic nu lăsa să se întrevadă posibilitatea unui război nuclear. Așa că nu era necesar să fie susținută China cu arme nucleare. Deci, conducătorii sovietici și-au manifestat sprijinul lor față de China în cunoștință de cauză*[7]. Aceasta nu l-a împiedicat pe Mao să adreseze, la 15 octombrie 1958, Comitetului Central sovietic o scrisoare exprimând *cordiala sa recunoștință* și certitudinea sa că în cazul unui război sino-american, U.R.S.S. *va acorda cu siguranță* Beijingului *tot ajutorul posibil*[7].

Pe bună dreptate, Mao judecase el însuși că e mai prudent să nu dea naționaliștilor ocazia să arate dacă vorbeau serios. La 6 octombrie, Pîn De-huei, ministrul Apărării, va anunța că bombardamentul va fi oprit timp de o săptămână, pentru a permite apărătorilor insulelor Quemoy — cărora le prezice că, mai devreme sau mai târziu, Statele Unite îi vor abandona — să primească alimente cu condiția ca în acest răstimp convoaiele americane să se oprească. Opt zile mai târziu, armistițiul va fi prelungit pentru încă alte două săptămâni. Purtătorul de cuvânt al Casei Albe va saluta în această *veste bună* o ocazie de a ajunge la o reglementare negociată.

Dar pe data de 20, bombardamentul va fi reluat, după toate probabilitățile, în onoarea lui Dulles care era așteptat a doua zi în Formosa. Acesta a reușit totuși să-l

convingă pe Chiang să semneze un comunicat amintind caracterul *defensiv* al tratatului între Washington și Taipeh și afirmând că *misiunea sacră* — care pentru guvernul naționalist era aceea a *restabilirii libertății pentru poporul său de pe continent* — nu s-ar putea întemeia pe *folosirea forței*[49]. Peste 48 de ore, Beijingul anunță că bombardamentele vor fi suspendate... în zilele cu soț și va propune hrană locuitorilor din Quemoy, cărora Pîn De-huei le va adresa aceste sfaturi tipic chinezești : *Nu vă sfătuim să rupeți imediat cu americanii. Nu ar fi realist. Sperăm doar... că nu vă veți supune la toate toanele lor, că nu veți pierde drepturile suverane astfel încât să ajungeți să fiți privați de un adăpost pe lumea asta, aruncați în mare.* Aceste cuvinte... *nu exprimă nici un fel de gânduri ascunse. Cu timpul, vă veți convinge...*[49].

Între timp, alerta a trecut... Dar încă o dată răsuflarea de ușurare a fost prematură. La 10 noiembrie, denunțând convențiile în Patru privind statutul Berlinului, Hrușciov va declanșa cea mai gravă criză din perioada războiului rece, criză care va dura patru ani.

Bibliografie și note

1. *Année politique*, 1957, p. 446.

2. *Ibid.*, p. 467.

3. *Keesing's*, 15823 A.

4. DALLIN, *op. cit.*, p. 454.

5. *Documentation française, notes et études documentaires*, nr. 2950, din 31 decembrie 1962.

6. Citat de Suslov în raportul său din 14 februarie 1964, în fața Comitetului Central, supliment la „Etudes soviétiques", nr. 193, aprilie 1964.

7. Citat în declarația guvernului chinez din 1 septembrie 1963, *Documentation française, notes et études documentaires*, nr. 3089, din 12 mai 1964.

8. Citat în editorialul din „Cotidianul poporului" asupra „divergențelor dintre tovarășul Togliatti și noi", în „Chine Nouvelle" din 31 decembrie 1962.

9. Edouard CRANKSHAW, *La nouvelle guerre froide : Moscou contre Pékin*, Paris, Gallimard, 1964, p. 107—108.
10. *Keesing's*, 16171 A.
11. La vérité sur l'affaire Nagy, *op. cit.*, p. 40.
12. *Ibid.*, p. 168—181.
13. DALLIN, *op. cit.*, p. 487.
14. „Le Monde" din 21 decembrie 1957.
15. Sherman ADAMS, *op. cit.*, p. 164.
16. *Ibid.*, p. 167—168.
17. *Année politique*, 1957, p. 490.
18. *Année politique*, 1958, p. 364.
19. „Le Monde" din 26 septembrie 1958.
20. Jean KLEIN, *L'Entreprise du désarmement*, Paris, Cujas, 1964, p. 195.
21. *Année politique*, 1958, p. 353.
22. „Orient", nr. 6, p. 162.
23. *Année politique*, 1958, p. 311.
24. MURPHY, *op. cit.*, p. 418.
25. *Ibid.*, p. 436.
26. Sherman ADAMS, *op. cit.*, p. 158.
27. MURPHY, *op. cit.*, p. 420.
28. „Le Monde" din 18 iulie 1958.
29. „Orient", nr. 7, p. 8.
30. „Le Monde" din 22 iulie 1958.
31. *Ibid.* din 25 iulie 1958.
32. *Ibid.* din 29 iulie 1958.
33. *Ibid.* din 30 iulie 1958.
34. *Ibid.* din 2 august 1958.
35. Tibor MERAY, *La rupture Moscou-Pékin*, Paris, Robert Laffont, 1966, p. 57.
36. Declarația guvernului sovietic din 21 septembrie 1963, în supliment la „Etudes soviétiques", nr. 186, septembrie 1963.
37. „Le Monde" din 7 august 1958.
38. *Ibid.* din 15—16 august 1958.
39. „Orient", nr. 7, p. 190.
40. *Ibid.*, nr. 9, p. 124.
41. *Ibid.*, nr. 9, p. 19.
42. Roger LÉVY, *La Chine*, Paris, Presses universitaires de France, 1964, p. 154.
43. „Le Monde" din 26 august 1958.
44. *Année politique*, 1958, p. 410.
45. *Keesing's* 16388 A.
46. *Ibid.*, 16472 A.
47. Harold HINTON, *Communist China in World Politics*, Houghton Mifflin Boston, 1966, p. 268.
48. *Année politique*, 1958, p. 441.
49. *Ibid.*, p. 444—445.

(1) Jean-François Paul de Gondi, cardinal de Retz (1613—1679). Cardinal, om politic și scriitor francez. *Memoriile* au fost publicate postum, abia în 1717 *(n. tr.)*.

(2) Comunicatul Agenției T.A.S.S. a fost dat publicității, de fapt, la 27 august 1957. Se releva că acest succes tehnico-științific a permis rezolvarea problemei lansării unor sateliți artificiali ai Pământului, ca și zborul omului în Cosmos *(n. tr.)*.

(3) Greutatea exactă a satelitului era de 83,6 kg. Realiza o revoluție completă în jurul Globului în 95 de minute, cu o viteză de 24 500 km/h. În ciuda faptului că guvernul american a încercat să diminueze valoarea performanței sovietice și a asigurărilor sale că propriile pregătiri privind trimiterea unui satelit american în Spațiu sunt pe punctul de a fi finalizate, opinia publică americană a devenit din ce în ce mai alarmată, datorită zvonurilor potrivit cărora Sputnikul ar fi fost purtător al unor arme secrete, ca și al unei camere de luat vederi în infraroșu, care ar fi permis fotografierea întregului teritoriu al Statelor Unite *(n. tr.)*.

(4) Potrivit N.R.D.C. (Natural Resources Defence Council), în anul 1957, Uniunea Sovietică a efectuat 15 experiențe cu arme nucleare, iar în anul 1958 — 29 de asemenea experiențe. S.I.P..R.I. (Stockholm International Peace Research Institute) și S.N.D.R.I. (Swedish National Defence Research Institute) consemnează alte 18 experiențe nucleare efectuate de sovietici între 1956—1958 *(n. tr)*.

(5) Noul Sputnik cântărea mai mult de o jumătate de tonă. La bordul său se afla o ființă vie, cățelușa Laika, precum și un important ansamblu de instrumente științifice, destinate măsurării radiației solare, ca și studierii calităților straturilor extraatmosferice. Laika a murit după șase zile datorită epuizării rezervelor de oxigen, dar experiența a demonstrat că o ființă vie poate supraviețui în absența gravitației *(n. tr.)*.

(6) În mesajul său din 7 noiembrie 1957, președintele Dwight Eisenhower s-a arătat ușor îngrijorat de succesele sovietice, deși a afirmat că forțele militare americane sunt capabile să facă față unui atac eventual al Uniunii Sovietice. Cu această ocazie, el a anunțat centralizarea și accelerarea programului american de cercetări spațiale. James R. Kilian a fost însărcinat cu centralizarea diverselor organisme acționând concurențial în domeniul cercetărilor spațiale *(n. tr.)*.

(7) Charles E. Wilson a îndeplinit funcția de ministru al apărării al S.U.A. în anii 1953—1958, în timpul Administrației Eisenhower *(n. tr.)*.

(8) Vezi vol. 2, p. 75, nota 1 *(n. tr.)*.

(9) Clădirea în formă de pentagon, aflată la Washington, care adăpostește Statul Major General al Forțelor Armate Americane, ca și Departamentul Apărării *(n. tr.)*.

(10) Vezi vol. 3, p. 40, nota (22). Intrarea în funcție a avioanelor B-52 G (rază de acțiune 12 000 km) și B-52 H (rază de acțiune 16 000 km), capabile să transporte o mare cantitate de arme, clasice și nucleare, a sporit considerabil forța aviației strategice americane *(n. tr.)*.

(11) La 12 iulie 1957, o rachetă *Atlas* explodează în zbor cu ocazia primei încercări. La 24 octombrie 1957, în S.U.A., au loc primele încercări încununate cu succes ale unei rachete port-satelit (primul etaj). Abia la 17 decembrie 1957, se poate consemna succesul cert al unei rachete balistice intercontinentale (I.C.B.M.), de tip *Atlas (n. tr.)*.

(12) Paul-Henri Charles Spaak (1899—1972). Om politic și de stat belgian. În mai multe rânduri ministru, prim-ministru (1946—1949). A îndeplinit funcția de secretar general al N.A.T.O. în anii 1957—1961 *(n. tr.)*.

(13) Maurice Harold Macmillan (1894—1986) a îndeplinit funcția de prim-ministru al Marii Britanii între 10 ianuarie 1957 — 18 octombrie 1963 *(n. tr.)*.

(14) La 16—19 decembrie 1957, se desfășoară la Paris lucrările sesiunii Consiliului N.A.T.O. În documentul final, se menționează că pe viitor se va intensifica coordonarea planurilor militare de producție între țările membre, stabilindu-se o anumită repartiție a sarcinilor și sporindu-se eforturile pentru intensificarea producției militare. S-a luat hotărârea de a se spori personalul științific angrenat în cercetarea tehnică militară, creându-se, totodată, un comitet științific în cadrul N.A.T.O., constituit din specialiști aparținând tuturor țărilor membre, precum și desemnarea unui consilier științific pe lângă secretarul general al N.A.T.O. S-a hotărât, de asemenea, dotarea cu arme nucleare și rachete a statelor membre. Marea Britanie, Italia și Turcia au acceptat instalarea acestora pe teritoriul lor. În problema dezarmării s-a decis ducerea de tratative în cadrul Comisiei de dezarmare a O.N.U., avându-se în vedere și eventuale tratative cu U.R.S.S. în acest domeniu *(n. tr.)*.

(15) N.A.S.A. (National Aeronautics and Space Administration). A fost creată în timpul Administrației Eisenhower, la 29 iulie 1958, pentru a coordona programul spațial al Statelor Unite și a ține pasul cu succesele sovietice de la vremea respectivă în domeniul construirii sateliților artificiali ai Pământului. Sub administrația Kennedy și a următorilor președinți, bugetul N.A.S.A. va crește spectaculos pentru a face față cerințelor de explorare a spațiului cosmic *(n. tr.)*.

(16) Werner von Braun (1912—1977). Om de știință american, de origine germană. A avut o contribuție substanțială la dezvoltarea rachetelor germane (V 1 și V 2) în timpul celui de-al doilea război mondial. Stabilit în S.U.A. în 1945, a lucrat la

programul spațial american, punând la punct racheta în trei trepte, *Jupiter C*, care a fost folosită la lansarea primului satelit american *(n. tr.)*.

(17) Prima încercare de plasare a unui satelit american pe o orbită circumterestră eșuează la 6 decembrie 1957 *(n. tr.)*.

(18) La 1 februarie 1958, S.U.A. realizează prima lansare reușită a unui satelit spațial, *Explorer I*, în greutate de 14 kg, a fost plasat pe orbită de o rachetă *Jupiter C*. Lansarea cu succes a lui *Explorer I* va fi urmată de o serie de insuccese. O nouă încercare a Marinei Americane de a lansa una din rachetele sale, de tip *Vanguard*, va înregistra un eșec la 5 februarie 1958. La 20 februarie 1958, la Cape Canaveral, o rachetă de tip *Atlas* explodează la lansare. Era al cincilea eșec din șapte încercări succesive. La 6 februarie 1958, Congresul S.U.A. a aprobat realizarea unui program spațial care își propunea să lichideze întârzierea americană față de sovietici în domeniul spațial *(n. tr.)*.

(19) Mao Zhedong a îndeplinit între 1943—1976 funcția de președinte al Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez *(n. tr.)*.

(20) Cea de-a 40-a aniversare a Revoluției din Octombrie a prilejuit desfășurarea la Moscova a două reuniuni: Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste (14—16 noiembrie 1957), care a adoptat o *Declarație* privind conținutul epocii contemporane și principalele linii de evoluție; Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești (16—19 noiembrie 1957), care a adoptat *Manifestul Păcii*, adresat tuturor categoriilor sociale *(n. tr.)*.

(21) Vezi vol. 3, p. 391, nota (32) *(n. tr.)*.

(22) „Kommunist" — revistă teoretică a C.C. al P.C.U.S. *(n. tr.)*.

(23) „Zhenminhibao" — cotidian al C.C. al P.C. Chinez *(n. tr.)*.

(24) „Pravda" — cotidian al C.C. al P.C.U.S. *(n. tr.)*.

(25) „Népszabadság" — cotidian al C.C. al P.M.S.U. *(n. tr.)*.

(26) Vezi vol. 3, p. 332, nota (41) *(n. tr.)*.

(27) Vezi vol. 3, p. 332, nota (37) *(n. tr.)*.

(28) Vezi vol. 2, p. 132, nota 2 *(n. tr.)*.

(29) Strategic Air Command (engl.) = Comandamentul Aviației Strategice a S.U.A. *(n. tr.)*.

(30) La 22 februarie 1958, între S.U.A. și Marea Britanie se încheie un acord privind dislocarea pe teritoriul Marii Britanii a armelor rachetă americane *(n. tr.)*.

(31) La 5 martie 1959, la Ankara au fost semnate acorduri bilaterale între S.U.A. și fiecare din statele membre ale Pactului de la Bagdad — Turcia, Iran, Pakistan, prevăzând modalitățile de colaborare între statele părți în cadrul alianței militare *(n. tr.)*.

(32) Acordul italo-american semnat la 29 martie 1959 prevedea instalarea de rampe de lansare pentru rachete cu rază medie de acțiune pe teritoriul italian *(n. tr.)*.

(33) Administrația Wilson (1913—1917 ; 1917—1921) *(n. tr.)*.

(34) Harold E. Stassen. Vezi vol. 3, p. 192, nota 56 *(n. tr.)*.

(35) Vizita a avut, de fapt, loc între 18—27 aprilie 1956 *(n. tr.)*.

(36) Semnat la 27 iulie 1953. Vezi mai pe larg, vol. 3, p. 114, nota 10 *(n. tr.)*.

(37) Jules Moch (1893—1985). Om politic și diplomat francez. În mai multe rânduri ministru. Reprezentant al Franței în Comisia de dezarmare a O.N.U. (1953) *(n. tr.)*.

(38) Prin declarația din 14 mai 1956, guvernul sovietic reafirmă poziția sa în problema dezarmării convenționale și nucleare, formulând exigența adoptării neîntârziate a unor măsuri pentru interzicerea completă a armelor atomice și cu hidrogen, încetarea producției acestora și distrugerea completă a stocurilor existente. Se preconiza, ca prim pas, asumarea de către puterile nucleare a angajamentului solemn de a nu folosi armele nucleare. Guvernul sovietic anunța, în același timp, că a hotărât reducerea — până la 1 mai 1957 — a efectivelor forțelor sale armate cu 1 200 000 oameni, pe lângă cei 640 000 din cursul anului 1955, precizând că, totodată și în mod corespunzător, urmau să fie reduse armamentele și cheltuielile militare ale U.R.S.S. *(n. tr.)*

(39) La 17 noiembrie 1956, guvernul sovietic dă publicității o declarație privind problema dezarmării și reducerea încordării internaționale, formulând următoarele propuneri : reducerea, în interval de doi ani, a forțelor armate ale U.R.S.S., S.U.A. și Chinei până la plafonul de 1—1,5 milioane de oameni, a forțelor armate ale Angliei și Franței la nivelul de 650 000 de oameni, iar ale celorlalte state la efective de 150 000 — 200 000 de oameni ; interzicerea armelor atomice și cu hidrogen, încetarea producției și distrugerea stocurilor existente ; reducerea cu o treime, în 1957, a forțelor armate ale U.R.S.S., S.U.A., Angliei și Franței staționate pe teritoriul altor țări membre ale N.A.T.O. și ale forțelor armate ale U.R.S.S. de pe teritoriile statelor participante la Tratatul de la Varșovia ; lichidarea în termen de doi ani a bazelor militare de pe teritoriul altor state ; reducerea, în același interval, a cheltuielilor militare, corespunzător măsurilor de reducere a forțelor armate și armamentelor și de lichidare a bazelor militare de pe teritorii străine ; instituirea unui control internațional strict și eficace pentru asigurarea respectării acestor măsuri *(n. tr.)*.

(40) Este o evidentă confuzie din partea autorului. Prima experiență cu o bombă cu hidrogen, efectuată în atmosferă, în atolul Bikini, din Oceanul Pacific, a fost efectuată de S.U.A. la 1 noiembrie 1952. La 1 martie 1954, S.U.A. vor efectua o experiență similară în atolul Eniwetok, explodând o bombă cu hidrogen de cca 600 de ori mai puternică decât cea de la Hiroșima *(n. tr.)*.

(41) Valerian Aleksandrovici Zorin (1902—1982). Diplomat și om de stat sovietic. În anii 1956—1960 a îndeplinit funcția de adjunct al ministrului Afacerilor Externe al U.R.S.S. *(n. tr.)*.

(42) Vasili Vasilievici Kuznețov (1901 — după 1990). Diplomat și om de stat sovietic. În anii 1955—1977 a îndeplinit funcția de prim adjunct al ministrului Afacerilor Externe al U.R.S.S. *(n. tr.)*.

(43) Adam Rapacki (1909—1970). Diplomat și om de stat polonez. În anii 1956—1968 a fost ministru de Externe al Poloniei. „Planul Rapacki" prevedea crearea unei zone denuclearizate în Europa centrală, care să includă cele două state germane, Polonia și Cehoslovacia *(n. tr.)*.

(44) Mesajul a fost adresat de Nikolai Aleksandrovici Bulganin, la 10 decembrie 1957, în calitatea sa de prim-ministru al U.R.S.S. (1955—1958) *(n. tr.)*.

(45) 16—19 decembrie 1957 *(n. tr.)*.

(46) George Frost Kennan (1904—?). Diplomat american. În 1958 a publicat *Russia, the Atom and the West (n. tr.)*.

(47) Fritz Erler (1913—1967). Om politic german. Funcționar de stat (până în martie 1938), arestat pentru activitate politică. Subprefect al landului Würtenberg (1945—1949). Membru al Parlamentului (din 1949), membru în conducerea Partidului Social Democrat din 1956. Lider adjunct al grupului parlamentar al partidului său (1957—1963) și lider din 1964. Vicepreședinte al Consiliului German al Mișcării Europene, membru al Adunării Uniunii Europei Occidentale (din 1955), precum și membru al Comitetelor pentru Politică Externă și Apărare *(n. tr.)*.

(48) Hugh Gaitskell (1906—1963). Lider al Partidului Laburist din Marea Britanie (din 1955). Din 1957 — vicepreședinte al Internaționalei Socialiste *(n. tr.)*.

(49) Denis Winston Healey (1917—?). Om politic britanic. A publicat lucrările *A Neutral Belt in Europe* (1958), *NATO and American Security* (1959), *The Race against the H Bomb* (1960) *(n. tr.)*.

(50) Einar Henri Gerhardsen (1897—1987) (22 ianuarie 1955 — 28 august 1963) *(n. tr.)*.

(51) Hans Christian Hansen (1 februarie 1955 — 19 februarie 1960) *(n. tr.)*.

(52) Nu este clar la cine se referă autorul. În perioada avută în vedere, postul de ministru de Externe a fost ocupat de Lester Bowles Pearson (3 septembrie 1948 — 17 iunie 1957); John George Diefenbaker (21 iunie 1957 — 13 septembrie 1957); Sidney Earle Smith (13 septembrie 1957 — 17 martie 1959) *(n. tr.)*.

(53) Félix Gaillard s-a aflat în fruntea guvernului francez între 5 noiembrie 1957 — 15 aprilie 1958 *(n. tr.)*.

(54) Propunerea a fost făcută la 15 iulie 1958, prin nota cu conținut identic, adresată de guvernul sovietic guvernelor statelor europene și guvernului S.U.A. Se propunea încheierea unui tratat

de prietenie și colaborare între statele europene. Proiectul de tratat conținea 11 puncte. Statele contractante se obligau să-și rezolve litigiile pe cale pașnică ; în cazul în care una sau mai multe părți erau atacate, părțile contractante se obligau să nu dea nici un fel de concurs agresorului ; să procedeze la adoptarea de măsuri de reducere a forțelor armate și armamentelor ; să contribuie la realizarea unei zone denuclearizate în Europa Centrală ș.a.m.d. *(n. tr.)*.

(55) Vezi nota (4) de mai sus *(n. tr.)*.

(56) Guvernul sovietic își va da acordul — la 30 mai 1958 — pentru desemnarea unui grup de experți tehnici pentru elaborarea unui studiu asupra metodelor de detectare a eventualelor încălcări ale unui tratat de încetare a experiențelor cu arme nucleare *(n. tr.)*.

(57) Sunt date publicității Comunicatul și Raportul Conferinței de experți pentru studierea posibilităților de detectare a experiențelor nucleare. S-a ajuns la concluzia că metodele de detectare a exploziilor nucleare existente la acea dată fac posibilă inclusiv detectarea exploziilor de mică capacitate *(n. tr.)*.

(58) Conferința — reunind reprezentanții S.U.A., U.R.S.S. și Marii Britanii — a luat sfârșit abia în ianuarie 1962, fără să se fi ajuns la un acord, chestiunea care a făcut obiectul negocierilor fiind trimisă, în martie 1962, unui subcomitet al Comitetului celor 18 state pentru dezarmare *(n. tr.)*.

(59) Unirea a funcționat între 1/22 februarie 1958 și 26/28 septembrie 1961 *(n. tr.)*.

(60) Șukri al-Kuwutli (6 septembrie 1955 — 22 februarie 1958) *(n. tr.)*.

(61) Khaled al-Azm fusese destituit mai înainte (27 martie — 30 iulie 1951) *(n. tr.)*.

(62) F.D. Mohammed Abdul Hakim Amer (n. 1919). Mareșal și om politic egiptean. Comandant al Forțelor Armate Egiptene (1953—1958) și al Forțelor Armate ale Republicii Arabe Unite (1958—1962). Ministru de Război și al Marinei (1954—1958). Vicepreședinte și ministru de Război al Republicii Arabe Unite (1958—1962). Prim-vicepreședinte al Republicii Arabe Unite (1964). Comandant șef al Forțelor Armate Arabe Unite (1964) *(n. tr.)*.

(63) Faisal II (1935—1958) (a domnit în anii 1939—1958 ; între 4 aprilie 1939 — 2 mai 1953 sub regența unchiului său, emirul Abdul Illah). La 14 iunie 1958, monarhia este înlăturată, Irakul proclamându-se republică *(n. tr.)*.

(64) Hussein II ibn Talal (n. 1935). Între 11 august 1952 și 2 mai 1953, sub regența compusă din Ibrahim Hașim, Suleiman Tukan și Abd ar-Rahman Ruseida *(n. tr.)*.

(65) Nuri as-Said (3 martie — 13 mai 1958) *(n. tr.)*.

(66) Saud ibn Abd al-Aziz, rege al Arabiei Saudite (1953—1964) *(n. tr.).*

(67) Faysal ibn Abd al-Aziz a îndeplinit funcția de prim-ministru al Arabiei Saudite între 17 martie 1954 și 21 decembrie 1960 *(n. tr.).*

(68) Vezi vol. 3, p. 390, nota 9 *(n. tr.).*

(69) Maroniții sunt creștinii orientali din Siria și Liban care și-au păstrat liturghia siriacă și alcătuiesc una din bisericile uniate *(n. tr.).*

(70) Vezi vol. 3, p. 388—389, nota 1 *(n. tr.).*

(71) Abdul Salam Aref (1921—1966) *(n. tr.).*

(72) Abd al Karim Kassem (1914—1963). A organizat și condus lovitura de stat din 14 iulie 1958. În anii 1958—1963 a fost prim-ministru și comandant șef. A denunțat Pactul de la Bagdad (ieșirea oficială din Pact a avut loc la 24 martie 1959). A fost asasinat în cursul unei lovituri de stat pronasseriste condusă de Abdul Salam Aref *(n. tr.).*

(73) Robert Daniel Murphy. Vezi vol. 3, p. 263, nota 33 *(n. tr.).*

(74) Cifra dată de André Fontaine este exagerată, nefiind confirmată de alte surse *(n. tr.).*

(75) Vor rămâne aici până la 22 octombrie 1958 *(n. tr.).*

(76) Arkadi Aleksandrovici Sobolev. Vezi vol. 3, p. 331, nota 27 *(n. tr.).*

(77) Întâlnirea dintre Nikita Sergheevici Hrușciov, prim-secretar al C.C. al P.C.U.S., președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. și Mao Zhedong, președintele C.C. al P.C. Chinez, președintele Republicii Populare Chineze, va avea loc în perioada 31 iulie — 3 august 1958 la Beijing. În comunicatul dat la încheierea vizitei se arată că cele două țări vor face tot posibilul pentru slăbirea încordării internaționale și preîntâmpinarea dezastrului unui nou război, pronunțându-se, deopotrivă, pentru reducerea înarmărilor, încetarea experiențelor nucleare, lichidarea tuturor grupărilor militare și a bazelor militare create pe teritorii străine etc. *(n. tr.).*

(78) Lucrările sesiunii extraordinare a Adunării Generale a O.N.U. pentru examinarea crizei din Orientul Apropiat și Mijlociu au avut loc în perioada 8—21 august 1958 *(n. tr.).*

(79) Șiismul. Unul dintre principalele curente islamice, care nu recunoaște Sunna și pe califii sunniți, apărut în a doua jumătate a secolului al VIII-lea *(n. tr.).*

(80) Sunnism. Curent ortodox al islamului care se bazează pe recunoașterea obligatorie a Sunnei ca întregire a Coranului *(n. tr.).*

(81) „Războiul de șase zile" (5—10 iunie 1967) *(n. tr.).*

(82) Chiang Kai-shek. Vezi vol. 3, p. 40, nota (14) *(n. tr.).*

(83) Zhou Enlai. Vezi vol. 3, p. 40, nota (20) *(n. tr.).*

(84) Rodion Iakovlevici Malinovski (1898—1967). Mareșal și om de stat sovietic. Decorat cu ordinul „Victoria". În anii 1957—1967 a fost ministru al Apărării al U.R.S.S. *(n. tr.)*.

(85) Pîn De-huei (Peng De Huai sau Peng Teh-Huai sau P'eng To Houai) (1898—1974), Mareșal și om politic chinez. Unul dintre principalii conducători ai Armatei Roșii în timpul „Marșului cel Lung", (1934—1935) și al războiului civil (1946—1949). A condus contingentele chineze angajate în timpul războiului din Coreea (1950—1953). A fost ministru al Apărării Naționale (1954—1959). A fost atacat în timpul „revoluției culturale" și arestat (1966). Reabilitat în 1978 *(n. tr.)*.

14.

TUMOAREA CANCEROASĂ

Sentimentele personale joacă în marile evenimente ce au loc în lume un rol căruia nu i se poate discerne întreaga amploare. Faptul că există sau nu există amiciție între doi oameni, între două comunități umane, poate fi în anumite cazuri decisiv pentru întreaga speță umană.

SIMONE WEIL (1)
(Înrădăcinarea)

Berlinul era, în același timp, la acest sfârșit de an 1958, o oază în războiul rece și locul de pe Planetă unde acesta se făcea cel mai puternic simțit.

În Berlinul de Răsărit, de-a lungul străzilor fără automobile, ruinele dispăreau încet. Iluminația mediocră de la căderea serii le dădea un aspect sinistru, subliniat și mai mult de lungile banderole roșii sau albastre exaltând, fără cea mai mică grijă pentru estetic, greoaiele lozinci ale unui regim care își concentra toate eforturile asupra unui plan de industrializare la scară gigantică.

În Vest, energia populației, creditele Marshall și cele venite din Republica Federală au făcut să se nască un oraș lumină care strălucea orbitor în noaptea roșie ca para. Luxul se revărsa în vitrinele magazinelor, în blocurile de oțel și sticlă, în hotelurile luxoase de pe Kurfurstendamm și în localurile de noapte unde se întâlneau toate rafinamentele și toate vulgaritățile decadenței.

Cele două universuri erau separate însă de o cortină de fier sau de bambus care nu putea fi trecută decât înarmat cu vize acordate cu picătura sau, în lipsa acestora, cu prețul vieții. Oricine putea, de zece ori pe zi, dacă avea chef, să treacă din Est în Vest, pe jos sau cu metroul.

Berlinezii din Vest și din Est se foloseau și răsfoloseau de această situație. Primii profitau de cursul derizoriu al mărcii răsăritene pentru a prădui stocurile amărâte ale dizgrațioaselor magazine de stat din sectorul sovetic. În sens invers, această breșă insolită oferea cetățenilor R.D.G. un mijloc comod de „a alege libertatea" în ziua în care austeritatea și disciplina regimului le deveneau insuportabile. În zece ani, aproape trei milioane de persoane au șters-o englezește din regimul lui Walter Ulbricht, care privea cu îngrijorare cum cadrele sale tehnice, profesorii și studenții săi îl abandonau în masă pentru a se duce într-un stat mai ospitalier, unde se putea vorbi, acționa, citi, mișca după bunul plac. Populația R.D.G. se micșora cu regularitate, în vreme ce întreaga lume cunoștea o explozie demografică (2), iar îndeplinirea planului cincinal era astfel compromisă.

Se înțelege că liderii din Pankow (3) aveau să se preocupe de mijloacele pentru a remedia această situație. Chiar dacă reușiseră să impună un control strâns asupra deplasărilor populației, Berlinul de Vest ar fi rămas pentru ei o sfidare, sediul numeroaselor organisme de propagandă anticomunistă, în special puternicul post de emisie american Radio Rias. Mai devreme sau mai târ-

ziu, lumea trebuia deci să se aştepte să vadă Kremlinul, odată consolidată puterea succesorului lui Stalin (4), încercând să elimine acest martor provocator al prosperităţii capitaliste.

La 20 septembrie 1955, atunci când, ca replică la acordurile de la Paris (5), prin care se restituia Republicii Federale deplina suveranitate, sovieticii au adoptat o decizie analoagă (6) privitoare la rivalul ei, precizând că nu vor păstra decât cu titlu provizoriu controlul asupra convoaielor militare ce se îndreptau spre vechea capitală. Aceasta va determina Aliaţii să reamintească Kremlinului că acordul său cu Pankow nu-l putea elibera cu nimic de obligaţiile faţă de ei. „Neues Deutschland", ziarul lui Ulbricht, a scris şi el, nici mai mult, nici mai puţin, la 1 decembrie, că statutul cvadripartit al Berlinului „era lipsit de temei".

1956 şi 1957 — cu tulburările provocate de destalinizare, chestiunile poloneză (7) şi ungară (8) — nu erau evident ani propici pentru o iniţiativă din partea Estului. Dar aceasta putea să i se pară cu atât mai urgentă cu cât Republica Federală nu pierdea vreo ocazie pentru a-şi afirma suveranitatea asupra Berlinului de Vest, unde profesorul Heuss (9) fusese ales în 1954 şef al statului şi unde Bundestagul începuse să-şi ţină sesiunile periodic începând cu anul următor.

Incidente minore, declaraţii publice şi articole semnificative se vor succeda până în luna martie 1958, moment când se poate considera că liderii Germaniei de Est şi ai U.R.S.S. au început, nu fără serioase discuţii prealabile, să-şi pună la punct ofensiva. Atunci când, într-adevăr, la data de 14 martie, „Süddeutsche Zeitung" din München publica un interviu în care Ebert, primarul Berlinului de Est, spunea că *situaţia este prea complicată pentru a se ajunge la o reglementare separată a chestiunii Berlinului înainte de a se fi clarificat problema germană în ansamblu,* propriul său adjunct, Waldemar

Schmidt declara a doua zi că occidentalii pierduseră *orice fel de drept de a-și menține garnizoanele în Berlin* [1].

Alte evenimente : 13 mai (10), problemele din Orientul Apropiat, conflictul din Quemoy vor reține în curând atenția opiniei publice mondiale. Numai după ce toată această agitație se va liniști, Walter Ulbricht (11) va relua, la 27 octombrie, într-un discurs ținut la Berlin, tema susținută de Waldemar Schmidt, și va adăuga altele care vor deveni în curând laitmotivul diplomației sovietice.

Raționamentul său pornește de la două argumente : *Atunci când au fost create, în 1945, diversele zone de ocupație* — declară el — *nu s-a făcut din Berlin o a cincea zonă... Întreg Berlinul se află pe teritoriul R.D.G.* În ceea ce privește participarea occidentalilor la administrarea și ocupația orașului, *aceasta se baza pe acordurile de la Potsdam.* De unde deducea că, întrucât prin reînarmarea Republicii Federale ei au violat aceste acorduri, nu mai au nici un drept de a se afla la Berlin [2].

Însemna evident să nu se dea două parale pe articolul întâi al Protocolului anglo-sovieto-american din 12 septembrie 1944, confirmat la Ialta (12) — deci cu mult înainte de Potsdam (13) —, completat la 26 iulie 1945 pentru a i se face loc Franței și redactat în felul următor : *Germania, în interiorul frontierelor sale din 31 decembrie 1937,* va fi, pornind de la nevoile de ocupație, *împărțită în trei zone, care vor fi fiecare atribuite uneia din cele trei puteri, și într-o regiune specială a Berlinului care va fi plasată sub ocupația comună a celor trei puteri* [3].

În ciuda unei clare puneri în gardă din partea lui Dulles, Hrușciov va avansa aceeași argumentație, la 10 noiembrie, pe stadionul Lenin din Moscova, în prezența lui Gomulka (14). *Evident* — va conchide el — *a sosit momentul ca semnatarii acordurilor de la Potsdam să abandoneze vestigiile regimului de ocupație din Berlin...*

La rândul ei, *Uniunea Sovietică va transfera în suveranitatea R.D.G. funcțiile pe care le mai exercită încă la Berlin organele sovietice. Să trateze și Statele Unite, Marea Britanie și Franța direct cu R.D.G. și să se pună de acord cu aceasta dacă există probleme de interes pentru ele la Berlin... Dacă forțe agresive ar ataca R.D.G.... noi vom considera că este vorba de un atac împotriva U.R.S.S. și împotriva tuturor membrilor Pactului de la Varșovia* [4].

La 27 noiembrie, neținând seama de un avertisment al lui Eisenhower, U.R.S.S. adresează occidentalilor o notă de 9 600 de cuvinte, informându-i că ea consideră caduce acordurile privind ocupația Berlinului și că va angaja *la momentul oportun negocieri cu guvernul R.D.G. asupra transferului către acesta a funcțiilor pe care organismele sovietice le-au exercitat în mod provizoriu pe baza numitelor acorduri...* Nota continuă cu declarația că *soluția cea mai justă și cea mai firească ar fi returnarea Berlinului de Vest Republicii Democrate Germane.* Dar, prevăzând *dificultatea pentru puterile occidentale de a contribui la o astfel de soluție,* propunea ca Berlinul de Vest să fie transformat *într-o unitate politică independentă, într-un oraș liber, în viața căruia nici un stat, inclusiv cele două state germane existente, să nu aibă drept de imixtiune.* Acest oraș liber, care s-ar guverna așa cum ar dori, ar fi demilitarizat. Cei Patru Mari se vor angaja să respecte statutul său, care ar fi comparabil cu cel al Austriei, iar O.N.U. ar putea participa, la rândul său, *sub o formă sau alta la respectarea* acestui statut. Trebuia să fie încheiat un acord cu R.D.G. în legătură cu *garantarea comunicațiilor libere ale orașului.*

Kremlinul propune deschiderea de negocieri pe această temă cu puterile occidentale. Dar adaugă că dacă, într-un răstimp de șase luni, *nu se va ajunge la o înțelegere potrivită, Uniunea Sovietică va realiza, prin intermediul unui acord cu R.D.G., măsurile prevăzute.* Și

mai adaugă, în atenţia celor care ar dori să recurgă la limbajul *forţei brutale,* că *ameninţările şi intimidările nu impresionează poporul sovietic,* orice violare a graniţelor R.D.G. trebuind să fie considerată ca un act de agresiune împotriva tuturor membrilor Pactului de la Varşovia [5].

Hruşciov, care îşi face în aceeaşi zi debutul la Kremlin în dificila artă a conferinţelor de presă, declară că Berlinul de Vest s-a transformat într-un *soi de tumoare canceroasă* şi că U.R.S.S. a hotărât, pentru acest motiv, să purceadă la o *operaţie chirurgicală... Noi nu punem problema sub formă de ultimatum,* a mai spus el, pentru a adăuga că, dacă Statele Unite nu vor accepta propunerile sale, *voi regreta, dar aceasta nu mă va opri de la realizarea propunerilor făcute* [5].

Iritat de existenţa unui focar de provocare, ţintă a demersurilor neîntrerupte ale lui Ulbricht de a-l înlătura, criticat de chinezi pentru lipsă de curaj, Hruşciov considera, fără doar şi poate, acceptabil pentru occidentali proiectul său referitor la „oraşul liber". Declanşarea iniţiativei sale coincide în orice caz cu unele măsuri de descentralizare internă, printre altele, desfiinţarea Ministerului de Interne (15), măsuri care nu rimau deloc cu pregătirile pentru un conflict. Dar, cunoscând pasivitatea naturală a diplomaţiei occidentale, s-ar putea să fi gândit că cel mai bun mijloc de a o determina să acţioneze era să fluture ameninţarea unui pericol la care se expunea dacă ar fi spus nu.

Oricare i-ar fi fost intenţiile, propunerile sale nu conţineau nimic de natură să-i seducă pe occidentali, cărora, împotriva tuturor legilor *echilibrului terorii,* le cerea să renunţe, fără să primească nimic în schimb, la un avanpost pentru păstrarea căruia acceptaseră, cu nouă ani înainte, în momentul blocadei, să înfrunte riscuri serioase. Garanţiile oferite, în afara unei vagi participări la O.N.U., a cărei natură nu era de altfel precizată, se limitau la cuvântul dat de către guvernul de la Mos-

cova, a cărui valoare, din moment ce acesta denunţa până şi angajamentele cele mai solemne, poate fi pusă sub semnul îndoielii.

Cum viitorului oraş liber îi sunt cerute o sumă de angajamente, în special cel de a se abţine de la orice „acţiune de subminare" împotriva regimului comunist, eşti tentat să te întrebi dacă U.R.S.S. nu a şi gândit motivul pe care îl va invoca, la momentul oportun, pentru a pune mâna pe Berlinul de Vest. În sfârşit, pare de la sine înţeles că primul lucru pe care îl va pretinde de la noul oraş liber va fi să înceteze să servească drept „ecluză" pentru nemţii din Est doritori să schimbe aerul.

Într-o ţară în care s-a păstrat în memorie precedentul Danzigului, ideea unui oraş liber nu se poate bucura în nici un caz de popularitate. Locuitorii Berlinului de Vest vor avea foarte curând ocazia să dovedească ceea ce gândesc, pentru că, la 7 decembrie, în oraş au loc alegeri municipale. Singurul partid favorabil propunerii lui Hruşciov este P.S.U.G. (socialist unit, cu alte cuvinte comunist), care obţine 1,9% din voturi, spre deosebire de anul 1954 când a avut 2,7% din alegători de partea lui.

Reacţia occidentală la iniţiativa sovietică este violentă. Socialiştii germani şi englezi, publicaţiile „Welt" şi „Manchester Guardian", indeobşte partizani ai conciliării, se unesc în jurul lui Foster Dulles, De Gaulle şi Adenauer (16) pentru a proclama că Occidentul nu poate în nici un caz să abandoneze două milioane şi jumătate de berlinezi care au avut încredere în el.

Dar ameninţarea este însoţită şi de o lungă amânare : şase luni. Or, într-o democraţie, o amânare înseamnă întotdeauna epuizare. În faţa unei sfidări brutale, te cabrezi ; mult mai greu se rezistă unui război de uzură.

La mijlocul lui decembrie, în ciuda tonului sec al comunicatelor lor oficiale, occidentalii au admis între ei că vor trebui să se resemneze, mai devreme sau mai târziu, să accepte o nouă Conferinţă a miniştrilor afacerilor externe. Consiliul Atlanticului (17), întrunit la Paris, între 14—16 decembrie 1958, declară că U.R.S.S. va fi

făcută *răspunzătoare pentru orice acțiune care va avea ca efect compromiterea* prezenței celor Trei în Berlinul de Vest și liberul acces în oraș. Dar nu fără a adăuga că problema Berlinului nu poate fi rezolvată decât *în cadrul unui acord cu U.R.S.S. asupra problemei germane în ansamblu,* și că puterile occidentale *sunt încă gata, așa cum au fost și înainte,* să discute această problemă, precum și *cea a dezarmării și a securității europene* [6]. Faptul nu este, totuși, suficient pentru Gromîko (18) care, la 25 decembrie 1958, în fața Sovietului Suprem, își exprimă mirarea că Aliații n-au răspuns încă oficial la propunerile rusești, vorbind de *un al doilea Sarajevo* (19) și evocă în termeni melodramatici ce s-ar putea întâmpla dacă puterile occidentale ar avea intenția, în mod serios, așa cum *unii generali și unii ziariști* îi îndeamnă, să-și croiască drum spre Berlin cu armele [7].

Când cei Trei, la 31 decembrie, se hotărăsc în sfârșit să răspundă Kremlinului, tonul este neschimbat. Textul în limba franceză, în care se recunoaște mâna generalului De Gaulle, este deosebit de sec. În privința lungilor considerații istorice care erau făcute în preambulul notei sovietice din 27 noiembrie, el nu ezită să scrie că „cel mai puțin lucru care s-ar putea spune ar fi că nu sunt conforme realității". Evocă, în același timp, colaborarea germano-sovietică din 1939—1941 și conchide că nu este *dispus să negocieze sub amenințarea unui ultimatum,* dar că, *dacă nu acesta este scopul* notei rusești, *rămâne dispus să discute problema Berlinului în cadrul unor negocieri pentru rezolvarea problemei germane și în cadrul celor privind securitatea europeană* [8].

Astfel se încheie, într-o atmosferă de îngrijorare, acest an plin de crize de tot felul, care a fost martorul morții (20) Papei Pius al XII-lea și al reîntoarcerii la putere a lui De Gaulle (21), și va mai fi marcat, la 16 decembrie, de un eveniment senzațional în aparență : demisia lui Mao Zhedong din funcția de președinte al re-

publicii (22), ceea ce nu-l împiedică să păstreze conducerea partidului.

În schimb, sunt foarte puțini aceia care, atât în Est, cât și în Vest, vor sesiza importanța primului „flash" transmis pe teleimprimatoarele agențiilor de presă, la 1 ianuarie 1959, de Anul Nou : luarea puterii în Cuba, la capătul unui război de gherilă care se ducea de doi ani împotriva abjectei dictaturi a fostului sergent Batista (23), de către o mână de studenți și de țărani bărboși, conduși de către un tânăr avocat pasionat și romantic, Fidel Castro (24).

Toată lumea are privirile ațintite asupra Berlinului și se întreabă dacă, nu cumva, 1959 nu va fi anul celui de-al treilea război mondial, a cărui umbră a întunecat, de doisprezece ani, de atâtea ori, orizontul. Dar atmosfera se destinde brusc. Mikoian (25), marele cârpaci de oale sparte al diplomației sovietice, debarcă în Statele Unite la 4 ianuarie, venit vezi-Doamne *în vacanță*. A doua zi, îl întâlnește pe Dulles, căruia îi spune că propunerile sovietice nu sunt în nici un caz un ultimatum, că amânarea de șase luni stabilită n-are decât un caracter informativ, dar că occidentalii nu trebuie să rămână totuși pasivi. Lasă chiar să se înțeleagă că dreptul lor de acces ar putea fi menținut și garantat potrivit unei formule care urmează să se stabilească. Toate personalitățile pe care le întâlnește au impresia că acesta caută o conciliere. Ulbricht, la rândul său, dezminte unele aluzii amenințătoare pe care le-a făcut la Varșovia.

La 10 ianuarie, Kremlinul adresează Aliaților o nouă notă. Tonul este evident mai puțin dur. Afirmă că *propunerea sa în legătură cu Berlinul ca oraș liber nu exclude orice contrapropuneri și amendamente*, omite orice referire la faimoasa întârziere de șase luni menționată la 27 noiembrie ; mai mult decât atât, supune tuturor statelor care au fost în război împotriva Reichului un proiect de tratat (26) de pace cu Germania și se declară dispus să abordeze cu occidentalii un *schimb de păreri prealabil* asupra conținutului său.

Documentul conține 48 de articole, prevăzând, în primul rând, că Germania nu va putea adera la nici o alianță militară, că va renunța la orice revendicare teritorială dincolo de Oder și Neisse, nu va poseda și nici nu va fabrica arme atomice, bacteriologice sau chimice, bombardiere sau submarine... *Dreptul poporului german de a restabili unitatea Germaniei* este recunoscut prin articolul 22, care prevede că Aliații *îi vor acorda tot concursul pentru a-și atinge acest țel prin apropierea celor două state germane.* Până la restabilirea acestei unități, Berlinul de Vest va rămâne un *oraș liber demilitarizat* [9].

În repetate rânduri în trecut, și în special în 1954, U.R.S.S. a avansat propuneri pentru un tratat de pace. Dar era pentru prima oară când sugera ca acesta să fie încheiat cu cele două republici și nu cu Germania reunificată. Motiv suficient pentru ca occidentalii, care de mai mult de zece ani nu încetaseră să susțină teza priorității reunificării față de tratatul de pace, să respingă această nouă inițiativă.

Înainte de a răspunde propunerilor sovietice, Dulles hotărăște să se ducă în Europa. La Londra, prima etapă a turneului său, întâlnește interlocutori cu atât mai neliniștiți cu cât sovieticii tocmai imobilizaseră pentru câteva ore un convoi american pe autostrada care ducea la Berlin. Sunt ferm hotărâți să nu se angajeze cu nimic în cazul în care Aliații n-ar avea altă alegere decât să treacă prin furcile caudine ale lui Hrușciov și să forțeze blocada. Macmillan, care se pregătește el însuși să plece la Moscova în călătorie „de explorare", recomandă o nouă întâlnire la vârf.

La Paris, tabloul este cu totul diferit. De Gaulle rezumă situația spunând că dacă sovieticii vor război, acesta nu va putea fi evitat cedând Berlinul, iar dacă nu-l vor, nu are nici un rost să li se facă concesii. Sângele lui rece, ca de obicei, este deplin. Ambasadorului sovietic care se exprima amenințător în fața lui, îi va

răspunde ceva mai târziu : *Ei bine, domnule ambasador, murim împreună* [10] ! De fapt, este convins că Hrușciov încearcă să intimideze. Un diplomat sovietic la Paris avea să confirme, fără să vrea, cam tot atunci, în fața unui înalt funcționar de la Quai d'Orsay :

— *Suntem hotărâți să mergem foarte departe*, i-a spus el.

— *Vreți deci război ?*

— *Nu, desigur.*

— *În acest caz*, i-a răspuns francezul, *vom merge și noi foarte departe* [10]...

Dulles însă, care odinioară, în cazul insulelor Quemoy sau în alte situații, juca cu atâta curaj celebrele sale partide pe marginea prăpastiei, îmbătrânit și grav bolnav, va recomanda concilierea. În orice caz, încercarea de a-l face să-și schimbe părerea nu mai servea la nimic. Abia revenit la Washington, după o întrevedere cu vechiul său prieten Adenauer, va fi internat în spital. Se vorbește de o hernie. Trei zile mai târziu, va trebui să se accepte că are o metastază canceroasă și să i se desemneze un înlocuitor provizoriu, în persoana adjunctului său, Christian Herter (27), un gentleman calm și afabil, fără nici o experiență în metodele sovietice și total incapabil să răspundă pe tonul nimerit bobârnacelor lui Gromiko. O artrită cronică îl obligă să umble în cârje : neplăcut simbol, la ora confruntărilor decisive !

La 16 februarie, cei Trei răspund notei sovietice : rezervându-și dreptul de a asigura, *prin toate mijloacele nimerite*, libertatea comunicațiilor lor cu Berlinul, se declară în același timp gata să participe la o Conferință a miniștrilor de Externe care *să abordeze problema germană sub toate aspectele și implicațiile ei.* În sfârșit, sugerează să fie invitați „consilieri" care să reprezinte cele două părți ale Germaniei [11]. Aceeași idee, propusă cu câțiva ani înainte chiar de Molotov, fusese respinsă fără comentarii. Oricât ar părea de ciudat, Bonnul a fost cel care a sugerat reluarea propunerii. Britanicii au sprijinit firește foarte energic ideea. S-au raliat și ameri-

canii. Iar puternica opoziție a Franței a sfârșit prin a ceda în fața celor Trei.

Puteau apare temeri că această concesie, departe de a-l încânta pe Hrușciov, să nu-l incite să formuleze pretenții și mai mari. Într-adevăr, a doua zi după ce a declarat că trupele sovietice nu se află în Germania pentru *a juca popice,* acesta agită pentru prima oară amenințarea că, în cazul în care Aliații vor refuza să semneze tratatul propus, va semna o pace separată cu R.D.G., ceea ce i-ar transfera controlul exclusiv al accesului în Berlinul de Vest [11].

A doua zi, Eisenhower îl va acuza pe Hrușciov că a prezentat lucrurile exact pe dos. Dacă occidentalii sunt împiedicați să meargă la Berlin, spune el, *cel care recurge la forță este atunci altcineva* [11].

În această atmosferă, Macmillan sosește la Moscova, la data de 21 februarie. Este primit cu amabilitate, dar în ziua de 24 februarie, în timp ce invitatul său vizitează Dubna, Hrușciov se lansează, în cadrul unei reuniuni electorale la Moscova, într-un atac violent împotriva Aliaților și declară că preconizata reuniune a miniștrilor de Externe n-ar fi decât o *pierdere de timp.* El cere o reuniune a șefilor de guvern *cu depline puteri pentru luarea oricărei decizii* [12]. Dejunul pe care Macmillan îl oferă a doua zi omologului său sovietic este mai curând rece.

Tocmai atunci, se află că șeful guvernului sovietic, suferind de o nevralgie dentară, nu-și va putea însoți oaspeții la Kiev, așa cum avusese de gând. Insultă deliberată ? Aceasta este părerea generală. Dar Mikoian încearcă să repare lucrurile ducându-se pe nepusă masă la Leningrad pentru a-l întâmpina pe Macmillan la reîntoarcerea sa din Ucraina. Convorbirile care se reiau la 2 martie se încheie într-o atmosferă cordială (28). Comunicatul dat publicității a doua zi subliniază persistența dezacordului în privința Berlinului și a tratatului de pace, dar recunoaște necesitatea studierii de urgență a posibilității de limitare a efectivelor și a arma-

mentelor clasice şi nucleare într-o regiune precizată a Europei *cu un sistem corespunzător de control* [12]. În ajun, guvernul sovietic, revenind asupra refuzului lui Hruşciov, dăduse Aliaţilor acordul său în scopul întrunirii miniştrilor de Externe pentru discutarea tratatului de pace şi a problemei Berlinului [12], cu condiţia ca la această întrunire să fie reprezentate nu numai cele două Germanii, aşa cum propuseseră, ci şi Polonia şi Cehoslovacia. Se va renunţa foarte repede la această pretenţie. La 9 martie, Hruşciov ia în considerare posibilitatea garantării statutului de oraş liber al Berlinului de Vest, fie prin contingente înarmate ale celor patru învingători ai Reichului — ceea ce ar fi permis menţinerea trupelor aliate, bineînţeles cu condiţia ca sovieticii să poată pătrunde în sectoarele occidentale — fie prin neutri, cu participare O.N.U. Curând Moscova va accepta data de 11 mai, propusă de Occident pentru Conferinţa miniştrilor Afacerilor Externe (29).

Înainte de deschiderea ei oficială, se fac auzite discursuri, declaraţii de presă, ca aceea făcută la conferinţa de presă a lui De Gaulle din 25 martie, prima după alegerea sa, cu un an în urmă, la 21 decembrie, la preşedinţia Republicii (30). Dând asigurări că nu se va preta la *nimic care să aducă poporul german la disperare*, că este exclus să recunoască regimul de la Pankow *pentru că nu există decât datorită ocupaţiei sovietice şi în virtutea, îndrăznesc să o spun, a unei implacabile dictaturi*, sau să i se cedeze Berlinul, el afirmă că dacă Alianţa atlantică n-ar exista, *nimic nu ar putea împiedica dictatura sovietică şi naţiunea sovietică să se întindă în toată Europa şi în toată Africa şi, pornind de aici, să ocupe lumea întreagă*. Pune în balanţă *periculoasele evenimente din Berlinul de Vest, din R.D.G. şi cele legate de dezangajarea germană şi singura dispută ce are importanţă, aceea privind omul*, cu alte cuvinte, ajutorul pentru lumea subdezvoltată, *subiect de importanţă capitală*, pe care ar dori, în ceea ce îl priveşte, să-l înscrie *pe ordinea de zi a unor eventuale conferinţe Est-Vest* [13].

La 11 mai, deci, totul este pregătit pentru primirea lui Gromîko, Couve de Murville (31), Herter și Selwyn Lloyd (32) la Palatul Națiunilor de la Geneva, în sala în care în 1955, după o „întâlnire la nivel înalt" (33) promițătare, Dulles, Molotov, Macmillan și Pinay (34) se despărțiseră fără să fi putut ajunge la o înțelegere cu privire la viitorul Germaniei.

Vor trebui, totuși, să treacă trei ore pentru ca miniștrii să se decidă să intre în sala de ședințe. O dezbatere aprinsă opune, într-adevăr, Estul și Vestul în privința modului așezării „consilierilor" celor două Germanii. Gromîko dorește să fie sigur că masa Conferinței nu va fi pătrată ca de obicei, ci rotundă, în așa fel încât germanii celor două părți să ia loc pe picior de egalitate cu cei Patru Mari. În cele din urmă, se hotărăște ca germanii să fie așezați în jurul mesei rotunde, dar în spatele unor măsuțe dreptunghiulare. Acestea totuși nu vor fi îndepărtate decât cu câțiva centimetri de masa principală, distanță care măsoară destul de bine amploarea pretinsei „dări înapoi" a delegației sovietice. Nu obținuse ea, în schimb, aproape tot ce voia? Dr. Bolz (35), ministrul Afacerilor Externe al Republicii Democrate Germane, căruia occidentalii se încăpățânează să-i nege până și existența, se află în sală și va putea lua cuvântul ori de câte ori va dori.

Aliații pun pe masă imediat un „plan de pace pentru Europa", al cărui principal element este crearea unui comitet pangerman, însărcinat deopotrivă cu dezvoltarea contactelor între cele două republici rivale și cu punerea la punct a unei legi electorale pentru desemnarea unui parlament al Germaniei reunificate. În rest, acest „pachet", denumit astfel după termenul englezesc *package deal*, pentru că se compune din diverse elemente teoretic inseparabile, este de fapt o nouă versiune a Planului Eden, propus în 1954, de reunificare pornind de la alegeri libere, însoțit de toate garanțiile imaginabile date Kremlinului pentru a-l proteja împotriva renașterii militarismului german, plan defalcat în patru etape [14].

Luat în ansamblu, planul nu este lipsit de ingeniozitate, iar rigoarea sa intelectuală ar putea seduce niște parteneri mai puțin avertizați decât sovieticii. Dar el este atât de complex, încât însiși autorii, după luni întregi de muncă asiduă, nu-și pot ascunde scepticismul în privința sa. Este un document absolut imposibil de *vândut* marelui public, potrivit formulei destul de aspre americane, Selwyn Lloyd deplângând deschis *lipsa lui de sex-appeal.*

Se va întâmpla deci ceea ce era de așteptat. La data de 18 mai, Gromîko declară *clar inacceptabile* și *total nerealiste* [15] propunerile occidentale, chit că remarcă în trecere, pentru a le reține drept definitive, cele două-trei concesii pe care, din punctul său de vedere, le-ar conține propunerile. A doua zi i se răspunde cu aceeași monedă, fiind informat că nu se pune problema semnării unui tratat de pace atâta vreme cât Germania nu va fi reunificată, nici de a consimți la vreo renunțare oarecare în privința drepturilor lor în Berlin.

Conferința n-a făcut nici un pas înainte, până când, la data de 24 mai, a parvenit știrea morții lui Dulles (36). Cei Patru iau avionul imediat pentru a asista la funeraliile acestuia, o ceremonie ciudată unde orice urmă de emoție pare exclusă, în afară de cea vădită de rudele dispărutului și de către un președinte aproape deconcertat. A doua zi totuși, Ike își regăsește surâsul pentru a primi la dejun pe cei cincisprezece miniștri de Externe veniți să-l conducă pe ultimul drum, într-un cortegiu de două sute de Cadillacuri, pe cel care fusese unul dintre cei mai faimoși șefi ai diplomației americane. Buna dispoziție a grupului lor, păstrată pentru posteritate de fotografia din fața Casei Albe, are ceva insolit, dacă nu indecent. Dar Gromiko face parte din acest Areopag : va pleca în aceeași seară la Geneva cu avionul lui Herter, în compania lui Couve de Murville și a lui Selwyn Lloyd și se dorește să se vadă în această bună dispoziție colectivă un semn bun.

Imediat după reintoarcerea lor, aceştia hotărăsc să curme controversele lor publice şi să delibereze cu uşile închise. Occidentalii, conform unei hotărâri luate cu mult timp în urmă, şi care era secretul lui Polichinelle, renunţă la „pachetul" lor, declarând că sunt gata să caute un aranjament provizoriu în privinţa Berlinului. Nu mai contează că au repetat de o sută de ori că nu vor accepta niciodată să se separe reglementarea soartei fostei capitale de chestiunea germană în ansamblu. Ruşii, la început, se prefac că ar intra în joc, dar polemica reizbucneşte la 9 iunie, după ce Gromiko avansează noi „propuneri" care constituie, de fapt, o nouă somaţie. În ultima clipă, ruptura este evitată, mulţumită unui nou plan rusesc care, pentru prima oară, nu conţine nici o ameninţare cu pacea separată. Dar spiritele sunt prea încinse şi se profită de faptul că De Murville trebuie să-l însoţească pe De Gaulle în Italia şi în Madagascar pentru a-şi oferi câteva săptămâni de reflecţie.

Conferinţa se reia la 13 iulie. Dar în ajun, Casa Albă a luat o hotărâre care echivalează cu înmormântarea ei : Frol Kozlov (37), un membru al Prezidiului, venit la New York să inaugureze o expoziţie a realizărilor industriale sovietice, a fost însărcinat în mod confidenţial să-l invite pe Hruşciov să vină în Statele Unite în septembrie, cu condiţia ca Eisenhower să-i facă o vizită în toamnă.

Ideea provenea de la Departamentul de Stat care vedea mai presus de orice avantajele pe care Statele Unite le-ar putea obţine în urma unei vizite în U.R.S.S. a unui om ca Ike, general de prestigiu din timpul războiului dus împreună împotriva Axei şi a cărui popularitate în Rusia era neîndoielnică. Era şi un mijloc de ieşire din impasul în care se împotmolise discuţia de la Geneva. Pentru Hruşciov, care de ani de zile căuta un contact la cel mai înalt nivel, nu putea fi veste mai bună decât aceasta. Dar era foarte clar că va aştepta rezultatul con-

vorbirilor sale la Washington pentru a face, eventual, o concesie sau o nouă propunere. Conferința de la Geneva s-a tărăgănat deci până la 3 august, dată la care s-a anunțat schimbul de vizite, zvonul circulând însă cu câteva zile înainte. Peste patruzeci și opt de ore, ea se va amâna *sine die*, comunicatul final, deosebit de scurt, mulțumindu-se să noteze o apropiere a pozițiilor *asupra unor puncte neprecizate* [16].

Ca un preludiu al acestei întâlniri, vicepreședintele Nixon se deplasase el însuși în U.R.S.S., la 23 iulie, pentru inaugurarea unei expoziții americane, perechea celei deschise de Kozlov la New York cu o lună în urmă. Moscoviții dau năvală pentru a descoperi, cu gura căscată, ultimele „gadget-uri" ale paradisului societății de consum, despre care li se împuiase capul, ani la rând, că era tărâmul neputinței și al mizeriei. Hrușciov a asistat în persoană la ceremonia de deschidere, mărturisind că privea standurile cu *un amestec de admirație și oarecare invidie*, afirmându-și, totodată, convingerea că nu era prea departe ziua când U.R.S.S. va ajunge și va depăși America [17]. Se va stârni imediat o controversă aprinsă, dar politicoasă, retransmisă de către televiziune, dând ocazia milioanelor de sovietici să-l audă pe vicepreședintele american proclamând, nu fără o undă de impertinență, că țara sa, *cea mai mare putere capitalistă a lumii, era mai aproape decât oricare altă putere, din punctul de vedere al repartiției bogăției, de idealul de prosperitate a tuturor într-o societate lipsită de clase sociale.*

Afirmând că se ajunsese *la un moment din istoria universală, în care dictonul biblic „cel ce va scoate sabia de sabie va pieri" putea fi interpretat în înțelesul său literal*, Nixon a declarat că îmbrățișa călduros ideea unei întreceri pașnice între cele două sisteme, așa cum a afirmat-o cu entuziasm domnul Hrușciov în câteva rânduri [18].

Luna august este dedicată pregătirii marii întâlniri. Hrușciov se duce în Polonia (38), apoi conferă la Ialta cu conducătorii Cehoslovaciei și R.D.G. Ike, la rândul său,

face o vizită fulger în Europa (39), pentru a le da asigurări germanilor și francezilor, întrucâtva neliniștiți în privința rezultatelor posibile ale dialogului sovieto-american care urma să se inaugureze. *Pentru a preîntâmpina eventualitatea de a te trezi zdrobit de niște acorduri între puteri foarte mari* — va declara, la 16 august, Michel Debré (40), pe vremea aceea prim-ministru — *o națiune ca Franța trebuie să fie în măsură să se facă auzită și înțeleasă. Alianțele prezintă un beneficiu pentru o țară doar în măsura în care aceasta știe să se facă respectată* [19]. Dar Eisenhower, pe care mari mulțimi îl aclamă în stradă, reafirmă solemn la Bonn hotărârea sa de a asigura libertatea Berlinului. Iar la Paris, știe să găsească vorbele nimerite, care să îndepărteze prejudecățile președintelui Republicii Franceze, căruia îi laudă *entuziasmul și fermitatea curajului* și *obstinația cu care servește dreptul și pacea* [20]. Întâlnirea îi oferă generalului-președinte american ocazia de a-i promite omologului său francez, pentru care nu și-a ascuns niciodată deosebita sa admirație personală, să-l consulte în largă măsură asupra tuturor problemelor vitale ale lumii; iar lui De Gaulle, să-i mărturisească ilustrului său oaspete, încântat și onorat de această încredere, că este pe punctul de a-i recunoaște poporului algerian dreptul la autodeterminare.

La 15 septembrie, Hrușciov debarcă (41), sub un soare tot atât de strălucitor, ca și zâmbetul pe care îl arborează, pe aerodromul militar Andrews, de lângă Washington, unde, la cererea sa, deși nu este decât președinte al Consiliului de Miniștri, i se face o primire care, potrivit uzanțelor protocolare, este rezervată doar șefilor de stat. Pentru a înflăcăra imaginația, cu 48 de ore în urmă, o rachetă sovietică a fost trimisă să depună pe Lună un drapel roșu și însemnele de stat ale U.R.S.S. (42). Hrușciov nu are simțul măsurii și insistă îndelung asupra acestei realizări în răspunsul său la alocuțiunea de bun venit rostită de Eisenhower, în care acesta a omis să facă

vreo referire la așa ceva. Toasturile rostite la marele banchet de gală de la Casa Albă sunt dintre cele mai cordiale. *În cele două războaie mondiale*, spune Ike, *am fost aliați... Ținând seama de puterea noastră, ținând seama de importanța noastră în lume, este esențial să ne înțelegem mai bine între noi... Trebuie să ne bazăm pe fapte și pe adevăr.* Rusul va răspunde : *Considerăm că sistemul nostru este cel mai bun, iar voi credeți că al vostru este cel mai bun. Nu trebuie, desigur, să transformăm această controversă într-o luptă deschisă... Dacă ne vom certa, nu numai țările noastre vor suferi pierderi colosale, dar și celelalte țări vor fi antrenate în nimicirea lumii întregi* [21].

A doua zi se dovedește grea. Hrușciov, față de care mulțimea aflată pe traseu arată mai curând curiozitate decât simpatie sau ostilitate, e nevoit să suporte tradiționalul dejun de la *National Press Club*. Întrebările delicate se refereau la Ungaria, la ceea ce făcea actualul șef al guvernului sovietic *pe vremea când Stalin comitea crime* (43). S-a înroșit ca para focului, refuzând să răspundă la această *provocare*, afirmând absolut convins : *comunismul este o știință*. Curând, va conclude el, *vă vom depăși* [22].

Turneul în provincie abundă în incidente pitorești. La Los Angeles, după ce primarul i-a reproșat faimoasa sa propoziție *Vă vom îngropa pe toți*, lui Nikita Sergheevici îi sare mustarul : *Dacă doriți să intrați în competiție cu noi în domeniul înarmărilor, atunci cu atât mai rău, iar dacă am fost invitat să mi se demonstreze forța Statelor Unite pot să plec tot atât de repede pe cât am venit* [23]. La Hollywood, îl îmbrățișează pe Spyros Skouras, gazda sa, președintele companiei *Twentieth Century Fox*, pe care il numește *fratele său întru Hristos*, fiind de origine greacă, înainte de a compara cu orgoliu propria sa carieră cu cea a acestui *self-made man*, care își permisese să facă elogiul sistemului american, în care fiecare are de la bun început șansa sa de reușită [22]. La San Francisco, unde primirea este mult mai

călduroasă decât oriunde altundeva, și unde, pentru prima oară, se amestecă în mulțime, Hrușciov dă mâna cu liderii sindicali, criticând în trecere drept *imoral* spectacolul de french cancan la care asistase în ajun în metropola fiimului, fără prea multă neplăcere.

În Iowa, unde este primit de către prietenul său Garst, care a organizat un schimb de vizite între agricultorii sovietici și cei americani, el nu-și ascunde admirația pentru rezultatele remarcabile obținute în cultivarea porumbului, un domeniu în care se dă și el drept mare specialist în U.R.S.S. Face elogiul „supermarket"-urilor și al „snack"-urilor americane și, după ce a flecărit cu personalul unei cantine de fabrică, îl apostrofează în public pe ambasadorul sovietic, surâzătorul Menșikov (44), pentru a-i fi transmis date eronate despre nivelul de trai al americanilor. La Pittsburgh, declară, după ce a vizitat oțelăriile, de altfel în grevă : *Am venit să văd cum trăiesc sclavii capitalismului. Ei bine, trebuie să spun că nu trăiesc prost* [24].

Dacă în cele din urmă America l-a impresionat, Eisenhower — cu care s-a întreținut două zile între patru ochi la Camp David (45), înainte de a se înapoia la Moscova — părea să-l fi sedus de-a dreptul. Mulțimii care îl aclamă la întoarcerea la Moscova, la 28 septembrie, Hrușciov îl descrie drept omul *care se bucură de încrederea totală a poporului său* și care *aspiră ca și noi în mod sincer să lichideze războiul rece* [25].

Între această expunere entuziastă, încheiată cu lozinca *Trăiască prietenia sovieto-americană !* și comunicatul plin de vorbe goale care a urmat încheierii întrevederilor, publicat în ajun, și al cărui unic punct precis era amânarea până în primăvara următoare a vizitei lui Ike în U.R.S.S., contrastul ar putea părea surprinzător. Dar nu numai că președintele a știut să-și convingă oaspetele de sincera sa dorință de pace, dar i-a mai făcut și două concesii substanțiale, care ies la iveală în conferința sa de presă din 28 septembrie : i-a promis să

medieze pe lângă generalul De Gaulle și pe lângă Macmillan pentru organizarea urgentă a unei conferințe la vârf, și a recunoscut caracterul *anormal* al situației din Berlin, adăugând că era necesar să se caute *o soluție care să apere interesele legitime ale sovieticilor, germanilor de Est, germanilor de Vest și înainte de toate ale întregului Occident.* În schimb, Hrușciov a renunțat la orice limită de timp pentru soluționarea problemei Berlinului, *fără totuși* — precizează Eisenhower — *ca aceste negocieri să se prelungească la infinit* [26].

Populația Moscovei, care nu-și dorește nimic pe lume mai mult decât pacea, îl primește triumfal pe Hrușciov. Dar acesta mai are de realizat o călătorie (46), la Beijing, unde va ajunge la 30 septembrie, pentru a asista la sărbătorirea celei de a 10-a aniversări a Republicii Populare Chineze.

Fețele sunt aici mai întunecate. Conducătorii chinezi au tot felul de motive de a se plânge împotriva lui Hrușciov. Acesta și-a permis să critice comunele populare de care erau atât de mândri și, ceea ce este și mai rău, a făcut-o în fața unui american, senatorul Humphrey (47). El i-a descurajat în culise pe cei care, în Germania Răsăriteană, în Bulgaria și în Polonia, au fost tentați să urmeze acest exemplu. După cum se pare, el l-a îndemnat pe ministrul chinez al Apărării, Pîn De-huei — pe care l-a întâlnit în aprilie în timpul unei vizite în Albania și care a fost destituit puțin după reîntoarcerea sa — să ia poziție împotriva „comunelor".

Dar au fost lucruri și mai grave. Nu numai că Hrușciov a spus în fața Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. (48), la 30 ianuarie, că exista o *posibilitate reală de a face să dispară războiul mondial din viața societății chiar înainte de victoria totală a socialismului pe Pământ* [27], ceea ce era în directă contradicție cu teza leninistă clasică reluată de Mao la Conferința celor 12 partide din 1957, dar, la 20 iunie 1959, a denunțat, așa cum chinezii aveau să dezvăluie patru ani mai târziu, acordul în probleme

nucleare cu Beijingul din octombrie 1957, refuzând să livreze prototipul bombei pe care li-l promisese. Călătoria sa în Statele Unite, elogiile la adresa lui Eisenhower, considerat în China drept principal campion al imperialismului, nu puteau decât să deterioreze și mai mult această atmosferă de extremă neîncredere. Bineînțeles, în numele necesității păstrării unității lagărului socialist, presa de la Beijing a aprobat vizita lui Hrușciov în Statele Unite, dar, în luna mai, Mao s-a referit relevant la *anumite persoane care l-au descris pe Eisenhower drept un om care iubește pacea*, exprimându-și speranța că acestea *vor reveni cu picioarele pe pământ* [28]. Și iată că un conflict între India și China în legătură cu Tibetul vine să deschidă ochii lumii occidentale care, la drept vorbind, începuse să aibă îndoieli serioase asupra amplorii divorțului sino-sovietic.

Statutul acestui vast teritoriu, situat în cea mai mare parte la o altitudine de peste 4 000 de metri, guvernat de către o teocrație de un tip absolut original, n-a încetat niciodată să fie obiectul contestărilor de când, în 1912, divinul său suveran, cel de-al 13-lea Dalai Lama (49), i-a proclamat independența, profitând de anarhia care domnea atunci în Imperiul de Mijloc. În 1914, a intervenit un acord între Londra, Beijing și Tibet, recunoscând autonomia acestuia din urmă sub suzeranitatea Chinei. Dar, întrucât aceasta i-a refuzat acreditarea unui ministru plenipotențiar, convenția s-a redus la un acord bilateral anglo-tibetan, care va rămâne în vigoare până la proclamarea, în 1947, a independenței Indiei, care a moștenit privilegiile britanice. În toată această perioadă, Dalai Lama, ale cărui trupe au fost nevoite în mai multe rânduri să lupte împotriva forțelor Kuomintangului, s-a bucurat de o suveranitate *de facto* și și-a reglementat raporturile cu Londra, în primul rând demarcarea frontierelor sale, fără amestecul guvernului chinez, în ciuda faptului că acesta și-a reafirmat în diverse ocazii suveranitatea asupra acestei țări.

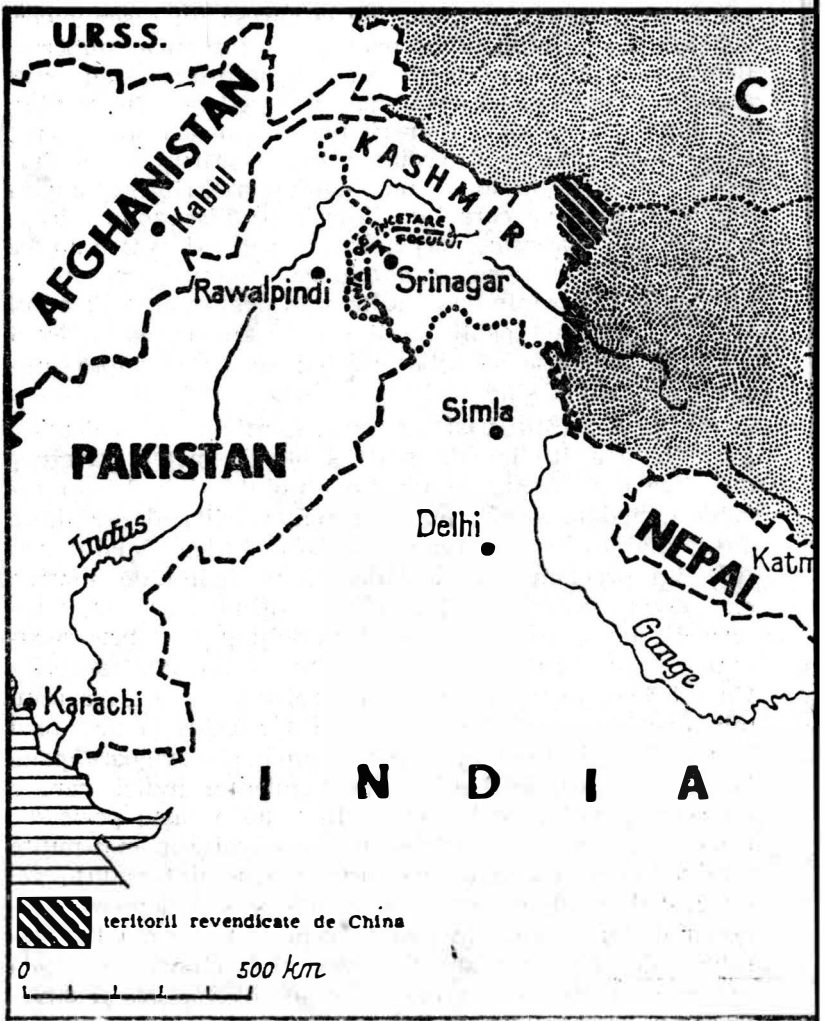
U.R.S.S.
AFGHANISTAN
Kabul
KASHMIR
Rawalpindi
Srinagar
Simla
PAKISTAN
Indus
Delhi
NEPAL
Katm
Gange
Karachi
INDIA
C
teritorii revendicate de China
0
500 km

I N A
B E T
Salween
Lhassa
LINIA MAC MAHON
SIKKIM
Tawang
EREST
BHUTAN
Mekong
Brahmaputra
PAKISTANUL
Dacca
Irrawadi
cutta
Mandalay
BIRMANIA
LAOS
THAILANDA

La 1 ianuarie 1950, Mao, care își instalase puterea cu trei luni în urmă la Beijing, dădea ordin armatei populare, la cererea lui Pancha Lama (50), un băiat de 13 ani, a cărui autoritate spirituală se întindea asupra unei părți a țării, să elibereze Tibetul. În vara aceluiași an, s-au deschis convorbiri la New Delhi între reprezentanții autorităților de la Lhasa și cei ai Chinei populare. Cum acestea se prelungeau, Armata de eliberare chineză a invadat Tibetul (51). La 7 noiembrie, Dalai Lama sesizează Națiunile Unite, dar acestea, la cererea Marii Britanii și a Indiei, vor amâna *sine die* dezbaterea pentru a face loc unei soluții pașnice.

Într-adevăr, la 23 mai 1951, se semnează la Beijing un *acord în 17 puncte asupra măsurilor de eliberare a Tibetului,* în termenii căruia autoritățile centrale nu vor modifica sistemul politic existent *și nici statutul stabilit, funcțiile și prerogativele lui Dalai Lama, precum și cele ale lui Pancha Lama.* În schimbul acestui lucru, Tibetul urma *să se întoarcă la marea familie a patriei mumă, forțele sale să se integreze în armata chineză,* iar un comitet militar și administrativ chinez se instala la Lhasa [29]. India a acceptat acest aranjament și a recunoscut în acordul său cu Beijingul, din 29 aprilie 1954, că Tibetul *avea să fie în continuare doar regiunea tibetană a Chinei* [30].

Zhou Enlai spunea pe vremea aceea : *Este pur și simplu imposibil să instituim comunismul sau socialismul în Tibet. Acest lucru va fi posibil, poate, peste cincizeci sau o sută de ani* [31]. Anii care vor urma nu sunt mai puțin marcați de eforturile conducătorilor de la Beijing pentru a face ca Tibetul să evolueze spre norme mai apropiate de învățătura lui Mao. În rândurile populației au loc numeroase manifestări de rezistență, încurajate, desigur, de către călugări. La 10 martie 1959, după ce l-a convins pe Dalai Lama să nu răspundă invitației comandantului trupelor chineze, din teama ca nu cumva acestuia să-i treacă prin cap să-l înhațe, guvernul local

denunță acordul din 1951, proclamă independența țării și cere retragerea trupelor chineze. La 17 martie, izbucnește o revoltă armată, pe care chinezii o reprimă fără menajamente. Dar nu reușesc să-l împiedice pe Dalai Lama să fugă. Acesta ajunge, la 31 martie, în India, însoțit de mama sa, de fratele mai mic și sora sa, de trei dintre miniștri și de astrologul personal. Nehru a expediat în grabă în întâmpinarea sa un contingent de trupe și un înalt funcționar.

De data aceasta, s-a terminat cu îmbrățișările sino-indiene. Beijingul afirmă că rebeliunea a fost condusă din orașul indian Kalimpong. La 2 aprilie, Nehru denunță această afirmație drept absolut falsă. La 18 aprilie, Dalai Lama ține o conferință de presă în care, vorbind despre el însuși la persoana a treia, cum îi șade bine unui zeu în viață, afirmă că, în ciuda alegațiilor propagandei chineze, și-a părăsit țara din propria sa voință și acuză Beijingul că a încălcat acordurile din 1951, distrugând mânăstiri, ucigând un număr de preoți budiști și obligându-i pe alții să muncească la construirea drumurilor.

De data aceasta, „Cotidianul poporului" din 23 aprilie, scria că *zelul arătat de unele cercuri politice indiene, în a se amesteca în treburile interne ale Tibetului, întrece orice poate suporta un vecin răbdător și prietenos.* A doua zi, Nehru are o întrevedere de patru ore cu Dalai Lama. La data de 27 aprilie, în fața parlamentului, îi acuză pe conducătorii chinezi *că folosesc limbajul războiului rece fără a ține seama nici de adevăr, nici de decență* [32].

Situația se deteriorează după un miting ținut la 17 iulie la Lhasa, unde oratorii cer „eliberarea" Sikkimului (52) și Bhutanului (53), protectorate indiene din Himalaya, precum și a Ladakhului, teritoriu situat la marginile Kashmirului și ale Tibetului. În luna august, izbucnesc conflicte armate la frontieră, care obligă garnizoanele indiene să evacueze unele posturi, conflicte pe

care Nehru le prezintă drept *un caz evident de agresiune* [33]. New Delhi nu va întârzia să publice un schimb de corespondență cu Zhou Enlai, început în decembrie 1958, și din care rezultă că Beijingul revendica efectiv unele teritorii situate la sud de linia de demarcație stabilită prin acordul anglo-tibetan din 1914. La 12 august, definește aceste pretenții drept *absurde, fantastice,* concluzând că este imposibil ca India să le admită, indiferent de consecințe [33].

La 6 septembrie, guvernul chinez a cerut în mod confidențial însărcinatului cu afaceri sovietic *să nu cadă în cursa lui Nehru, care se străduia să exercite presiuni asupra Chinei folosindu-se de U.R.S.S.* [34]. Or, în ziua de 9 septembrie 1959, T.A.S.S. va publica o declarație prin care *cercurile conducătoare sovietice*, fără să sprijine una sau alta dintre părți, *își exprimă convingerea că India și China își vor soluționa neînțelegerea ținând cont de interesele reciproce,* iar la 12 septembrie, Kremlinul semnează cu India un acord, prin care se angajează să aloce un credit de 1,5 miliarde de ruble pentru realizarea celui de-al cincilea plan cincinal indian. China n-a obținut niciodată o sumă atât de mare din partea U.R.S.S. Hrușciov, care s-a bucurat de urale frenetice în timpul vizitei sale în India și care stabilise cu Nehru excelente raporturi, era evident puțin dispus să compromită enorma investiție pe care o făcuse in acea țară de dragul ochilor frumoși ai lui Mao.

Aceasta a fost atmosfera în care s-au deschis, la 30 septembrie 1959, convorbirile sino-sovietice. Pentru a da tonul, Hrușciov declară, în timpul banchetului pentru 5 000 de persoane, dat în cinstea celei de a 10-a aniversări a republicii populare: *Se impune să fim realiști și să înțelegem cum trebuie situația actuală. Faptul că suntem atât de puternici, nu înseamnă deloc că trebuie să punem la încercare prin forță stabilitatea regimului capitalist... Am avut impresia că președintele Statelor Unite înțelege necesitatea diminuării tensiunii internaționale. Nu poate fi impus prin forța armelor, atunci când poporul*

nu o dorește, nici chiar un regim atât de nobil și de progresist ca socialismul [35]. Bineînțeles că Zhou Enlai îl va felicita apoi pe orator pentru succesul călătoriei sale în Statele Unite, *efectuată în calitate de mesager al păcii* [36], dar era clar ca bună ziua, fie și numai dacă priveai figurile înțepenite ale conducătorilor chinezi, că nu spunea lucrul acesta din inimă. De altfel, Hrușciov va pleca patru zile mai târziu, fără să se dea publicității nici un comunicat, contrar uzanțelor, și fără ca mulțimea să fie mobilizată pentru a-și lua rămas bun.

Evident, n-a transpirat nimic din cele ce și-au spus Mao și Hrușciov. Se știe totuși că Mao s-a străduit îndelung să-l ralieze pe Hrușciov punctului său de vedere în privința diferendului cu India, dar că — potrivit versiunii „Cotidianului poporului" — *acesta nu dorea deloc să cunoască adevărata situație, nici autorii provocării și că s-a mulțumit să insiste asupra faptului că, oricum, era rău să omori oameni* [36].

Tot potrivit Beijingului, Hrușciov ar fi declarat cu privire la Formosa că trebuie să se încerce să se elimine această *sămânță de discordie*, pentru a se putea ajunge *la o micșorare a tensiunii internaționale* și că, *pentru orice problemă complexă există mai mult decât o singură soluție*. Cea preconizată de el se asemăna foarte mult cu formula celor *două Chine* avansată de liberalii americani ; el a evocat cazul Republicii Extremului Orient (54), creată la Vladivostok după primul război mondial și recunoscută de către Lenin, ceea ce n-a împiedicat-o mai târziu să adere la U.R.S.S. [37]. În sfârșit, am putea bănui că Hrușciov a dezvoltat cu această ocazie teoria potrivit căreia *Partidul Comunist Chinez nu știa — tot așa cum comuniștii din U.R.S.S. după pacea forțată de la Brest-Litovsk* (55) *nu-și dădeau seama cine îi deposeda de o parte din teritoriile lor — să clasifice problemele în ordinea importanței lor reale și nu avea dreptate când punea Formosa în centrul tuturor preocupărilor sale, fără să țină seama de evoluția situației internaționale* [38].

Pe scurt, după întrevederile de la Camp David, Nikita Sergheevici nutrea mari speranțe de a ajunge la o rezolvare satisfăcătoare a problemei Berlinului, deschizând calea spre recunoașterea *statu quo*-ului european, și era ferm hotărât să nu permită ca diferendul sino-american să-i compromită această șansă. Conducătorii de la Beijing au înțeles prea bine ce gândea Hrușciov încă înainte de sosirea acestuia și orice le-ar fi spus nu era de natură să-i impresioneze cine știe ce.

De partea occidentală a cortinei de fier, primul care avea să tragă învățăminte din divergențele sino-sovietice va fi generalul De Gaulle, care, în conferința sa de presă din 10 noiembrie, va saluta cu plăcere în privința lumii sovietice, *după ani de zile de tensiune internațională..., unele indicii de destindere, presupunând* chiar motivul : *Fără îndoială, Rusia... admite că în cazul unui conflict, din orice parte ar veni el, acesta s-ar sfârși printr-o distrugere totală și că, neputând să facă război, vrea-nu vrea, este constrânsă să facă pace... Fără îndoială, Rusia sovietică... își dă seama că nimic nu poate face ca Rusia să fie altceva decât Rusia, o națiune albă a unei părți din Asia și, în mare, dispunând din plin de pământuri, uzine și bogății, față în față cu o mulțime galbenă, care reprezintă China, fără număr și mizeră, indestructibilă și ambițioasă, construind în ciuda tuturor greutăților o putere ce nu poate fi măsurată și privind în jurul ei întinderile pe care va fi nevoită să se reverse într-o bună zi.* Atribuind, în sfârșit, șefului actual al Rusiei sovietice *un rol determinant în lansarea unei noi orientări,* el anunță că acesta a acceptat să facă o vizită în Franța la 15 martie 1960[3]. Singurul dintre cei Trei Mari occidentali care nu-l întâlnise niciodată pe Hrușciov, dacă nu cumva în 1944, la umbra lui Stalin, De Gaulle intenționa, într-adevăr, să se întâlnească între patru ochi cu acesta, înaintea *întâlnirii la nivel înalt,* obținând, în acest scop, ca ea să se amâne până la 16 mai în același an și să aibă loc la Paris.

Nici o clipă evenimentele ce vor urma nu vor dezminți faptul că Moscova și Beijingul au încetat să mai fie pe aceeași lungime de undă. La 21 decembrie, comentariile chineze, cu ocazia aniversării zilei de naștere a lui Stalin, susțin că meritele acestuia depășesc cu mult greșelile sale. La 1 ianuarie, un articol din „Drapelul roșu" din Beijing afirmă că schimbarea politicii Statelor Unite nu este decât o manevră tactică și că țelul lor rămâne distrugerea socialismului pe calea războiului. La 14 ianuarie 1960, în fața Sovietului Suprem, Hrușciov dezvăluie faptul că o armă *fantastică* (56) este pe cale de a fi pusă la punct, de unde deduce că nu există altă soluție decât coexistența pașnică. Anunță, ca mărturie de bunăvoință, că efectivele forțelor armate sovietice vor fi reduse (57) cu o treime și că U.R.S.S. nu va relua experiențele sale nucleare, atâta vreme cât puterile occidentale nu o vor face nici ele. Afirmă că *toate problemele internaționale pot fi reglementate, dacă cele două părți fac dovadă, cât de cât, de bunăvoință* [40]. Opt zile mai târziu, Cen I (58), ministrul Afacerilor Externe, declară că un acord asupra dezarmării, care s-ar încheia *fără participarea efectivă a Chinei și fără semnătura reprezentanților săi, n-ar putea să o angajeze orice s-ar întâmpla* [41]. La 31 ianuarie, U.R.S.S., copreședinte al Comisiei Internaționale de Control pentru Laos, acceptă amânarea *sine die*, în ciuda unei cereri a Hanoiului sprijinită de Beijing. La 6 februarie, Comitetul Central al P.C.U.S. acuză China, într-o notă verbală confidențială, de *naționalism îngust;* declară *absolut neserioasă* ideea că o țară atât de slabă ca India ar putea ataca China și îi reproșează acesteia că, prin diferendul său cu New Delhi, *a pus obstacole activității pașnice* a Uniunii Sovietice în preajma vizitei lui Hrușciov în Statele Unite [36].

Hrușciov însuși se duce în India câteva zile mai târziu (59) ; poate să măsoare prejudiciile aduse prestigiului sovietic de conflictul din Himalaya. Primirea care

i se face nu se compară nici pe departe cu entuziasmul de nedescris cu care fusese primit cu patru ani în urmă, nici chiar cu deosebit de călduroasa primire de care s-a bucurat Eisenhower în decembrie (60). Comunicatul final afirmă, nici mai mult, nici mai puțin, că *niciodată relațiile sovieto-indiene nu au stat pe baze mai prietenești și mai cuprinzătoare* [42]. Este o palmă dată Beijingului, a cărui presă păstrează o tăcere totală în legătură cu această vizită.

Iată-ne ajunși la 15 martie 1960, data prevăzută pentru vizita la Paris a șefului guvernului sovietic. În ultima clipă, o anulează, pretextând o gripă. Unii vorbesc despre o boală diplomatică, invocând cine știe ce schimbare de intenții. Dar este o alertă falsă. Opt zile mai târziu (61), princiar ca întotdeauna, De Gaulle întâmpină la Orly un Hrușciov slăbit și obosit, dar radios, flancat de întreaga sa familie, de Gromîko și de Kosîghin (62), pe atunci președinte al Gosplanului — Comitetul de Stat al Planificării. *Drapelul roșu*, la care Lamartine (63) a convins cea de-a doua Republică să renunțe în 1848, flutură pentru prima oară deasupra Parisului.

Urmașul lui Lenin și al lui Stalin locuiește la Quai d'Orsay, în apartamentul regilor. Totul dovedește că este insensibil la fastul cu care este primit. Generalul elogiază în toastul său de la banchetul dat la Elysée (64) *două națiuni foarte vechi și foarte tinere, fiice ale aceleiași mame, Europa*, iar Hrușciov se arată convins că aceasta *poate și trebuie să devină o zonă de coexistență pașnică și fructuoasă* [43]. Aprobă cele spuse de general în privința autodeterminării Algeriei, dar arată că nu a renunțat la obiectivele sale, reiterând în fața presei diplomatice amenințarea sa de a semna un tratat de pace separat cu R.D.G., *dacă eforturile noastre rămân zadarnice* [43].

În provincie, unde face un lung turneu, descoperă cu uimire, pare-se, că predicile sale în legătură cu un pericol german nu au ecou, într-atât încât se lasă convins să o lase mai moale. La întoarcere, are mai multe con-

vorbiri cu De Gaulle la castelul Rambouillet (65). Comunicatul nu dă la iveală nici un punct nou. Hrușciov este totuși încântat că a întâlnit un occidental, care a fost de partea lui în privința frontierei Oder-Neisse și care părea să nu facă nici cea mai mică aluzie la șansele de reunificare a Germaniei. Ideea unui acord asupra interzicerii „purtătorilor" de arme nucleare, cu alte cuvinte rachete și bombardiere strategice, reluată de general față de Jules Moch (66), l-a sedus indiscutabil pe Hrușciov. Dar, De Gaulle, care nu era prea departe de a considera comunismul ca o idee moartă, a fost. după cum se spune, surprins de modul în care invitatul său a afirmat, atât în particular, cât și în public, profunzimea convingerilor sale marxiste, spunând despre acesta că este *un caz disperat* [43]. *De fapt, e un comunist*, va mărturisi el mai târziu, ușor visător, unui oaspete [10].

La reîntoarcerea sa la Moscova, la 4 aprilie 1960, comunistul respectiv va raporta mulțimii, așa cum a făcut și după călătoria sa la Washington, pe tonul cel mai voios posibil, afirmând că pozițiile celor două țări concordă în privința dezarmării și vorbind cu căldură despre De Gaulle. Părea că destinderii i se rezervă un viitor îndelungat. Trei săptămâni mai târziu, totuși, la orizont apare un norișor, despre care nu s-a înțeles destul de repede că anunța o mare furtună.

Bibliografie și note

1. „Neue Zürcher Zeitung" din 18 martie 1958.
2. „Neues Deutschland" din 28 octombrie 1958.
3. „Le Monde" din 4 august 1961.
4. *Keesing's*, 16505 A.
5. Supliment la „Études sovietiques", nr. 130.
6. „Le Monde" din 18 decembrie 1958.
7. Probleme de politică internațională în fața Sovietului Suprem al U.R.S.S., în Supliment la „Etudes sovietiques", nr. 131.
8. *Documentation française. Articles et documents*, nr. 0750 din 25 ianuarie 1959.

9. Propunerile Uniunii Sovietice referitoare la problema germană, în Supl ment la „Études sovietiques", nr. 131.
10. Note personale.
11. *Keesing's* 16707 A.
12. *Ibid.*, 16719 A.
13. *Année politique*, 1959, p. 615—617.
14. *Dosarul Genevei. Serviciile americane de Informații*, 1959, p. 51—55.
15. *Keesing's*, 16889 A.
16. *Dosarul Genevei, op. cit.*, p. 62.
17. *Keesing's*, 16933 A.
18. *Année politique*, 1959, p. 450.
19. *Ibid.*, p. 479.
20. *Ibid.*, p. 482.
21. „Le Monde" din 17 septembrie 1959.
22. *Ibid.* din 18 septembrie 1959.
23. *Ibid.* din 22 septembrie 1959.
24. K.S. Karol, *Khrouchtchev et l'Occident*. Paris, Julliard, 1960, p. 100.
25. *U.R.S.S.* — Buletin al biroului sovietic de informații la Paris, nr. 1802 din 29 septembrie 1959.
26. „Le Monde" din 30 septembrie 1959.
27. HUDSON, LOWENTHAL, MacFARQUHAR, *The Sino-Soviet Dispute*, Londra „The China Quarterly", 1961, p. 57.
28. Tibor MERAY, *La rupture Moscou-Pékin, op. cit.*, p. 73.
29. *Le Tibet et la République Populaire de Chine*. Comisia Internațională a Juriștilor, Geneva, 1960, p. 226—229.
30. *Ibid.*, p. 171.
31. Heinrich BECHTOLDT, *Indien oder China*, Stuttgart, Deutsche Verlag Anstalt, 1961, p. 308.
32. *Keesing's*, 16797 A.
33. *Ibid.*, 17115 A.
34. *Documentation française. Documents sur les relations sino-soviétiques en 1963*, vol. 2, p. 59.
35. „Le Monde" din 2 octombrie 1959.
36. *Documents sur les rélations sino-soviétiques, op. cit.*, vol. 2, p. 60.
37. *Ibid.*, p. 33.
38. „Pour l'unité idéologique du mouvement communiste mondial", broșură anonimă atribuită P.C.U.S. și reprodusă în „La Voix Communiste" din iunie-iulie 1961.
39. „Le Monde" din 1—2 noiembrie 1959.
40. *Keesing's*, 17250 A.
41. *Ibid.*, 17344 C.
42. „Le Monde" din 25 martie 1960.
43. *Ibid.* din 27—28 martie 1960.

(1) Simone Weil (1909—1943). Filosof și scriitor francez *(n. tr.)*.

(2) În Europa (în afară de Uniunea Sovietică), departe de a fi din acest punct de vedere unul din continentele cele mai dinamice, s-au înregistrat următoarele sporuri de populație: 1960 — 425 mil.; 1965 — 444 mil.; 1970 — 460 mil.; 1975 — 474 mil. La rândul său, Uniunea Sovietică a înregistrat în aceeași perioadă următoarele sporuri ale populației: 1960 — 214 mil.; 1965 — 231 mil.; 1970 — 243 mil.; 1975 — 254 mil. *(n. tr.)*.

(3) Pankow. Vezi vol. 3, p. 191, nota (51) *(n. tr.)*.

(4) Nikita Sergheevici Hrușciov. Vezi vol. 3, p. 90, nota (25) *(n. tr.)*.

(5) Conferința miniștrilor de Externe din țările occidentale, desfășurată în perioada 19—23 octombrie 1954, la Paris, a adoptat la 23 octombrie 1954 o serie de acorduri pentru transpunerea în viață a hotărârilor Conferinței de la Londra (28 septembrie — 3 octombrie 1954): acorduri între R.F.G., pe de o parte, Anglia, Franța și S.U.A., pe de altă parte, privind încheierea regimului de ocupație în R.F.G., restaurarea suveranității sale și relațiile între părți în noile condiții; acorduri între cele 9 puteri privind intrarea Italiei și R.F.G. în organizația Tratatului de la Bruxelles, ce devine Uniunea Europei Occidentale; acorduri între cele 14 state membre ale N.A.T.O. privind intrarea R.F.G. în acest bloc *(n. tr.)*.

(6) Între 17—20 septembrie 1955, o delegație a R.D. Germane a efectuat o vizită oficială și a avut convorbiri în U.R.S.S. La 20 septembrie 1955, Otto Grotewohl, prim-ministru al R.D. Germane, și N.A. Bulganin, prim-ministru al U.R.S.S., au semnat Tratatul de prietenie și cooperare mutuală dintre U.R.S.S. și R.D.G. în care se stipula că acesta se baza pe completa egalitate în drepturi, respectul mutual al suveranității și neintervenția în treburile interne (art. 1); angajamentul părților de a participa la toate acțiunile ce au drept scop salvgardarea păcii și securității în Europa și de a se consulta în toate problemele de interes comun (art. 2); dezvoltarea relațiilor economice, tehnico-științifice și culturale (art. 3); staționarea, în continuare, cu caracter temporar, a forțelor armate sovietice în R.D.G. și obligația ca acestea să nu se amestece în nici un fel în afacerile interne ale țării (art. 4); depunerea de eforturi pentru încheierea tratatului de pace și restabilirea unității Germaniei pe baze pașnice și democratice (art. 5). Cu aceeași ocazie, a avut loc un schimb de note prin care guvernului R.D.G. i se recunoștea dreptul de control asupra traficului prin teritoriul său între R.F.G. și Berlin și la frontiere *(n. tr.)*.

(7) Vezi vol. 3, cap. 9 *(n. tr.)*.

(8) Vezi vol. 3, cap. 10 *(n. tr.)*.

(9) Theodor Heuss (1884—1953) a îndeplinit funcția de președinte al Republicii Federale Germania între 12 septembrie 1949 și 12 septembrie 1959 *(n. tr.)*.

(10) 13 mai. Aluzie la lovitura de forță militară din 1958, prin care generalul Massu, comandantul unităților franceze de parașutiști a preluat puterea militară în Algeria și a dat un ultimatum președintelui Franței, cerând ca generalul De Gaulle să formeze un guvern de salvare națională „care să nu fie legat de regimul actual al partidelor politice și care să poată menține Algeria ca parte componentă a Franței". *(n. tr.).*

(11) Walter Ulbricht. Vezi vol. 3, p. 114—115, nota (11) *(n. tr.).*

(12) Conferința de la Ialta a șefilor guvernelor S.U.A., Angliei și U.R.S.S. a avut loc în perioada 4—11 februarie 1945 *(n. tr.).*

(13) Conferința de la Potsdam a șefilor guvernelor U.R.S.S., S.U.A. și Angliei a avut loc în perioada 17 iulie — 2 august 1945 *(n. tr.).*

(14) Wladyslaw Gomulka. Vezi vol. 2, p. 132, nota 2 *(n. tr.).*

(15) M.V.D. (Minister Vnutrennih Del) — Ministerul Unional de Interne va fi desființat la 14 ianuarie 1960, funcțiunile sale fiind preluate de către ministerele de Interne din cele 15 republici unionale *(n. tr.).*

(16) Konrad Adenauer, Vezi Vol. 3, p. 67, nota (33) *(n. tr.).*

(17) Reuniunea Consiliului N.A.T.O. a avut loc de fapt în perioada 16—18 decembrie 1958. Propunerile guvernului sovietic de a declara Berlinul drept oraș liber și demilitarizat au fost respinse *(n. tr.).*

(18) A. A. Gromîko (1909—1989). Vezi vol. 3, p. 390, nota (14) *(n. tr.).*

(19) Aluzie la Atentatul de la Sarajevo, din 28 iunie 1914, care a dus la asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, și care a fost folosit drept pretext de către Tripla Înțelegere pentru declanșarea războiului împotriva Serbiei, și prin sistemul de alianțe, a războiului mondial *(n. tr.).*

(20) Pius al XII-lea (Eugenio Mario Pacelli) (1876—1958) a păstorit ca al 258-lea Papă între anii 1939—1958. S-a stins din viață la 9 octombrie 1958. Atitudinea și activitatea sa din timpul celui de-al doilea război mondial au stârnit numeroase comentarii și polemici. A condamnat fascismul și nazismul, dar metodele de care a uzat pentru a se opune persecuțiilor și pentru a apăra pe cei amenințați au stârnit semne de întrebare. I-a succedat Ioan al XXIII-lea *(n. tr.).*

(21) Charles de Gaulle a revenit la conducerea guvernului francez, îndeplinind funcția de prim-ministru în perioada 1 iunie 1958 — 8 ianuarie 1959 *(n. tr.).*

(22) Mao Zhedong a îndeplinit funcția de președinte al Republicii Populare Chineze în anii 1949—1959; s-a retras din această funcție la 27 aprilie 1959 *(n. tr.).*

(23) Generalul Fulgencio E. Batista y Zaldivar a condus dictatorial Cuba în mai multe rânduri (1940—1944; 1952—1954; 1954—1958) *(n. tr.).*

(24) Fidel Castro Ruz (n. 1929), conducător de partid şi de stat cubanez. În anii 1959—1976 — prim-ministru al guvernului. Din 1976, preşedintele Consiliului de Stat şi al Consiliului de Miniştri ale Republicii Cuba. Din 1965 — prim-secretar al C.C. al P.C. Cubanez *(n. tr.)*.

(25) Anastas Ivanovici Mikoian (1895—1978). Om politic şi de stat sovietic. În perioada la care se face referire, A.I. Mikoian era membru al Prezidiului C.C. al P.C.U.S. (1952—1966) şi prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. *(n. tr.)*.

(26) Guvernul sovietic propunea Aliaţilor convocarea unei conferinţe în vederea semnării tratatelor de pace cu R.D.G. şi R.F.G. Proiectul de tratat propus de U.R.S.S. era structurat pe şase părţi şi conţinea 48 de articole : Partea I — Clauze politice şi teritoriale ; Partea a II-a — Clauze cu privire la restabilirea unităţii Germaniei ; Partea a III-a — Clauze militare ; Partea a IV-a — Clauze economice ; Partea a V-a — Reparaţii şi restituiri ; Partea a VI-a — Clauze finale *(n. tr.)*.

(27) Christian Archibald Herter Jr. (n. 1919). A lucrat la Direcţia de Planificare Politică a Departamentului de Stat al S.U.A. *(n. tr.)*.

(28) Vizita lui Macmillan — apreciată drept începutul unei oarecare destinderi în relaţiile Est-Vest după tensiunea provocată de criza Berlinului — s-a desfăşurat între 21 februarie şi 3 martie 1959 *(n. tr.)*.

(29) Conferinţa de la Geneva a miniştrilor Afacerilor Externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii şi Franţei, la care au fost reprezentate şi cele două state germane, s-a desfăşurat în două faze — 11 mai — 20 iunie 1959 ; 13 iulie — 5 august 1959 — şi s-a încheiat fără nici un rezultat *(n. tr.)*.

(30) Charles de Gaulle a exercitat mandatul de preşedinte al Republicii Franceze în perioada 8 ianuarie 1959 — 28 aprilie 1969 *(n. tr.)*.

(31) Maurice Couve de Murville a îndeplinit funcţia de ministru al Afacerilor Străine al Franţei în anii 1958—1968 *(n. tr.)*.

(32) John Selwyn Brooke Lloyd. Vezi vol. 3, p. 261, nota (18) *(n. tr.)*.

(33) Este vorba de Conferinţa şefilor de guvern din U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie şi Franţa (Nikolai Bulganin, Dwight Eisenhower, Anthony Eden, Edgar Faure), desfăşurată la Geneva în perioada 18—23 iulie 1955 *(n. tr.)*.

(34) Antoine Pinay. Vezi vol. 3, p. 261, nota (10) *(n. tr.)*.

(35) Lothar Bolz a ocupat succesiv postul de ministru de externe al R.D.G. în perioadele : 1 octombrie 1953 — 3 decembrie 1958 ; 8 decembrie 1958 — 14 noiembrie 1963 şi în alte câteva rânduri *(n. tr.)*.

(36) La 15 aprilie 1959, președintele Dwight Eisenhower a anunțat, într-o conferință de presă, retragerea secretarului de stat John Foster Dulles, spunând printre altele: „Cred că el a îndeplinit funcțiile sale cu o distincție și o competență pe care țara noastră numai arareori le-a întâlnit; este un om de caracter, inteligent, de un curaj și o înțelepciune excepționale. Nu pot să vă spun cât de mult mă întristează plecarea sa". Atins de o boală incurabilă, John Foster Dulles se va stinge din viață în cursul aceluiași an *(n. tr.)*.

(37) Frol Romanovici Kozlov (1908—1965). Om politic și de stat sovietic. Din 1957 — președintele Consiliului de Miniștri al R.S.F.S.R.; din 1958 — prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. În 1960—1964 — secretar al C.C. al P.C.U.S. Membru al C.C. al P.C.U.S. din 1952; membru al Prezidiului C.C. al P.C.U.S. (1957—1964) *(n. tr.)*.

(33) Vizita delegației de partid și guvernamentale a U.R.S.S., condusă de N.S. Hrușciov, prim-secretar al C.C. al P.C.U.S., președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., în Polonia, a avut loc nu în luna august, ci între 14—23 iulie 1959 *(n. tr.)*.

(39) Turneul fulger efectuat de către președintele S.U.A., Dwight Eisenhower, în R.F. Germană, Marea Britanie și Franța, între 26 august — 7 septembrie 1959, a avut drept scop obținerea din partea aliaților a aprobării pentru politica americană, reevaluată, într-o oarecare măsură, ca urmare a vizitelor vicepreședintelui S.U.A., R. Nixon, și a premierului britanic, H. Macmillan la Moscova *(n. tr.)*.

(40) Acesta s-a aflat la conducerea guvernului francez între 8 ianuarie 1959 — 14 aprilie 1962 *(n. tr.)*.

(41) Vizita oficială în S.U.A. efectuată de către N.S. Hrușciov, în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., s-a desfășurat între 15—28 septembrie 1959. Convorbirile bilaterale s-au centrat pe problemele dezarmării generale, reglementării păcii dintre cele două state germane și raporturilor sovieto-americane. La 18 septembrie, N.S. Hrușciov a luat cuvântul în fața Adunării Generale a O.N.U., expunând programul Uniunii Sovietice referitor la înfăptuirea dezarmării *(n. tr.)*.

(42) La 12 septembrie 1959, U.R.S.S. a lansat cea de-a doua rachetă cosmică (1 511 kg) în direcția Lunii, care a atins suprafața acesteia la 14 septembrie *(n. tr.)*.

(43) N.S. Hrușciov a fost unul dintre intimii lui Stalin, fiind asociat la adoptarea tuturor hotărârilor de importanță majoră pe care le-a aplicat cu strictețe în funcțiile deținute. A fost prim-secretar al Comitetului orășenesc de partid Moscova și prim-secretar al Comitetului regional de partid Moscova ale P.C.(b)U.S., a fost prim-secretar al C.C. al P.C.(b) din Ucraina (ianuarie 1938 — martie 1947), unde — aplicând consemnele staliniste — a urmărit o politică dură de „purificare" a rândurilor

comuniștilor ucraineni. În anii 1944—1947 a fost președintele Consiliului Comisarilor Poporului (Consiliul de Miniștri) al Ucrainei. Va reveni ca prim-secretar al C.C. al P.C.(b) din Ucraina în anii 1947—1949. A fost secretar al C.C. al P.C. (b)U.S. Membru al Biroului Politic al P.C. (b)U.S. (1939—1952) (membru supleant în anii 1938—1939) *(n. tr.)*.

(44) Mihail Alekseevici Menșikov (1902—1976). Diplomat și om de stat sovietic. În anii 1958—1961 a fost trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al Uniunii Sovietice în Statele Unite *(n. tr.)*.

(45) Camp David — reședința oficială de vară a președintelui S.U.A. *(n. tr.)*.

(46) Vizita delegației de partid și guvernamentale sovietice, condusă de N.S. Hrușciov, în dublă calitate de prim-secretar al C.C. al P.C.U.S. și de președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., s-a desfășurat în perioada 1—4 octombrie 1959. N.S. Hrușciov s-a întâlnit și a avut convorbiri cu Mao Zhedong și cu alți conducători de partid și de stat chinezi *(n. tr.)*.

(47) Hubert Horatio Humphrey Jr. (n. 1911). Om politic și de stat american. Senator de Minnesota (1949—1954). Vicepreședinte al Statelor Unite (1965—1969) *(n. tr.)*.

(48) Congresul al XXI-lea (extraordinar) al P.C.U.S. a avut loc în perioada 27 ianuarie — 5 februarie 1959 *(n. tr.)*.

(49) Titlu mongol, semnificând „ocean", conferit începând cu 1577 șefilor bisericii lamaiste din Tibet. Are reședința la Lhasa *(n. tr.)*.

(50) Pancha Lama. A doua autoritate religioasă în Tibet după Dalai Lama. Este considerat egalul lui Dalai Lama. Ultimul Pancha Lama a fost destituit în 1964 *(n. tr.)*.

(51) La 25 octombrie 1950. Două zile mai târziu, ca răspuns la o notă indiană, guvernul R.P. Chineze apreciază că „Tibetul constituie în întregime o problemă internă a Chinei" *(n. tr.)*.

(52) Sikkim. Mic stat himalayan, situat între Nepal și Bhutan, pe de o parte, și India și Tibet, pe de altă parte, având o suprafață de 7 298 km^2. Fondat de către tibetani în 1641, a devenit posesiune britanică în 1861, fiind condus de monarhi ereditari. Un tratat de asistență și de protecție a stabilit relații speciale între acesta și India în 1960. În 1965, în urma unui referendum, teritoriul a fost alipit Indiei, iar monarhia a fost abolită *(n. tr.)*.

(53) Bhutan. Stat situat în partea central-sudică a Asiei, la sud-estul munților Himalaya, având vecini pe R.P. Chineză și India, cu o suprafață de 47 000 km^2. Principat întemeiat în secolul al VIII-lea; a fost ocupat în secolul al IX-lea de către tibetani, care au impus din secolul al XII-lea lamaismul ca religie de stat. În secolul al XVIII-lea principatul Bhutan a recunoscut suveranitatea chineză, apărându-și mai mult de un secol

autonomia internă, amenințată de expansiunea britanică. În 1910, Marea Britanie recunoaște formal independența Bhutanului, dar își asumă controlul politicii externe a acestuia. În 1949, reprezentarea intereselor externe ale Bhutanului este preluată de către India, care, în 1961, își asumă și funcțiile de apărare. Bhutanul a devenit membru al O.N.U. la 21 septembrie 1961 *(n. tr.)*.

(54) Republica Extremului Orient a fost creată în Siberia Răsăriteană la 6 aprilie 1920. La 15 noiembrie 1922, ea este practic absorbită de R.S.F.S.R. *(n. tr.)*.

(55) La 3 martie 1918, la Brest-Litovsk s-a semnat pacea între R.S.F.S.R. și Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia). Rusia a pierdut Polonia, Finlanda, Țările Baltice, Ucraina și o parte din Belorusia. A cedat, de asemenea, Turciei, vilaietele Kars și Ardahan, precum și Batumi. Pierderile reprezentau o pătrime din populație, o pătrime din terenurile cultivabile, trei pătrimi din industria siderurgică și din rezervele de cărbuni *(n. tr.)*.

(56) La 20 și 31 ianuarie 1960, Uniunea Sovietică a procedat la testarea unor rachete balistice cu mai multe trepte, ca parte a unui program având oficial drept scop realizarea unor rachete mai puternice în vederea lansării de sateliți grei ai Pământului și efectuării de zboruri cosmice spre planetele sistemului solar. Lansate în direcția Oceanului Pacific, rachetele — potrivit informațiilor sovietice — au atins cu precizie ținte la 12 500 km distanță. Analiștii politici și militari au realizat exact semnificația militar-strategică a acestor experiențe *(n. tr.)*.

(57) Legea pentru reducerea forțelor armate ale U.R.S.S. cu 1 200 000 de oameni a fost votată la 15 ianuarie 1960 ; cu această ocazie, Sovietul Suprem al Uniunii Sovietice a lansat Apelul către toate Parlamentele și Guvernele de a proceda la reduceri ale efectivelor militare și ale armamentelor ca măsuri practice de dezarmare *(n. tr.)*.

(58) Chen Yi (Cen I) (1901—1972). Mareșal și om politic chinez. Membru al Biroului Politic al C.C. al Partidului Comunist Chinez (1956—1972). Vicepremier (1954—1972) al Consiliului de Stat și ministru al Afacerilor Externe (1958—1972) *(n. tr.)*.

(59) Vizita în India a lui N.S. Hrușciov, în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., s-a desfășurat între 11 și 16 februarie 1960. Aceasta a făcut parte din cadrul unui turneu care a cuprins Birmania (16—17 februarie), Indonezia (17 februarie — 1 martie), Afghanistan (1—5 martie). Între 18 noiembrie și 18 decembrie 1955, N.S. Hrușciov, prim-secretar al C.C. al P.C.U.S. și N.A. Bulganin, prim-ministru al U.R.S.S., au vizitat India, Birmania și Afghanistan *(n. tr.)*.

(60) Turneul efectuat de către președintele S.U.A., Dwight Eisenhower, în 11 țări din Europa, Asia și Africa a cuprins

Italia, Turcia, Pakistan, Afghanistan, India, Iran, Grecia, Tunisia, Franța, Spania și Maroc și a avut loc în perioada 4—22 decembrie 1959 *(n. tr.)*.

(61) Vizita oficială în Franța a avut loc între 23 martie și 3 aprilie 1960 *(n. tr.)*.

(62) Aleksandr Nikolaevici Kosîghin (1904—1980). Om de partid și de stat sovietic. Din 1957 — prim-vicepreședinte, iar între 1964—1980 — președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. În anii 1959—1960, a fost președintele Gosplanului. Membru al C.C. al P.C.U.S. din 1939. Membru al Biroului Politic (Prezidiu) al C.C. al P.C.U.S. în anii 1948—1952 și din 1960 (în anii 1946—1948, 1952—1953, 1957—1960, membru supleant) *(n. tr.)*.

(63) Alphonse-Marie-Louis de Prat de Lamartine (1790—1869). Poet, prozator și om de stat francez. Membru al Comitetului puterii executive (10 mai — 24 iunie 1848) și ministru de Externe al celei de-a doua Republici (februarie 1848) *(n. tr.)*.

(64) Élysée. Palat din Paris, reședința președintelui Republicii Franceze din anul 1873 *(n. tr.)*.

(65) Rambouillet. Castel aparținând statului din 1870; una din reședințele de vară ale președintelui Republicii Franceze încă de pe vremea lui François Félix-Faure (1895—1899) *(n. tr.)*.

(66) Vezi volumul de față, p. 47, nota (37) *(n. tr.)*.

15.

CU PANTOFUL PE MASĂ

Vorbe, vorbe... este tot ceea ce știi să faci.

RAYMOND QUENEAU
(Zazie în metrou)

Cu o lună înainte de Conferința la nivel înalt, care avea să se reunească la Paris, la 16 mai 1960, euforia, în tabăra occidentală, era generală. Atunci când De Gaulle, la sfârșitul lui aprilie (1), a făcut o călătorie triumfală în Statele Unite, pe care avea să o plătească cu nu puține umilințe, va cădea de acord cu Eisenhower asupra aprecierii că Hrușciov nu va fi purtătorul nici unei bombe. Așa cum avea să afirme la 23 aprilie, era vorba, în esență, de a crea *o atmosferă nouă*, în care, poate, *se vor contura soluții care pentru moment sunt imposibile. În mod concret, erau avute în vedere dezarmarea, problemele germane și ajutorul pentru țările subdezvoltate* [1].

În ceea ce-l privește, Departamentul de Stat a publicat o amplă culegere de documente, însoțită de o prefață, în care se putea citi : *Ar fi lipsit de realism să așteptăm din partea unei singure conferințe a șefilor de guverne reglementarea marilor probleme actualmente în suspensie. Drumul care duce la pace este un drum lung și greu*[2].

Herter (2) va declara totuși, la 21 aprilie, că succesul Conferinței la nivel înalt depinde de sovietici.

Acest discurs nu-i va plăcea lui Hrușciov care, trei zile mai târziu, la Baku, îi va avertiza pe cei care scontau concesii din partea U.R.S.S. că *îi așteaptă o decepție.* A repetat că după semnarea unui tratat de pace, Republica Democrată Germană va fi în drept să interzică accesul occidentalilor în Berlinul de Vest, dacă aceștia refuză să se asocieze acestui tratat. Va spune însă, de asemenea, că guvernul sovietic *nu-și va cruța eforturile* pentru succesul întâlnirii[3]. Datorită acestui fapt, avertismentul va trece întrucâtva neobservat.

Va reveni la 4 mai 1960 în fața Sovietului Suprem. Deși se declara convins de *dorința de pace a președintelui Eisenhower*, Hrușciov se simțea obligat să constate că unele cercuri americane pot contracara acțiunea acestuia. Printre semnele alarmante pe care avea să le releve au fost cele două avioane americane care violaseră frontiera sovietică, dintre care unul fusese doborât la 1 mai [4].

Tonul pesimist va uimi, fără ca nimeni să vrea să creadă că viza conferința la nivel înalt, pentru care se făcuseră atâtea eforturi. Hrușciov se va dezumfla brusc. Dar atitudinea Washingtonului nu va ușura lucrurile. Curând după acest discurs, purtătorul de cuvânt al Administrației Spațiale, N.A.S.A., va declara că un aparat U-2, *utilizat pentru studierea condițiilor meteorologice la mare altitudine,* este dat dispărut de la data de 1 mai (3). Departamentul de Stat va preciza, în ceea ce-l privește, că poate fi vorba de avionul doborât, dar că nu a fost *absolut nici o încercare deliberată de a viola spațiul*

aerian sovietic. Eisenhower, care n-a avut cunoştinţă (4) de acest zbor — va continua purtătorul de cuvânt — a ordonat o anchetă [5].

În realitate, Ike ştia cu certitudine despre ce era vorba. De patru ani, cu acordul său, avioanele U-2 fotografiau metodic teritoriul sovietic. Dar toţi cei care cunoşteau acest secret dormeau liniştiţi, căci avioanele zburau la o altitudine de 24 000 m, ceea ce le punea, după cum se credea, la adăpost de avioanele de vânătoare şi de rachetele ruseşti. În caz de accident, pilotul trebuia să acţioneze un dispozitiv care distrugea aparatul, făcând imposibilă identificarea sa.

Aceste misiuni reprezentau totuşi secretul lui Polichinelle. In 1958 şi 1959, revista „Sovetskaia aviaţiia" a denunţat în mai multe rânduri zborurile de spionaj americane. În iunie 1959, revista franceză „Science et Vie" le-a consacrat, sub semnătura lui Jean Vincent, un articol de o extremă precizie. Se spune că Hruşciov, atunci când l-a întâlnit pe Ike la Camp David, s-a plâns de aceste survolări repetate.

Este de la sine înţeles că inginerii săi militari nu vor neglija nimic pentru a pune la punct o rachetă susceptibilă să le intercepteze. S.A.M.-2, rodul cercetărilor lor, şi-a atins pentru prima oară ţinta, la 1 mai, profitând de faptul că un U-2, ca urmare a dificultăţilor motorului, semnalate anterior, a pierdut din altitudine. Mareşalul Verşinin (5), comandantul şef al Armatei Aerului, a venit la tribuna din Piaţa Roşie, unde Hruşciov prezida tradiţionala defilare, să-i aducă această ştire fierbinte. Pilotul, Francis Garry Powers, a căzut viu în mâinile ruşilor, având asupra sa o întreagă panoplie de James Bond, un pistol cu amortizor cu ace otrăvite, o mică comoară în ruble, monezi de aur şi ceasuri, destinate să cumpere tăcerea oamenilor pe care avea să-i întâlnească. Îi va fi cu atât mai dificil să nege evidenţa, cu cât n-a putut declanşa mecanismul de distrugere şi ruşii au găsit în resturile aparatului, care vor fi curând expuse la Moscova, toate dovezile pe care şi le puteau dori.

Totuși, Hrușciov se va feri pentru moment să dezvăluie captura sa. Vrea să vadă cum vor reacționa americanii. Abia la 7 mai 1960, atunci când N.A.S.A. și Departamentul de Stat s-au încălcit în propriile lor minciuni, el va dezvălui lumii adevărul. Atacându-i pe *militariștii de la Pentagon, care par incapabili să impună o pauză în efortul lor de război...*, el se va declara *în întregime dispus să creadă că președintele Eisenhower nu știa nimic de trimiterea avionului în interiorul Uniunii Sovietice. Acest fapt* — va spune el — *trebuie să ne îngrijoreze însă și mai mult* [5].

Nimic deci nu s-a degradat încă. Versinin va confirma, de altfel, acest lucru când se va duce curând după aceea în Statele Unite. În absența lui Eisenhower, care se odihnea la Gettisburgh, Departamentul de Stat va publica o precizare potrivit căreia dacă avioane U-2 au efectuat *misiuni de-a lungul frontierelor lumii libere. pe parcursul a patru ani, ca măsură de precauție împotriva unor atacuri surpriză... n-a fost dată nici o aprobare pentru zboruri de tipul celor descrise de către dl. Hrușciov* [5].

Acesta din urmă poate deci să creadă că Washingtonul a intrat în jocul său și, la 9 mai, în timpul unei recepții la Ambasada Cehoslovaciei, se va arăta amabil și destins, cerându-le interlocutorilor săi să se abțină de la deducții care ar putea complica situația. Câteva ore mai târziu, totuși, un nou comunicat al Departamentului de Stat va repune totul în discuție. Consilierii lui Eisenhower au considerat dăunătoare pentru prestigiul său afirmația conținută în precizarea anterioară, potrivit căreia acesta nu era la curent cu zborul lui Powers. De această dată, Herter (6) va călca în strâchini în asemenea măsură încât îl va pune pe Hrușciov într-o situație imposibilă. *Conducătorii sovietici,* va declara Herter, *au acces aproape total, în societățile deschise ale lumii libere, folosindu-se în plus de vaste rețele de spionaj... Guvernul Statelor Unite ar fi lipsit de responsabilitate nu doar față de po-*

porul american, ci și față de toate popoarele lumii libere dacă, în lipsa unei cooperări din partea sovieticilor, nu ar lua măsurile unilaterale de natură să diminueze și să depășească pericolul unui atac-surpriză.

Recunoscând că avioane civile, neînarmate, efectuau misiuni de supraveghere intensivă, *în mod obișnuit, având un caracter periferic, dar uneori și de penetrare,* el avea să remarce că, aparent, conducătorii sovietici aveau cunoștință de ele și că, în aceste condiții, se poate pune întrebarea ce scop urmăresc, *exploatând prezentul incident ca o bătălie propagandistică în războiul rece*[5].

Ce putea face Hrușciov ? Timp de luni de zile, el a repetat chinezilor și celor care, în restul lagărului socialist, ascultau sfaturile acestora, că Statele Unite s-au schimbat, că Eisenhower vrea cu adevărat pacea, că se pregătește să facă concesii pentru a normaliza situația la Berlin. Or, acum, după declarațiile lui De Gaulle și ale lui Herter, Hrușciov nu avea doar certitudinea că nu va obține nimic în acest domeniu, ci se vedea confruntat cu revendicarea americanilor de a viola nestingheriți teritoriul sovietic, sub pretextul de a se asigura de bunele sale intenții. Singura sa șansă pentru a-și salva obrazul era aceea de a obține scuze din partea lui Eisenhower și de a-l determina pe acesta să promită, ca un copil care a comis o greșeală, că n-o s-o mai repete. Dacă ar fi ajuns să-l umilească astfel pe șeful celei mai mari puteri a lumii, lui nu-i i-ar fi fost greu să-i convingă pe cei ce-l criticau că „Drapelul Roșu" din Beijing greșea atunci când, referindu-se la el, fără a-l numi, scria la 16 aprilie : *Există oameni care nu sunt revizioniști, ci persoane bine intenționate, care vor să fie marxiști, dar sunt deconcertate în fața unor fenomene istorice noi și, datorită acestui fapt, au anumite idei incorecte.*

Deci, începând cu data de 11 mai (7), el se va dezlănțui. Va declara că Herter a înlăturat *toată zugrăveala utilizată pentru a camufla, înfrumusețea și, ca să zicem așa, pentru a machia politica imperialiștilor americani*

și că a fost dezamăgit întrucâtva în speranțele pe care și le pusese în Ike, lăsând să se înțeleagă că vizita acestuia în U.R.S.S. s-ar putea să fie compromisă. Totuși, el nu părea să pună în cauză principiul însuși al Conferinței la nivel înalt, pentru că va anunța, din contră, intenția de a sosi la Paris cu o zi sau două mai devreme, *pentru a se aclimatiza un pic*[5]. Sâmbătă, 14 mai, va debarca la Orly, numai zâmbet, și va declara că guvernul sovietic *va face tot ceea ce depinde de el pentru ca actuala Conferință să-și atingă scopul*[6]. Va pleca după aceea să se plimbe.

Duminică dimineața, va veni la De Gaulle, flancat de Gromîko și de mătăhălosul Malinovski (8). Îi va remite un mesaj, abuziv denumit oral, pentru a-l informa asupra a trei condiții pe care considera să le pună președintelui Statelor Unite pentru desfășurarea Conferinței la nivel înalt : scuze pentru afacerea U-2 ; pedepsirea severă a vinovaților ; anunțul că aceste zboruri vor înceta. Generalul va fi consternat. Îi va spune oaspetelui său că, dacă din întâmplare, va repeta aceste condiții a doua zi, în ședință plenară, Conferința va fi condamnată încă înainte de a începe.

Nu mai era nimic de făcut. Atunci când, la ora prânzului, Hrușciov ieșea din cabinetul șefului statului, acesta nu va mai pune nici o clipă sub semnul îndoielii că era vorba de o hotărâre adoptată la Kremlin și absolut irevocabilă. El nu credea și, de altfel, nici nu dorea ca Statele Unite să facă cea mai mică concesie. Este ceea ce avea să-i spună câteva clipe mai târziu lui Eisenhower și lui Macmillan. Rămân trăsniți și unul și altul și refuză să creadă în imposibilitatea unei concilieri.

Primul ministru britanic îl întâlnește la rândul său pe Hrușciov. Scenariul dimineții se repetă întocmai, cu singura diferență că englezul dă semne de tulburare și roagă pe colegul său sovietic să se arate rezonabil. În ceea ce-l privește, se angajează să-i recomande lui Ike compromisul.

Luni dimineață, la micul dejun, președintele îi arată declarația pe care avea intenția să o facă și care comporta, pentru prima dată, promisiunea unei renunțări la zborurile avioanelor U-2. Macmillan va răsufla ușurat, gândind că pe aceste baze se va putea deschide o negociere.

Dar când cei Patru se vor reuni la Elysée, Hrușciov va cere imediat cuvântul. Va da citire documentului despre care De Gaulle mai întâi, și Macmillan mai apoi, luaseră cunoștință în ajun. El va adăuga acestui text, violent, dar corect, ceva injurios la adresa lui Eisenhower, cu propunerea de amânare a conferinței cu șase sau opt luni. În trecere, invocându-l drept martor al veridicității spuselor sale pe mareșalul Malinovski, el va sublinia forța aviației sovietice și violența loviturilor pe care, dacă va fi necesar, era în măsură să le dea agresorilor.

Ce va spune Ike în fața acestui atac în toată regula, a cărui virulență se explică, poate, prin faptul că sovieticii — știind de la englezi că el anulase ordinele date avioanelor U-2 — sperau să poată exploata avantajul astfel obținut ? Dezolat, dar stăpân pe sine, va da citire „hârtiei" pe care o arătase dimineață lui Macmillan. Hrușciov nu va pune decât o întrebare : *pentru cât timp este valabilă suspendarea zborurilor ? Atât timp cât voi fi președinte* [7], va răspunde Eisenhower, care din punct de vedere constituțional nu putea spune nimic altceva. Hrușciov va ricana.

Generalul De Gaulle va sugera să se facă din problema spațiului aerian unul din subiectele conferinței și va încerca să-l facă pe Hrușciov să renunțe la publicarea textului său. În zadar, Macmillan îl va implora literalmente pe șeful guvernului sovietic. Acesta nici nu va voi să audă. Mai mult decât atât, el va cere, de asemenea, publicarea răspunsului președintelui Statelor Unite.

Cele două documente vor fi deci comunicate presei în cursul după-amiezii. Vor avea efectul unei bombe. În

discursul său, în afara celor trei condiții deja menționate, Hrușciov a declarat că, *întrucât Statele Unite n-au dorința de a ajunge la un acord..., conferința ar fi o pierdere de timp și o înșelare a opiniei publice din toate țările.*

Consideră deci potrivit să amâne vizita lui Ike (9) în U.R.S.S. [8]. Acesta a răspuns că zborurile avioanelor U-2, *suspendate ca urmare a recentului incident, nu vor mai fi reluate* și că, *în consecință, argumentul sovietic nu rezistă.* Dar Hrușciov *a respins printr-un gest al mâinii toate argumentele rezonabile... În mod evident, era hotărât să torpileze Conferința de la Paris* [8].

Cu cel mai mare scepticism, generalul îl va lăsa pe primul ministru britanic să-i sfătuiască pe cei doi principali protagoniști să întreprindă un efort suprem de conciliere. Departe de a se alătura acestuia, De Gaulle va susține cu fermitate hotărârea președintelui Statelor Unite, care vedea prăbușindu-se ani întregi de eforturi pentru pace. Cu un alt om în fruntea Franței — avea să ne spună câteva zile mai târziu unul dintre colaboratorii săi — Ike ar fi putut sfârși prin a ceda presiunii britanice. El a rezistat, convins fiind că o Conferință care s-ar fi deschis cu o capitulare a Statelor Unite ar fi condus în mod obligatoriu la alte capitulări.

Marți dimineața ruptura părea deci consumată (10). Hrușciov va declara că se va întoarce la Moscova via Berlin. A cerut să se anunțe o conferință de presă la orele 15,30 la Palais de Chaillot (11). Dar în mod neașteptat convocarea este anulată și se află că a hotărât să se ducă la Sézanne pentru a se reculege pe locurile unde Malinovski luptase în timpul primului război mondial în rândurile Corpului expediționar țarist.

De ce această escapadă? S-ar putea crede, în mod justificat, că, agitând amenințarea plecării sale, el spera să lase partenerilor săi timp de reflecție, pentru a le permite să revină asupra atitudinii lor. Nu hotărâseră oare să aibă o nouă întâlnire marți dimineața? Pacifismul lui Ike, inepuizabila bunăvoință a lui Macmillan,

teama de reacțiile unei opinii publice dezamăgite nu-i vor împinge la o nouă încercare de reconciliere ? O frază pronunțată în cadrul conferinței de presă, ținută de către el după ruptură, susține această ipoteză : *Dacă președintele Franței și primul ministru al Marii Britanii s-ar fi situat pe poziția unei aprecieri obiective a faptelor și nu s-ar fi lăsat antrenați, prin legăturile lor de alianță, dacă ar fi făcut dovada unei mai puternice voințe, ar fi fost posibil ca liderii Statelor Unite să fie puși în situația de a condamna actele lor de agresiune* [8]. Același lucru rezultă dintr-o confidență făcută de către Mikoian, o lună mai târziu, în cursul unei călătorii în Norvegia : *Macmillan voia în mod sincer ca reuniunea la nivel înalt să reușească, dar el n-a cutezat să reziste președintelui Eisenhower* [9].

Dar ceea ce ne face, în mod deosebit, să credem că Hrușciov nu încetase să creadă că va obține scuze din partea lui Ike a fost reacția sa în momentul în care un curier motociclist îi va aduce, în satul Feurs, un mesaj din partea lui De Gaulle, care îl invita la Elysée, la orele 15, *pentru a verifica dacă este posibil ca reuniunea la nivel înalt să înceapă examinarea problemelor asupra cărora am convenit că vor fi dezbătute* [10]. Ziariștii care l-au însoțit în acest pelerinaj pe câmpurile de bătaie îi vor vedea fața luminându-se. Va ordona șoferului său să se îndrepte cu toată viteza spre Paris.

Dar, dacă a crezut că Ike era pe punctul să se ducă la Canossa (12), s-a înșelat. Invitația generalului corespundea în realitate unui scenariu pe care îi convinsese pe omologii săi american și britanic să-l adopte. Dacă liderul sovietic nu se prezenta la reuniune, avea să se constate absența sa. Dacă venea, avea să se refuze orice discuție asupra condițiilor pe care le pusese.

Sosind la ambasada sovietică, Hrușciov va cădea din cer. I se va pune sub ochi o precizare a Ambasadei Statelor Unite, potrivit căreia participarea sa la conferință ar însemna că a renunțat la condițiile sale. Un telefon dat la Elysée îi va răpi și ultimele iluzii. La orele 17,

cei Trei Occidentali se vor despărți, după ce vor da publicității un proces verbal constatând absența sa.

Miercuri, Hrușciov va face vizite protocolare de rămas bun lui De Gaulle și lui Macmillan, pe urmă se va duce la Palais de Chaillot, pentru a da — într-o conferință de presă de neuitat — deplina măsură a talentelor sale. Atmosfera va evoca mai mult pe aceea a unui miting politic, mulțimea deja numeroasă a ziariștilor crescând cu câteva sute de invitați : militanți comuniști, polițiști, și curioși, de-a valma. Căldura de etuvă, care domnea în imensa sală, i-a făcut pe bărbații prezenți să-și scoată hainele și să facă coadă la barul vecin pentru a-și lua bere și coca-cola. Când Hrușciov va sosi, admiratorii săi vor izbucni în aplauze furtunoase, ceea ce va avea drept efect declanșarea de proteste. Nu va întârzia să-i atace pe autorii acestora.

Dacă rămășițele invadatorilor fasciști, care au supraviețuit, încep să ne „huiduiască", așa cum au făcut-o tâlharii hitleriști, dacă ei pregătesc un nou atac împotriva Uniunii Sovietice și a celorlalte țări socialiste, noi îi vom „huidui" într-un asemenea mod încât nu-și vor mai aduna oasele [8]. Noi aplauze, noi vociferări. Hrușciov va continua la infinit pe același ton, sfârșind prin a epuiza răbdarea auditorilor săi, care se vor dispersa unul câte unul. Cei care vor rămâne până la capăt, îl vor vedea, înainte de a se așeza, întorcându-se zeflemitor spre Malinovski, cu aerul că solicita complimente pentru maniera în care i-a atacat pe lacheii imperialismului. Acest actor perfect a jucat în mod magnific jocul furiei, căci nu avea altceva la îndemână. Dar nu era decât o comedie. Nu era nici un motiv de neliniște privind consecințele imediate ale rupturii ; când, din întâmplare, a doua zi, aveam să-l întâlnim pe stradă pe șeful serviciilor sale de presă, acesta va etala o totală seninătate. Singura grijă pe care va binevoi să ne-o împărtășească a fost aceea de a ști ce discuri ar putea să ducă familiei din prea scurta sa excursie la Paris.

În cursul conferinței sale de presă, Hrușciov a dezvăluit, de altfel, planurile sale : *Uniunea Sovietică se pronunță ferm pentru coexistență pașnică, pentru convorbiri și pentru acorduri bazate pe bunul simț și reciproc acceptabile. Tocmai în acest sens, vom acționa. Am vrea să credem că în același sens vor acționa și conducătorii puterilor occidentale și că, în șase-opt luni, ne vom întâlni din nou cu partenerii noștri, într-o situație nouă și mai favorabilă, pentru a examina și rezolva probleme internaționale care s-au maturizat* [8].

Pentru ce acest răgaz ? Pentru că, înainte de expirarea acestuia, Statele Unite vor avea un nou președinte și pentru că tânărul senator Kennedy (13), care câștigă una după alta toate alegerile primare pentru desemnarea candidatului democrat la Casa Albă, a declarat la 18 mai : *Aș fi exprimat cu siguranță* (dacă eram președinte) *regrete privind momentul* (în care a avut loc zborul lui U-2) *și aș fi dat asigurări că acestea nu vor fi reluate* [11].

Așa că, atunci când, la reîntoarcerea de la Paris, Hrușciov se va opri în Berlinul Răsăritean, o va face pentru a calma nerăbdarea lui Ulbricht (14). *Are sens* — a spus el — *să mai așteptăm un pic și să încercăm, printr-un efort comun al celor Patru Puteri, care au învins forțele hitleriste, să găsim o soluție problemei semnării unui tratat de pace cu cele două state germane, care există în realitate. Deci, în ceea ce privește tratatul de pace german și soluționarea problemei Berlinului Răsăritean, va trebui, cu adevărat, să menținem starea de lucruri actuală, până la întâlnirea șefilor de guvern...* Va adăuga că nici U.R.S.S., nici R.D.G. nu au intenția să admită eternizarea regimului de ocupație din Berlinul de Vest. Va spune, de asemenea, cu nu mai puțină fermitate, că țările socialiste *nu se vor angaja niciodată într-o politică aventuristă... și că nu vor întreprinde nimic care să readucă lumea la nenorocita epocă a războiului rece* [12].

Primit cu ușurare în Vest, acest discurs nu era evident de natură să-i satisfacă pe cei care, la Beijing, urmăriseră cu neliniște pregătirea întâlnirii la nivel înalt și care organizaseră, la 20 mai, un miting de un milion și jumătate de persoane împotriva „sabotării sale de către imperialiști". Pentru „Cotidianul poporului" din aceeași zi, acest eșec nu fusese cu nimic surprinzător pentru *cei care privesc situația internațională din punctul de vedere al analizei de clasă și nu se lasă înșelați de unele fenomene superficiale.*

Or, ce dovedesc declarațiile lui Hrușciov, dacă nu faptul că afacerea U-2 n-a fost suficientă pentru a lămuri definitiv în privința intențiilor americanilor și că, în loc să recunoască, în fine, că nu are nici o șansă de a-i aduce pe imperialiști pe calea rațiunii, el prefera să incrimineze o minoritate, adică un om căruia nu-i putea impune autoritatea sa? Pentru conducătorii chinezi, întreagă această agitație era fără valoare și venise momentul să încerce să invite partidele frățești să facă presiuni asupra lui Hrușciov pentru a-și schimba atitudinea.

Lovitura de deschidere a ofensivei lor va fi dată la Beijing, la 8 iunie, cu ocazia reuniunii Consiliului Federației Sindicale Mondiale. Liu Chang-sheng, vicepreședinte al sindicatelor chineze, avea să declare: *Este în întregime fals să se creadă că războiul poate fi eliminat pentru vecie atâta timp cât există imperialismul. Răspândirea unor asemenea iluzii... va conduce la consecințe neplăcute și, în realitate, noi putem deja constata asemenea consecințe la ora actuală*[13]. 48 de ore mai târziu, ziarul „Sovetskaia Rossiia", căruia „Pravda" i se va face curând ecoul, va folosi pretextul împlinirii a 40 de ani de la publicarea celebrei lucrări a lui Lenin privind *boala copilăriei comunismului* pentru a reaminti că această expresie viza „comunismul de stânga", vinovat de a refuza orice compromis cu burghezia.

Curând se va afla, prin intermediul delegaților italieni la reuniunea de la Beijing, că o vie dezbatere — care s-a prelungit mai multe zile pe un ton aprins — se angajase

pe marginea raportului secretarului general al F.S.M., Louis Saillant (15), chinezii criticând, în special, insistențele acestuia în privința dezarmării și în legătură cu necesitatea de a pune la dispoziție ca ajutor pentru țările subdezvoltate sumele pe care dezarmarea le-ar fi disponibilizat.

După numai câteva zile, nimeni nu va mai putea ignora existența unui veritabil divorț între cei Doi Mari ai lagărului socialist. La propunerea sovieticilor, s-a decis să se profite de cel de-al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român (16), de la București, pentru a proceda la un schimb de vederi asupra situației internaționale între reprezentanții diverselor partide comuniste. În ziua deschiderii Congresului, 21 iunie, Hrușciov va declara : *Tezele lui Lenin privind imperialismul sunt în continuare valabile... dar nu trebuie uitat că ele au fost formulate și dezvoltate în urmă cu zeci de ani, atunci când lumea nu cunoscuse bine lucruri astăzi categorice.* Nu se pot deci ignora *schimbările survenite în raportul mondial de forțe și să se repete ceea ce marele Lenin a spus în condiții istorice în întregime diferite... Dacă acționăm ca niște copii care, învățând alfabetul, alcătuiesc cuvinte literă cu literă, nu vom ajunge prea departe* [14].

Aceste cuvinte aduc a revizionism. Nimeni până atunci, în lumea socialistă, nu riscase să afirme că Lenin putea să fie depășit orice ar fi. Ele își dobândesc întreaga lor greutate dacă vom observa că, numai cu două luni mai devreme, „Drapelul roșu" din Beijing a sărbătorit cea de a 90-a aniversare a nașterii lui Lenin, publicând — sub titlul „Trăiască leninismul !" — o serie de trei articole în care se putea citi : *Noi credem în justețea absolută a gândirii lui Lenin ; războiul este o consecință inevitabilă a sistemelor de exploatare și cauza războaielor moderne este sistemul imperialist. Atâta timp cât sistemul imperialist și clasele exploatatoare nu vor fi dispărut, vor izbucni mereu războaie sub o formă sau alta* [15].

Reprezentantul Chinei la Congresul român, Peng Chen (17), primarul Beijingului, viitoare victimă a revoluției culturale, îi va răspunde lui Hruşciov, la 22 iunie 1960, că *natura agresivă şi rapace a imperialismului nu se va schimba niciodată* şi că *imperialismul american este inamicul înverşunat al păcii mondiale* [16]. Sovieticii puseseră în ajun în circulație, în rândul delegațiilor, o scrisoare de informare denunțând în mod virulent tezele chineze. Hruşciov va relua aceste teme în şedință cu uşile închise, denunțând *nebunia* şi *troţkismul* partidului lui Mao, acuzat între altele *că vrea să declanşeze un război* şi *să reia steagul burgheziei monopoliste* [17]. Potrivit Beijingului, *cineva a făcut un semn cu bagheta şi Partidul Comunist Chinez a şi fost împresurat din toate părţile şi supus unui violent atac surpriză* [18], delegația albaneză fiind singura care i-a luat în mod categoric apărarea.

Pe data de 26 iunie, chinezii vor remite celorlalte delegații o declarație afirmând că Hruşciov — de-a lungul întâlnirii — *a violat complet principiul reglementării problemelor comune pe calea consultării între partidele frăteşti,* adoptând o atitudine *patriarhală, arbitrară* şi *despotică* şi că există între el şi ele *divergenţe vizând* o *serie de principii fundamentale ale marxism-leninismului.* Ei apreciau, în acelaşi timp, că aceste divergenţe *nu au decât un caracter particular* şi că este posibil *să se discute cu calm şi în spirit tovărăşesc pentru a le diminua* [17].

Ecourile acestei ieşiri zgomotoase se vor răspândi rapid, cu toate că în comunicatul difuzat la Bucureşti nu se va face nici o aluzie. S-a putut crede un moment, având în vedere brutalitatea crescândă a diplomației (dacă-i putem spune aşa) sovietice, că Hruşciov a trebuit să facă unele concesii exigenţelor chineze.

Kremlinul îşi va multiplica imprecațiile. Presa sovietică — care, timp de opt luni, sărbătorise prietenia între U.R.S.S. şi Statele Unite — acuză „militarii de la Pen-

tagon" că pregătesc războiul bacteriologic și că vor să rivalizeze cu sadicii hitleriști. Cetățenii americani aflați în U.R.S.S. sunt supuși la diverse vexațiuni. Posturile de radio B.B.C. și Vocea Americii, care puteau fi ascultate liber din toamna anului 1959, vor fi din nou bruiate. Călătoriile dintr-o țară în alta sunt decomandate. Avertismentele și amenințările se succed. Hrușciov folosește limbajul cel mai jignitor la adresa lui Eisenhower, spunând că *este periculos să lași un asemenea om să conducă o națiune, căci el ar putea să facă lucruri pe care ar fi dificil apoi să le desfaci,* adăugând că atunci când avea să plece de la Casa Albă s-ar putea, totuși, fără nici un pericol, să i se încredințeze *conducerea unei grădinițe* [19].

De la 27 iunie 1960, reprezentanții țărilor din Est (18) vor părăsi Comitetul pentru dezarmare al celor zece, a cărui creare fusese hotărâtă — pe o bază paritară — cu ocazia Conferinței de la Geneva privind problema Berlinului și care fusese sesizat, în toamna anului 1959, în climatul de destindere creat de vizita lui Hrușciov în Statele Unite, de planurile sovietic și britanic de dezarmare generală și completă în trei etape. După Zorin (19), șeful delegației sovietice, continuarea lucrărilor sale *n-ar fi făcut decât să dezorienteze opinia publică mondială* [20].

La 1 iulie, un avion american este doborât (20) deasupra Mării Barentz. Într-o notă din 11 iulie, Moscova va vorbi de o violare grosolană a frontierelor sale. Washingtonul va susține că atacul a avut loc deasupra apelor internaționale. Kuznețov (21) se va dezlănțui contra Statelor Unite în cadrul Consiliului de Securitate, fără nici un succes, de altfel, fiind sprijinit doar de Polonia, în timp ce doi membri neutri ai Consiliului, Ceylonul și Tunisia, vor vota în favoarea Statelor Unite.

Crizele care se vor declanșa în Cuba și în Congo — și pe care le vom analiza în următorul capitol — vor oferi ocazia unei revărsări de violență verbală. La 19 iulie,

Macmillan îi scrie lui Hruşciov pentru a-i exprima *profunda sa preocupare faţă de ceea ce apărea ca o nouă tendinţă în conduita politicii externe sovietice* şi *pentru a-i mărturisi că, pur şi simplu, el nu înţelege nimic din ceea ce vrea aceasta* [21].

Hruşciov va răspunde printr-o lungă pledoarie *pro domo*, însoţită de vii critici la adresa colonialismului britanic şi îl va asigura pe primul ministru că, dacă, după alegerile americane, vor fi ridicate, în continuare, obstacole în faţa unei reglementări a problemelor litigioase, U.R.S.S. va încheia un tratat de pace cu R.D.G.

Într-un mesaj, datând din 26 iulie 1960, îi va reproşa cu amărăciune lui De Gaulle că şi-a schimbat poziţia de la întâlnirile lor de la Rambouillet şi de a fi sprijinit, prin Jules Moch, în Comitetul de dezarmare, *linia reprezentantului american şi, mai exact, a Pentagonului* [22]. Dacă până atunci adoptase faţă de problema algeriană o poziţie de prudentă rezervă, contrastând cu sprijinul necondiţionat dat de către Beijing guvernului provizoriu algerian, avea acum să-l primească la Moscova pe preşedintele acestuia, Ferhat Abbas (22), şi va declara, la 7 octombrie, că, în ceea ce îl priveşte, convorbirile pe care guvernul sovietic le avusese cu acesta constituie o „recunoaştere *de facto* a G.P.R.A. (23)" [23]. El va atenua totuşi greutatea declaraţiei sale, adăugând că generalul De Gaulle a făcut la fel, la urma urmelor, întrucât emisari oficiali ai F.L.N. (24) au fost primiţi în cursul lunii iunie la Melun.

Hruşciov va face aceste afirmaţii la New York. Nu mai revenise la New York la fel ca în anul precedent, ca invitat al lui Eisenhower, ci cu titlul de şef al delegaţiei sovietice la Naţiunile Unite, în tovărăşia principalilor săi devotaţi, de la Gomulka (25) la Kadar (26), a lui Fidel Castro (27) şi a numeroşi lideri ai nealiniaţilor, în frunte cu Tito (28), Nasser (29) şi Nehru (30).

Primirea autorităţilor americane va fi mai mult decât rece şi ele îi vor cere să nu iasă din insula Manhattan. Încă de la sosirea sa, în apropierea clădirii delegaţiei U.R.S.S., de pe Park Avenue, şi a sediului Naţiunilor

Unite, vor avea loc unele după altele manifestații și încăierări. La 23 septembrie 1960, Nikita Sergheevici va urca la tribuna Adunării Generale pentru a interveni în dezbaterea generală tradițională de la deschiderea fiecărei sesiuni. Va fi un rechizitoriu în adevăratul înțeles al cuvântului împotriva Aliaților. Statele Unite *au încetat să substituie brigandajul dreptului internațional și perfidia convorbirilor oneste între state suverane și egale.*

Hammarskjoeld (31) va fi acuzat că s-a făcut instrumentul puterilor coloniale în Congo, de unde Hrușciov va trage concluzia că era necesar să se suprime postul de secretar general al O.N.U. și să i se substituie un organism executiv compus din trei persoane, reprezentând trei grupuri de state : occidental, socialist și neutru — care s-ar numi *troika.* Cât privește sediul organizației internaționale, el trebuie să fie mutat în afara Statelor Unite. Vorbitorul va depune, de asemenea, un proiect de rezoluție prevăzând acordarea imediată *a deplinei independențe și a deplinei libertăți* tuturor teritoriilor care nu se administrau singure și un proiect de tratat privind dezarmarea generală și totală [24].

Hrușciov se va agita în zadar și atunci când, de la locul său, îl va întrerupe pe Macmillan, care i-a succedat la tribună și atunci când, schimbând registrul, îi va cere lui Hammarkjoeld — după ce l-a injuriat — să facă dovada unui „spirit cavaleresc" și să demisioneze. Când secretarul general va interveni, la rândul său, la 3 octombrie 1960, pentru a supune Adunării Generale cazul său, va fi salutat cu ovații extraordinare, cum nu mai fuseseră auzite niciodată în această incintă. Hrușciov, furios, va lovi pupitrul cu pumnii, în timp ce prietenii săi îi vor urma exemplul cu o jenă vizibilă.

Acest eșec nu va fi singurul. În afara blocului sovietic, nu se vor găsi decât trei delegații pentru a aproba, la 11 octombrie, o propunere a U.R.S.S. prin care se încerca să se impună dezbaterea problemei dezarmării de către Adunarea Generală însăși, reunită pe cât posibil

la nivelul șefilor de guvern : *Cunoaștem comisiile* — spuse el —, *noi știm ce sunt... grajdurile care put... dacă vreți să rivalizați cu noi în domeniul armamentelor, vă vom bate, economia noastră este înfloritoare, noi producem rachete precum cârnații pe bandă rulantă... cursa înarmărilor va avea un sfârșit și, în acest război, noi vă vom zdrobi* [25].

Cea de-a doua zi va fi la început mai bună pentru Hrușciov. Atunci, într-adevăr, când Biroul Adunării Generale a scos de pe ordinea de zi proiectul de rezoluție sovietic privind emanciparea imediată a tuturor teritoriilor încă dependente, numeroși oratori se vor pronunța în favoarea tezei Moscovei, la care, în cele din urmă, Statele Unite s-au raliat. Dar purtătorul lor de cuvânt va preciza că, în opinia sa, dezbaterea va trebui să se refere la autodeterminarea tuturor popoarelor, inclusiv cele care trăiesc dincolo de cortina de fier. Acest limbaj, căruia i s-a făcut ecou delegatul Filipinelor, a avut drept efect vehementele proteste ale lui Hrușciov, pe care îl vom vedea — pentru a se face mai bine ascultat — descălțându-se și lovind cadențat pupitrul său cu un magnific pantof maro deschis. Sala de ședințe a clădirii de pe East River nu văzuse niciodată ceva care să semene cu acest spectacol. Încercând să restabilească calmul, irlandezul Boland (32), care prezida, va da o asemenea lovitură de ciocan — însemnul funcției sale — că îl va sparge. *Este începutul dezintegrării Națiunilor Unite,* va striga jubilând Numărul Unu sovietic înainte de a pleca, câteva ore mai târziu, spre Moscova.

Îl aștepta o sarcină grea. Cu ocazia reuniunii de la București, din iunie, se decisese, la cererea chinezilor, ca în noiembrie — cu ocazia festivităților prilejuite de aniversarea revoluției bolșevice să se țină, în capitala sovietică, o conferință generală a tuturor partidelor comuniste de pe glob, în scopul de a defini o platformă ideologică comună — altfel spus de a arbitra diferendul dintre China și U.R.S.S. Pentru Hrușciov, care spera să reia cu noul președinte al Statelor Unite — a cărui

alegere trebuia să aibă loc la 8 noiembrie — negocierea avortată cu Ike, era indispensabil să obțină din partea acestei instanțe o aprobare substanțială a politicii sale. Evident, în acest scop, se luptase atât de mult la O.N.U., pozând în fața întregii lumi în port-parol al subdezvoltaților. Dar singurul său succes la New York a fost în cele din urmă votarea rezoluției privind lichidarea regimului colonial (33). Pentru critici atât de hotărâți precum erau chinezii, meșteri în a răstălmăci cuvintele, aceasta nu era ceva care să le poată zdruncina convingerea lor că Hrușciov era pe punctul de a trăda revoluția mondială.

In realitate, acesta nu avea decât două argumente să le opună. El nu va înceta să exprime credința sa în victoria inevitabilă a U.R.S.S. în competiția economică cu lumea capitalistă. *După calculele noastre* — va declara el, de exemplu, ziaristului cubanez Carlos Franqui, la 22 octombrie — *noi vom depăși Statele Unite în bătălia esențială a producției pe cap de locuitor, în 1970, adică în zece ani. După calculele economiștilor, în 1980 noi vom produce pe cap de locuitor mult mai mult decât Statele Unite ale Americii. În 1965 vom produce pe cap de locuitor tot atât și chiar mai multe bunuri de larg consum ca țările europene* [26].

Desfășurarea evenimentelor va arăta că în această direcție el își făcea nu puține iluzii, dar pentru moment această afirmație era luată în serios de către mulți oameni care nu erau comuniști. Și mai impresionantă era luarea puterii în Cuba și în mai multe țări africane de către oameni care păreau dispuși să urmeze modelul sovietic. Hrușciov putea invoca aceste succese în sprijinul tezei sale potrivit căreia coexistența favorizează nu întărirea imperialismului, ci extinderea socialismului. Dar, câțiva ani mai târziu, după contrarevoluția din Brazilia și din Indonezia, intervenția americană în Santo Domingo și loviturile de stat în lanț din Africa, și această teză va trebui serios revizuită.

Nici la Beijing, nici la Moscova, cei doi nu se pregăteau pentru confruntarea din noiembrie prin gesturi de conciliere. Abia încheiată conferința de la București, „Cotidianul Poporului" și „Pravda" au publicat în aceeași zi — 29 iunie — comentarii în întregime divergente asupra comunicatului final. Conducătorii principalelor partide comuniste au făcut la rândul lor declarații sprijinind punctul de vedere sovietic.

Curând, transpiră tot felul de știri care ilustrează deteriorarea crescândă a raporturilor între cele două Mecca ale socialismului. Recurgând — fără mai mult succes de altfel — la metodele de coerciție brutală folosite altădată de către Stalin la adresa Iugoslaviei, Hrușciov va ordona rechemarea tehnicienilor sovietici (34) și reducerea masivă a livrărilor către China. Aceste măsuri vor fi resimțite dur într-un moment în care aceasta era confruntată cu dificultăți economice enorme, consecință atât a exceselor marelui salt înainte și ale comunelor populare, cât și a condițiilor meteorologice deosebit de nefavorabile. În cursul adunărilor cu ușile închise, a fost difuzat pe scară largă un raport informându-i pe activiștii P.C.U.S. în legătură cu deteriorarea relațiilor între partidul sovietic și partidul chinez.

La 7 august, „Pravda" îi va ataca direct pe acei *dogmatici care afirmă că imperialismul nu va renunța niciodată la agresivitatea sa sălbatică și că în aceste condiții nu depinde decât de imperialiști declanșarea războiului. Dacă ar fi astfel* — continua autorul articolului — *lupta noastră pentru pace și-ar pierde întreaga rațiune de a fi. Renașterea sectarismului de stânga va influența în plus într-un mod demoralizant constructorii noii societăți. Într-adevăr, la ce ar mai servi să creezi, să construiești, să privești în viitor, dacă știi dinainte că toate roadele acestei munci vor fi nimicite de ciclonul războiului ?*

La 2 septembrie, aceeași „Pravda" își atribuia meritul de a fi condamnat cărți în care Kardelj, locotenentul lui Tito, critica, punând punctul pe i, orientarea politicii

chineze, *care creează la frontiere teamă în loc de încredere* și care tinde *să subordoneze propriilor sale interese și concepții interesele și concepțiile socialismului mondial* [24]. Sovieticii încercau să dovedească că, opunându-se dogmatismului lui Mao, ei nu acceptă însă revizionismul, apreciat de declarația celor 12 partide comuniste din 1957 drept un pericol mai grav pentru mișcarea muncitorească mondială.

În timp ce delegațiile chineză și sovietică confereau, în septembrie, în cel mai mare secret, și fără cel mai mic succes, polemica va continua în ziarele comuniste. Nu s-a ajuns încă la precizarea că *revizioniștii moderni* sau *iugoslavi* semnifică în realitate *sovietici* și că *dogmaticii* sau *deviaționiștii de stânga* semnifică în realitate pe chinezi. Dar nimeni nu se va mai înșela.

La 6 noiembrie 1960, delegația Partidului Comunist Chinez sosește la Moscova. De cele două părți, aniversarea revoluției din octombrie va fi ocazia de a proclama caracterul indefectibil al prieteniei celor două țări. Dar, atunci când cvasitotalitatea celor 80 de partide comuniste reprezentate își delegaseră conducătorii, Mao (35) va fi absent, ca, de altfel, și Zhou Enlai (36), considerat în general în acea perioadă ca Numărul Doi al regimului. În fruntea delegației se va afla Liu Shaoqui (37), care îi va succeda lui Mao, câteva luni mai târziu, la președinția republicii, însoțit de cinci membri ai Biroului Politic, printre care Peng Chen, care fusese nevoit să facă față atacului lui Hrușciov la București. Conferința, a cărei desfășurare nu va fi dezvăluită oficial decât o dată ce fiecare va reveni acasă, a durat, după toate aparențele, cel puțin 15 zile. Nu se vor cunoaște peripețiile decât pe măsura amplificării polemicilor între Beijing și partidele comuniste „revizioniste", în special partidul francez.

Dar, la 25 noiembrie, plecarea spre Tirana a lui Enver Hodja (38) și a altor conducători albanezi, atunci când delegații tuturor celorlalte partide vor rămâne în capitala sovietică, va reține atenția, cu atât mai mult cu cât

sărbătoarea națională albaneză din 20 noiembrie va oferi lui Zhou Enlai ocazia de a face un viu elogiu acestei țări.

Furios să vadă la București partidul albanez luând partea chinezilor, Hrușciov i-a propus totuși în august convorbiri pentru a aplana divergențele lor ; dar Tirana refuzase, argumentând că ar fi vorba de *discuții în spatele unui al treilea partid în legătură cu probleme care îl privesc* [29].

Enver Hodja va ataca el însuși, în fața conferinței celor 81 de partide comuniste, denunțarea de către Hrușciov a cultului personalității, apropierea acestuia de Iugoslavia și comportamentul său față de partidul albanez. De fapt, aceste două reproșuri explică totul. Alegând *cadrele de partid și de stat* — dacă e să dăm crezare unei broșuri sovietice — *nu după valoare și după experiența umană, ci numai după legăturile de rudenie, după origine sau după prietenia acestora cu cercurile conducătoare* [30], el avea temeri suplimentare ca nu cumva critica cultului lui Stalin să se resfrângă asupra sa, mai ales că Tito nu ascunsese niciodată că drumul spre reconcilierea completă cu Kremlinul trecea prin lichidarea adversarilor săi albanezi.

Hrușciov era în întregime dispus să facă acest cadou mareșalului iugoslav și, pentru a-i face pe conducătorii de la Tirana să se pocăiască, el folosise — așteptând posibilitatea de a organiza un puci — mijloace de presiune economică similare celor care fuseseră folosite contra Iugoslaviei și apoi împotriva Chinei. Dar ele nu vor avea alt efect decât acela de a-i arunca pe albanezi în brațele lui Mao, deosebit de fericit să întrețină acest țânțar în coasta Ursului „revizionist". Cearta va ieși la lumina zilei cu ocazia celui de al XXII-lea Congres al P.C.U.S. (39), în octombrie 1961, și va conduce, în același an, la ruptura relațiilor diplomatice între Moscova și Tirana (40) și la excluderea de fapt a Albaniei din Pactul de la Varșovia (41).

Așa după cum avea să dezvăluie foarte curând Ulbricht, *problema cea mai arzătoare a epocii noastre, aceea a războiului și a păcii* a dominat dezbaterile conferinței celor 81 de partide și toți vorbitorii vor lua cuvântul în legătură cu aceasta [31]. Înainte de deschiderea sa, delegații fuseseră sesizați, prin grija partidului comunist sovietic, de o filipică de o violență fără precedent contra partidului chinez, care va face ca tulburarea participanților să ajungă la paroxism.

Aceștia trebuiau să se pronunțe asupra unui proiect de rezoluție redactat de o comisie pregătitoare, compusă din reprezentanții a 26 de partide și în care unele pasaje rămăseseră în alb, în lipsa acordului dintre sovietici și chinezi.

Este posibil să se judece tonul dezbaterilor după acela al intervențiilor care aveau să fie publicate ulterior. Astfel, italianul Luigi Longo (42) va declara *nedrept și* chiar calomnios, absolut lipsit de orice fundamentare și *depășind limitele criticii acceptabile,* tezele chinezilor potrivit cărora comitetul central sovietic se îndepărtase de marxism-leninism și *inadmisibilă... tentativa albanezilor de a pune sub semnul întrebării condamnarea cultului personalității lui Stalin.* Lui Enver Hodja i se va reproșa un gest *cu atât mai condamnabil, cu cât a încercat să camufleze cuvinte și fraze pe care nu poți să le adresezi decât unui dușman de clasă în spatele unor nerușinate asigurări de prietenie și de fraternitate.* După ce l-a felicitat pe Hrușciov că a *zguduit în mod salutar ideologia și activitatea comunistă* și *a luat inițiative de natură să ridiculizeze calomniile reacționarilor privind pretinsa agresivitate a politicii sovietice,* Longo le va cere chinezilor să reflecteze la toate consecințele atitudinii lor asupra mișcării muncitorești internaționale [32]. Dolores Ibarruri (43), La Passionaria, port-parol al Partidului Comunist Spaniol, va califica intervenția lui Hodja drept o *provocare de neconceput în gura unui militant proletar* [32].

Maurice Thorez (44), la rândul său, după ce a reamintit în trecere criticile formulate la adresa P.C.F. de

către iugoslavi, în momentul creării Kominformului (45), în 1947, ca urmare a luării sale de poziție în favoarea *căii parlamentare,* va declara : *Noi nu înțelegem considerațiile tovarășilor chinezi privind tigrul de hârtie pe care trebuie să-l dominăm strategic și să-l luăm în serios din punct de vedere tactic. Un raționament atât de confuz nu poate lămuri popoarele asupra stadiului forțelor imperialiste și asupra mijloacelor de a-l combate*[15].

În aceste condiții, acel pasaj din declarația comună, adoptată la 1 decembrie de către 81 de partide, potrivit căruia *speculațiile imperialiștilor, ale renegaților și ale revizioniștilor privind posibilitatea unei sciziuni în sânul lagărului socialist sunt construite pe nisip și sortite eșecului,* nu era lipsit în mod evident de umor[16].

De la un capăt la altul, în realitate, acest interminabil document, realizat pe baza unui proiect ieșit din pana lui Suslov (46), purta pecetea unor laborioase compromisuri. Potrivit însăși mărturiei chinezilor, conferința a fost, de la început până la sfârșit, *o luptă între două linii din sânul mișcării comuniste internaționale și ea va merge până la marginea rupturii*[17]. În ceea ce îi privește, sovieticii ar fi vrut tare mult să obțină condamnarea tezelor lui Mao de către ansamblul mișcării. Dar cea mai mare parte a partidelor reprezentate se temeau de consecințele unei asemenea hotărâri asupra prestigiului însuși al ideii comuniste în lume și delegații lor se vor strădui să-i convingă și pe unii și pe alții să facă concesiile care să permită menținerea unei unități de fațadă.

Chinezii vor sfârși prin a se resemna, lăsând să figureze în declarația comună o referire la cel de al XX-lea Congres al P.C.U.S., sursă, potrivit lor, a tuturor deviaționiștilor. În rest, ei vor trebui să se mulțumească cu completarea formulelor proiectului sovietic prin fraze, care atenuau sensul, atunci când nu-l contraziceau de-a dreptul. Astfel că adeziunea la principiul coexistenței pașnice va fi atenuată prin asigurarea că aceasta *implică întărirea luptei de clasă.* Declarația proclama atât faptul

că *natura agresivă a imperialismului nu s-a schimbat* (teza Beijingului), cât și faptul că *războiul nu este o fatalitate* (teza Moscovei).

Dar se va remarca mai ales pasajul potrivit căruia totalul faliment al colonialismului era inevitabil : *Prăbușirea sistemului sclavagist colonial sub loviturile mișcării de eliberare națională este un fenomen care, prin importanța sa istorică,* afirma declarația, *se situează imediat după formarea sistemului mondial socialist... Asia și-a schimbat în întregime înfățișarea, regimul colonial s-a prăbușit în Africa. Un front de luptă activă contra imperialismului s-a deschis în America Latină.* Se va observa aici acel spor de optimism pe care îl dădea mișcării comuniste mondiale brutala prăbușire a imperiilor coloniale, în care, cândva, Lenin identificase însăși sursa puterii imperialismului. Nu vedeau oare militanții reuniți la Moscova împlinindu-se sub ochii lor profeția sa din 1923, potrivit căreia *rezultatul general al luptei poate fi prevăzut, întrucât majoritatea imensă a populației Globului se pregătește și se oțelește pentru lupta împotriva capitalismului însuși... și că rezultatul va depinde în cele din urmă de simplul fapt că Rusia, India, China etc. constituie majoritatea Planetei* [35] ?

Vladimir Ilici nu ajunsese la această concluzie decât după eșecul visului său de a vedea întreaga Europă cuprinsă de vâlvătăile revoluției. Deosebit de curios, epigonii săi din 1960 se reîntorceau ei înșiși spre țările coloniale după eșecul speranțelor lor de a vedea prăbușindu-se, pur și simplu, sistemul capitalist în țările dezvoltate. Este timpul să ne aplecăm mai îndeaproape asupra a ceea ce hrănea încrederea lor.

Bibliografie și note

1. „Le Monde" din 26 aprilie 1960.
2. *Ibid.* din 13 aprilie 1960.
3. *Ibid.* din 26 aprilie 1960.
4. *Ibid.* din 6 mai 1950 ; *Keesing's,* 17425 A.

5. *Keesing's*, 17425 A.
6. „Le Monde" din 15—16 mai 1960.
7. Note personale.
8. N.S. HRUȘCIOV, *Déclarations et conférences de presse.* Supliment la „Etudes soviétiques", nr. 146.
9. „Le Monde" din 28 iunie 1960.
10. *Ibid.* din 18 mai 1960.
11. FLEMING, *op. cit.*, vol. 2, p. 1015.
12. „Le Monde" din 22—23 mai 1960.
13. „Peking Review", nr. 24, 1960.
14. *The Sino-Soviet Dispute*, *op. cit.*, p. 132—139.
15. *Ibid.*, p. 82—112.
16. *Ibid.*, p. 139.
17. „Pekin Information" din 16 septembrie 1963.
18. „Quotidien du Peuple" din 27 februarie 1963.
19. DALLIN, *op. cit.*, p. 514—515.
20. *Keesing's*, 17601 A.
21. *Ibid.*, 17549 A.
22. „Le Monde" din 28 iulie 1960.
23. *Keesing's*, 17832 A.
24. „Bulletin du service soviétique d'information à Paris", nr. 2111, 27 septembrie 1960.
25. „Le Monde" din 5 octombrie 1960.
26. *Ibid.* din 13 octombrie 1960.
27. „Pravda" din 31 octombrie 1960.
28. Eduard KARDELJ, *Le socialisme et la guerre*, Paris, Juillard, 1962, p. 241.
29. „Zeri i Populit" din 7 februarie 1963.
30. „Voix Communiste", nr. 23, iunie-iulie 1961.
31. „Neues Deutschland" din 18 decembrie 1960.
32. Intervini della Delegazione del P.C.I. alla Conferenza degli 81 partiti communisti e operai, Rome, Sesione centrale di stampa e propaganda della direzione del P.C.I., 1962.
33. Contribution de la délégation française à la conférence des partis communistes et ouvriers, Paris, Editions du P.C.F., noiembrie 1960.
34. „L'Humanité" din 6 decembrie 1960.
35. „Mai bine mai puțin, dar mai bun", „Pravda" din 4 martie 1923.

(1) 22—29 aprilie 1960 *(n. tr.)*.

(2) Christian Archibald Herter Jr. Vezi în prezentul volum, cap. 14, p. 85, nota (27) *(n. tr.)*.

(3) Era vorba de aparatul de tip „Lockhead U-2", pilotat de Francis Garry Powers. Statele Unite au reacționat confuz, anun-

ţând mai întâi că era vorba de un avion de observare meteorologică, iar, mai apoi, că era vorba de un avion civil neînarmat. Avioanele de tipul U-2, capabile de a se deplasa la mare distanţă şi la mare altitudine, aveau drept misiune strategică recunoaşteri aeriene care permiteau pe baza fotografiilor luate să se stabilească dispunerea cu exactitate a instalaţiilor sovietice vitale. Sovieticii au informat despre doborârea acestui avion, la 5 mai 1960 *(n. tr.)*.

(4) Declaraţia Departamentului de Stat al S.U.A. din 7 mai 1960 afirmă că oficialităţile S.U.A. nu au dat permisiunea pentru efectuarea unui zbor de tipul celui descris de premierul sovietic la 5 mai, precizând în acelaşi timp că, pentru securitatea Statelor Unite, culegerea de informaţii este vitală, mai ales pentru împiedicarea unui atac prin surprindere *(n. tr.)*.

(5) Konstantin Andreevici Verşinin (1900—1973). Mareşal principal de aviaţie sovietic. Comandant al forţelor aeriene (1941—1945). Comandant şef al forţelor aeriene (1946—1949 ; 1957—1969). Adjunct al ministrului Apărării *(n. tr.)*.

(6) Într-o declaraţie făcută la 9 mai 1960, secretarul Departamentului de Stat al S.U.A. va justifica zborul acestor avioane, considerându-l singurul mijloc de protecţie împotriva unui atac prin surprindere *(n. tr.)*.

(7) La 10 mai 1960, guvernul sovietic adresează o notă guvernului american în care exprimă „un protest energic în legătură cu activităţile agresive ale aviaţiei americane" şi avertizează că „dacă asemenea provocări se vor repeta, vom fi nevoiţi să luăm contramăsuri" *(n. tr.)*.

(8) Vezi în prezentul volum, p. 51, nota (84) *(n. tr.)*.

(9) Vizita preşedintelui Dwight Eisenhower în U.R.S.S. era prevăzută să aibă loc în iunie 1960 *(n. tr.)*.

(10) Preşedintele Statelor Unite a refuzat condiţiile formulate în declaraţia lui N.S. Hruşciov din cadrul întâlnirii preliminare a Conferinţei la nivel înalt, desfăşurată la 16 mai 1960. Astfel, deschiderea Conferinţei la nivel înalt, programată pentru data de 16 mai, nu a mai avut loc *(n. tr.)*.

(11) Palais de Chaillot. Vezi vol. 3, p. 116, nota (25) *(n. tr.)*.

(12) „A merge la Canossa". Vezi vol. 3, p. 298, nota (25) *(n. tr.)*.

(13) John Fitzgerald Kennedy a fost senator între anii 1953—1960 *(n. tr.)*.

(14) Vezi vol. 3, p. 114—115, nota (11) *(n. tr.)*.

(15) Louis Saillant (1910—1974). Lider sindical francez. Secretar general (1945—1969) şi preşedinte de onoare (din 1969) al Federaţiei Sindicale Mondiale *(n. tr.)*.

(16) Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român a avut loc la Bucureşti în perioada 20—25 iunie 1960 *(n. tr.)*.

(17) Peng Zhen (Peng Chen) (n. 1902). Om politic chinez. Primar al Beijingului (1951—1966). A fost eliminat de la putere în timpul „revoluției culturale". Reabilitat în 1979, a devenit în 1983 președintele Comitetului Permanent al Adunării Naționale Populare pe întreaga Chină. *(n. tr.).*

(18) Este vorba de delegațiile Bulgariei, Cehoslovaciei, Poloniei, României și U.R.S.S. *(n. tr.).*

(19) Valerian Aleksandrovici Zorin. Vezi prezentul volum, p. 48, nota (41) *(n. tr.).*

(20) Guvernul sovietic a anunțat că era vorba de un avion american de tipul „R.B.-47" pilotat de către F.B. Olmstead și J. R. Mckine *(n. tr.).*

(21) Vasili Vasilievici Kuznețov. Vezi prezentul volum, p. 48, nota (42) *(n. tr.).*

(22) Ferhat Abbas (1890—1985). Om politic algerian. Prim-ministru al Guvernului provizoriu al Republicii Algeria și apoi al Algeriei (19 septembrie 1958 — 22 decembrie 1959 ; 19 ianuarie 1960 — 27 august 1961). Președinte al Camerei (1962—1963). În detenție (1964—1965) *(n. tr.).*

(23) Guvernul Provizoriu al Republicii Algeriene *(n. tr.).*

(24) Frontul de Eliberare Națională (algerian) *(n. tr.).*

(25) Vezi vol. 2, p. 132, nota 2 *(n. tr.).*

(26) Vezi vol. 3, p. 329, notele (14) și (15) ; p. 330, nota (22) ; p. 332, nota (37) *(n. tr.).*

(27) Vezi prezentul volum, p. 85, nota (24) *(n. tr.).*

(28) Vezi vol. 3, p. 230, nota (66) *(n. tr.).*

(29) Vezi vol. 3, p. 227, nota (30) ; p. 229, nota (58) *(n. tr.).*

(30) Vezi vol. 3, p. 40, nota (16) ; p. 230, nota (71) *(n. tr.).*

(31) Vezi vol. 3, p. 114, nota (7) *(n. tr.).*

(32) Frederick Henry Boland (1904—1985). Diplomat și om de afaceri irlandez. Ambasador în Marea Britanie (1950—1956). Reprezentant la Națiunile Unite (1956—1964). Președinte al celei de-a XV-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U. *(n. tr.).*

(33) La 14 decembrie 1960, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat „Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale". Declarația proclama solemn necesitatea de a se pune capăt necondiționat și cât mai rapid colonialismului sub toate formele și în toate manifestările sale, afirmând în același timp că toate popoarele au dreptul la liberă determinare și că, în virtutea acestui drept, ele își aleg în mod liber statutul politic și calea dezvoltării economice, sociale și culturale *(n. tr.).*

(34) La 18 august 1960, N.S. Hrușciov procedează la rechemarea tuturor tehnicienilor și specialiștilor prezenți în China *(n. tr.).*

(35) Vezi prezentul volum, p. 84, nota (22) *(n. tr.).*

(36) Vezi vol. 3, p. 40, nota (20) *(n. tr.).*

(37) Vezi vol. 3, p. 392, nota (34) *(n. tr.).*

(38) Vezi vol. 2, p. 48, nota 1 *(n. tr.)*.

(39) Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. a avut loc între 17 și 31 octombrie 1961 *(n. tr.)*.

(40) Ruperea relațiilor diplomatice între U.R.S.S. și Albania a intervenit la 10 decembrie 1961; interesele sovietice pe lângă Tirana au fost reprezentate în continuare de R.S. Cehoslovacă *(n. tr.)*.

(41) La 13 septembrie 1968, Adunarea Populară a Republicii Populare Albania a hotărât retragerea țării din Tratatul de la Varșovia *(n. tr.)*.

(42) Luigi Longo. Vezi vol. 2, p. 109, nota 2 *(n. tr.)*.

(43) Dolores Ibarruri (zisă La Passionaria) (1895—1989). Militantă comunistă spaniolă. De două ori întemnițată în timpul Republicii Spaniole. Deputată în Cortesuri. Animator al luptei împotriva fascismului. Remarcabil orator. A galvanizat prin dinamismul său rezistența republicană. S-a refugiat la Moscova după căderea Republicii. În 1977, a primit permisiunea să se reîntoarcă în Spania *(n. tr.)*.

(44) Maurice Thorez. Vezi vol. 3, p. 67, nota (27) *(n. tr.)*.

(45) Kominform (Informaționnoe Biuro Kommunisticeskih i Rabocih Partii) — Biroul Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești (1947—1956). Organism de inspirație sovietică, creat în 1947, la Consfătuirea unor partide comuniste și muncitorești care a avut loc în Polonia. A căutat să înlocuiască structurile Internaționalei a III-a Comuniste, urmărind aceleași scopuri, și anume plasarea partidelor comuniste și muncitorești sub comanda unui centru unic. Din acesta au făcut parte partide comuniste și muncitorești din Bulgaria, Cehoslovacia, Franța, Italia, Iugoslavia (până în 1948), Polonia, România, Ungaria, U.R.S.S. În anii 1947—1956, a editat revista „Pentru pace trainică, pentru democrație populară". În aprilie 1956, comitetele centrale ale partidelor comuniste și muncitorești au hotărât încetarea activității acestuia și a organului său de presă. Într-un anume fel, Kominformul a fost un eșec pentru inițiatorii săi, numărul restrâns de partide membre fiind o expresie a capacității de cuprindere și a sferei de influențare limitate. Încetarea activității a dat expresie hotărârii partidelor membre de a nu mai accepta un centru unic, de a duce o politică „națională" fiind, în același timp, oricât ar părea de paradoxal, o mișcare împlinită de Kremlin, în condițiile destalinizării, pentru a-și acredita o nouă față și pentru a-și edifica o platformă de abordare mai eficientă a relațiilor cu statele occidentale *(n. tr.)*.

(46) Mihail Andreevici Suslov (1902—1982). Vezi vol. 3, p. 329, nota (13). Cf. și Roy Medvedev, *Oamenii lui Stalin*, Editura Meridiane, București, 1993, p. 71—92 *(n. tr.)*.

16.

RĂZBOIUL RECE SUB SEMNUL TROPICELOR

Pe scurt, ei bine, n-aș dori să fiu disprețuit.

ANDRÉ MALRAUX (1)
(Speranța)

Anul 1960, cel al întâlnirii la vârf eșuate și al începutului disputei sino-sovietice va fi consemnat de istorie ca anul. decolonizării Africii (2). La 8 februarie, un discurs al lui Macmillan, ținut în fața Parlamentului Republicii Sud-Africane, la capătul unui amplu turneu în țările anglofone ale continentului negru, confirmă hotărârea Marii Britanii de a se debarasa de această povară a omului alb, pe care a purtat-o cu mândrie veacuri de-a rândul. *Vântul schimbărilor suflă deasupra continentului... Că ne place sau nu... trebuie acceptat ca un fapt* [1].

În luna iulie, De Gaulle vorbește la posturile de televiziune despre *mișcarea de eliberare care cuprinde po-*

poarele din lumea întreagă și care a determinat Franța să le recunoască celor care depindeau de ea *dreptul de a dispune de propria lor soartă* [2]. Înainte de 28 noiembrie, toate posesiunile franceze din Africa și din Madagascar își vor proclama independența cu singura și temporara excepție a Algeriei și a Coastei somaleze. Evenimentele au evoluat rapid după reîntoarcerea la putere a celui care în 1945 a trimis trupele în Indochina și a zdrobit, chiar în ziua victoriei din Europa, rebeliunea kabilă (3). Cu toate că decolonizarea Africii începuse o dată cu proclamarea în 1956 a independenței Sudanului (4), a Marocului (5) și a Tunisiei (6) și în 1957 a Ghanei (7), fosta Coastă de Aur britanică, acesta mai credea în 1958 că le va mai putea propune africanilor ce trăiau la umbra tricolorului francez *o comunitate de tip federal cu domenii separate și un domeniu comun* [3]. Când va declara la Brazzaville că *oricare dintre aceste popoare își va dori independența, o va putea obține imediat votând NU* la referendumul constituțional din 28 septembrie, De Gaulle lăsa să se întrevadă că nu considera nici una din țările interesate atât de lipsite de minte încât să opteze pentru ceea ce el prefera să numească *secesiune*.

Totuși Guineea și-a urmat conducătorul, Sekou Touré (8), când acesta, după o discuție furtunoasă cu președintele Republicii, a chemat poporul să se pronunțe pentru independență imediată (9). De Gaulle a primit acest lucru foarte rău. Nu numai că va refuza să recunoască noul stat înainte ca acesta să dovedească că este în stare să se autoguverneze, dar se va strădui să lichideze, în termen de trei luni, orice prezență franceză în această țară, creând astfel un total vid administrativ și economic, în care U.R.S.S. nu putea să nu se simtă tentată să se instaleze.

Până la acea dată, totuși, rolul Uniunii Sovietice a fost mai mult decât modest. În ciuda poziției tradiționale a marxiștilor în favoarea emancipării popoarelor coloniale și a sprijinului activ dat de Komintern (10) și de

către Partidul Comunist Francez, în 1924, revoltei conduse de Abd-el-Krim (11), în Riful marocan, cele câteva partide comuniste din acest vast continent nu aveau, în ajunul celui de-al doilea război mondial, mai mult de 5 000 de aderenți. Iar aceștia erau mai curând europeni, arabi, asiatici decât negri. Numai datorită războiului partidele comuniste din Algeria, Tunisia și Maroc se vor desprinde de Partidul Comunist Francez, iar primele misiuni diplomatice ruse vor sosi la Alger (12), acreditate pe lângă De Gaulle, ca și în Etiopia (13) și în Egipt (14), singurele state independente alături de Liberia (15), existente atunci în Africa.

După victoria Aliaților, Molotov (16) s-a străduit în zadar să treacă sub tutela O.N.U. toate teritoriile „dependente". N-a reușit să obțină pentru țara sa nici măcar tutela Tripolitaniei, răpită Italiei. Până în 1957, cam la atât se limita practic acțiunea Rusiei în Africa, într-un moment în care Statele Unite — care o descoperiseră grație războiului — își înmulțeau acolo investițiile și misiunile de tot felul, pentru a nu mai vorbi de bazele pe care aviația lor strategică le obținea în Maroc și în Libia.

O mulțime de factori, în afară de depărtare, explică discreția sovieticilor față de o parte a lumii, pe care astăzi încă, dacă este să judecăm după eșecurile pe care le-au suferit acolo, au încă dificultăți să o înțeleagă. Începând cu 1933, necesitatea de a face front comun împotriva Germaniei naziste împreună cu Parisul și Londra îi determinase să pună o surdină propagandei lor anticolonialiste. Când, după 1945, coaliția antihitleristă se va destrăma, ei vor încerca să facă apel la popoarele de dincolo de ocean : într-o mare parte a Asiei se vor alcătui gherile dominate de elemente comuniste. Dar autoritarismul și neîncrederea patologică ale lui Stalin nu puteau să se împace cu naționaliștii care nu urmau întrutotul cuvântul său de ordine. Abia după moartea sa (17), U.R.S.S. va consimți să-și modifice atitudinea.

Oricum, în afara coastelor Mediteranei, și a extremului Sud, în Africa condițiile locale erau puțin favorabile propagării ideilor comuniste : o slabă concentrare urbană, un nivel scăzut de pregătire școlară, o structură socială caracterizată prin împărțirea în caste, în grupuri de vârstă, în triburi, persistența credințelor, islamice sau fetișiste, în întregime străine însăși noțiunii de progres economic și social, în fine, atașamentul negrilor la o civilizație care învață, după frumoasa formulă a lui Senghor (18), *minunata cedare în fața Naturii* și se situează, prin însuși acest fapt, la antipodul marxism-leninismului, a cărui ambiție era tocmai să o supună.

În această zdruncinare din temelii a Continentului — care nu opusese colonizării sale, cu câteva excepții glorioase, decât o rezistență destul de slabă și pe care marile puteri și-l împărțiseră la Berlin (19) în 1885, precum o prăjitură, exploatat de atunci, în cel mai bun caz, în spiritul unui paternalism destinat să dureze — cele două războaie mondiale jucaseră un rol esențial. Sute de mii de soldați, veniți în Europa să-și verse sângele într-o cruciadă dusă pentru democrație și pentru libertate, nu puteau să nu se întrebe, odată reîntorși acasă, de ce această democrație și această libertate nu se extindeau și la teritoriile lor de origine. În plus, la vremea aceea nu cereau decât egalitatea de drepturi prin asimilare. *Fiii noștri sunt gata să servească Franța,* scria în 1912, după instituirea serviciului militar pentru musulmani, gazeta naționalistă algeriană „Djidjelli", *dar ei nu o vor servi decât cu o singură condiție : în schimbul anilor petrecuți în umbra drapelului, să li se dea dreptul de a fi francezi* [5]. Tocmai datorită faptului că nici algerienilor, nici celorlalți africani, în afară de senegalezi, acest drept nu le va fi în cele din urmă niciodată acordat, în ciuda miilor de promisiuni, aceștia vor sfârși, atât unii cât și ceilalți, prin a cere și a obține independența. Aceasta, într-adevăr, mult timp de neconceput, devenise

din aproape în aproape un obiectiv cu fiecare zi mai seducător. Pactul Societății Națiunilor recunoscuse „provizoriu", încă din 1919, *existența ca națiuni independente a unor comunități care aparțineau altădată Imperiului Otoman*, însărcinând puterile care le preluaseră „sub mandat" *să călăuzească administrarea acestora până în momentul în care ele vor fi capabile să se conducă singure* [6]. Astfel angajată, mișcarea va continua, după cel de-al doilea război mondial, cu vechile posesiuni italiene.

Încă din 1949, s-a decis ca Libia să obțină independența în doi ani (20). Or, era vorba de o țară subdezvoltată din toate punctele de vedere. Cum să presupui că Tunisia și Marocul, atât de aproape, menținute — în disprețul tratatelor privind protectoratul — sub un regim de administrare directă, care nu va ezita să le detroneze suveranii, nu vor revendica și ele aceleași privilegii ? Odată cele două popoare vecine emancipate, ar fi acceptat zece milioane de algerieni să se vadă la nesfârșit tratați drept cetățeni de categoria a II-a în sânul unei comunități care le contesta drepturile esențiale recunoscute minorității europene ? Oare posesiunile din Africa ar fi rămas cuminți sub dominație franceză, o dată ce Maghrebul s-ar fi desprins ?

Numeroși alți factori acționau în plus în direcția emancipării : pierderea de prestigiu suferită de către Franța ca urmare a ocupării metropolei ; anticolonialismul hotărât al lui Roosevelt și al majorității compatrioților săi, care învățaseră pe băncile școlii că națiunea americană se născuse din revolta contra dominației străine și care nu pierdeau nici o ocazie să încurajeze naționalismul populațiilor din teritoriile eliberate ; războiul din Indochina, care le va permite algerienilor și africanilor luptând sub drapelul francez să descopere că un popor hotărât să-și cucerească libertatea putea înfrânge o putere de o mie de ori mai bine înarmată ; incapacitatea unei mari părți a populației franceze de a înțelege la timp că doar spiritul de egalitate totală și respectul

demnității fiecăruia puteau salva, transformând structurile, ceea ce fusese imperiul de altădată ; dezvoltarea progresivă, începând cu anul 1949, a mișcării afro-asiatice, conducând în 1955 la proclamarea, de către Conferința de la Bandung (21), a dreptului popoarelor la autodeterminare și a datoriei pentru țările deja eliberate de a le ajuta pe celelalte să obțină independența ; afirmarea unei intelectualități autohtone, atrasă de marxism, și pe care studiile sale o aduceau în situația de a constata profitul pe care îl obțineau puterile albe din exploatarea economică a coloniilor lor și puținul pe care îl primea indigenul ; în fine, decizia adoptată de guvernul laburist britanic, de a favoriza trecerea treptată a coloniilor la autonomie în cadrul Commonwealthului (22), antrenând, din 1951, instalarea, în fruntea guvernului Coastei de Aur, a liderului naționalist Kwame Nkrumah (23), scos din închisoare cu această ocazie. Șapte ani mai târziu, Coasta de Aur, devenită Ghana (24), își obținea independența completă și Ducesa de Kent avea să danseze cu Nkrumah la marele bal dat cu această ocazie. Era de negândit ca mișcarea astfel începută să nu se propage și ca țările francofone să nu plece urechea la discursurile înflăcărate rostite de Nkrumah pe tema Statelor Unite ale Africii.

În aprilie 1958, Accra, capitala Ghanei, va fi scena primei conferințe a statelor africane independente (25), urmată în decembrie de prima conferință a popoarelor africane (26), care va lansa cuvântul de ordine al emancipării generale. Încă din aprilie 1957, Richard Nixon (27), vicepreședinte al Statelor Unite, va raporta, ca urmare a unui turneu întreprins pe continentul negru, convingerea că acesta este *acea parte a lumii care actualmente se transformă cel mai rapid. Evoluția acesteia, în timp ce locuitorii se eliberează de statutul colonial și iau asupră-și responsabilitățile independenței, ar putea să constituie,* avea să scrie el, *factorul decisiv în conflictul între forțele libertății și ale comunismului internațional* [7].

LUPTA PENTRU AFRICA

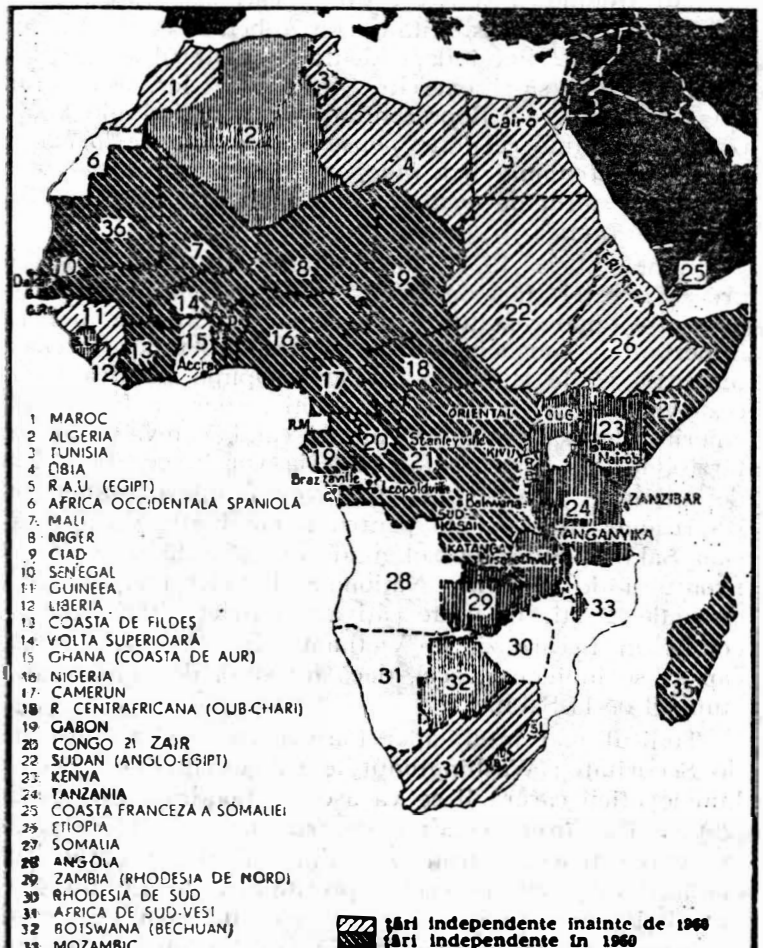

Prima concluzie pe care conducătorii americani o vor trage din această constatare va fi aceea că mai mult ca oricând, trebuie ca Statele Unite — care asiguraseră coloniilor din Africa posibilitatea de a beneficia de Planul Marshall, iar țărilor independente de ajutorul zis „Punctul Patru" — să-și exercite influența lor, așa cum o ceruse Camera Reprezentanților, la 23 iunie 1955, pentru a susține *celelalte popoare în eforturile lor de a dobândi autonomia sau independența, astfel ca să poată obține un statut de egalitate în rândul celorlalte națiuni libere ale lumii* [8].

În noiembrie 1957, Washingtonul va da o ilustrare precisă acestei stări de spirit, hotărând să vândă Tunisiei — unde rebeliunea algeriană dispunea de o bază importantă — armele ușoare pe care în zadar aceasta încercase să le cumpere la Paris. Opinia publică franceză va încerca o stare de emoție, dar va fi rândul americanilor să protesteze atunci când, câteva luni mai târziu, forțele franceze din Algeria vor invoca un drept de urmărire pe care nici o convenție internațională nu l-a recunoscut vreodată pentru a bombarda satul tunisian Sakhiet Sidi Youssef, unde era plasată o baterie a Frontului de Eliberare Națională. Babbitt (28) nu avea de unde să știe că peste câțiva ani aviatia țării sale va comite în fiecare zi, în Vietnam, fără să-i treacă prin cap să se indigneze, zeci, dacă nu sute, de atacuri precum cel de la Sakhiet.

Tunisul mai întâi, apoi Parisul vor sesiza Consiliul de Securitate ; Washingtonul le va convinge să accepte bunele oficii cărora li se va asocia Londra. Bourguiba (29) va fixa drept condiție pentru orice reglementare evacuarea trupelor franceze din Tunisia : guvernul Gaillard (30), sub puternica presiune a lui Eisenhower, va admite în principiu acest lucru, cu condiția să-și păstreze baza de la Bizerta. Un curajos discurs al primului ministru privind pericolele șovinismului nu va salva cabinetul său care — acuzat de către gaullistul

Soustelle (31), că a acceptat legea Washingtonului — va fi răsturnat la 15 aprilie 1958 cu o largă majoritate de voturi. Opozanții erau convinși că în cazul în care Statele Unite ar fi reușit să facă să precumpănească punctul lor de vedere, ele n-ar fi întârziat să apară în calitate de intermediar în problema algeriană. Nu spusese oare Dulles, într-o conferință de presă, la 11 februarie, că, deși *este vorba de o problemă internă franceză, el nu se va opri la considerații juridice, dacă examinarea acestei probleme în sânul organizației atlantice sau al oricărei alte organizații avea să aducă o ameliorare a situației*[9]? Nimic surprinzător în aceste condiții că puciul din 13 mai 1958 (32) de la Alger a început cu fondurile serviciilor de informații americane.

În fața acestei presiuni aproape deschise a Statelor Unite, comparabilă cu aceea pe care o exercitaseră asupra Țărilor de Jos și asupra Marii Britanii pentru a le face să renunțe la posesiunile lor din Extremul Orient și din Orientul Mijlociu, acțiunea Uniunii Sovietice părea surprinzător de discretă. Temându-se vizibil ca nu cumva înlăturarea Franței din Maghreb să aibă drept efect implantarea Statelor Unite în această regiune strategică esențială, Uniunea Sovietică se ferea să recunoască guvernul provizoriu algerian. În comunicatul care a urmat vizitei (33) făcute de Guy Mollet (34) în mai 1956 la Moscova, Hrușciov s-a limitat să exprime speranța că, *luptând în spiritul liberal care-l animă, guvernul francez va ști să dea acestei probleme atât de importante soluționarea potrivită în spiritul epocii noastre și în interesul popoarelor*[10]. Serghei Vinogradov (35), pe atunci ambasador al U.R.S.S. la Paris, avea să ne-o spună cu propriile cuvinte în avionul cu care ne reîntorceam : *Ați văzut ce-am făcut noi în Armenia. De ce nu încercați același lucru în Algeria?* În ceea ce-l privește, Partidul Comunist Francez — care fusese totuși singurul, a doua zi după insurecție, care îndrăznise să ceară, la 9 decembrie 1954, *o republică algeriană, având propriul său gu-*

vern și propriul său parlament [11] — nu ezitase, la 12 martie 1956, să voteze pentru acordarea de puteri speciale guvernului Guy Mollet, care nu se angajase la nimic altceva decât să recunoască *personalitatea algeriană* [12].

În toamna anului 1959, Hrușciov îl mai felicita pe De Gaulle pentru a fi recunoscut dreptul poporului algerian la autodeterminare. Desigur, după eșecul întâlnirii la nivel înalt Est-Vest din 1960, Gromîko va denunța *războiul pe care Franța, sprijinită de aliații ei din N.A.T.O., îl duce de mai mult de șase ani contra poporului algerian, ca o manifestare dintre cele mai rușinoase ale politicii colonialismului în epoca noastră* și va face o paralelă între atrocitățile naziștilor și cele ale trupelor franceze în Algeria [13]. U.R.S.S. însă va aștepta acordurile de la Evian (36) din 1962, pentru a recunoaște guvernul algerian, cu toate că avea să fie un pic surprinsă de reacția Palatului Elysée, atunci când acesta, considerând că se aduceau pe această cale prejudicii referendumului prevăzut de aceste acorduri, va cere rechemarea ambasadorilor.

Oricum, grație in mare măsură lui De Gaulle — care a știut să mențină cu ea, după tragedia războiului și a plecării *pied-noirs*-ilor, o strânsă cooperare — Algeria nu avea să fie în nici un moment un câmp de bătălie al războiului rece. S-ar putea afirma același lucru despre o altă țară din Africa, a cărei emancipare fusese consecința unei îndelungate lupte armate : Kenya, unde blândețea climei facilitase, după cel de-al doilea război mondial, așezarea unei importante populații engleze. În zadar s-ar căuta în revolta triburilor mau-mau, declanșată în 1952, o urmă serioasă a unei influențe comuniste, deși conducătorul acesteia, Jomo Kenyatta (37) avusese parte de o ședere la Moscova. Atunci când, în fine, în 1963 a obținut independența țării sale (38), el avea să se arate cel mai moderat dintre oameni, neezitând să facă apel la trupele engleze pentru a pune capăt revoltei pușcașilor kenieni.

În cele din urmă, singura adevărată încercare de forță care avea să-i opună pe sovietici și americani pe continentul negru avea să aibă drept scenă Congo, care, prin actul de la Berlin, din 1885, devenise — sub coroana regelui Belgiei — un stat așa-zis independent, dar supus unei exploatări atât de brutale, încât opinia publică belgiană fusese impresionată și obținuse, în 1905, trimiterea la fața locului a unei comisii de anchetă. Rezultatul fusese transformarea pseudo-statului într-o colonie, pur și simplu, iar cuprul și uraniul acesteia aveau să contribuie, în mare măsură, la evitarea de către metropolă, în perioada de după înfrângerea Reichului, a anilor negri pe care aveau să-i cunoască atunci Franța, Italia, Germania sau Anglia.

Solid ținută în mână de „forța publică", care consuma 17 la sută din resursele bugetare, ea era exploatată cu un simț deosebit al afacerilor, congolezii fiind, în ansamblu, bine tratați, dar ținuți sistematic în afara posturilor de răspundere și, practic, privați de orice posibilitate de acces în instituțiile de învățământ superior. Abia în ultimii ani ai prezenței belgiene va fi creată pentru africani universitatea de la Lovanium; în momentul proclamării independenței, ea nu eliberase decât o duzină de diplome.

Dacă exista în Belgia, ca pretutindeni altundeva, un curent convins de necesitatea unor transformări profunde, nimeni nu se gândea — atunci când, în 1955, regele Baudouin (39) va face o călătorie triumfală în Congo, în cursul căreia va anunța o primă serie de reforme — că acesta se va emancipa rapid. Publicarea în același an, de către profesorul Van Bilsen, a unui plan prevăzând un termen de 30 de ani, avea să provoace o veritabilă furtună. Totul face, de altfel, să se creadă că independența n-ar fi fost proclamată încă din 1960 dacă exemplul posesiunilor franceze vecine nu i-ar fi stimulat pe naționaliști.

În această perspectivă, refuzul Guineei, în 1958, de a rămâne în cadrul „comunității franceze", a jucat cu

siguranță un rol decisiv. Imediat recunoscută de 60 de capitale, noua republică va fi admisă la O.N.U. în decembrie 1958. Franța — singura care a votat dimpotrivă — va trebui să se resemneze, să recunoască, la rândul său, independența, în ianuarie 1959, și să semneze cu aceasta contracte de cooperare economică, monetară și culturală. Dar încă din această perioadă, Sekou Touré încheiase acorduri economice cu Cehoslovacia și Germania răsăriteană și a publicat cu Nkrumah o declarație comună potrivit căreia Guineea și Ghana, luând exemplul celor 13 colonii americane revoltate în 1776, hotărau să constituie *nucleul Statelor Unite ale Vestului african,* deschis aderiunii altor state [14]. În mai 1959, o „uniune a statelor independente ale Africii" a fost creată cu ocazia unei vizite a lui Nkrumah la Conakry, la care se va alătura ulterior Mali (fostul Sudan francez).

Acest „nucleu" — a cărui simplă existență dovedea africanilor, contrar celor susținute de către colonialiști, că erau capabili să se guverneze ei înșiși — avea, în mod firesc, să exercite o considerabilă atracție asupra țărilor care aleseseră comunitatea. În fruntea acesteia, al cărei domeniu de competență cuprindea *politica externă, apărarea, moneda, politica economică și financiară comună, ca și politica materiilor prime strategice* [15], președintele Republicii conserva, într-adevăr, puteri esențiale care dădeau egalității de drepturi recunoscută membrilor săi un caracter dintre cele mai teoretice.

Acest sistem paternalist nu putea, în mod evident, să dureze mult timp. Comunitatea va înceta să existe înainte chiar de a fi funcționat în mod real și constituția va fi modificată în 1960 pentru a permite membrilor săi să acceadă la suveranitate internațională.

Cum Africa britanică se angaja la rândul său, fără prea multe ciocniri, pe calea dobândirii în etape a independenței nu se vedea prin ce miracol 14 milioane de congolezi ar fi fost satisfăcuți să rămână *ad vitam aeternam* (40) supușii maiestății sale regele Belgiei.

Nimic totuși din comportamentul coloniștilor nu anunța că aceștia ar avea cea mai mică intenție de a manifesta în raporturile lor cotidiene cu africanii *cea mai mare înțelegere reciprocă* la care îi chemase Baudouin în cursul călătoriei sale din 1955 [16]. Ei sabotau deschis modestele reforme introduse de autorități pentru a ajunge la obiectivul oficial al unei asocieri a celor două populații.

În decembrie 1957, primele alegeri municipale, care s-au desfășurat în trei orașe principale, ar fi trebuit să dea alarma. Ales primar al unui cartier din Leopoldville, Joseph Kasavubu (41), viitorul președinte al republicii, va cere „votul universal, alegeri generale și autonomie internă" [17]. La sfârșitul anului 1958, în timp ce luau naștere partide politice, care nu dădeau expresie adesea, din păcate, decât unor rivalități tribale, delegații congolezi participau la congresul popoarelor africane de la Accra. Întrucât poliția le-a interzis, la 4 ianuarie 1959, să țină un miting pentru a informa populația în legătură cu rezultatele călătoriei lor, la Leopoldville va izbucni o răzmeriță, care se va solda cu 100 de morți. Kasavubu a fost arestat și partidul său a fost dizolvat, dar, la 13 ianuarie, regele va defini un program de dobândire progresivă a independenței.

O conferință (42) a Mesei rotunde se va deschide la Bruxelles în 1960. Belgienilor dispuși să scurteze etapele, congolezii le răspund cerând independența imediată. A spune *nu* ar fi însemnat fără îndoială să se provoace o explozie de furie în colonie și să se expună la un val de tulburări fără de sfârșit. Or, populația nu era în nici un fel dispusă să susțină un război ca cel din Algeria. La 19 mai, parlamentul va adopta deci o lege recunoscând independența Congoului la data de 30 iunie 1960, alegeri generale trebuind să aibă loc până la această dată pentru a da noului stat autoritățile sale.

Dar Congo este un teritoriu imens, populat de triburi și mase foarte diferite, adesea ostile, care nu-și datora unitatea sa decât prezenței colonizatorului. Se va

dori să se creadă că pentru a o păstra va fi suficient să se împartă responsabilitățile de președinte al republicii și de prim-ministru între federalistul Kasavubu, șeful partidului Abako, reprezentând etnia Bakongo, predominantă în capitală și în regiunea înconjurătoare, și unionistul Lumumba (43), a cărui Mișcare Națională Congoleză — M.N.C. — era singura care caută să se extindă la nivelul întregii țări. Cât privește menținerea ordinii, aceasta va continua să fie asigurată ca și în trecut prin forța publică : 25 000 de autohtoni, aleși pe sprânceană, dintre care nici unul nu depășea gradul de adjutant, sub comanda unor ofițeri albi. Comandantul ei, generalul Janssens, se va considera, la 5 iulie, *absolut sigur de oamenii săi, cărora,* cu o totală orbire, le va declara : *Independența este bună pentru civili. Pentru militari nu există decât disciplina. Inainte de 30 iunie aveați ofițeri albi. După 30 iunie aveți în continuare ofițeri albi... Nimic nu s-a schimbat...* [18]

În mod evident, nu așa înțeleseseră africanii o emancipare despre care Lumumba nu ezitase să spună, la 30 iunie 1960, în prezența lui Baudouin, venit să asiste la festivitățile prilejuite de independență, că ea a fost *cucerită printr-o luptă de fiecare zi, ... o luptă plină de lacrimi, de foc și sânge... pentru a pune capăt sclaviei umilitoare care ne fusese impusă prin forță* [19].

Pentru prima oară, pe acest pământ, un negru a îndrăznit să spună unui alb — și ce alb — ce avea pe suflet. Între această declarație și admonestarea făcută de către comandantul forței publice contrastul era prea manifest. La câteva ore după publicarea ordinului său de zi, un grup de soldați se va aduna în tabăra Leopold al II-lea, în vecinătatea capitalei, va cere îndepărtarea lui Janssens și africanizarea armatei și va pune mâna pe armureria taberei. La Thysville, la 200 km de Leopoldville, cei din garnizoană îi vor închide pe ofițerii lor.

Lumumba se va duce în tabăra Leopold pentru a le cere soldaților să asculte de șefii lor, albi sau negri ; a

fost amenințat că va fi stâlcit în bătaie și a trebuit să fugă în grabă. A doua zi, el va anunța destituirea lui Janssens și avansarea tuturor membrilor forței publice. Președintele Kasavubu va fi numit comandant-șef ; sergentul major Lundula, unchiul primului ministru, va fi promovat, dintr-o singură mișcare, la gradul de general-locotenent, având drept șef de stat major pe sergentul Mobutu (44), viitor dictator al Congoului.

Dar era prea târziu pentru a redresa situația. Rebelii, care trăgeau în aer pe străzi, vor ocupa Palatul Națiunii, de unde vor izgoni personalul alb. Panica îi va cuprinde pe europeni, printre care se vor răspândi zvonurile cele mai fantastice, inclusiv acela al sosirii unor avioane „rusești" venite să-i ajute pe „comuniști". Vor fugi cu miile, cu Janssens în frunte, abandonându-și toate bunurile. Revolta se va extinde rapid, guvernul central nedispunând evident, nici de experiență, nici de mijloace necesare pentru a face față situației.

Opinia publică belgiană se va înfierbânta la relatarea — în mod fatal amplificată de către refugiați — a violurilor și atrocităților, din nefericire indiscutabile, dar care erau, totuși, departe de a fi atins amploarea de care s-ar fi putut teme. La data de 8 iulie, guvernul de la Bruxelles va expedia la fața locului parașutiști pentru a asigura securitatea resortisanților, ceea ce congolezii vor interpreta drept o tentativă de a repune sub semnul întrebării independența lor. Pentru a complica și mai mult lucrurile, președintele guvernului regional de la Elisabethville, Moises Chombe (45), ale cărui excelente relații cu Union Minière i-a atras porecla de „sertarul casei de bani", va proclama, la 11 iulie, independența regiunii Katanga. Lumumba și Kasavubu vor dori să se ducă la fața locului pentru a-l convinge să renunțe la proiectul său, care ar fi privat Congo de principala sa sursă de bogăție și l-ar fi sortit, după toate probabilitățile, unei împărțiri rapide. Dar turnul de control al aeroportului din Elisabetville, în mâinile belgienilor, va refuza aterizarea avionului lor, belgian, de asemenea, bineînțeles.

Pentru Lumumba era dovada trădării de către Bruxelles. In furia sa, va da ordin pilotului să ia direcția Moscova. A trebuit ca acesta să depună toate eforturile din lume să-l facă să înțeleagă că aparatul era mult prea mic pentru a realiza un asemenea zbor. Generalului belgian, care îl va primi pe aeroportul din Leopoldville și-i va oferi o escortă, îi va răspunde : *Vă aflați aici ilegal și n-avem nevoie de protecția dumneavoastră* [20].

S-a precipitat spre parlament, unde îi va trata pe belgieni drept *șerpi* și va anunța că, prin actele lor, au rupt tratatul de prietenie și de asistență pe care îl încheiaseră cu Congo.

În timp ce ordinea se va restabili rapid în Katanga, unde guvernul belgian, fără a proceda la o recunoaștere după toate regulile, va trimite un reprezentant permanent, în restul Congoului, se va instala confuzia, existând temerea că de acum înainte se poate întâmpla orice grozăvie.

Un om care avea să-și piardă viața aici, prevăzuse aceste evoluții. Era Dag Hammarskjoeld (46). Primindu-ne la New York, în aprilie 1960, ne împărtășise toate temerile sale în legătură cu emanciparea dintr-o dată a unei țări care era, din toate punctele de vedere, atât de rău pregătită. L-a însărcinat pe primul său adjunct, americanul de culoare Ralph Bunche (47), laureat al Premiului Nobel pentru pace, să-l reprezinte la festivitățile legate de proclamarea independenței și să urmărească îndeaproape derularea evenimentelor.

La 11 iulie, Lumumba va adresa lui Bunche, rămas la fața locului, o cerere vizând trimiterea de urgență, de către O.NU., a unor specialiști militari, care să ajute la reorganizarea forțelor congoleze ; a doua zi, în timp ce primul ministru se afla în afara capitalei, guvernul său va cere ambasadorului american 3 000 de soldați, *pentru a ajuta la instaurarea ordinii în Congo inferior* [21]. Statele Unite vor considera contraindicată o intervenție unilaterală și vor aduce acest lucru la cunoștința lui Dag Hammarskjoeld.

Pe data de 13 iulie 1960, Kasavubu și Lumumba dezmint că au solicitat ajutor american... ceea ce vor, spun ei, este ajutorul țărilor mici membre ale O.N.U. pentru a-i alunga pe belgieni. Dar guvernul de la Bruxelles, departe de a-și rechema trupele, va expedia la fața locului trei companii suplimentare, asociindu-se, în același timp, cererii de asistență militară adresată Națiunilor Unite de către autoritățile de la Leopoldville.

Consiliul de Securitate s-a reunit în aceeași seară, nu înainte ca Gromîko să fi sesizat guvernele occidentale prin note de protest contra *agresiunii* din Congo, cerând încetarea sa imediată [22], dar neconținând nici o amenințare, fie chiar și vagă. Tunisianul Mongi Slim (48), acționând de acord cu Hammarskjoeld, va depune un proiect de rezoluție, cerând Belgiei să-și recheme trupele și să-l autorizeze pe secretarul general să furnizeze guvernului congolez întreaga asistență militară necesară. El va fi adoptat în unanimitate (49), cu trei abțineri : Marea Britanie, China naționalistă și Franța ; generalul De Gaulle va spune, puțin mai târziu, că cea mai bună metodă de acțiune ar fi fost pentru Statele Unite, Marea Britanie și Franța *de a-și concerta atitudinea*, de a-i încuraja pe belgieni și congolezi *să stabilească raporturile lor în condiții practice rezonabile și să garanteze emanciparea noului stat* [23].

A doua zi, la 14 iulie 1960, Chombe anunță că nu va lăsa trupele O.N.U. să pătrundă în Katanga, trupe care începuseră să sosească în Congo, în timp ce Lumumba va rupe relațiile diplomatice cu Belgia și îi va scrie lui Hrușciov că va fi poate *obligat să ceară intervenția Uniunii Sovietice în caz că tabăra occidentală nu-și încetează agresiunea* [22].

Pe data de 15 iulie, el va da belgienilor 12 ore pentru a părăsi țara, iar Hrușciov va răspunde mesajului său : *Ceea ce U.R.S.S. cere este simplu : jos labele de pe Congo !... Guvernul sovietic va da Republicii Congo întregul ajutor care va fi necesar pentru triumful cauzei*

voastre juste [22], ceea ce va determina Departamentul de Stat să deplângă declarațiile *excesive, amăgitoare* și *irresponsabile* ale lui Hrușciov [22].

La 19 iulie 1960, totuși, Bunche va obține din partea belgienilor evacuarea orașului Leopoldville înainte de 23 iulie. Faptul nu era suficient pentru Lumumba, care va declara, la 23 iulie, că a hotărât să facă apel la trupele rusești sau la ale oricărei țări afro-asiatice, dar că, înainte de a acționa, va aștepta rezultatul reuniunii Consiliului de Securitate. Își va anunța, cu aceeași ocazie, intenția sa de a se duce el însuși la New York.

Consiliul de Securitate va fi scena unui violent schimb de replici între rusul Kuznețov (50) — care va declara că, *în cazul în care agresiunea va continua, atât O.N.U., cât și celelalte țări pașnice, care simpatizează cu cauza congoleză, vor trebui să-și pună problema necesității de a adopta măsuri mai eficace* — și Cabot Lodge (51), care va acuza U.R.S.S. că *încearcă să introducă războiul rece în inima Africii* [22]. Se va aproba totuși în unanimitate o rezoluție acordând încrederea lui Dag Hammarskjoeld și cerând belgienilor să accelereze retragerea forțelor lor.

Lumumba se considera satisfăcut. Înainte de a pleca spre New York declară că *motivul pentru care a făcut apel la ruși nu mai există* [23] și va semna cu un ciudat om de afaceri american, Detwiler, un acord care trebuia să facă să se reverse asupra Congoului un adevărat izvor de bogăție. Din nefericire, Detwiler nu era decât un mitoman sau un aventurier și nu se va face niciodată nici măcar cel mai mic pas pentru punerea în aplicare a acordului. Acest scurt episod ar fi fost suficient să neliniștească cercurile financiare belgiene și să-l determine pe instabilul Lumumba să aibă în vedere o colaborare cu Occidentul. Va fi primit, de altfel, la Washington, cu toate onorurile cuvenite rangului său, rămânând peste noapte la Blair House, în reședința rezervată șefilor de stat străini.

Opinia publică belgiană va fi scandalizată, cu atât mai mult cu cât Lumumba va nega cu seninătate că în Congo ar fi avut loc vreodată cea mai mică violență față de albi. „La Libre Belgique" va exprima, cu siguranță, un sentiment larg împărtășit atunci când, la 27 iulie 1960, va opune imaginea acestui *sălbatic escroc* tăvălindu-se *în așternuturile regelui Belgiei, ale lui De Gaulle și ale lui Hrușciov,* imaginii *milioanelor de negri americani, care sunt aruncați în partea din spate a autobuzelor, dincolo de bariera de culoare, sub pretextul că put.*

Există motive să-ți închipui că lui Lumumba — care a vizitat în continuare Ottawa, Tunis, Rabat — avea să i se urce la cap. Or, tocmai atunci, la 5 august, află că Hammarskjoeld, care se găsea la Leopoldville, a anulat ordinul dat, la 2 august, trupelor O.N.U. de a intra în Katanga pe data de 6 august. El va motiva această hotărâre prin faptul că guvernul Chombe a exprimat intenția sa de a se opune prin forță punerii în aplicare a hotărârilor Consiliului de Securitate și că acesta n-a dat mandat căștilor albastre să folosească violența.

În cursul unei noi ședințe a Consiliului de Securitate, în noaptea de 8 spre 9 august 1960, Kuznețov îl va critica violent pe secretarul general și va depune un proiect de rezoluție cerându-i *să nu ezite în fața folosirii oricărui mijloc pentru a obține retragerea trupelor belgiene* [24]. Dar el va renunța să ceară un scrutin, după adoptarea unui text care va declara, în același timp, că forța internațională trebuie să intre în Katanga și că ea nu trebuie să se amestece în nici un conflict intern, constituțional sau de altă natură.

Lumumba a preferat să vadă în votul Consiliului de Securitate o *mare victorie a poporului congolez* [25]. Va trebui însă repede s-o lase mai moale. Hammarskjoeld — care se va duce, la 12 august, la Elisabethville — va declara că el nu are intenția să utilizeze forțele O.N.U. pentru a-l obliga pe Chombe să accepte autoritatea puterii centrale. În ceea ce îl privește, conducătorul triburilor Baluba din sudul regiunii Kasai, Albert Kalonji (52),

se va proclama bine-mulțumesc „împărat și rege" al unui „stat minier" acoperind cam o treime din această bogată provincie. În fine, Abako, partidul președintelui Republicii, va cere cu insistență transformarea Congoului într-o confederație.

Lumumba — care simțea că situația îi scapă din mână — va anunța că *justiția poporului se va abate curând asupra celor care confundă manevrele subversive cu libertatea* [24]. Afirmând că și-a pierdut încrederea în secretarul general, la 15 august 1960 el va cere trimiterea în Congo a unui grup de observatori afro-asiatici, pentru a asigura aplicarea hotărârilor Consiliului de Securitate [25]. În aceeași zi, îi va scrie în secret lui Hrușciov, pentru a-i cere să-i indice ajutorul imediat pe care ar putea să i-l acorde direct... pentru a permite guvernului Republicii Congo să-și asigure integritatea teritoriului grav amenințată [26].

La 20 august, în timp ce se vor produce diverse incidente între căștile albastre și soldații congolezi, Kremlinul va publica o declarație sprijinind toate pozițiile lui Lumumba și afirmând că *dacă agresorii nu se retrag din Congo și nu renunță la planurile lor de dezmembrare, statele pașnice se vor vedea constrânse să ia alte măsuri* [25]. La 21 august, Consiliul de Securitate se va reuni fără să poată cădea de acord asupra textului unei rezoluții. La 26 august, trupele lumumbiste pun mâna pe Bakwanga, capitala statului minier din Kasai și pătrund în nordul Katangăi. La 2 septembrie, primul dintre cele 15 avioane furnizate de către U.R.S.S. va ateriza la Leopoldville, unde sosesc puhoi tehnicieni sovietici.

Dar acest sprijin, sosit prea târziu pentru a-l mai salva, avea să contribuie la pierderea lui Lumumba. În această țară, în care aproape toți conducătorii sunt botezați, ideea de a face apel la Moscova era sortită să provoace reacții cu atât mai vii, cu cât coincidea cu atacurile primului ministru împotriva Bisericii și cu știrea că lumumbiștii au comis un adevărat masacru împotriva

membrilor triburilor Baluba în Kasai. La care se va adăuga faptul că tulburările au provocat, în întreaga țară, cu excepția Katangăi, o criză economică, pe care ajutoarele O.N.U. nu vor fi suficiente pentru a o depăși. Ca să nu mai vorbim de șomerii de la Leopoldville și de salariații care având șansa să lucreze nu ajungeau să-și primească drepturile bănești.

O serie de manifestații au arătat nepopularitatea lui Lumumba în capitală. Kasavubu, care se bucura de încrederea populației Bakongo, va simți că a venit clipa să acționeze. La 5 septembrie, după ce l-a prevenit pe Van Bilsen, consilierul belgian pe care l-a păstrat permanent pe lângă el, că *va îndepărta canalia,* se va duce în sediul radiodifuziunii și va hotărî întreruperea emisiunilor pentru a anunța că a revocat guvernul, *prezența lui Lumumba fiind un pericol pentru unitatea națională,* că numește în locul acestuia pe președintele Senatului, Joseph Ileo (53), și că cere O.N.U. să asigure ordinea și securitatea țării [27]. Dar Lumumba se va precipita la rândul său spre Radiodifuziune, unde un contingent de căști albastre, alertat de Kasavubu, va încerca în zadar să-i interzică accesul. Va declara că președintele Republicii s-a asociat complotului imperialiștilor, că a pierdut orice drept să conducă statul și că nu mai există decât un guvern popular.

Timp de opt zile, cei doi oameni se vor desfide astfel în fruntea puterilor, la fel de inexistente, atât una, cât și cealaltă. Pe data de 14, șeful statului major al armatei, Joseph Mobutu, care, fără îndoială, a învățat pe băncile școlii *Neghiobul* și *Impricinații* (54), își va asuma reconcilierea, destituindu-i pe președintele Republicii și pe cei doi prim-miniștri rivali. *Realizez o revoluție pașnică,* va declara el, *pentru a lăsa tuturor timpul de reflecție și de calmare.* El le va da termen oamenilor politici până la 31 decembrie pentru a se pune de acord și va anunța că, din acel moment, va face apel la tehnicienii congolezi și la specialiștii străini pentru a salva țara de haos [28].

Nimeni nu se aştepta la această lovitură de teatru. Mobutu, fost sergent al forţei publice, apoi ziarist de ocazie, reprezenta la Bruxelles, înainte de independenţă, Mişcarea Naţională Congoleză a lui Lumumba. Dădea impresia unui om moale şi toată lumea ştia că servise un timp ca informator al siguranţei belgiene. Dacă ar fi să dăm crezare lui Andrew Tully, C.I.A. (serviciul de informaţii american) este aceea care l-ar fi scos din mânecă la momentul potrivit[29]. După alte mărturii [30], având în vedere că Rabatul era în plin flirt în acea perioadă cu Moscova, principalul inspirator al operaţiei ar fi fost generalul Kettani, comandantul contingentului marocan din trupele O.N.U., fost ofiţer superior în armata franceză. În orice caz, el este cel care selecţionase pe cei 2 000 de paraşutişti din care Mobutu şi-a făcut garda sa pretoriană şi principalul instrument congolez al puterii sale.

După o perioadă de descurajare, Lumumba va mai încerca să răstoarne situaţia în favoarea sa. Ghana va continua, de altfel, să nu recunoască altă autoritate decât a sa. Dar comandantul trupelor O.N.U. va hotărî revenirea acasă a căştilor albastre ghaneze şi Lumumba va pierde astfel un sprijin preţios. Până şi diplomaţii şi experţii sovietici şi cehoslovaci se vor lăsa expulzaţi fără a reacţiona, după ce Mobutu avea să denunţe ingerinţa lor în treburile congoleze.

În toamna anului 1960, totuşi, Hruşciov putea să creadă că partida nu era complet pierdută pentru el. Unul dintre locotenenţii lui Lumumba, Gizenga (55), va reuşi să pună mâna pe putere la Stanleyville, capitala provinciei răsăritene, unde va constitui, la 23 noiembrie, un guvern care se va pretinde singurul abilitat să reprezinte Congo şi care va primi sprijinul (56) statelor „progresiste" ale Africii şi al ţărilor din Est. La 2 ianuarie 1961, un alt conducător de stânga, Kashamura, va pune mâna pe putere la Kivu. Ţara era astfel destrămată, fără ca să se poată discerne cu claritate cine are o şansă de a o scoate din anarhie, cu riscul ca sovieticii şi americanii

să intervină din ce în ce mai mult în sprijinul unor protejați lipsiți de experiență și de cadre, de-a dreptul incapabili să facă față nenumăratelor probleme care se puneau nefericitei lor țări.

La mii de kilometri depărtare de acest loc, un nou teatru avea să se deschidă războiului rece. Fidel Castro, stăpânul Cubei de la 1 ianuarie 1959, se alinia tezelor Moscovei, care îi promitea sprijinul său, iar Statele Unite pregăteau, aproape deschis, răsturnarea regimului său.

Nu era chiar primul semnal de alarmă în această parte a lumii, unde, înaintea primului război mondial, ideile marxiste cunoscuseră — sub influența refugiaților politici europeni — un oarecare succes. În 1922, existau deja partide comuniste în Mexic (57), Brazilia (58), Argentina (59), Uruguay (60) și Chile (61). Un altul avea să fie creat în Cuba (62) în 1925 și altele (63) după marea criză din 1929 în diferite țări ale Americii Centrale și de Sud. Acestea denunțau în marile societăți americane principalii campioni ai unei ordini sociale revoltătoare și ai unui sistem politic care se rezuma prea adesea la o luptă feroce a micilor clanuri pentru o dictatură esențialmente concepută ca un mijloc de a-și umple buzunarele. Nu contau, într-adevăr, micii tirani a căror putere se sprijinea în principal pe binecuvântarea Statelor Unite — cum a fost cazul unei țări ca Nicaragua (64) până în 1934 —, pe prezența trupelor de infanterie marină ale acestora.

În mai multe locuri, gherilele încercaseră, înaintea primului război mondial, să răstoarne puterea existentă. Dar singura acțiune violentă care se revendica din comunism a fost puciul, rapid zdrobit, declanșat la întoarcerea sa de la Moscova, în 1935, de către un ofițer brazilian, Luis Carlos Prestes (65). Consecința acestei acțiuni imprudente va fi interzicerea partidului și condamnarea șefului său la... 46 de ani de închisoare.

Tactica frontului unic, hotărâtă de Internațională chiar în acest an 1935, avea să dea cele mai bune rezul-

tate. Candidatul Frontului popular (66) va câștiga în 1938 alegerile prezidențiale în Chile, unde trei comuniști vor participa la guvern în 1946. În același fel, sergentul Batista (67), care avea să devină unul dintre cei mai sângeroși dictatori din Caraibe, va da el însuși două portofolii, în timpul primului său mandat prezidențial, în 1940, unui număr de doi comuniști, printre care Carlos Rafael Rodriguez, viitorul responsabil pentru reforma agrară, sub Fidel Castro.

Dar Batista (68), învins în alegerile din 1944, se va înclina în fața verdictului popular. În ceea ce-i privește pe comuniștii chilieni, în ciuda succesului lor electoral, ei vor trebui să părăsească în curând guvernul. Partidul lor va fi scos în afara legii în 1948. În Argentina, masele muncitoare se raliaseră în cea mai mare parte fascismului de stânga al lui Juan Perón (69). În momentul morții lui Stalin, doar 5 din cele 20 de partide comuniste din America Latină aveau o existență legală și U.R.S.S. nu avea relații diplomatice decât cu Argentina, Uruguay și Mexic.

Nimic n-a putut dovedi că Arbenz (70), colonelul care va fi ales la 37 de ani, în 1951, președinte al Guatemalei, era el însuși comunist, așa cum avea să susțină Washingtonul. În orice caz, în anturajul lui se aflau comuniști. Și mai ales el va comite crima de a fi vrut să exproprieze, pentru a realiza reforma agrară, 100 000 ha de pământ neexploatat, aparținând companiei americane United Fruit, principalul trust bananier al Planetei. Aceasta va declanșa imediat o campanie contra guvernului, pe care, încă din octombrie 1953, John Cabot Moore, asistent al secretarului de stat pentru afacerile inter-americane, îl va acuza că *face în mod deschis un joc comunist* [31]. Atacurile companiei United Fruit provocaseră, într-adevăr, manifestații populare, în cursul cărora extrema stângă a salutat manifestările ostile intervenției americane în Coreea și „războiului murdar" din Indochina.

Între timp, la Ciudad de Guatemala, avea să fie numit un nou ambasador, în persoana lui John E. Peurifoy, care, din trecerea sa prin Grecia, în 1947, reținuse ideea că nu trebuia ezitat să se recurgă la mijloace forte pentru a se opune înaintării comunismului. Dintr-o întâlnire de șase ore cu Arbenz, căruia îi va pune tot felul de întrebări asupra opiniilor politice ale unora dintre colaboratorii săi și asupra motivului călătoriilor pe care aceștia le efectuaseră dincolo de cortina de fier, va rămâne cu *impresia că era un om care gândea ca un comunist, care vorbea ca un comunist și că, dacă într-adevăr nu era comunist, va face pe comunistul până la apariția unui adevărat comunist*. În raportul său către Dulles, el va exprima opinia că *dacă influența comunistă în Guatemala nu era contracarată, aceasta îi va cădea pradă în 6 luni* [32].

Chiar din acest moment, la Washington se va adopta hotărârea să se caute mijloacele pentru a-l răsturna pe Arbenz. Miguel Ydigoras Fuentès (71), viitorul președinte al Guatemalei, pe atunci exilat în Salvador, a relatat el însuși că, la începutul anului 1954, un fost director de la United Fruit a venit să-l vadă în compania a doi agenți ai C.I.A., pe care i-a prezentat în această calitate, pentru a-i propune să-l ajute să-l răstoarne pe Arbenz. I se cerea în contrapartidă să favorizeze United Fruit, să distrugă centrala sindicală și să ramburseze *toate cheltuielile operațiunii* [33].

Întrucât Fuentès a refuzat, C.I.A. se va adresa colonelului Castillo Armas, care evadase din Guatemala în 1950 după o tentativă de lovitură de stat. Arbenz va reuși să intercepteze o corespondență între Armas și Fuentes care dovedea existența unui complot și o va publica. El va acuza Nicaragua că lasă comandouri de emigranți să se antreneze pe teritoriul său, ceea ce era în întregime exact, afirmație pe care Departamentul de Stat a găsit cu cale s-o ia în derâdere. În schimb, diplomația americană se va strădui să convingă celelalte guverne ale Americii Latine să dea binecuvântarea lor unei acțiuni destinate *să protejeze independența lor politică contra intervenției*

pe care ar fi constituit-o implantarea în emisferă a comunismului internațional [32]. În ceea ce îl privește pe Arbenz, simțind că se apropie scadența, va căuta arme acolo unde putea să le găsească. Curând, C.I.A. va afla că un cargou suedez îmbarcase la Paloma, cu destinația Guatemala, 2 000 de tone de arme ușoare provenind din Cehoslovacia. La 17 mai, Dulles va dezvălui faptul în cursul conferinței sale de presă. Opt zile mai târziu, Statele Unite expediau o primă încărcătură de 50 de tone de arme în Nicaragua cu un avion-cargou...

Pe data de 24, Ike va anunța că a decis să împiedice orice livrare ulterioară de arme în America Centrală, procedând la inspectarea navelor suspecte sub pavilion străin. În fine, la 18 iunie, Castillo Armas va trece frontiera Guatemalei, în timp ce avioane „Thunderbolt", pilotate de oameni ai C.I.A., vor neutraliza mica aviație guvernamentală, ceea ce nu îl va împiedica pe Cabot Lodge să susțină în fața Consiliului de Securitate, reunit la cererea lui Arbenz, că era vorba doar de *o revoltă a guatemalezilor împotriva guatemalezilor* [34]...

Protestele U.R.S.S. rămânând platonice și Consiliul de Securitate mulțumindu-se să ceară o anchetă Consiliului Organizației Statelor Americane, Castillo Armas va debarca la Ciudad de Guatemala, la 2 iulie, din avionul lui Peurifoy. Cu 48 de ore mai devreme, Dulles avusese cutezanța să declare la radio : *În prezent, viitorul Guatemalei va fi opera poporului guatemalez însuși* [35].

Arbenz fugind în Cehoslovacia, nu se va mai vorbi serios de comunism în America Latină timp de 5 ani. Când, la 8 ianuarie 1959, un tânăr revoluționar bărbos și romantic, Fidel Castro Ruz, își făcea intrarea sa triumfală în Havana, în fruntea luptătorilor de gherilă care, după o luptă de doi ani, tocmai îl puseseră pe fugă pe dictatorul Batista, nimeni nu se îndoia că, în câteva luni, el își va transforma țara într-un avanpost al „lagărului socialist". În programul său, pe care-l va expune în apri-

lie, el va declara într-adevăr : *Capitalismul sacrifică omul. Statul comunist, prin concepția sa totalitară, sacrifică drepturile omului. Iată de ce noi nu suntem de acord nici cu unul, nici cu celălalt... Această revoluție nu este roșie, ci verde oliv* [36] (culoarea uniformelor armatei rebele).

Tuturor partizanilor săi, el le apărea ca omul care va reda patriei sale libertatea și care va realiza programul de reforme radicale preconizat de către Batista când a dat lovitura sa de stat în 1952 și de la care se îndepărtase, puțin câte puțin, pentru a nu mai gândi decât să protejeze prin teroare și tortură o putere care-i scăpa din mâini.

Să repui pe picioare o economie supusă unui „adevărat jaf" [37] — așa cum scria Claude Julien într-un reportaj —, să schimbi moravurile politice, nu era o misiune ușoară. Curajul și încrederea care-i animau pe Fidel și tovarășii săi nu erau, în mod evident, suficiente pentru a o împlini. Intențiile lor puteau să pară conforme cu bunul simț : să realizeze reforma agrară, pentru a pune capăt decalajului care exista între orașele moderne și mizeria satelor primitive ; să industrializeze țara, pentru a lupta contra șomajului și pentru a-i da mijloacele independenței sale ; să o smulgă din starea de totală dependență față de Statele Unite. Trăind, într-adevăr, aproape doar din cultura trestiei de zahăr, soarta sa depinzând în principal de cantitatea de zahăr pe care Statele Unite acceptau să o cumpere și de prețul pe care îl plăteau, pentru că fusese convenit că acest preț era acela al pieței interne americane și nu al pieței mondiale. Era fatal însă ca, înfruntând această situație, noul guvern să intre în conflict cu interesele mai marilor zahărului de la Washington ; și aproape fatal, de asemenea, aceste interese vor încerca să facă presiuni asupra lui, pentru a-l aduce la mai multă suplețe, amenințându-l să reducă importurile.

Or, șantajul economic este cel pe care popoarele mândre îl acceptă cel mai greu. În cazul Cubei, se adăuga

faptul că, atunci când Batista fusese la putere, Statele Unite s-au ferit să recurgă la aceste metode, pentru a face ca acest regim să evolueze într-un sens mai puțin contrar idealurilor democrației americane. În fine, demnitatea națională fusese pur și simplu jignită de comportamentul turiștilor americani, pe care nimeni nu l-a descris mai bine decât Arthur Schlesinger (72), colaborator al lui John Kennedy și cronicar autorizat (73) al președinției acestuia. Evocând un congres la care a asistat în 1950, a scris : *Am fost entuziasmat de Havana și consternat de modul în care acest adorabil oraș a fost redus la nivelul unui cazinou gigantic și al unui imens bordel pentru oamenii de afaceri americani, care veneau de la Miami să-și petreacă aici weekend-uri prelungite. Compatrioții mei se împleticeau pe străzi, săltau micuțe cubaneze de 14 ani și aruncau pumni de monezi pentru a-i obliga pe bărbați să se târască în patru labe și să le strângă de lângă bordură. Te întrebi care cubanez, având sub ochi un asemenea spectacol, ar fi putut să încerce pentru Statele Unite altceva decât ură* [38]. Există în viața fiecărui popor un moment în care nevoia de demnitate trece înaintea aceleia de pâine ; el este acela care explică, în nouă cazuri din zece, revoluțiile. Statele Unite vor fi nevoite să descopere în curând acest lucru pe pielea lor.

Încă de la începuturile noului regim, relațiile sale cu Washingtonul se vor deteriora. Întrucât presa americană se va indigna de executarea a două sute de fanatici ai lui Batista, considerați drept „criminali de război", la 14 ianuarie 1959, Fidel Castro va replica : *Asasinii vor fi împușcați până la unul... Statele Unite ar fi avut toate motivele să fie neliniștite de execuțiile care au avut loc atunci când tiranul era la putere cu sprijinul lor...* [39]. A fost suficient pentru ca să înceapă să se vorbească despre „pericolul roșu".

În aprilie 1959, se va duce în Statele Unite pentru a se adresa asociației directorilor de ziare, în speranța, va spune el, că poporul american *va înțelege mai bine po-*

porul Cubei și că el însuși *va înțelege mai bine poporul Statelor Unite* [40]. În fața presei, va solicita sporirea investițiilor particulare, dar numai în industrie, destul de neglijată până atunci de către Wall Street. La 24 aprilie 1959, va lansa, în fața unui imens auditoriu, compus în majoritate din latino-americani adunați în Central Park, cuvântul de ordine : *Nici pâine fără libertate, nici libertate fără pâine... nici dictatura omului, nici dictatura unei clase... libertate și pâine, fără teroare, iată umanismul !* [41]

Acest limbaj nu va convinge decât o restrânsă minoritate de americani. Vicepreședintele Nixon, care l-a primit pe Castro, va afirma într-un memoriu că acesta nu este comunist, ci un *prizonier al comuniștilor,* ceea ce, după el, este mult mai periculos. El va preconiza pregătirea unor comandouri de exilați pentru a-l răsturna [42]. Interzicând colaboratorilor săi să discute cu americanii despre asistența economică și financiară, Fidel, în ceea ce îl privește, nu va ușura lucrurile. *Nu ne aflăm aici pentru a cere bani* [43], spusese el directorilor de ziare, pentru a nu se pune în poziția umilitoare de milog.

În realitate, ceea ce voia era să iasă din cadrul bilateral și ca Statele Unite să consimtă pentru America Latină un alt Plan Marshall. El se va exprima cu toată claritatea în legătură cu acest lucru, la Buenos Aires, la 2 mai, cu ocazia reuniunii Consiliului economic al celor 21 republici americane : *Deplina dezvoltare economică a Americii Latine impune un aport de 30 de milioane de dolari într-un termen de 10 ani... Cui putem cere noi acest capital ? Sub formă de împrumuturi publice, pentru că celelalte metode se lovesc de dificultăți aproape insurmontabile și pentru că Statele Unite au crezut de cuviință să utilizeze acest procedeu în favoarea țărilor din Europa și din Orientul Apropiat* [43].

Aceasta este ideea care va anima, dincolo de cifre, Alianța pentru Progres, lansată doi ani mai târziu de către Kennedy. Dar administrația republicană era inca-

pabilă să aibă în vedere o acțiune atât de îndrăzneață. Ea va remarca, mai ales, entuziasmul pe care discursul lui Fidel îl provocase în rândul numeroșilor săi ascultători, puținul interes pe care-l va arăta el însuși pentru convorbiri cu diplomați americani și rolul crescând jucat în cadrul regimului său, încă din vara anului 1959, de către comuniști care, totuși, se ținuseră departe de opoziția armată față de Batista. La sfârșitul anului, mai mulți din apropiații lui vor rupe cu Fidel, care va numi în fruntea Băncii Naționale pe comandantul „Che" Guevara (74), de origine argentiniană, unul dintre puținii marxiști adevărați printre tovarășii de prima oră. Întrucât s-a opus acestor schimbări, Herman Matos, șeful militar al provinciei Camaguey, a fost condamnat la 20 de ani închisoare. Bombardarea capitalei la 23 octombrie de către două avioane de turism, pilotate de doi anticastriști, a stârnit o emoție larg exploatată de către autorități.

La 1 ianuarie 1960, Mikoian va veni în persoană la Havana (75) să inaugureze o expoziție sovietică și să semneze un acord comercial, potrivit căruia U.R.S.S. se angaja să cumpere, timp de 5 ani, o cincime din producția de zahăr a Cubei și să-i deschidă un credit de 100 de milioane de dolari, cu o dobândă de 2,5 la sută. Washingtonul — interesat total de destindere și de pregătirea întâlnirii la nivel înalt — s-a alarmat mai puțin decât s-ar fi putut crede. La 20 februarie, Departamentul de Stat se va declara gata chiar, așa cum o sugerase Castro, să angajeze discuții cu acesta privind reglementarea litigiilor bilaterale. Dar, la 4 martie, un cargou francez, încărcat cu arme belgiene, va exploda în portul Havana. Într-un virulent discurs, pronunțat a doua zi, Fidel va pune în cauză, fără a-l numi, guvernul american.

Pe data de 7 martie, Herter îl va convoca pe însărcinatul cu afaceri cubanez pentru a respinge acuzațiile lui Castro, al cărui comportament îl califică drept irresponsabil, adăugând că Statele Unite *sunt din ce în ce mai mult consternate să pună sub semnul întrebării buna*

credință a guvernului cubanez, atunci când acesta își exprimă dorința de a îmbunătăți relațiile între cele două țări [44]. Pe 15, Ike, la reîntoarcerea din America Latină, va da în secret aprobare C.I.A. pentru pregătirea și înarmarea anticastriștilor. O bază dotată cu o pistă de aterizare pentru avioane grele a fost amenajată în mare grabă în Guatemala, în timp ce la Miami vor fi recrutați exilați cubanezi.

Eșecul întâlnirii la nivel înalt de la Paris nu putea să nu agraveze și mai mult relațiile americano-cubaneze. Washingtonul va sista ajutorul economic. Hrușciov și Castro anunță că-și vor face vizite reciproce. Havana sechestrează trei rafinării care refuzaseră să rafineze petrolul brut cumpărat din U.R.S.S. Întrucât Ike micșorase cu o pătrime plafonul importurilor de zahăr cubanez, Castro îl va acuza că a comis *un act lipsit de luciditate și stupid* pentru a condamna poporul cubanez *la foame și la ruină* [45].

La 10 iulie 1960, Hrușciov anunță că este gata să cumpere din Cuba cele 700 000 tone de zahăr pe care Washingtonul nu le mai voia. În ajun, el declarase : *Vorbind la figurat (sic !), în caz de necesitate, artileria sovietică ar putea ajuta poporul cubanez cu focul rachetelor sale, dacă forțele agresive, ale Washingtonului ar îndrăzni să declanșeze o intervenție împotriva Cubei* [46]. Răspuns imediat al lui Eisenhower : *Statele Unite nu vor permite instalarea în Cuba a unui regim dominat de Internaționala Comunistă* [47]. Kennedy, care era pe punctul de a obține investitura Partidului Democrat pentru alegerile prezidențiale din noiembrie, va declara că era vorba de *prima violare a doctrinei Monroe de un secol încoace* [47]. Viitorul locatar al Casei Albe cunoștea, totuși, destulă istorie pentru a ști că această doctrină comportă o contrapartidă : neamestecul Statelor Unite în treburile Lumii Vechi... Pe data de 12, Hrușciov afirmă că sus-zisa doctrină este *moartă de moarte naturală* și că se cuvine *să se înmormânteze rămășițele* [46].

O violentă dezbatere se va angaja în cadrul Consiliului de Securitate. Acesta nu va împiedica escalada măsurilor și contramăsurilor, în timp ce în Cuba ierarhia catolică se neliniștește de înaintarea comunismului, iar dezertările în rândurile vechii gărzi fideliste se înmulțesc. La 7 august 1960, toate marile întreprinderi americane sunt naționalizate. Acționarii sunt avertizați că vor fi despăgubiți prin bonuri de stat, plătibile în 50 de ani, cu condiția ca Statele Unite să readucă cota lor de import de zahăr la nivelul anului 1959 și să-l plătească la un preț apropiat de prețul mondial al acestuia. La 28 august, conferința miniștrilor de Externe ai O.S.A. (76), reunită la San José, în Costa Rica, va condamna, în unanimitate, fără a menționa explicit Cuba, al cărei reprezentant, Raul Roa (77), a pronunțat un violent rechizitoriu împotriva Statelor Unite, *a oricărui amestec sau amenințări de amestec, chiar condiționat, din partea unor puteri extracontinentale în treburile Republicilor americane* [78].

Roa trântește ușa după el și va reveni în Cuba, unde, la 2 septembrie 1960, Fidel va citi, în fața a 300 000 de persoane entuziaste, Declarația de la Havana, replică a celei de la San José, și prin care *Adunarea Națională a poporului cubanez se declară convinsă că America Latină se va urni curând, unită și victorioasă, eliberată de legăturile care fac din economia sa o pradă la cheremul imperialismului american* [79].

Fidel va pleca apoi spre New York, unde va ajunge la bordul aceleiași nave care îl va aduce la O.N.U. pe Nikita Hrușciov. Își va alege reședința într-un hotel din cartierul negru din Harlem, unde șederea sa a provocat agitația pe care o putem bănui. La 26, îmbrăcat în uniformă de campanie, el va ocupa tribuna Adunării Generale, timp de patru ore și jumătate, după ce a promis, în introducere, că se va strădui să fie scurt, aliniindu-se, în toate problemele, pozițiilor U.R.S.S., al cărei exemplu de dezinteresare îl va opune mișeliilor imperialismului american.

Curând, Washingtonul va decreta un embargou general asupra exporturilor cu destinația Cuba și „Che" Guevara va face turul țărilor din Răsărit, înainte de a încheia, la Moscova, la 19 decembrie 1960, un acord potrivit căruia U.R.S.S. se angaja să cumpere jumătate din producția de zahăr cubanez. Formații de luptători antifideliști se formează ici-colo, în timp ce, unul după altul, o serie de posturi esențiale din stat vor trece în mâinile comuniștilor. Presa era plină de relatări privind pregătirea comandourilor de exilați cubanezi. Atunci când Kennedy va fi ales președinte al Statelor Unite, la 7 noiembrie 1960, încercarea de forță părea iminentă.

Ca și când n-ar fi fost suficient să adauge un rendez-vous cubanez scadențelor berlineză și congoleză, care îl așteptau la Casa Albă, intervențiile intempestive ale C.I.A. veneau să reanime în Laos un nou teatru al războiului rece, ba chiar călduț.

Armistițiul din 1954 prevăzuse ca cele două batalioane ale forțelor comuniste — Pathet Lao (78) — care ocupau provinciile vecine cu Vietnamul să fie integrate în armata regală. După interminabile discuții se ajunsese în cele din urmă, în 1959, la un acord privind modalitățile acestei integrări. Dar Pathet Lao va cere, în ultimul moment, mai mult decât îi fusese promis ; forțele regale vor încerca să dezarmeze trupele sale ; acestea vor reuși să scape, alăturându-li-se puțin mai târziu 200 de ofițeri și soldați ai armatei regulate. Lupte sporadice se vor angaja și presa americană va fi plină de informațiile cele mai fanteziste privind participarea masivă a Vietnamului de Nord la operațiuni care, totuși, nu vor angaja niciodată decât efective extrem de limitate. La 31 decembrie 1959, în mijlocul confuziei totale, generalul Phoumi Nosavan (79) va lua puterea la Vientiane, cu binecuvântarea și dolarii C.I.A., instaurând un regim deschis prooccidental și organizând alegeri trucate, în cursul cărora nici un opozant nu va putea fi ales.

La 9 august 1960, grație unei alte lovituri de stat, un căpitan de 26 de ani, Kong Lé, va cuceri Vientiane. El își anunțase intenția *de a consolida națiunea, religia, tronul și constituția* și de a menține neutralitatea Laosului [50] și a făcut apel la prințul Souvanna Phouma (80), fost prim-ministru și președintele Adunării naționale.

Tandemul Kong Lé—Souvanna Phouma era, probabil, ceea ce convenea cel mai bine acestei țări, atât de pașnică, încât soldații săi, se pare, au obiceiul de a trage foarte sus, ca să nu riște cumva să-l atingă pe inamic. Winthrop Brown, ambasadorul Statelor Unite era în întregime de această părere. Dar C.I.A. îl considera pe Kong Lé drept un criptocomunist și îl va convinge pe Phoumi să respingă propunerile sale de colaborare, ceea ce va avea drept efect să-l împingă și mai mult pe Souvanna Phouma spre Pathet Lao. La 9 decembrie 1960, Phoumi va declanșa o ofensivă contra neutraliștilor, determinându-l pe Souvanna Phouma să se adreseze rușilor. Aceștia, mai mult decât fericiți să se amestece într-o țară care până atunci fusese fieful americanilor și al chinezilor, vor organiza un pod aerian în toată regula. Aceasta nu va putea opri căderea orașului Vientiane, pe data de 18, dar va permite lui Kong Lé și forțelor Pathet Lao, cărora li s-a alăturat, să pună mâna pe mai multe poziții-cheie și, în special, pe foarte importanta câmpie Jarres. Pentru a-și masca dificultățile, guvernul constituit de Phoumi va afirma, la 31 decembrie, că țara era obiectul unei agresiuni din partea a *șapte batalioane nord-vietnameze* [51].

Când la 19 ianuarie 1961, Eisenhower va expune succesorului său (81) situația din Laos, el se va scuza că-i lasă o asemenea *harababură* [52]. Cuvântul ar fi putut să se aplice ansamblului problemelor cărora trebuia să li se dedice fără întârziere noul președinte al Statelor Unite.

Bibliografie și note

1. *Keesing's*, 17267 A.
2. „Le Monde" din 16 iunie 1960.
3. Alfred GROSSER, *La pclitique extérieure de la Ve République*, Paris, Editions du Seuil, 1965, p. 69.
4. Léopold Sédar SENGHOR, *Négritude et humanisme*, Paris, Editions du Seuil, 1959, p. 125.
5. Charles-Henri FAVROD, *La révolution algérienne*, Paris, Plon, 1959, p. 144.
6. *Petit manuel de la Société des Nations*, Geneva, Secția de informații a Societății Națiunilor, 1938, p. 36.
7. Charles-Henri FAVROD, *Le poids de l'Afrique*, Paris, Editions du Seuil, 1958, p. 407.
8. Henri GRIMAL, *La décolonisation*, Paris, Armand Colin, 1959, p. 175.
9. *Année politique*, 1958, p. 313.
10. *Ibid.*, 1956, p. 304.
11. Jacques FAUVET, *Histoire du parti communiste français*, Paris, Fayard, 1965, tom II, p. 273.
12. *Ibid.*, p. 276.
13. *U.R.S.S.*, Buletin al serviciilor sovietice de informații la Paris, nr. 2163 din 24 decembrie 1960.
14. Textul declarației citat în B. AMEILLON, *La Guinée, bilan d'une indépendence*, Paris, Maspero, 1964, p. 137.
15. *Année politique*, 1958, p. 553—561.
16. GRIMAL, *op. cit.*, p. 316.
17. *Ibid.*, p. 317.
18. Marcel NIEDERGANG, *Tempête sur le Congo*, Paris, Plon, 1960, p. 5.
19. Pierre de Vos, *Vie et mort de Lumumba*, Paris, Calmann-Lévy, 1961, p. 195.
20. *Ibid.*, p. 214.
21. *Keesing's*, 17639 A.
22. „Le Monde" din 7 septembrie 1960.
23. De VOS, *op. cit.*, p. 220.
24. *Keesing's*, 17753 A.
25. *Ibid.*, 17777 A.
26. „Est et Ouest" din 16—31 decembrie 1960.
27. De VOS, *op. cit.*, p. 235.
28. *Ibid.*, p. 239.
29. TULLY, *op. cit.*, p. 206—209.
30. De VOS, *op. cit.*, p. 239 ; Michel MERLIER, *Le Congo de la colonisation à l'indépendance*, Paris, Maspero, 1962, p. 323.
31. EISENHOWER, *op. cit.*, p. 484.
32. *Ibid.*, p. 485.
33. WISE și ROSS, *op. cit.*, p. 192.

34. *Ibid.*, p. 199.
35. EISENHOWER, *op. cit.*, p. 489.
36. Marcel NIEDERGANG, *Les vingt Amériques latines*, Paris, Plon, 1962, p. 553.
37. Claude JULIEN, *La révolution cubaine*, Paris, Julliard, 1961, p. 47.
38. Arthur SCHLESINGER Jr., *Les mille jours de Kennedy*, Paris, Denoël, 1966, p. 163.
39. Jacques GRIGNON-DUMOULIN, *Fidel Castro parle*, Paris, Maspero, 1961, p. 76.
40. JULIEN, *op. cit.*, p. 108.
41. GRIGNON-DUMOULIN, *op. cit.*, p. 89.
42. Theodore DRAPER, *La révolution de Castro*, Paris, Calmann-Lévy, p. 81.
43. GRIGNON-DUMOULIN, *op. cit.*, p. 100.
44. *Ibid.*, p. 150.
45. *Keesing's*, 17538 A.
46. *Ibid.*, 17589 A.
47. GRIGNON-DUMOULIN., *op. cit.*, p. 186.
48. *Ibid.*, p. 199.
49. *Ibid.*, p. 202—207.
50. *Keesing's*, 17719 A.
51. Bernard FALL, *Indochine, 1946—1962*, Paris, Robert Laffont, 1962, p. 350.
52. WISE și ROSS, *op. cit.*, p. 170.

(1) André Malraux (1901—1976). Scriitor și om politic francez. Combatant al Rezistenței. S-a raliat guvernului condus în exil de către generalul Charles de Gaulle. Ministru al Afacerilor Culturale (1958—1969). Inspirată, în mare parte, din experiența sa de revoluționar și de militant umanist, proza sa, remarcabilă prin acuitatea analizei și tensiunea dezbaterilor etice, relevă aspecte ale luptei pentru libertate a popoarelor asiatice *(Cuceritorii, Calea regală, Condiția umană)* și a celor europene înrobite de fascism *(Timpul disprețuirii, Speranța, Lupta cu îngerul)*. Eseuri *(Tentația Occidentului)*, trilogii *(Vocile tăcerii* și *Muzeul imaginar al sculpturii mondiale; Metamorfoza zeilor)*; memorialistică *(Antimemorii)* (n. tr.).

(2) În 1960, Adunarea Generală a O.N.U. a adoptat Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale. În 1961 a fost creat Comitetul special pentru decolonizare. În 1970 s-a adoptat Programul de acțiune pentru îndeplinirea integrală a acestei Declarații. Ca rezultat al procesului de decolonizare, în perioada ianuarie 1945 — decembrie 1977 s-au constituit 87 de noi state independente din fostele colonii, teritorii

dependente sau neautonome. Lupta pentru independență s-a materializat în Africa în apariția a 46 de noi state independente, alături de cele care existau la sfârșitul războiului (Egipt, Ethiopia, Libia și Africa de Sud) *(n. tr.)*.

(3) La 8 mai 1945 în Setif au izbucnit răscoale după ce poliția i-a provocat pe algerienii ce purtau steaguri naționaliste în timpul sărbătorilor dedicate victoriei Aliaților în Europa. Potrivit declarațiilor oficiale franceze, în cursul operațiunilor militare și polițienești de reprimare a revoltei și-au pierdut viața 88 de francezi și 1 500 de algerieni ; naționaliștii algerieni au susținut că au fost ucise 45 000 de persoane, iar observatorii independenți au estimat pierderile umane între 10 000 și 15 000 persoane. Ferhat Abbas a fost arestat, iar A.M.L. (Amis du Manifeste de la Liberté) a fost proscris. Alte tulburări au urmat în octombrie 1945 și în mai 1946 *(n. tr.)*.

(4) La 1 ianuarie 1956 *(n. tr.)*.

(5) La 2 martie 1956, Tratatul din 1912, prin care se instituia protectoratul francez, este anulat, Marocul redobândindu-și independența și proclamându-se regat la 14 august 1957 *(n. tr.)*.

(6) La 3 iunie 1955, Tunisia obține autonomia internă, iar la 20 martie 1956 își proclamă independența de stat *(n. tr.)*.

(7) În aprilie 1954, Ghana obține autonomia internă, iar la 6 martie își proclamă independența în cadrul Commonwealthului *(n. tr.)*.

(8) Ahmed Sékou Touré (1922—1984). Om de stat guineez. Din anul 1947, secretar general și din 1952, președinte al Partidului Democratic. Prim-ministru (1958—1972) și președinte al Guineei (1958—1984) *(n. tr.)*.

(9) Prin plebiscitul din 28 septembrie 1958, 95 la sută din populație s-a pronunțat pentru acordarea imediată a independenței, proclamată, de altfel, la 2 octombrie 1958 *(n. tr.)*.

(10) Komintern (Kommunisticeskii Internațional) — Internaționala Comunistă (Internaționala a III-a) (1919—1943). Congresul de constituire a avut loc la Moscova, între 2—6 martie 1919. A reunit partide comuniste și muncitorești din diverse țări. Partidul Comunist din România s-a afiliat încă de la crearea sa, în 1921, la Komintern și a rămas membru al acestuia până la autodizolvarea Internaționalei. A scos revista „Kommunisticeskii Internațional", organ al Comitetului Executiv al Kominternului, în limbile rusă, engleză, franceză, germană, spaniolă și chineză. Congresele Kominternului : I — 2—6.03.1919 (Moscova) ; II — 19.07—17.08.1920 (Moscova) ; III — 22.06—12.07.1921 (Moscova) ; IV — 5.11—5.12.1922 (Moscova) ; V — 17.06.—8.07.1924 (Moscova) ; VI — 17.07—1.09.1928 (Moscova) ; VII — 25.07—20.08.1935 (Moscova). S-a autodizolvat la 15 mai 1943 ca urmare a hotărârii Prezidiului Comitetului Executiv al Kominternului. Hotărârea aparține de fapt

lui Stalin, care a realizat că existența Kominternului este un obstacol pentru relațiile între U.R.S.S. și Aliații occidentali. De inspirație sovietică (un rol principal în crearea ei avându-l V. I. Lenin), Kominternul a urmărit politica Kremlinului, vehiculând teze și aprecieri greșite dacă nu chiar false (vezi cele privind fascismul, hitlerismul, declanșarea celui de-al doilea război mondial ș.a.) și recurgând la ingerințe flagrante în treburile interne ale partidelor componente, care și-au pierdut astfel aproape complet independența în definirea liniei politice, a tacticii și strategiei, în alegerea organelor de conducere și în adoptarea de poziții și hotărâri în problemele majore ale vieții social-economice și politice interne sau ale vieții internaționale. A fost dominat de P.C. (b) U.S., iar tactica sa a depins de interesele politicii externe sovietice *(n. tr.)*.

(11) Abd el-Krim (Abd al-Karim sau Abd al-Kerim) (1882—1963). Naționalist marocan, luptător pentru independența Marocului. În anii 1921—1926, a condus Republica Independentă Rif. În 1926, a fost obligat să se autoexileze în Franța. În anii 1948—1956, a condus, la Cairo, Comitetul de Eliberare al Africii de Nord *(n. tr.)*.

(12) Stabilirea relațiilor diplomatice între Uniunea Sovietică și Algeria, la nivel de ambasadă, s-a produs la 19—23 martie 1962 *(n. tr.)*.

(13) La 21 aprilie 1943, s-au stabilit relații diplomatice sovieto-etiopiene, la nivel de legație; la 18 mai 1956, relațiile au fost ridicate la nivel de ambasadă *(n. tr.)*.

(14) Între 6 iulie — 26 august 1943, s-au stabilit relații diplomatice la nivel de legație; relațiile diplomatice sovieto-egiptene au fost ridicate la nivel de ambasadă la 15 februarie — 11 martie 1954 *(n. tr.)*.

(15) Relațiile sovieto-liberiene s-au stabilit la 11 ianuarie 1956, la nivel de ambasadă; nu s-a ajuns la acreditarea ambasadorilor; abia la 8 iulie 1972, se va realiza schimb de ambasadori *(n. tr.)*.

(16) Viaceslav Mihailovici Molotov. Vezi vol. 3, p. 69, nota (46) *(n. tr.)*.

(17) 5 martie 1953 *(n. tr.)*.

(18) Léopold Sédar Senghor (n. 1906). Om politic, om de stat și scriitor senegalez. Secretar general al Partidului Socialist de guvernământ din Senegal (1958—1980). Președinte al Senegalului (5 septembrie 1960 — 31 decembrie 1980) *(n. tr.)*.

(19) Conferința internațională de la Berlin (15 noiembrie 1884 — 26 februarie 1885), cu participarea a 14 state (printre care Anglia, Germania, Rusia, Franța, S.U.A., Austro-Ungaria, Belgia, Portugalia) a discutat problemele Africii, constituind una din etapele importante ale luptei pentru împărțirea acestui continent *(n. tr.)*.

(20) În 1947, Libia a fost plasată sub tutela O.N.U. Și-a proclamat independența la 24 decembrie 1951 *(n. tr.)*.

(21) Conferința țărilor afro-asiatice de la Bandung a avut loc între 18—24 aprilie 1955. Au participat 29 de țări *(n. tr.)*.

(22) Commonwealth. Vezi vol. 2, p. 197, nota 3 *(n. tr.)*.

(23) Kwame Francis Nwia Kofie Nkrumah (1909—1972). Om de stat ghanez. Prim-ministru al Coastei de Aur (1952—1957), apoi al Ghanei independente (1957—1960). Președintele Ghanei (1 iulie 1960 — 24 februarie 1966). Unul dintre fondatorii Organizației Unității Africane *(n. tr.)*.

(24) La 6 martie 1957, Ghana și-a proclamat independența în cadrul Commonwealthului *(n. tr.)*.

(25) Conferința de la Accra a reunit, între 15—22 aprilie 1958, opt state africane independente și a abordat: relațiile dintre statele afro-asiatice, menținerea păcii în lume, crearea unui organ permanent al Conferinței statelor africane *(n. tr)*.

(26) Conferința pan-africană de la Accra (8—14 decembrie 1958) a hotărât formarea unui secretariat permanent, care să promoveze ideea unității africane, să urmărească eliberarea Africii de sub colonialism *(n. tr)*.

(27) Richard Milhous Nixon (1913—1994). A fost vicepreședinte al Statelor Unite în administrația Eisenhower (1953—1961) *(n. tr.)*.

(28) Se face referire la titlul și eroul unui roman (1922) de Sinclair Lewis (1885—1951). Babbit este un agent imobiliar prosper, vulgar, aparținând clasei mijlocii, care sub presiunea intereselor de afaceri și sociale se conformează pragmatismului clasei sale. Termen folosit peiorativ, definind prin extensie orice om de afaceri, în speță american, care aderă cu strictețe la normele etice și sociale ale grupului său *(n. tr)*.

(29) Habib Ben Ali Bourguiba (n. 1903). Om politic și de stat tunisian. Președinte al Partidului Socialist Desturian. Prim-ministru (15 aprilie 1956 — 8 noiembrie 1969). Președinte al Tunisiei (1957—1987) *(n. tr.)*.

(30) Félix Gaillard (1919—1970) a condus guvernul francez în perioada 5 noiembrie 1957 — 15 aprilie 1958 *(n. tr.)*.

(31) Jacques Soustelle (1912—1990). Om politic francez. Guvernator general al Algeriei (1955—1956). Atașamentul față de ideea unei Algerii franceze îl opune lui De Gaulle, ceea ce va duce la excluderea sa din U.N.R. (1960) și la exilarea sa (1962—1968) *(n. tr.)*.

(32) Vezi prezentul volum, p. 84, nota 10 *(n. tr.)*.

(33) Vizita lui Guy Mollet la Moscova, în fruntea unei delegații franceze a avut loc între 15—19 mai 1956. Cu prilejul tratativelor bilaterale s-a constatat îmbunătățirea situației internaționale, exprimându-se hotărârea de a se lua măsuri pentru întărirea încrederii reciproce între state, independent de sistemele lor politice. Părțile și-au exprimat punctele lor de vedere asupra principalelor probleme internaționale: dezarmarea; aju-

torul economic şi tehnic acordat ţărilor în curs de dezvoltare; Orientul Apropiat şi Mijlociu; Asia de Sud-Est; dezvoltarea relaţiilor comerciale, culturale şi de altă natură între cele două state. Guvernele sovietic şi francez au declarat că vor continua eforturile în vederea obţinerii unui acord privitor la reducerea, în condiţiile unui control internaţional strict, a forţelor armate şi armamentelor statelor, în primul rând ale celor cinci mari puteri *(n. tr.)*.

(34) Guy Mollet (1905—1975). Om politic francez. Prim-ministru al Franţei (2 februarie 1956 — 21 mai 1957) *(n. tr.)*.

(35) Serghei Aleksandrovici Vinogradov (1907—1970). Diplomat sovietic. În anii 1953—1965 — trimis extraordinar şi ambasador plenipotenţiar al U.R.S.S. la Paris *(n. tr.)*.

(36) Ca urmare a lucrărilor celei de-a doua sesiuni a Conferinţei franco-algeriene (Evian, 7—18 martie 1962), la 18 martie, acelaşi an, s-a semnat un acord general de încetare a focului, care a intrat în vigoare la 19 martie. Cu aceeaşi ocazie, a fost semnat acordul privind condiţiile politice ale reglementării păcii în Algeria. Acordurile de la Evian au fost aprobate prin referendumurile din Algeria (1 iulie) şi din Franţa (8 aprilie). La 9 aprilie, în Algeria s-a instalat un guvern provizoriu format din reprezentanţii Frontului Naţional de Eliberare din care făceau parte atât francezi localnici, cât şi algerieni. Independenţa Algeriei a fost proclamată la 3 iulie. Populaţia franceză din Algeria şi-a exprimat rezistenţa printr-o grevă totală de două zile (la Alger şi Oran) şi o manifestaţie care s-a terminat tragic, cu un bilanţ de 80 de morţi *(n. tr.)*.

(37) Jomo Kenyatta (1891—1978). Om politic kenyan. Preşedintele Uniunii Africane din Kenya (KANU). Prim-ministru (1963—1964). Preşedinte al Kenyei (12 decembrie 1964 — 22 august 1978). (Reales în 1969 şi 1974) *(n. tr.)*.

(38) 12 decembrie 1963 *(n. tr.)*.

(39) Baudouin I (1930—1993), rege al Belgiei (1951—1993) *(n. tr.)*.

(40) *Ad vitam aeternam* (lat.) = pe vecie, pentru eternitate *(n. tr.)*.

(41) Joseph Kasavubu (1913—1969). Om de stat zairez. Preşedinte al statului (30 iunie 1960 — 25 noiembrie 1965). A fost răsturnat de la putere printr-o lovitură de stat, organizată şi condusă de către Joseph Désirée Mobutu *(n. tr.)*.

(42) În perioada 20 ianuarie — 20 februarie 1960. Se adoptă hotărârea cu privire la proclamarea independenţei Congoului belgian în iunie 1960 *(n. tr.)*.

(43) Patrice Lumumba (1925—1961). Om politic şi de stat congolez. Prim-ministru (30 iunie — 5 septembrie 1960). Destituit de Kasavubu, arestat de Mobutu (decembrie 1960) va fi (potrivit versiunii oficiale) transferat în Katanga şi ucis în cursul unei tentative de evadare *(n. tr.)*.

(44) Joseph Désirée Mobutu (din 1972 — Sese Seko Kuku Ngbendu Wa Za Banga Mobutu) (n. 1930). Din 1965 — președinte. A exercitat între 26 octombrie 1966 și 8 iulie 1967 și funcția de prim-ministru. O lungă perioadă de timp a suspendat toate activitățile politice, procedând la reprimarea brutală a oricăror manifestări de opoziție *(n. tr.)*.

(45) Moises Chombe (1919—1969). Om de stat congolez. Conducător al forțelor rebele, care proclamă la 11 iulie 1960 „independența" provinciei Katanga. Prim-ministru (10 iulie 1964 — 13 octombrie 1965). Este considerat responsabil de asasinarea lui Patrice Lumumba. În februarie 1965, a fost ales lider al Convenției Naționale Congoleze (CONACO), grupând 50 de partide și formațiuni politice. La 18 octombrie 1965 a fost demis de către președintele Joseph Kasavubu. Se va refugia la Madrid. Îi va succeda ca prim-ministru Evariste Kimba (18 octombrie — 14 noiembrie 1965) *(n. tr.)*.

(46) Dag Hammarskjoeld. Vezi vol. 3, p. 114, nota (7) *(n. tr.)*.

(47) Ralf Bunche (1904—1971). Vezi vol. 3, p. 227, nota (28) *(n. tr.)*.

(48) Mongi Slim (1908—1969). Diplomat și om de stat tunisian. Ambasador al Tunisiei la O.N.U. (1956—1962). Ministru de Externe (1962—1964) *(n. tr.)*.

(49) Rezoluția Consiliului de Securitate din 14 iulie 1960 „cere guvernului belgian să-și retragă trupele de pe teritoriul Republicii Congo", hotărăște ca secretarul general să fie împuternicit ca, în urma unor consultări cu guvernul Republicii Congo, să întreprindă acțiunile necesare pentru a se acorda acestei țări ajutorul militar ce se va dovedi poate necesar atâta timp cât forțele naționale de securitate nu vor putea, după părerea guvernului, să-și îndeplinească integral sarcinile *(n. tr.)*.

(50) Vasili Vasilievici Kuznețov. Vezi prezentul volum, p. 48, nota (42) *(n. tr.)*.

(51) Henry Cabbot Lodge. Vezi vol. 3, p. 114, nota (9) *(n. tr.)*.

(52) Albert Kalonji se declară împărat la 9 august 1960 *(n. tr.)*.

(53) Joseph Ileo a ocupat funcția de prim-ministru în perioada 5 septembrie 1960 — 27 iulie 1961 *(n. tr.)*.

(54) Trimitere la comedia *Les Plaideurs* scrisă de Racine în 1668 *(n. tr.)*.

(55) Antoine Gizenga, locțiitorul lui Patrice Lumumba, și-a asumat conducerea guvernului la 18 decembrie 1960.

(56) La 15—16 februarie 1961, guvernul Republicii Congo, condus de Antoine Gizenga, a fost recunoscut de către guvernul provizoriu al Republicii Algeria, de guvernele Ghanei, Guineei, Marocului, Cubei și Indoneziei *(n. tr.)*.

(57) 15 septembrie 1919 *(n. tr.)*.

(58) 25 martie 1922 *(n. tr.)*.

(59) În 1918 *(n. tr.)*.

(60) 21 septembrie 1920 *(n. tr.)*.

(61) 2 ianuarie 1922 *(n. tr.)*.

(62) 16 august 1925 *(n. tr.)*.

(63) Partidul Comunist din Costa Rica s-a creat în 1930. Partidul Comunist din Guatemala a fost fondat în 1922. Partidul Comunist din Nicaragua a luat ființă în 1925. La 4 aprilie 1930, a fost creat Partidul Comunist din Panama. În martie 1930, este fondat Partidul Comunist din Salvador. La 17 iulie 1930 ia ființă Partidul Comunist din Columbia. În 1931, Partidul Național Socialist din Ecuador își schimbă denumirea în Partidul Comunist din Ecuador. Partidul Comunist din Paraguay se creează la 19 februarie 1928. Anul 1928 marchează și întemeierea Partidului Comunist din Peru (până în 1930 a purtat denumirea de Partidul Socialist Peruvian) *(n. tr.)*.

(64) Trupele S.U.A. au ocupat aproape neîntrerupt Nicaragua între anii 1912—1933. Împotriva acestora, s-au ridicat forțele naționale conduse de generalul César August Sandino, asasinat în 1934, într-o ambuscadă organizată de către viitorul președinte Anastasio Somoza Garcia *(n. tr.)*.

(65) Luis Carlos Prestes a condus în anii 1924—1927 Marele Marș din Sud spre Nord-Est (26 000 km) al insurgenților brazilieni, cunoscut ca „marșul coloanei lui Prestes", angajând nu mai puțin de 53 bătălii cu armata guvernamentală. În perioada 23—27 noiembrie 1935, vor avea loc răscoale populare în Rio de Janeiro, Niteroi, Recife și Natal *(n. tr.)*.

(66) Pedro Aguirre Cerdá, candidat al Frontului Popular, a câștigat alegerile și a fost președinte al statului Chile în perioada 24 decembrie 1938 — 10/25 noiembrie 1941 *(n. tr.)*.

(67) Fulgencio E. Batista y Zaldivar. Vezi prezentul volum, p. 84, nota 23) *(n. tr.)*.

(68) Generalul Fulgencio E. Batista y Zaldivar (1901—1973) va fi obligat să se retragă la 10 octombrie 1944 ; va reveni ca președinte (cu puteri dictatoriale) la 10 martie 1952 *(n. tr.)*.

(69) Juan Domingo Perón (1895—1974). General și om de stat argentinian. Președinte al țării (4 iunie 1946 — 19 septembrie 1955 ; 23 septembrie 1973 — 1 iulie 1974). I-a succedat soția sa, Maria Estéla Martinez de Perón, răsturnată de la putere la 24 martie 1976 *(n. tr.)*.

(70) Colonelul Jacobo Arbenz Guzmán a fost președinte al Guatemalei între 15 martie 1951 — 27 iunie 1954 *(n. tr.)*.

(71) Generalul Miguel Ydigoras Fuentès a fost președinte al Guatemalei între 2 martie 1958—30 martie 1963 *(n tr.)*.

(72) Arthur Meier Schlesinger Jr. Vezi vol. 3, p. 12, nota (8) *(n. tr.)*.

(73) E vorba de lucrarea *A Thousand Days*, încoronată cu premiul Pulitzer în 1966 *(n. tr.)*.

(74) Ernesto „Che" Guevara (1928—1967). Revoluționar latino-american de origine argentiniană. A avut un rol important în acțiunea de guerilă desfășurată de Fidel Castro, care a dus la răsturnarea regimului Batista în ianuarie 1959. În anul 1960, în calitate de președinte al Băncii Naționale a Cubei, a călătorit în China și în Uniunea Sovietică. Autor de studii privind lupta de guerilă, argumentând că revoluția în America Latină trebuie să preceadă orice propagare a comunismului. Ministru al Industriilor (februarie 1961 — aprilie 1965). S-a retras din viața politică reîntorcându-se în jungla boliviană, sperând să verifice cu succes teoria sa revoluționară. La începutul lui octombrie 1967 a fost rănit, capturat și executat de trupele regulate boliviene *(n. tr.)*.

(75) Vizita lui Anastas Ivanovici Mikoian în Cuba a avut loc, de fapt, între 4—13 februarie 1960 *(n. tr.)*.

(76) Conferința miniștrilor de Externe ai statelor membre ale O.S.A. s-a desfășurat în capitala Republicii Costa Rica între 16—28 august 1960 *(n. tr.)*.

(77) Raul Roa Garcia (1919—1982). Om de stat și diplomat cubanez. În anii 1959—1976, a îndeplinit funcția de ministru de externe al Cubei *(n. tr.)*.

(78) Pathet Lao. Partid politic laoțian, fondat în 1949 de către prințul Sufanuvong (Souphanouvong), revendicându-se din forțele progresiste și cerând neutralitatea țării. Partidul Neo Lao Haksat îi va succeda în 1958 adoptând o orientare net comunistă *(n. tr.)*.

(79) Phoumi Nosavan. General și om politic laoțian. În mai multe rânduri ministru în cabinetul prințului Souvanna Phouma. Vice-premier și ministru al Apărării în cabinetul Prințului Boun Oum (12/14 decembrie 1960 — 23 iunie 1962). A fost exilat în 1965 *(n. tr.)*.

(80) Souvanna Phouma (1901—1984). Om politic laoțian. În mai multe rânduri prim-ministru (1951—1954 ; 1956—1958 ; 1960 ; 1962 ; 1975). În 1960, a fost înlăturat de la putere în urma loviturii de stat a lui Kong Lé. În decembrie 1975, a fost obligat să abandoneze puterea o dată cu răsturnarea monarhiei *(n. tr.)*.

(81) John Fitzgerald Kennedy va intra în funcție la 20 ianuarie 1961 *(n. tr.)*.

17.

CONTRAOFENSIVA

Grăbiți-vă! Curând, la noi, tinerii vor lua din nou bătacul de baseball și veți vedea voi atunci.

(Senatorul Humphrey către
Nikita Hrușciov, 1959)

Fără îndoială, niciodată un președinte al Statelor Unite nu fusese mai bine pregătit să conducă treburile internaționale decât acel tânăr înalt, ușor adus de spate, care, la 7 noiembrie 1960, a fost ales de către compatrioții săi să-i succeadă lui Dwight Eisenhower. Că nu a câștigat decât cu mai puțin de 120 000 de voturi (1), la un total de 69 de milioane de sufragii exprimate, asupra rivalului său republican, Richard Nixon, spune mult despre capacitatea corpului electoral de a-i recunoaște unui om, dincolo de prejudecăți de partid sau de religie, însușirile și caracterul.

În această societate americană, în care domină dragostea de câștig, nu se întâlnesc rar ideile cele mai ge-

neroase, la băieții de familie care au putut, fără a cunoaște grijile materiale, să facă studii prelungite și să descopere, parcurgând lumea largă, stupiditatea patriotismului local. Dar o copilărie lipsită de griji predispune rareori la mari acțiuni. Dacă John Fitzgerald Kennedy a fost un om de curaj și de decizie, aceasta nu s-a datorat exclusiv faptului că a avut ocazia să sesizeze pe viu în apropierea tatălui său (2), ambasador la Londra în 1939, pericolele la care se expune o națiune când se lasă în voia soartei. Războiul în care și-a pierdut fratele mai vârstnic și boala l-au făcut să fie la un pas de moarte nu doar o singură dată. Reflecția și experiența l-au învățat că un adevărat om de stat trebuie mai puțin să caute să se facă interpretul unei voințe generale prea ușor atrasă de deșertăciune, dacă nu chiar de lașitate, cât să-și conducă poporul său, să-i arate calea spre un viitor mai drept și mai rațional, fără să-l lase în necunoștință de cauză în privința sacrificiilor de tot felul pe care aceasta le presupune. Iată la ce răspundea sloganul „noii frontiere" cu care el fusese ales și care chema națiunea americană să împingă mai departe, precum altădată pionierii, „frontiera" conștiinței împăcate și a euforiei alimentare, la adăpostul căreia vegetase sub Eisenhower. Înaintea alegerii sale, Kennedy definise într-o cărticică foarte densă, pe bază de paralele istorice, strategia păcii, ambițiile sale în materie de politică externă, dintre toate subiectele acesta fiind cel care îl interesa cel mai mult. O frază răsuna deosebit de bine în gândirea sa : *Este timpul să nu mai reacționăm doar la fiecare mișcare a adversarilor noștri, ci să începem să acționăm după cum credem noi de cuviință și să fim gata să transformăm în realitate cel mai vechi vis al omenirii : pacea* [1].

Avea, în mod efectiv, să acționeze mult, și în toate domeniile pe rând, nu fără a se înșela și, uneori, nu fără a se înșela chiar foarte rău. Nu se poate decât cu greu contesta că a reușit în mare măsură să facă să progreseze cauza păcii, cel puțin între cele două „superputeri",

din a căror înfruntare s-a produs războiul rece, și care avea să amenințe, pentru ultima oară, în timpul administrației sale, că va degenera în cataclism mondial.

„Mesajul privind starea Uniunii", în care noul președinte va expune Congresului programul său, la 30 ianuarie 1961, va fi conceput într-un stil churchillian. După ce a enumerat toți factorii care fac, din Asia până în Europa, trecând prin Africa și America Latină, ca Statele Unite *să se apropie în fiecare zi de pericolul maxim,* el va continua cerând să nu ne lăsăm *legănați de iluzia* că U.R.S.S. sau China *au renunțat la ambițiile de dominație mondială...* Va lansa însă un apel conducătorilor sovietici cu scopul de a *dovedi că relații fructuoase sunt posibile chiar cu cei cu care suntem în cel mai profund dezacord.* În acest scop a sugerat reluarea negocierilor privind încetarea experiențelor nucleare și o colaborare sovieto-americană pentru explorarea spațiului cosmic și pentru ajutor acordat lumii a treia. *Vor fi,* va conchide el, *noi reculuri, înainte ca mereea să se retragă. Dar noi suntem aceia care va trebui să o provocăm* [2].

Pentru a ajunge la așa ceva, prima condiție era — după el — ca țările comuniste să fie convinse că *agresiunea și subversiunea nu sunt mijloace profitabile* pentru a-și împlini obiectivele [2].

Mai întâi de toate, prevenirea *agresiunii.* Pentru a obține acest lucru, președintele va ordona o dezvoltare spectaculoasă a producției de rachete, care avea să dea rezultate rapide. În momentul venirii sale la putere, capacitatea de descurajare americană se întemeia în principal încă pe cele 2 000 de bombardiere ale lui *Strategic Air Command,* pe care progresele rapide ale rachetelor sol-aer sovietice păreau să le condamne în scurt timp (3). Rachetele cu rază medie de acțiune, amplasate în Anglia, în Italia și în Turcia erau, de asemenea, dificil de folosit datorită vulnerabilității instalațiilor lor, amplasate la suprafața solului, și datorită încetinelii

activării lor. Mai erau vreo 30 de rachete intercontinentale, amplasate la sol, și două submarine cu rachete *Polaris,* capabile să-și lanseze cele 16 rachete ale lor din fundul oceanelor asupra oricărui oraș sovietic. În 1982, acest arsenal (4) se compunea din mai mult de o mie de rachete intercontinentale, ascunse în silozurile de beton, unde nu pot fi distruse decât printr-o lovitură la țintă și din vreo 40 de submarine, dotate fie cu rachete *Polaris,* fie cu rachete cu focoase multiple, mult mai dificil de interceptat. Asta însemna că nu mai exista un atac capabil să distrugă dintr-o singură lovitură potențialul de represalii american și deci nu mai exista posibilitatea de a exercita asupra Statelor Unite un șantaj atomic. Dar paritatea strategică stabilită între cele două superputeri, începând cu 1972, va împiedica America să-și folosească arsenalul nuclear pentru a descuraja o agresiune clasică.

A lupta împotriva *subversiunii,* adică împotriva ecloziunii mișcărilor revoluționare armate în țările subdezvoltate, este mai puțin facil. Ca un bun liberal american, Kennedy atribuia paternitatea esențială a acestui fapt mizeriei și ignoranței și afirma că în ceea ce îl privește, comunismul nu încerca decât să deturneze în profitul său o revoltă naturală. Gândea deci că singurul mijloc de a acționa eficient în acest scop era de a ataca — printr-un ajutor masiv și printr-un spirit de fraternitate — cauzele însești ale acestui proces. Este ceea ce-l va face să anunțe încă de la 30 ianuarie, *un program nou și mai eficace de asistență pentru dezvoltarea economică și socială a altor țări și a altor continente* [2]. Dar dacă lupta contra cauzelor nu era suficientă, el se credea autorizat să lupte, de asemenea, și prin toate mijloacele împotriva efectelor. În discursul pe care-l pronunțase, la 6 ianuarie 1961, în fața activiștilor Partidului Comunist Sovietic, nu exprimase oare Hrușciov *un sprijin fără rezerve popoarelor care luptau pentru eliberarea lor,* nu definise el coexistența pașnică drept *o formă de luptă intensivă, atât economică, cât și politică și ideologică între proletariat și forțele agresive ale imperialismului,* neezitând să declare

drept *juste* — spre deosebire de războaiele mondiale și de conflictele regionale care puteau conduce la acestea — așa-zisele războaie de eliberare [3]? Este ceea ce noul secretar de stat, Dean Rusk (5), un tip masiv, care fusese adjunctul lui Acheson (6) în perioada războiului din Coreea, avea să interpreteze în felul următor, la 30 decembrie, în același an : *In spatele conceptului de război de eliberare se regăsește ideea că cea mai bună cale de a extinde puterea și influența comunistă în lumea contemporană este de a exploata inevitabila turbulență care însoțește mișcarea revoluționară spre modernizare... această metodă, din punctul de vedere al comuniștilor, este destinată să ocolească forța nucleară americană și forța clasică pe care am edificat-o împreună cu aliații noștri și să distrugă instituțiile asupra cărora ei nu au control* [4]. Economistul Walt Rostow (7), autor al unui *manifest non comunist*, care opunea concepțiilor clasice ale marxism-leninismului o strălucitoare teorie a dezvoltării pe etape, a precizat, la 21 mai 1962, cu autoritatea pe care i-o conferea funcțiile sale de consilier special al Casei Albe, apoi de șef al Serviciului de planificare al Departamentului de Stat : *Guvernul în întregul său, sub conducerea președintelui, este atașat cu o extraordinară energie problemei de a afla cum se pot preveni sau înfrunta tehnicile de subversiune sau de gherilă în care mișcarea comunistă internațională își pune atâtea speranțe pentru anii '60. Cele mai strălucite spirite ale guvernului, atât civili, cât și militari, se dedică în prezent acestei probleme, care, mult timp nu a avut decât o prioritate relativă* [5].

Încă din primele săptămâni ale președinției sale, Kennedy avea să-și arate hotărârea de a acționa pe acest dublu plan, al ajutorului economic și, dacă acesta venea prea târziu sau nu era suficient, al intervenției directe, politice și, la nevoie, militare.

America Latină — unde Hrușciov se bucurase, în discursul său din 6 ianuarie 1961, să constate *deschiderea*

unui nou front contra imperialismului Statelor Unite — va reprezenta prima sa grijă. La 15 martie 1961, el va convoca ambasadorii tuturor țărilor din această parte a lumii, pentru *a chema toate popoarele din emisferă să se alăture unei noi alianțe pentru progres*, pe care o va defini drept *un vast efort de cooperare, destinat să satisfacă nevoile fundamentale ale locuitorilor Americii în ceea ce privește casele, munca, pământul, sănătatea, școlile — techo, trabajo y tierra, salud y escuela* [6]. Va anunța că va cere a doua zi Congresului votarea unui credit de 500 milioane de dolari și că preconizează elaborarea unui plan de zece ani pentru America Latină, precum și încurajarea diverselor proiecte de integrare economică pe continent.

Acest limbaj nou — *nu mai auzisem așa ceva de pe vremea lui Franklin Roosevelt* [6], declară ambasadorul Venezuelei — contribuie la crearea unui extraordinar sentiment de euforie în jurul tânărului președinte. O dată cu tinerețea și absolvenții de la Harvard, entuziasmul și încrederea intraseră la Casa Albă și la Departamentul de Stat unde domniseră prea mult timp conformismul și dezamăgirea. *Viitorul părea într-adevăr strălucind de speranță pretutindeni* [7], scria Arthur Schlesinger.

Realitatea era totuși mai puțin strălucitoare. Dacă toate celelalte guverne ale Americii Latine îl susțineau pe J.F.K., cu excepția Braziliei, unde stângistul Jânio Quadros (8), recent ales președinte, nu va ajunge să se pună *de acord* cu reprezentantul Departamentului de Stat, Adolf Berle, *decât asupra dezacordului lor* [8], raporturile cu Cuba nu vor înceta să se tensioneze. Cu câteva zile înainte de a părăsi puterea, Eisenhower a decis ruperea relațiilor diplomatice (9). Noul președinte, care a suspendat toate achizițiile de zahăr de la Havana, a declarat în mesajul său privind starea Uniunii *că o atare dominație comunistă în această emisferă nu va putea face niciodată obiect de negocieri* [2].

Încă din acest moment, C.I.A. era în curs de a pregăti activ o operațiune destinată să răstoarne regimul castrist și Kennedy, pus la curent, la sfârșitul lunii noiembrie, nu avea să facă nimic pentru a o descuraja. În ciuda sfaturilor categoric împotrivă ale subsecretarului de stat, Chester Bowles (10), ale lui Schlesinger și ale senatorului Fulbright, președintele Comisiei pentru afaceri externe (11), o serie de argumente vor determina decizia sa finală în favoarea unei debarcări. *Vă veți duce să spuneți acestui grup de tineri admirabili* — i se va adresa Allen Dulles, șeful C.I.A. — *care n-au cerut nimic altceva decât mijloacele de a încerca să restabilească un guvern liber în țara lor... gata să-și riște viețile... că nu vor beneficia nici de simpatia, nici de sprijinul, nici de ajutorul Statelor Unite* [9] ?

I s-a făcut cunoscut că trebuie să acționeze fără întârziere. reîntoarcerea în curând în Cuba a piloților antrenați de către U.R.S.S. să piloteze MIG-urile, pe care aceasta i le furnizase, fiind de natură să întărească considerabil. pe termen scurt, potențialul defensiv al insulei. În fine, la 14 aprilie, un colonel de marină, care tocmai inspectase brigada de exilați cubanezi adunați în Guatemala, cu un efectiv de 1 400 de persoane, trimitea un raport entuziast : *Ei spun că-și cunosc propriul lor popor și sunt convinși că, de îndată ce vor provoca o singură înfrângere serioasă forțelor ce li se opun, acestea îi vor scăpa din mâini lui Castro... ei au o încredere totală în victoria lor... eu le împărtășesc încrederea...* [10] Acest mesaj, care i-a parvenit lui Kennedy cu câteva ore înaintea declanșării prevăzute a operației, a fost de natură să-i întărească convingerea. Dar el va da ordinul, așa cum se angajase public în conferința sa de presă din 12, ca în nici un caz forțe americane să nu intre în acțiune.

Sâmbătă, 15 aprilie, deci, 8 bombardiere B 26, decolând din Nicaragua, cu echipaje cubaneze, vor ataca cele trei principale aerodromuri ale insulei. Sosirea a două dintre ele la Miami va determina imediat întrebări, că-

rora Adlai Stevenson (12), fostul candidat democrat la președinție, pe care Kennedy îl făcuse reprezentantul său personal la O.N.U., le va răspunde cu toată buna credință că era vorba de dezertori.

A doua zi, curiozitatea ziariștilor americani, de mai mult timp stârnită de concentrarea de exilați în Guatemala, va pune capăt acestei povești. Stevenson, indignat, îl va convinge pe Dean Rusk să sugereze lui Kennedy, pentru a evita complicații internaționale, să oprească raidurile pornite din Nicaragua. După ce a ezitat mai mult timp, președintele s-a decis să dea un ordin în acest sens. El era *vizibil îngrijorat,* scria Schlesinger, și *se întreba care va fi viitorul eșec* [11].

Generalul Cabell, responsabil al operațiunii, va încerca, la rândul său, să-l convingă pe Rusk să-l determine pe președinte să revină asupra deciziei sale. Primul raid împotriva bazelor cubaneze nu distrusese într-adevăr decât cinci avioane. Dar secretarul de stat nici nu vroia să audă. Așa încât 8 avioane ale forței de invazie vor fi doborâte în momentul în care, la 17 aprilie 1961, la răsăritul soarelui, brigada de exilați stabilea un cap de pod în Golful Porcilor. Încă de la orele 9 dimineața, vasul „Houston", la bordul căruia invadatorii realizaseră traversarea, fusese lovit în plin și avea să eșueze pe un recif, lipsindu-i de orice aprovizionare.

Atunci când Casa Albă se va decide să autorizeze un nou bombardament, pe care condițiile meteorologice neprielnice îl făceau, de altfel, dificil, era prea târziu. Operațiunea eșuase și zgomotoasa proclamație a *Consiliului revoluționar cubanez,* potrivit căreia *înainte de răsăritul soarelui întreaga insulă cubaneză se va ridica în masă* [12], nu putea schimba nimic. În trei zile, fideliștii vor omorî 200—300 dintre adversarii lor și vor face 1 113 prizonieri, care vor fi schimbați mai târziu, după negocieri anevoioase, pentru medicamente și tractoare.

Kennedy ar fi putut încerca să redreseze situația angajând direct Statele Unite în ostilități, așa cum îl presau șefii de stat major. El va refuza, însă, fără să ezite.

Nu era ceea ce voise el și gândea că țara sa nu va avea nimic de câștigat pe plan moral vroind să impună prin forță Cubei un regim de complezență. Cu toate că avea să fie furios împotriva C.I.A., care îl antrenase în această situație insuportabilă, va lua asupra sa toate responsabilitățile acestui enorm fiasco, supărătoare deșteptare pentru o președinție care se anunța promițătoare. *Victoria are o sută de părinți, dar înfrângerea este orfană,* va spune el mai târziu. *Eu sunt șeful guvernului* [13].

Afacerea avea să aibă efecte dezastruoase pe plan internațional. La Adunarea Generală a O.N.U., care era în sesiune, ministrului cubanez al Afacerilor Externe, Raul Roa (13), nu-i va fi greu să-l pună în dificultate pe nefericitul Stevenson, vârât până-n gât în minciunile sale. Sprijinul blocului latino-american și al țărilor N.A.T.O. va putea doar evita o condamnare majoră a Statelor Unite. Pe data de 18 aprilie 1961, Hrușciov va adresa un mesaj lui Kennedy, afirmând că *U.R.S.S. va acorda poporului cubanez și guvernului său tot ajutorul necesar pentru a respinge agresiunea* [14]. Președintele va răspunde destul de sec că Statele Unite nu aveau intenția de a interveni militar în Cuba, dar că acestea nu vor accepta nici o intervenție militară a unei forțe exterioare și, că, dacă *ceea ce face guvernul sovietic la el acasă îl privește, ceea ce făcea în exterior privea întreaga lume. Marea revoluție a istoriei umanității,* conchidea el, *este revoluția acelora care sunt hotărâți să fie liberi* [16]. Falimentul operațiunii va opri rapid acest schimb de răutăți, dar din toate părțile Lumii a Treia vor sosi mesaje de simpatie pentru Fidel Castro, al cărui prestigiu nu fusese niciodată atât de înalt.

Kennedy avea să fie mai norocos în Congo, unde situația cunoscuse o acutizare dramatică, la câteva săptămâni după venirea sa la putere, o dată cu asasinarea, făcută cunoscută la 14 februarie 1961, a nefericitului Patrice Lumumba, care nu meritase această moarte mâr-

şavă. Arestat pe când încerca să se alăture, la Stanleyville, locotenentului său, Gizenga (14), care constituise un guvern invocând autoritatea acestuia şi recunoscut cu acest titlu de către ţările socialiste şi statele progresiste africane, el fusese livrat lui Chombe, şeful separatiştilor din Katanga, de către Mobutu, ceea ce nu-l va împiedica, de altfel, pe acesta să-i ridice după aceea o statuie. Torturat în avion de către paznicii săi, a fost împuşcat aproape imediat după sosirea sa în Katanga, în timpul unei pretinse tentative de evadare.

Într-o declaraţie (15) de o rară violenţă, U.R.S.S. afirmase că asasinatul era *încoronarea uneltirilor criminale ale lui Hammarskjoeld,* a cărui destituire imediată o cerea. Ea ceruse condamnarea Belgiei, arestarea lui Chombe şi a lui Mobutu de către trupele O.N.U., retragerea acestora în termen de o lună. În fine, ea prezentase ca o *datorie sacră a tuturor statelor iubitoare de libertate să acorde guvernului legal din Congo,* adică, după ea, acela al lui Gizenga, ajutorul pe care îl solicitase *tuturor ţărilor* [15]. Acest limbaj nu a găsit totuşi, până la urmă, decât puţine ecouri la O.N.U. şi delegatul sovietic nu a îndrăznit să opună vetoul său la votarea de către Consiliul de Securitate a unei rezoluţii infinit mai moderate.

Un atac al trupelor lui Gizenga contra regiunii Katanga de Nord eşuând, cuvântul avea să revină diplomaţiei. La mijlocul anului, O.N.U. va reuşi, după mai multe peripeţii, să obţină reunirea Parlamentului central, ce va desemna un guvern în care Gizenga va deveni viceprim-ministru. Se vor angaja convorbiri cu Chombe, un timp prizonier al trupelor lui Mobutu. Pentru a-şi redobândi libertatea, acesta va semna tot ceea ce i se va cere. Dar, odată aflat în siguranţă, el va pune sub semnul întrebării toate angajamentele sale.

Gizenga îl va soma pe noul şef al guvernului, Cyrille Adoula (16), să acţioneze împotriva secesiunii. Dar armata congoleză nu număra decât câteva mii de oameni, incapabili să se opună cu succes jandarmeriei katan-

gheze, antrenată și încadrată de mercenari albi deosebit de oțeliți. Lui Adoula nu-i rămânea o altă posibilitate decât aceea de a apela la O.N.U. Franța, Belgia și Anglia se vor opune în zadar. Procedând la aplicarea diverselor rezoluții ale Adunării Generale, în luna septembrie, Hammarskjoeld va hotărî să lanseze căștile albastre la asaltul orașului Elisabethville.

Operațiunea va eșua în mod lamentabil. Secretarul general al Națiunilor Unite — pe care tragedia congoleză era pe punctul de a-l face să-și piardă atât sângele rece, cât și conștiința limitelor însărcinării sale — își va găsi sfârșitul la 17 septembrie 1961 într-un accident de avion (17), încă nelămurit, chiar în ajunul deschiderii sesiunii anuale a Adunării Generale, în timp ce se deplasa spre Rhodezia pentru a negocia o încetare a focului. Succesorul său, birmanezul Thant (18), desemnat după săptămâni de laborioase negocieri între americani și sovietici, avea să reia chestiunea pe cont propriu în luna decembrie, cu ajutorul Washingtonului, care va furniza căștilor albastre dolarii fără de care ar fi fost paralizate. Între timp, Stevenson nu putuse împiedica votarea de către Consiliul de Securitate a unei moțiuni care obliga căștile albastre să acționeze împotriva separatismului katanghez, ignorând în întregime cvasi-rebeliunea lui Gizenga, care se stabilise din nou la Stanleyville.

La mijlocul lunii decembrie, Chombe îi va scrie lui Kennedy, pentru a-i cere să-i organizeze o întrevedere cu Adoula. Aceasta va avea loc la Kitona, fostă bază belgiană, în prezența deosebit de activă a ambasadorului american, Edmund Gullion (19). Va fi semnat un acord, potrivit căruia liderul katanghez recunoștea autoritatea guvernului central. Dar abia întors la el acasă, acesta va repeta scenariul din vara precedentă și va renega propriile sale angajamente. Dat fiind că Statele Unite continuau să facă presiuni asupra sa, el va recidiva în toamnă, respingând — după ce a dat impresia că îl acceptă *cu entuziasm* [16] — un plan stabilit de către U Thant și susținut de către Washington, Londra, Bruxelles, Bonn

și Roma, care prevedea transformarea Congoului într-o federație în care Katanga ar fi devenit o parte constitutivă. Apoi, el se va pregăti pentru luptă, întărindu-și armata și cumpărând avioane din exterior, ignorând toate sfaturile de prudență pe care i le va da un *missus dominicus* al lui Kennedy, McGhee (20). În ajunul Crăciunului, vor izbucni incidente între căștile albastre, staționate la Elisabethville și jandarmeria katangheză. Dar, la începutul lui ianuarie 1963, Chombe va abandona dintr-o dată partida.

Arthur Schlesinger avea să scrie că președintele Kennedy era hotărât — dacă era necesar — să închirieze avioane americane forțelor O.N.U. Statele Unite vor prelungi acest succes, acordând un ajutor masiv — în bani, material militar, piloți cubanezi exilați — guvernului central congolez, a cărui conducere avea să fie pentru moment luată de către Chombe printr-o stranie revenire. Guvernul lui Gizenga va sucomba puțin câte puțin, la fel ca și formațiunile de luptători progresiști din rezistență, dispersate în cele patru colțuri ale acestei țări imense și ale căror șefi nu dispuneau nici de pregătirea, nici de suficiente ajutoare exterioare pentru a-i veni de hac armatei lui Mobutu, întărită cu mii de mercenari albi. În septembrie 1964, belgienii și americanii nu vor ezita să intervină direct la Stanleyville, pentru a degaja pe albii luați prizonieri de către rebeli. Acțiunea va fi semnalul revoltei organizate.

„Harababura", după propriile cuvinte ale președintelui Eisenhower, pe care i-o lăsase în Laos lui John Kennedy, nu cerea acestuia din urmă soluții mai puțin urgente. Spre deosebire de C.I.A., ale cărei intervenții nefericite în acest liniștit regat le-am văzut, el nu aprecia că acesta *merită să rețină atenția marilor puteri* [18]. După părerea sa, care coincidea cu aceea a Parisului și Londrei, cel mai inteligent lucru era nu de a încerca să-l facă să incline către occidentali, ceea ce nu putea să nu antreneze o reacție din partea țărilor din Est,

ci de a-l neutraliza. Este ceea ce va declara în esență în cursul primei sale conferințe de presă după preluarea funcției. Propunerea lansată de către U.R.S.S. în decembrie de a reuni din nou Conferința de la Geneva asupra Indochinei, al cărei copreședinte era împreună cu Marea Britanie, putea cu siguranță să furnizeze un cadru pentru o negociere în acest scop.

O ofensivă zadarnică a trupelor prooccidentale ale generalului Phoumi, la începutul lunii februarie, îl va convinge pe președinte că Washingtonul greșise mizând pe el. Dar președintele va avea de învins numeroase rezistențe pentru a ralia Departamentul de Stat persoanei prințului Souvanna Phouma, neutralistul, favoritul Parisului, care, pe malurile Potomacului, era considerat cu încăpățânare drept un criptocomunist. Nici Phoumi, nici Pathet Lao, comunist, fiecare crezând că-l poate elimina complet pe celălalt, nu manifestau prea multă bunăvoință reciprocă. La mijlocul lunii martie, o tentativă de conciliere între cele trei fațiuni laoțiene a eșuat, în timp ce forțele Pathet Lao, cu toate că erau mai puțin numeroase, obținuseră o serie de succese, amenințând Vientiane și Luang-Prabang, cele două orașe principale ale țării.

Situația părea atât de serioasă și ajutorul sovietic luase o asemenea extindere, încât Consiliul Securității Naționale al Statelor Unite se va reuni pentru a studia oportunitatea unei intervenții limitate. Dar aceasta va fi dezaprobată în modul cel mai serios de către șefii de stat major, care, în virtutea doctrinei *represaliilor masive,* la mare cinste în timpul lui Eisenhower și Dulles, nu dispuneau decât de un foarte mic număr de unități combatante, pe care se temeau că va fi nevoie să le folosească în curând la Berlin. În cele din urmă, va hotărî să-și arate colții, pentru a încerca să-i convingă pe ruși că trebuiau să aleagă între o agravare a conflictului și neutralizarea țării. Pe data de 23 martie 1961, în cursul unei conferințe de presă, J.F.K. va anunța că aproba răspunsul

Marii Britanii la propunerea sovietică privind reluarea Conferinței de la Geneva din 1954 privind Indochina, pentru convocarea căreia punea drept singură condiție o încetare prealabilă a focului. Într-adevăr, el se temea ca nu cumva comuniștii să exploateze la maximum în negocieri avantajul pe care îl obținuseră. *Obiectivul nostru,* va spune el, *este un Laos neutru și independent și, dacă au putut să fie în trecut unele motive de neînțelegere* în acest sens, *nu trebuie să mai existe în prezent.* Dar, va adăuga el, *dacă atacurile armate actuale ale comuniștilor ajutați din exterior* nu vor înceta, membrii Tratatului Asiei de Sud-Est *se vor vedea obligați să examineze răspunsul lor*[19]. În același timp, măsuri militare vizibile de precauție vor fi luate în Sud-Estul asiatic.

Kennedy îl va primi el însuși pe Gromîko, care se afla la New York pentru sesiunea O.N.U., și îl va pune în gardă, după expresia sa favorită, contra oricărei erori de calcul. El îi va scrie lui De Gaulle, care îl va sfătui să renunțe la ideea oricărui angajament militar în Indochina, dar va obține din partea lui Macmillan un sprijin lipsit de entuziasm; ceilalți membri ai S.E.A.T.O., în schimb, vor aplauda.

„Pravda" avea să scrie la 27 martie 1961 că *orice folosire a forței de către S.E.A.T.O. va antrena o ripostă.* Dar, la 1 aprilie, Kremlinul își va da acordul față de propunerile Londrei în favoarea unui apel comun pentru încetarea focului și convocarea conferinței internaționale.

În cele din urmă, ostilitățile vor înceta la începutul lunii mai și la data le 16 mai o conferință grupând cele cinci mari puteri, cei trei membri ai Comisiei internaționale de control (India, Canada, Polonia), vecinii Laosului și cele trei facțiuni ale Regatului se reuneau la Geneva (21). Conferința se va înnămoli însă rapid în controverse privind verificarea încetării focului. Abia la 22 iulie 1962 avea să fie încheiat Tratatul de neutralizare a Laosului (22), sub autoritatea unui guvern compus din reprezentanții celor trei partide.

Pentru a fi aplicat, ar fi trebuit, în mod evident, ca să se oprească războiul civil care pustia Vietnamul vecin și ca provinciile din Nord-Est, deținute de către Pathet Lao, să nu fie utilizate pentru legături între luptătorii de rezistență din Sud și autoritățile din Nord ; altfel spus în loc să se lase antrenat în politica de intervenție — al cărei caracter iluzoriu îl remarcase atât de bine pe vremea când ea fusese dusă de către Franța, cu opt ani mai devreme — președintele Kennedy să încerce să extindă la Vietnam reglementarea laoțiană. *Cred,* spusese el, la 6 aprilie 1954, la tribuna Senatului, *că nici un ajutor militar american în Indochina nu va putea învinge... un inamic al poporului care are simpatia și ajutorul ascuns al poporului* [20]. Mai mult decât atât, nefericitului său rival, Richard Nixon, care, în primăvara anului 1961, preconiza o intervenție a aviației americane, el îi va răspunde cu bun simț : *Nu cred că ar trebui să ne lăsăm antrenați în Laos, unde riscăm să ne vedem obligați să luptăm cu milioane de chinezi în junglă... nu văd cum am putea interveni în Laos, aflat la 8 000 km de noi, dacă nu o putem face în Cuba, care nu se află decât la 140 km* [21].

La drept vorbind, Kennedy moștenise în Vietnam, ca în multe alte locuri, o situație care nu stătea în puterea lui să o îndrepte ca prin minune. Acordurile din 1954, care puseseră capăt războiului în Indochina, conțineau în *declarația finală* un articol 7, potrivit căruia, doi ani mai târziu, urmau să aibă loc alegeri generale libere, *pe bază de vot secret* [22], în vederea reunificării țării, sub controlul unei comisii internaționale, în condiții care nu erau de altfel precizate. Dar guvernul de la Saigon, în fruntea căruia se afla, de la mijlocul lui iunie, catolicul Ngo Dinh Diem (23), protestase solemn împotriva acordurilor, precizând imediat că acestea nu îl obligau cu nimic. Cât privește Statele Unite, ele se limitaseră să promită că nu vor folosi nici forța, nici amenințarea cu folosirea forței pentru a le modifica.

Se poate evident contesta legitimitatea angajamentului luat de Înaltul comandament francez în privința alegerilor, pentru că era vorba de o clauză politică, depășind indiscutabil competența sa, și față de care se opunea guvernul unei țări a cărei independență totală tocmai fusese recunoscută. Dar trebuie remarcat, de asemenea, că această promisiune era condiția *sine qua non* a acordurilor, că fără încheierea lor trupele franceze s-ar fi aflat într-o situație critică și că Diem ar fi avut serioase dificultăți pentru a-și exercita o autoritate care, fără baionetele lor, s-ar fi prăbușit imediat. Baza juridică însăși a „puterii" sale era dintre cele mai contestabile. Fusese practic impusă de către Foster Dulles, la sfaturile colonelului american Landsdale, mare expert în lupta împotriva gherilei din Filipine, fostului împărat Bao Dai (24), redevenit șef al statului prin simpla bunăvoință a Franței, care era atât de puțin sigur de încrederea supușilor săi, încât își petrecea cea mai mare parte a timpului la Cannes.

În momentul semnării acordurilor de la Geneva, Statele Unite nu aveau în Vietnam decât un singur scop : să consolideze prin orice mijloace regimul din Sud, pentru a evita căderea acestuia, la rândul său, în orbita comunistă și, pentru început, să-l facă capabil să reziste unei eventuale agresiuni din Nord. La Washington se exprima, într-adevăr, îndoiala că Viet-Minh-ul va accepta alegeri libere sub control internațional. Nu refuzaseră oare, rând pe rând, guvernele comuniste din Germania de Est și Coreea de Nord să recurgă la alegeri pentru a ajunge la reunificarea patriei lor ? Sosirea în Sud a aproape un milion de annamiți și de tonkinezi care fugiseră de regimul colectivist de la Hanoi, așa cum îi autorizau acordurile, nu demonstra oare că acesta era departe de a putea pretinde să vorbească în numele întregii populații ?

Tocmai în această perspectivă, americanii insistaseră pe lângă aliații lor din Tratatul Asiei de Sud-Est, încheiat la 8 septembrie 1954, la Manila, ca Vietnamul de Sud,

Laosul şi Cambodgea să fie incluse în zona beneficiind de protecţia sa, ceea ce provocase, de altfel, imediat, protestele membrilor comunişti ai Conferinţei de la Geneva. Nu prevedea oare acordul privind încetarea ostilităţilor în Vietnam că acesta *nu putea face parte din nici o alianţă militară* [23] ?

Statele Unite doreau, de asemenea, să întărească poziţia lui Diem pe plan intern şi, deci, a armatei aflate la dispoziţia sa. Dar ele aveau să se lovească în această direcţie de un obstacol major : articolele 16 şi 17 ale acordurilor care interziceau introducerea în Vietnam a *oricăror întăriri în trupe şi în personal militar auxiliar*... ca şi a *oricăror întăriri în toate tipurile de armament* [24]. Aşa cum avea să o recunoască Dulles însuşi, *Statele Unite nu puteau deci să sporească numărul consilierilor militari* — 225 ofiţeri şi 60 soldaţi în total în momentul armistiţiului — ceea ce, adăuga el, le făcea să depindă în mare măsură de Franţa.

În acea perioadă, în sânul guvernului Mendès-France se manifestau două tendinţe privind atitudinea de urmat faţă de Vietnam. La început se va orienta spre o politică de echilibru între Nord şi Sud, materializată prin numirea la Hanoi a unui delegat general, în persoana lui Jean Sainteny (25), care negociase în 1945 cu Ho şi Min. Adepţii acestui punct de vedere erau convinşi că Viet-Minh-ul avea să câştige alegerile şi că, deci, Franţa avea interesul să-şi păstreze şansele de viitor, fiind activ reprezentată în Nord. Dar generalul Ely (26), comisar general al Franţei la Saigon, se opunea categoric acestei tentative, gândind că ea ar fi avut drept prim efect demoralizarea elementelor anticomuniste din Sud. Va obţine din partea lui P.M.F. ca misiunea Sainteny să fie lipsită de orice caracter politic şi va expune, într-un interviu din 31 august 1954, principiile unei politici de *sprijin complet* faţă de guvernul naţional vietnamez, altfel spus faţă de cel din Sud, pentru a fi în măsură să înfrunte victorios alegerile prevăzute pentru 1956. Ceea ce presupunea, după părerea sa, ca *alegerile să fie libere*

și ca acestea, mai ales, să nu fie falsificate printr-o acțiune subversivă a Viet-Minh-ului la sudul liniei de demarcație și ca *guvernul vietnamez să fie în măsură să exploateze avantajele considerabile pe care i le oferea un regim de libertate și ajutorul lumii libere care trebuie să sporească prosperitatea generală* [26].

La prima vedere, o asemenea politică ar fi trebuit să satisfacă deplin pe americani, cu atât mai mult cu cât Parisul înmulțea gesturile menite să arate realitatea independenței vietnameze. Dar atitudinea Congresului, dominat de anticolonialism, și neîncrederea față de Franța, împingeau Administrația să trateze direct cu Saigonul. Încă de la 17 august, Eisenhower va da ordinul ca *ajutorul destinat Indochinei să fie, de acum înainte, dat direct statelor asociate și nu prin intermediul Franței* [27].

Temperamentul autoritar al lui Diem avea să aducă un alt element de complicație. Ely, ca de altfel și ambasadorul american Heath, aprecia că singurul mijloc de a consolida regimul din Sud era de a lărgi bazele guvernului, făcând să intre în acesta, mai ales, reprezentanții marilor „secte", formațiunile feudale de tip religios sau asociațiile de traficanți care controlau cea mai mare parte a țării. Primul ministru înțelegea să nu împartă puterea cu nimeni. Foarte curând va intra în conflict cu armata — al cărei comandant-șef, generalul Hinh, un devotat al lui Bao Dai, va fi exilat — și apoi cu sectele, în special cu clanul Binh-Xuyen, al marilor patroni ai poliției și ai traficului dubios de la Saigon, fideli ei înșiși fostului împărat. Acesta, simțind pericolul, va căuta să-l înlocuiască cu șeful clanului Binh-Xuyen, „generalul" Le Van Vien, pirat de mare clasă, căruia îi plăcea să-și primească vizitatorii cu un piton încolăcit în jurul gâtului. Washingtonul, făcând figura de persoană jignită, va arunca totul în balanță. Eisenhower îi va adresa lui Diem, la 27 octombrie, o scrisoare bine gândită, fără a preveni Parisul, pentru a-l asigura de sprijinul său total, cu condiția ca el să se angajeze într-o politică de dezvoltare economică

și socială și îl va înlocui pe Heath cu generalul Lawton Collins, care, de altfel, nu va întârzia să se ralieze concepțiilor franceze.

Guvernul Mendès-France nu era pe atunci în situația de a da prioritate problemelor Indochinei. Va trăi ultimele sale săptămâni la putere sub focul încrucișat al stângii — furioasă pentru reînarmarea Germaniei —, al „europenilor", care nu-i iertau înmormântarea C.D.E., și al dreptei, care îl acuza că voia să „soldeze" Africa după Extremul Orient. Opinia publică nu putea înțelege încăpățânarea sa de a păstra un corp expediționar puternic în Vietnam, în timp ce situația nu înceta să se înrăutățească în Maroc și în Algeria. P.M.F. va căuta deci formule de conciliere, de natură să salvgardeze ceea ce îi părea esențial, și anume păstrarea pozițiilor economice foarte importante ale Franței la Saigon.

La 13 decembrie, Ely va fi autorizat să încheie cu Collins un acord secret, care va transfera șefului misiunii militare americane, sub autoritatea nominală a comandamentului francez, responsabilitatea ajutorului ce urma să fie acordat Saigonului, pentru organizarea și instruirea armatei sale, cu participarea personalului militar american. În ianuarie 1955, Parisul va accepta să transfere lui Diem, printre altele, și controlul ajutorului american, iar apoi, în februarie, conducerea trupelor.

La începutul lunii martie, sectele vor constitui, împreună cu diverse partide naționaliste, un front unic, care, la 21 martie, va adresa primului ministru un apel, cerându-i să creeze în cinci zile un guvern de uniune. Acesta va răspunde prin angajarea blindatelor împotriva Binh-Xuyen-ilor. Ely și Collins vor reuși să negocieze un armistițiu. Dar Landsdale va alerta Washingtonul, care își va dezavua ambasadorul și, la 28 aprilie, Diem va declanșa ofensiva contra acestora, care vor fi curând zdrobiți. Cu acel candid maniheism, care caracteriza pe atâția din compatrioții săi, senatorul Mansfield va declara : *Lupta care se desfășoară este o încercare de forță între două elemente, unul personificat prin Diem, care*

reprezintă un guvern integru și sincer, altul care se sprijină pe acei care își bat joc de tot ceea ce înseamnă integritate și sinceritate sau le ignoră [28].

Bao Dai îl va convoca pe șeful guvernului la Cannes. Acesta va răspunde că este prea ocupat și va obține demiterea lui, la 30 aprilie, de către o *adunare generală a forțelor revoluționare*, despre care nu se știa prea bine cine o desemnase. În zadar va încerca Edgar Faure (27), pe atunci prim-ministru, să-l convingă pe Dulles, sosit la Paris câteva zile mai târziu, de necesitatea unui compromis cu sectele. Dacă la 29 aprilie afirma despre omologul său vietnamez că *nu se adaptase misiunii sale* [29], el va declara, la 13 mai, că un acord complet fusese realizat pentru a-l susține, adăugând, totuși, că ar saluta dacă echipa acestuia ar fi mai reprezentativă. Va anunța că, deși nu-i fusese adresată nici o cerere oficială în acest sens, corpul expeditionar va fi încetul cu încetul repatriat [29].

Aceste afirmații nu-l vor calma în nici un fel pe Diem. Incidentele antifranceze se vor multiplica la Saigon și, la 20 mai, Ely își va cere în mod oficial rechemarea din motive de sănătate. Negocierile care se vor angaja în luna august pentru încheierea unui acord militar și cultural vor fi rupte în septembrie de către sudvietnamezi, care ceruseră, între altele, plasarea corpului expeditionar sub conducerea lor. Curând, Vietnamul va ieși din zona francului pentru a intra în zona dolarului și, la 28 aprilie 1956, ultimul soldat francez va părăsi țara. La 23 februarie, Pineau (28), devenit ministru al Afacerilor Străine, denunțase în mod deschis în fața Consiliului Republicii *greșeala comisă de Statele Unite prin străduința de a elimina Franța* [30].

În octombrie 1955, Diem a supus unui plebiscit regimul său și înlăturarea lui Bao Dai, obținând 98,2 la sută din voturi, majoritate mult prea evidentă pentru a fi convingătoare. În martie 1956, alegeri, pretins „libere", dar la care nu vor putea participa candidați comuniști,

vor da naștere unei Adunări Naționale, în care partizanii lui Diem vor dispune de o majoritate absolută. Șeful guvernului își va adăuga și titlul de șef al statului (29) și de comandant șef al armatei. Oficialităților alese în fruntea municipalităților le vor substitui funcționari devotați sieși.

Încă din această perioadă, el va arăta că nu pune mare preț pe acordurile de la Geneva, care interziceau orice represalii împotriva combatanților și orice discriminare, procedând la vânătoarea comuniștilor sau a celor bănuiți a fi comuniști. În primul an care a urmat armistițiului, Comisia Internațională de Control releva, în cel de-al patrulea raport al ei, *319 cazuri antrenând pierderea de vieți omenești,* fără a putea *să precizeze dacă, în afara cazurilor citate, au fost și alte represalii sau discriminări* [31]. Curând Saigonul va decide pur și simplu să nu mai răspundă cererilor de anchetă ale comisiei, ale cărei sedii vor fi închise printr-o manifestare de o spontaneitate foarte îndoielnică. La 11 ianuarie 1956, o ordonanță va permite încarcerarea oricărei persoane prezentând *pericol pentru apărarea națională și ordinea publică* [32]. La 19 februarie, o altă ordonanță va prevedea pedepse cu amendă sau cu închisoare pentru oricine *propagă, publică, răspândește, reia, indiferent de modul cum o face, știri sau comentarii favorabile activităților comuniste sau antinaționale* [33].

Nimic surprinzător în aceste condiții în faptul că Diem va refuza, de asemenea, să aplice acea prevedere a declarației finale de la Geneva privind alegerile generale. Potrivit termenilor acordului, la 20 iulie 1955, trebuiau să se inaugureze convorbiri între cele două guverne vietnameze privind modalitățile de organizare ale acestora. La 6 iunie, și apoi la 19 iulie, Hanoiul va cere Saigonului să-și desemneze reprezentanții și un loc de întâlnire *acceptabil pentru cele două părți* [34].

Parisul și Londra vor reuși să convingă Washingtonul să se asocieze la un demers cerând Saigonului să răspundă inițiativelor Nordului. Dar la 9 august, Diem,

după ce a reamintit că guvernul său n-a semnat acordurile de la Geneva, va declara că *apreciază principiul alegerilor libere drept o instituție pașnică și democratică... ceea ce presupune satisfacerea în prealabil a cerințelor unei vieți libere și a dreptului de vot. Nu se va face nimic constructiv din acest punct de vedere* — va continua el — *atâta timp cât regimul comunist din Nord nu va permite fiecărui cetățean vietnamez să se bucure de libertățile democratice*[35]. În ceea ce-l privește, Dulles avea să se declare de acord cu el, *constatând că în Vietnamul de Nord condițiile nu sunt actualmente propice unor alegeri la nivelul întregului Vietnam*[35]. În aceste împrejurări, guvernul francez își va asuma o grea responsabilitate retrăgându-și corpul său expediționar cu doar câteva săptămâni înainte de data prevăzută de acordurile de la Geneva pentru alegeri. Pham Van Dong (30), șeful guvernului de la Hanoi, îi va spune în scris acest lucru lui Pineau, la 12 aprilie 1956. Dar era nevoie de mai mult decât o scrisoare pentru ca respectiva consultare să aibă loc. Întâlnirea din iulie se va consuma însă fără să se fi făcut cea mai mică tentativă în acest scop.

Cancelariile occidentale se vor neliniști la un moment dat de reacțiile posibile ale Moscovei, Beijingului și Hanoiului, dar acestea vor fi în cele din urmă extrem de blânde. Nu admiseseră oare U.R.S.S. și Marea Britanie, încă din aprilie 1956, de comun acord, că ținerea alegerilor era mai puțin importantă decât menținerea păcii ? Vom vedea chiar Kremlinul propunând, la începutul anului 1957, admiterea simultană a O.N.U. a celor două Vietnamuri ca și cum ar fi acceptat divizarea definitivă a țării.

Pasivitatea comuniștilor va fi atribuită dorinței Kremlinului — aflat în plină criză de „destalinizare" — de a nu stârni o tensiune internațională, pe de o parte, și relativei prosperități de care se bucura Sudul, pe de altă parte. Nordul, în ceea ce îl privea, după 15 ani de război, nu se ridica decât foarte încet. Aprovizionarea era foarte dificilă. Reforma agrară fusese condusă cu o ase-

menea brutalitate încât provocase în septembrie 1956 o revoltă țărănească chiar în această regiune Nghé An, unde, cu 26 de ani mai devreme, fuseseră proclamate primele „soviete" indochineze. Într-un discurs răsunător, Giap (31), va trebui să recunoască faptul că fuseseră comise erori „grave" și pe plan „general" [36]. În cadrul unui scrutin secret și liber, urnele ar fi putut să dea rezultate neașteptate. Oricum, criza Suezului, apoi revoluția ungară, aveau să deturneze rapid atenția de la ceea ce se petrecea în Indochina.

În martie și în decembrie 1956, guvernul din Nord se va adresa din nou celui din Sud pentru a-i propune — în absența reunificării — dezvoltarea relațiilor între cele două zone, care, din voința lui Diem, erau practic inexistente, până într-atât încât era imposibil să se trimită o scrisoare dintr-o parte în alta. Saigonul nu avea nici măcar să răspundă.

Încă din această perioadă, veteranii din Viet-Minh, numeroși în Sud, unde, în momentul armistițiului, ascunseseră o mare cantitate de arme, începuseră să recurgă la aceleași metode care le permiseseră să-și asigure controlul Nordului : încadrarea sistematică a populației, eliminarea fizică a conducătorilor sătești, numiți de către autoritățile de la Saigon și, în general, foarte rău văzuți de către cei pe care îi administrau, înmulțirea sistematică a numărului luptătorilor din rezistență. Aceasta din urmă va fi considerabil facilitată de agravarea dictaturii lui Diem, care instalase în toate posturile cheie membri ai familiei sale sau în orice caz catolici „intransigenți", făcând ca refugiații din Nord, cărora li se împart pământuri, să beneficieze de privilegii deosebit de râvnite. În fine, poliția, la ordinele recruțătorului Ngo Din Nhu, fratele președintelui, va spori abuzurile, în special contra budiștilor, care se vor revolta în mai multe rânduri.

Lui Max Clos, corespondent al ziarului „Le Monde" la Saigon, un cadru al Viet-Minh-ului îi spusese încă din decembrie 1954 : *Statele Unite vor să reînceapă războiul.*

Știm că scopul lor, ca de altfel și acela al lui Diem, este să împiedice cu orice preț alegerile din 1956, care ne vor aduce o victorie sigură. Cu toate acestea, nu suntem neliniștiți. Roata istoriei nu poate fi oprită și noi vom obține în cele din urmă victoria, chiar dacă pentru asta va trebui să reîncepem războiul [37].

Șeful guvernului din Sud se înșela foarte tare atunci când se lăuda, la 31 ianuarie 1957, că *a zdrobit rebelii feudali, că a oprit categoric subversiunea comunistă în mediul rural, că a readus pacea și siguranța în întreaga țară* [38]. La începutul anului 1959, a fost nevoit să recunoască că *Vietnamul se afla în stare de război.* În această perioadă, dispărea în medie câte un conducător sătesc în fiecare zi, ceea ce nu îl va împiedica pe generalul Williams, șeful misiunii militare americane, să declare că gherilele *încetaseră să reprezinte un pericol pentru guvern* [39].

La sfârșitul anului, numărul asasinatelor zilnice va înregistra o duzină, pentru a ajunge la 25 în 1960, fără ca armata din Sud, reorganizată pe principiul marilor unități — potrivit sfaturilor americane, pentru a se putea opune unui eventual atac frontal din Nord, după modelul coreean — să poată face mare lucru pentru a împiedica generalizarea războiului civil. Așa a apărut ideea — preluată din practica francezilor în Algeria — de a regrupa populația rurală în sate fortificate, botezate „centre de prosperitate", pentru a le feri de atentate și de contagiune cu ideile subversive.

Aceste deportări, afectând structurile și modul de viață tradițional ale țărănimii vietnameze, au avut un efect total opus în raport cu scopul urmărit și îl vor lipsi pe Diem de o bună parte a sprijinului de care mai dispunea încă. În armată se înmulțeau dezertările. În aprilie 1960, un număr de 18 colaboratori apropiați ai șefului statului, din care 10 foști miniștri, au publicat un manifest, afirmând categoric că *adevărul va răbufni în valuri irezistibile de ură din partea unui popor supus*

timp îndelungat unor teribile suferințe, ridicându-se pentru a rupe lanțurile care îl încătușau[40]. Presa americană, care îl tămâiase pe șeful guvernului de la Saigon va începe să se neliniștească în privința naturii dominant familiale și integriste a dictaturii care marca cu fiecare zi în plus tot mai mult regimul său și în privința corupției care se dezvolta pe bulevardele puterii. Washingtonul îl va sfătui discret să dea dovadă de mai multă moderație.

La 11 noiembrie 1960, trei zile după alegerea lui Kennedy, trei batalioane de parașutiști, după toate aparențele încurajați de unii agenți americani, vor pune mâna pe principalele edificii publice din Saigon. Șeful lor va face greșeala de a intra în negocieri cu Diem ; el va promite tot ceea ce vroiau aceștia și, mai ales, formarea unui guvern provizoriu la care urma să participe armata, dar va chema în secret un regim loial. Îndată ce acesta a luat poziție în jurul palatului prezidențial, Diem va denunța angajamentele pe care și le asumase. Organizatorii puciului nu vor îndrăzni să angajeze armata contra armatei și vor da bir cu fugiții.

Diem avea să se mențină încă trei ani la putere. Dar era clar încă din acest moment că el nu mai putea conta pe sprijinul necondiționat al militarilor și că populația capitalei nu îi era deloc mai favorabilă decât cea din lumea satelor. Acesta va fi momentul pe care îl vor alege o sută de personalități antidiemiste, și favorabile strictei aplicări a acordurilor de la Geneva, pentru a constitui, în clandestinitate, la 20 decembrie 1960, un Front Național de Eliberare, la președinția căruia va fi adus un avocat din Saigon, Nguyen Huu Tho, în acea perioadă deținut de autoritățile diemiste, căruia prietenii săi vor reuși să-i asigure evadarea în anul următor.

In manifestul său, Frontul își propunea să realizeze *unirea tuturor straturilor populației, a tuturor claselor, a tuturor naționalităților, a tuturor partidelor, a tuturor organizațiilor, a tuturor confesiunilor religioase și a tuturor personalităților patriotice din Vietnamul de Sud,*

fără deosebire de orientare politică, în lupta pentru răsturnarea jugului imperialiștilor americani și a valeților din Vietnamul de Sud, pentru a realiza Independența, Democrația, Creșterea nivelului de trai al poporului, Pacea, Neutralitatea în Vietnamul de Sud și să asigure înaintarea spre Reunificarea pașnică a Patriei.

Urma un program în zece puncte, prevăzând în special crearea unui *guvern de coaliție națională și democratică, înaintarea pe calea rezolvării problemei pământului în sensul distribuirii acestuia celor care îl muncesc, precum și o politică externă de pace și de neutralitate*[41].

Moderația relativă a acestui program nu ar fi putut disimula adevărata semnificație a creării Frontului : era o declarație de război făcută lui Diem și americanilor care îl susțineau.

Fapt care se va produce, de altfel, la trei luni după cel de-al III-lea Congres al Partidului Comunist Nord-Vietnamez, Lao-Dong, care, în rezoluția sa finală, chemase la eliberarea Sudului și ridicase în funcția de prim-secretar pe Le Duan (32), cel ce până în 1954 fusese unul dintre organizatorii luptei armate din Cochinchina. În raportul său, el preconizase constituirea unui Front Unit în Sud.

Nu fără motiv, Schlesinger impută responsabilitatea pentru deteriorarea situației analizei *moraliste* și *abstracte* a lui Dulles, ca și faptului că *nu se studiase serios situația concretă din Vietnam.* Altfel, scrie el, *s-ar fi observat că Ho Și Min nu era sluga ascultătoare a unui bloc sino-sovietic omogen, ci șeful unui partid comunist naționalist, neîncrezător din totdeauna față de chinezi și care vroia să-și păstreze libertatea sa de acțiune*[42]. Era Kennedy mult mai bine informat ? S-ar putea pune această întrebare, având în vedere fie informațiile pe care se baza el pentru a acționa în Cuba, fie de exemplu cele scrise de către Schlesinger, și anume că luptătorii

din rezistență din Sud își dăduseră ei înșiși numele de „Vietcong", când, de fapt, cuvântul care înseamnă pur și simplu, „comuniști vietnamezi", a fost inventat de propaganda diemistă într-o intenție de simplificare peiorativă.

Încă din aprilie 1961, luna Golfului Porcilor, Diem va cere o sporire a ajutorului american, al cărui cuantum, după acordurile de la Geneva, atinsese suma frumușică de 460 milioane de dolari, din care 73 milioane de dolari doar pentru anul 1960. La 4 mai, Rusk va face cunoscut un răspuns favorabil în acest sens și a doua zi se va afla că vicepreședintele Johnson (33) se va duce el însuși la Saigon, în cadrul unui amplu turneu sud-est asiatic (34), destinat în principal să-i convingă pe aliații Statelor Unite din această regiune că preconizata neutralizare a Laosului nu semnifica în nici un fel că ei își propuneau să-i abandoneze.

Viitorul președinte se pronunță categoric. El nu va ezita să-l aprecieze pe Diem drept *Churchillul deceniului, care a trebuit să lupte pe plaje și pe străzi contra tiraniei*[43]. Chiang Kai-shek va fi gratulat, câteva zile mai târziu, cu aceeași generozitate.

Înainte de a părăsi Saigonul, vicepreședintele va semna cu Diem un comunicat afirmând că *independența și integritatea teritorială a Vietnamului sunt încălcate brutal și sistematic de către agenții comuniști și forțele din Nord.*

Astfel, prinde contur teza, care va deveni curând leit-motivul propagandei americane, după care statul suveran și pașnic al Vietnamului de Sud a fost obiectul unei agresiuni din partea altui stat, a celuia din Nord. Această teză este, totuși, de nesusținut *de jure :* acordurile de la Geneva prevedeau că linia de demarcație de pe paralela 17 *nu trebuia în nici un fel să fie interpretată ca reprezentând o linie politică sau teritorială,* interzicând orice intrare de trupe străine sau de material militar străin și prevedea, în caz de violare a armistițiului, să se facă apel în exclusivitate la Comisia

38. Nguyen KIEN, *op. cit.*, p. 203.
39. Bernard FALL, *op. cit.*, p. 404.
40. CHAFFARD, *op. cit.*, p. 176.
41. „Bulletin du Viêt-nam", nr. 56 din 20 iulie 1965.
42. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 485.
43. WATT, *op. cit.*, p. 353.
44. *Documentation française. Notes et études documentaires*, nr. 1901 din 30 iulie 1954, p. 3 și 4.
45. *U.S.A.-Documents*, nr. 2166 din 3 martie 1965.
46. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 489.
47. WATT, *op. cit.*, p. 359.
48. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 493.
49. *Ibid.*, p. 496.
50. *Ibid.*, p. 494.

(1) John F. Kennedy a obținut 34 227 096 voturi (303 electori), iar Richard M. Nixon 34 108 546 voturi (219 electori) *(n. tr.)*.

(2) Joseph Patrick Kennedy (1888—1969). Om de afaceri și diplomat american *(n. tr.)*.

(3) Într-adevăr, Statele Unite au procedat la o reducere substanțială a forțelor aeriene concomitent cu dezvoltarea producției de rachete. Potrivit Institutului Internațional de Studii Strategice din Londra, în 1986, situația se prezenta astfel : 189 de avioane cu rază lungă de acțiune (din care 99 — B-52 G, cu rază de acțiune de 12 000 km și 90 — B-52 H cu rază de acțiune de 16 000 km) ; 55 de avioane cu rază medie de acțiune (de tipul FB-111 A) cu rază de acțiune de 4 700 km ; 246 avioane de asalt cu baza la sol (din care 96 de tipul F-4 E cu rază de acțiune de 2 200 km și 150 de tipul F-111 E/F cu rază de acțiune de 4 700 km) și 68 avioane de asalt pe portavioane (din care 20 de tipul A-6 E cu rază de acțiune de 3 200 km și 48 de tipul A-7E/F/A-18 cu rază de acțiune de 2 800 km) *(n. tr.)*.

(4) Potrivit datelor oferite de Institutul Internațional de Studii Strategice din Londra, Statele Unite desfășuraseră în 1986 1 010 ICBM (Intercontinental Ballistic Missile) (din care, 10 de tipul *Titan 2*, cu rază de acțiune de 15 000 km, capabile să transporte fiecare o încărcătură de 9 megatone ; 450 de tipul *Minuteman 2*, cu rază de acțiune de 11 000 km, capabile să transporte fiecare o încărcătură de 1—2 megatone ; 550 de tipul *Minuteman 3*, cu o rază de acțiune de 13 000 km, capabile să transporte fiecare trei încărcături a 170 kilotone) și 656 SLBM (Submarine-Launched Ballistic Missile) (din care 272 de tipul *Poseidon C3* cu rază de acțiune de 4 600 km, capabile fiecare să transporte 10 încărcături a 50 kilotone ; 384 de tip *Trident C4* cu rază de acțiune de 7 400 km, capabile să transporte fiecare opt încărcături a 100 de kilotone) *(n. tr.)*.

Bibliografie și note

1. John KENNEDY, *Stratégie de la paix*, Paris, Calmann-Lévy, 1961, p. 47.
2. *U.S.A.*, documente, 31 ianuarie 1961.
3. „Nouvele revue internationale", ianuarie 1961.
4. D.C. WATT, *Survey of International Affairs*, 1961, Londra, Oxford University Press, 1965, p. 350.
5. „Le Monde" din 31 mai 1962.
6. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 191.
7. *Ibid.*, p. 192.
8. GRIGNON-DUMOULIN, *op. cit.*, p. 242.
9. Theodore SORENSEN, *Kennedy*, Paris, Gallimard, 1966, p. 245.
10. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 246.
11. *Ibid.*, p. 251.
12. WISE și ROSE, *op. cit.*, p. 73.
13. SORENSEN, *op. cit.*, p. 257.
14. *Keesing's*, 18151 A.
15. Telegramă TASS din 14 februarie 1961.
16. *Année politique*, 1962, p. 514.
17. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 520.
18. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 302.
19. *Keesing's*, 18561 A.
20. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 296.
21. *Ibid.*, p. 309.
22. *Documentation française. Notes et études documentaires*, nr. 1901 din 30 iulie 1952, p. 4.
23. *Ibid.*, nr. 1909 din 18 august 1954, p. 4.
24. *Ibid.*, nr. 1909, p. 5.
25. Citat de C.L. SULZBERGER în „New York Times" din 3 iunie 1964.
26. ELY, *op. cit.*, p. 241.
27. EISENHOWER, *op. cit.*, p. 430.
28. Nguyen KIEN, *Le Sud Viêt-nam depuis Dien Bien Phu*, Paris, Maspero, 1963, p. 64.
29. *Keesing's*, 14949 A.
30. Ngyuen KIEN, *op. cit.*, p. 68.
31. *Ibid.*, p. 111.
32. *Ibid.*, p. 104.
33. *Ibid.*, p. 105.
34. Georges CHAFFARD, *Indochine, dix ans d'indépendance*, Paris, Calmann-Lévy, 1964, p. 95.
35. *Ibid.*, p. 98.
36. *Ibid.*, p. 144.
37. „Le Monde" din 16 decembrie 1954.

Kennedy va trece în revistă problemele cu consilierii săi. El va respinge singura idee rezonabilă, aceea a subsecretarului de stat, Chester Bowles, care voia să creeze o centură de state neutre, după modelul adoptat pentru Laos, sub garanția U.R.S.S., Chinei, Japoniei, Indiei și a țărilor membre ale S.E.A.T.O. Va expedia la Saigon pe consilierul său militar, generalul Maxwell Taylor (35), însoțit de Walt Rostow, pentru a hotărî forma pe care ar putea-o îmbrăca „marele efort" cerut de către Johnson la reîntoarcerea sa din călătoria în Asia.

Raportul pe care aceștia îl vor prezenta câteva săptămâni mai târziu pune în mod deliberat accentul pe aspectele militare. Se va solicita o intervenție limitată a trupelor americane, apreciind, totodată, că dacă infiltrarea elementelor venite din Nord va continua, războiul acesta nu va putea fi limitat [48]. Taylor și Rostow nu vor ezita să preconizeze în acest caz o politică de represalii contra Nordului.

Kennedy va sta în cumpănă un timp, pe urmă, la finele lui decembrie 1961 va lua decizia, ridicând la 15 000 numărul militarilor americani din Vietnam. Această măsură părea să asigure pe moment un bun moral trupelor guvernamentale și președintele se vedea îndreptățit să afirme, la începutul lui ianuarie 1962, că *vârful agresiunii s-a tocit* [49]. În nici un domeniu nu s-a înșelat mai mult. Eroarea sa era cu atât mai de neiertat, cu cât tocmai repetase că *războiul din Vietnam nu putea fi câștigat decât dacă el rămânea războiul vietnamezilor. Dacă nu* — adăugase el — *dacă va deveni războiul omului alb, îl vom pierde așa cum francezii l-au pierdut în trecut* [48].

Totul ne face să gândim că Schlesinger are dreptate atunci când explică, în mare parte, această decizie fatală prin climatul creat de criza Berlinului, pe care construcția „Zidului" tocmai o adusese la paroxism, prin reluarea experiențelor nucleare sovietice și prin convingerea lui Kennedy că o *cedare americană în Asia ar risca să perturbe echilibrul forțelor în lume* [50].

internațională de control creată de Conferința de la Geneva sau, dacă aceasta nu ajungea la un consens, la conferința însăși [44]. Dacă, din planul juridic, se trece în planul faptelor, este cel puțin tulburător să se constate că, în amplul raport pe care l-a publicat la 27 februarie 1965, privind *agresiunea Vietnamului de Nord împotriva Vietnamului de Sud,* Departamentul de Stat, care citează un număr de exemple de infiltrare ale nordvietnamezilor în Sud, nu prezintă nici unul ca intervenind înainte de vara anului 1961, perioadă posterioară publicării comunicatului Johnson-Diem ce constata violarea integrității teritoriale a Vietnamului de Sud de către *forțele Nordului.* Asupra identității a cel puțin *1 800 de oameni și a altora probabil 2 700,* care ar fi trecut în Sud din 1959 până în 1960, și a celor *cel puțin 3 700* de persoane care i-ar fi urmat în 1961, nu se face nici un fel de precizare [45]. Abia în iunie 1962 membrii indian și canadian ai Comisiei internaționale de control au admis că existau *dovezi suficiente pentru a stabili, dincolo de îndoielile rezonabile* [45], că Hanoiul trimisese oameni și arme în Sud, ceea ce, de altfel, guvernul din Nord se încăpățâna să nege contra evidenței.

La întoarcerea sa la Washington, Johnson va cere *să se facă urgent un mare efort pentru a ajuta aceste țări să se apere* [46]. Informațiile sale erau atât de pesimiste încât Kennedy, în disprețul total al acordurilor de la Geneva, va hotărî să trimită armatei diemiste în afară de material militar din abundență și instructori americani, chiar și consilieri militari însărcinați să supravegheze operațiunile. Puțin mai târziu, în ciuda ostilității populației, se va relua constituirea satelor fortificate, abandonate un timp, pentru a încerca să se creeze veritabile „orașe agricole".

În septembrie 1961, situația s-a agravat și mai mult. *Este vorba* — va declara Diem la 2 octombrie — *de un adevărat război dus de un inamic care urmărește o decizie strategică în Asia de Sud-Est, executând ordinele Kominternului* [47].

(5) David Dean Rusk (n. 1919). Om de stat american. Președintele Fundației Rockefeller (1952—1960). Secretar de Stat al Statelor Unite (1961—1969) în timpul administrațiilor Kennedy și Johnson *(n. tr.)*.

(6) Dean G. Acheson (1893—1971). Vezi vol. 3, p. 39, nota 5 *(n. tr.)*.

(7) Walt Whitman Rostow (n. 1916). Economist american. În lucrarea sa *The Stages of Economic Growth* distinge cinci stadii de dezvoltare în orice societate aflată pe calea industrializării. Adjunct al Asistentului Special al Președintelui Consiliului Securității Naționale (ianuarie-noiembrie 1961). Președinte al Consiliului de Planificare Politică al Departamentului de Stat (1961—1966). Asistent special al Casei Albe (1966—1969) *(n. tr.)*.

(8) Jânio da Silva Quadros a ocupat funcția de președinte al Braziliei între 31 ianuarie și 25 august 1931 *(n. tr.)*.

(9) La 3 ianuarie 1961, a fost dată publicității declarația președintelui S.U.A., Dwight Eisenhower, cu privire la ruperea relațiilor diplomatice și consulare cu Republica Cuba ; actul era explicat ca o contramăsură la cererea guvernului Cubei ca S.U.A. să-și reducă personalul ambasadei sale de la Havana la 11 persoane (până la această dată la Ambasada S.U.A. din Havana erau acreditate 300 de persoane cu pașapoarte diplomatice). Departamentul de Stat al S.U.A. a declarat că ruperea relațiilor diplomatice cu Cuba „nu va influența deloc situația bazei din Guantanamo și că S.U.A. intenționează să mențină această bază" *(n. tr.)*.

(10) Chester Bliss Bowles (1901—1986). Diplomat și om de stat american. Guvernator al statului Connecticut (1949—1951). Ambasador în India și Nepal (1951—1953) și în India (1963—1969). Autor al unor cărți de referință în domeniul politicii externe *(n. tr.)*.

(11) A fost președinte al Comitetului senatorial pentru relații externe (1959—1965) *(n. tr.)*.

(12) Adlai Ewing Stevenson (1900—1965). Om politic și diplomat american. Guvernator de Illinois (1949—1952). Candidat al Partidului Democrat pentru alegerile prezidențiale în 1952 și 1958. În anii 1961—1965 a îndeplinit funcția de ambasador al S.U.A. la Națiunile Unite *(n. tr.)*.

(13) Raul Roa Garcia. Vezi prezentul volum, p. 161, nota 77 *(n. tr.)*.

(14) Antoine Gizenga. Vezi prezentul volum, p. 159, nota 55 *(n. tr.)*.

(15) Declarația guvernului sovietic a fost dată publicității la 14 februarie 1961 *(n. tr.)*.

(16) Cyrille Adoula (1921—1978). Om politic și om de stat zairez. Prim-ministru (3/14 august 1961 — 30 iunie 1964). În iunie

1964, se va retrage din această funcție și se va dedica activității diplomatice (ambasador în Belgia, Luxemburg, pe lângă C.E.E. și în Statele Unite) *(n. tr.)*.

(17) Știrea dispariției în Africa a avionului transportându-l pe Dag Hammarskjoeld, secretarul general al O.N.U., a parvenit la 18 septembrie 1961. La 17 septembrie, el părăsise Leopoldville, urmând să-l întâlnească pe Moises Chombe, șeful regimului katanghez. Condițiile accidentului continuă să rămână misterioase. De mai mult de un an, sovieticii cereau înlocuirea sa printr-un triumvirat compus dintr-un reprezentant al țărilor occidentale, unul al țărilor socialiste și unul al statelor afroasiatice *(n. tr.)*.

(18)U Thant a îndeplinit funcția de secretar general al O.N.U. în perioada 1961—1972 *(n. tr.)*.

(19) Edmund Asbury Gullion (n. 1913). Diplomat american. A ocupat mai multe posturi diplomatice (Franța, Grecia, Marea Britanie, Algeria, Finlanda, Danemarca, Vietnam). Ambasador în Congo (Leopoldville) (1961—1964) *(n. tr.)*.

(20) George C. McGhee (n. 1912). Înalt funcționar guvernamental american. În perioada la care se face referire a fost consultant al Consiliului Securității Naționale (din 1958), consilier la Departamentul de Stat și președinte al Comitetului de Planificare Politică (ianuarie-noiembrie 1961). În anii 1961—1963, a fost subsecretar de stat pentru afacerile politice *(n. tr.)*.

(21) Conferința internațională cu privire la Laos a avut loc în perioada 16 mai — 31 iulie 1961, cu participarea a 16 state. Conferința a adoptat Declarația de neutralitate a Laosului, condiționată de un acord între cei trei prinți (Boum Oum, Souphanouvong și Souvanna Phouma) *(n. tr.)*.

(22) La începutul lunii iulie 1962, s-a reluat conferința de la Geneva în problema Laosului, reunind 12 delegații — 4 state neutre (Birmania, India, Cambodgea, Laos), cinci state occidentale (Statele Unite, Canada, Franța, Thailanda, Vietnamul de Sud) și trei state comuniste (Polonia, China populară, Vietnamul de Nord) — sub copreședința U.R.S.S. și a Marii Britanii. La 23 iulie, a fost semnată Declarația cu privire la neutralitatea Laosului și Protocolul la Declarație. Prin Declarație, guvernele celor 12 state, participante la Conferința de la Geneva, declarau în mod solemn că recunosc și vor respecta suveranitatea, independența, neutralitatea, unitatea și integritatea Regatului Laos. Protocolul la Declarație stabilea data și procedura retragerii din Laos a trupelor străine, a formațiilor paramilitare străine și a personalului militar străin. Protocolul interzicea aducerea în Laos de armament, muniții și materiale militare, cu excepția celor solicitate în mod expres de către guvernul laoțian pentru apărarea națională. Protocolul stabilea deopotrivă funcțiile Comisiei

internaționale de supraveghere și control a Laosului, creată pe baza acordurilor de la Geneva din 1954 și alcătuită din reprezentanții Indiei, Canadei și Poloniei. Au fost precizate, totodată, funcțiile celor doi copreședinți ai Conferinței de la Geneva pentru Laos (miniștrii de Externe ai U.R.S.S. și Marii Britanii) *(n. tr.)*.

(23) Ngo Dinh Diem (1901—1963). Om de stat vietnamez. Prim-ministru al Vietnamului de Sud (19 iunie 1954 — 26 octombrie 1955). Președinte al Vietnamului de Sud (26 octombrie 1955 — 2 noiembrie 1963). Cade victimă unei lovituri militare la 1 noiembrie 1963. Puterea este preluată de generalul Duong Van Minh (2 noiembrie 1963 — 17 august 1964), care formează un guvern provizoriu *(n. tr.)*.

(24) Vezi vol. 3, p. 154, nota (5) *(n. tr.)*.

(25) Jean Saintenay (1907—1978). Om politic francez. Comisar al Republicii pentru Tonkin și Annamul de Nord (1945—1947). A semnat cu Ho Și Min, la 6 martie 1946, un acord care recunoaște existența Republicii Vietnam. A fost apoi delegat general al Franței în Vietnamul de Nord, după Conferința de la Geneva (1954) *(n. tr.)*.

(26) Paul Ely (1897—1975). General francez. Reprezentant al Franței în grupul permanent al NATO (1949); șeful statului major general al forțelor armate (1953), comandant șef și înalt comisar în Indochina (1954).

(27) Edgar Faure. Vezi vol. 3, p. 261, nota (7) *(n. tr.)*.

(28) Christian Paul Pineau. Vezi vol. 3, p. 261, nota (21) *(n. tr.)*.

(29) Între 26 octombrie 1955 — 1 noiembrie 1963, președintele deține și funcția de prim-ministru *(n. tr.)*.

(30) Pham Van Dong (n. 1906). Om politic și de stat vietnamez. Prim-ministru al R.D. Vietnam (1955—1976); prim-ministru al Republicii Socialiste Vietnam (1976—1987). În anii 1949—1955 — viceprim-ministru al R.D. Vietnam; în 1954—1961 — ministru de Externe *(n. tr.)*.

(31) Vo-Nguyen-Giap. Vezi vol. 2, p. 192, nota 1 *(n. tr.)*.

(32) Le Duan (1907—1986). Om politic vietnamez. Secretar general al C.C. al P.C. din Vietnam (din 1976; în anii 1960—1976 — prim-secretar al C.C. al Partidului celor ce Muncesc din Vietnam) *(n. tr.)*.

(33) Lyndon Baines Johnson (1908—1973) a ocupat demnitatea de vicepreședinte al S.U.A. în anii 1961—1963, accedând la președinție ca urmare a asasinării lui John Fitzgerald Kennedy. A fost reales în 1964. *(n. tr.)*.

(34) Turneul vicepreședintelui S.U.A. s-a desfășurat între 10—18 mai 1961 și a inclus Saigonul, Manila, Taipei și Bangkok *(n. tr.)*.

(35) Maxwell Davenport Taylor (1901—1986). General american. În anii 1961—1962 a fost consilier militar al președintelui J.F. Kennedy, iar în anii 1962—1964 a fost președintele Comitetului mixt al șefilor de stat-major. În anii 1964—1965, a fost ambasador al S.U.A. la Saigon. După terminarea mandatului ca ambasador, a fost consultant militar special (1965—1969) al președintelui Lyndon B. Johnson. În fine, în anii 1966—1969, a fost președintele Institutului de Analiză Militară *(n. tr.)*.

18.

ZIDUL

Pacea nu se poate cumpăra în nici un fel, pentru că cel care a vândut-o nu mai este în măsură să o mai facă încă o dată.

MONTESQUIEU (1)
(Măreția și decadența romanilor)

Dintru început, Kennedy a beneficiat de prejudecata favorabilă a Moscovei, unde nu se uita afirmația sa că, în locul lui Eisenhower, ar fi formulat scuze pentru afacerea U-2. Hrușciov nu va întârzia să-l felicite pentru alegerea sa, exprimând urarea ca pe timpul mandatului acestuia *relațiile între cele două țări să revină la situația în care se găseau ele în epoca lui Franklin Roosevelt* [1]. Noul președinte nu va rămâne mai prejos. În primul dintre discursurile sale — de o elegantă fermitate — care îi vor jalona mandatul și îi vor da stilul, el va cere, la 20 ianuarie 1961, să se ia în considerare *un nou început, amintindu-ne, și unii și alții, că politețea nu este un semn de slăbiciune și că sinceritatea trebuie*

întotdeauna să-și dovedească autenticitatea. Să nu negociem niciodată din frică, dar să nu ne fie frică niciodată să negociem [2].

Peste noapte, Kremlinul va pune capăt violentei campanii pe care o declanșase după eșecul întâlnirii la nivel înalt. Americanii vor înceta ca prin minune să mai fie niște degenerați, ațâțători la război și colonialiști mânați de whisky, aur și gustul sângelui la cele mai ingrozitoare nelegiuiri. În „Krokodil" (2) nu va mai fi nici urmă de caricaturile în care moartea făcea casă bună cu militarii yankei cu figuri patibulare și cu buzunarele burdușite de bombe atomice. Hrușciov va anunța, una după alta, retragerea plângerii sale la O.N.U. în legătură cu avionul spion și restituirea celor doi supraviețuitori ai avionului doborât la 1 iulie precedent deasupra Mării Barents.

În discursul său din 6 ianuarie 1961, el își va reînnoi, totuși, amenințările împotriva Berlinului, afirmând că dacă imperialiștii *refuzau să țină seama de situația reală*, U.R.S.S. *va lua măsuri ferme și va semna un tratat de pace cu R.D.G.* [3]. În esență : înțelegeți-vă cu noi pe bazele pe care vi le propunem că, dacă nu, vom ști prea bine cum să vă constrângem s-o faceți.

Tocmai în acest spirit, el va face cunoscut ambasadorului Statelor Unite la Moscova că i-ar face plăcere să-l întâlnească pe Kennedy cât mai curând posibil, fără a ascunde însă faptul că înțelege să-i vorbească mai ales despre Berlin. La mijlocul lui februarie 1961, președintele îi va comunica un acord de principiu.

Aventura de la Golful Porcilor părea să înmormânteze proiectul. Comportamentul lui Kennedy în această împrejurare l-a făcut pe Hrușciov să rămână în primul rând cu impresia că avea a face cu un partener novice și fricos... și că, în mod hotărât, viitorul era de partea lui. Îi va scrie deci, la 12 mai 1961, pentru a-i spune că propunerea rămâne în continuare valabilă și întrevederea va fi fixată pentru 3 iunie 1961 la Viena.

La ducere, J.F.K. se va opri la Paris (3) pentru a-l întâlni pe De Gaulle, a cărui personalitate îl fascina. Capitala, totdeauna gata să se entuziasmeze la vederea capetelor încoronate și vedetelor de cinema, va face o primire triumfală perechii prezidențiale, a cărei tinerețe și vioiciune păreau să promită un nou început Statelor Unite și Occidentului. Întâlnirea cu șeful statului, ale cărui prejudecăți față de americani erau totuși notorii, va fi încununată de un succes de neignorat. Cei doi interlocutori se vor întrece în manifestări de curtoazie și conversația lui Jackie Kennedy, născută Jacqueline Bouvier (4), susținută într-o franceză ireproșabilă, va permite generalului să spună încântat oaspetelui său că puține franțuzoaice cunosc atât de bine ca ea istoria Franței.

Discuția a fost foarte francă, fiecare intrând în fondul problemelor. De Gaulle se va declara convins că Hrușciov nu va mișca la Berlin, dacă va fi făcut să înțeleagă clar că orice inițiativă unilaterală implica riscul unui război generalizat. El va cere să se pregătească un nou pod aerian : dacă un avion va fi doborât, situația va fi clară. Un pic mai târziu, el îl va preveni pe Kennedy că, odată trecută criza Berlinului, va retrage Franța din N.A.T.O. — în ochii săi o organizație perimată (5) —, rămânând totuși în cadrul Alianței atlantice. În ceea ce îl privește, el gândea că Statele Unite nu vor recurge la armele nucleare decât dacă propriul lor teritoriu va fi amenințat și că deci important pentru Franța este să se poată apăra de una singură. Asigurările președintelui nu îl vor face să-și schimbe părerea. În ciuda acestui dezacord și al altora privind intrarea eventuală a Angliei în Piața Comună și în legătură cu șansele Americii în Vietnam, cei doi se vor despărți încântați unul de celălalt. *Niciodată* — scria Schlesinger — *destinele comune ale celor două națiuni n-au fost atât de apropiate* [4]. Toți cei care vor vizita Palatul Elysée în zilele următoare pot să o confirme. Generalul, care se aștepta, poate, să întâlnească un puști — J.F.K. părea mult mai tânăr decât

cei 44 de ani ai săi — a recunoscut rapid în el stofa unui șef politic de primă mărime. Cele câteva cuvinte spuse ambasadorului Angliei, a doua zi după tragedia de la Dallas (6), rezumă, fără indoială, gândirea sa : *De fapt, era un european*[5]. În gura sa, nu putea fi un mai mare compliment.

La Viena, nu se va pierde timpul cu felicitări inutile. Dorim pacea, va spune în esență Hrușciov, dar America trebuie să înțeleagă că sistemul comunist și-a cucerit dreptul de a crește și de a se dezvolta. Se va lansa apoi în prezentarea rațiunilor științifice care îl făceau să creadă în triumful său ineluctabil. Kennedy va răspunde exprimând concepția americană privind libera alegere a popoarelor. Oricum, va spune Hrușciov, U.R.S.S. nu își va impune niciodată ideile sale prin război. *Ambiția mea* — va replica președintele — *este de a asigura pacea : cel mai mare pericol rezidă într-o eroare de calcul dacă una din cele două puteri își face o idee falsă privind interesele și politica celeilalte puteri.*

Rusul se va zbârli : *Vreți, adică, să spuneți că sistemul comunist ar trebui să existe doar în țările comuniste și că dezvoltarea sa în alte părți ar fi considerată de către Statele Unite drept un act ostil ? Ați vrea ca U.R.S.S. să fie cuminte ca un școlar, dar nu există imunizare contra ideilor. Ea își va apăra interesele vitale chiar dacă Statele Unite vor vedea în aceasta o eroare de calcul*[6].

Kennedy va explica că prin această expresie înțelege dificultatea de a prevedea intențiile celorlalți și, evocând Golful Porcilor, va declara că el însuși s-a înșelat în calculul său. Ceea ce trebuie făcut este să se reducă marja de incertitudine. De acord, va spune Hrușciov, adoptați politica sovietică de neamestec. Ce înseamnă atunci, va insista Kennedy, sprijinul promis războaielor naționale de eliberare în discursul dumneavoastră din 6 ianuarie ? ! Hrușciov va repeta că este o *datorie sacră*. Președintele îl va pune în gardă față de orice modificare a echilibrului de forțe. Convorbirea se va pierde atunci

în meandrele unei controverse privind măsura adevăratei democrații a alegerilor în Polonia și în Statele Unite.

Impasul trebuia depășit. La propunerea lui Kennedy se va vorbi de Laos, asupra căruia cei doi erau deja practic de acord, ceea ce va furniza, în comunicatul privind întâlnirea lor, singurul pasaj ceva mai pozitiv. Apoi vor aborda problema încetării experiențelor nucleare, în privința cărora președintele spera în mod serios să poată încheia un tratat de natură să destindă atmosfera internațională. Dar Hrușciov se va arăta refractar. La 21 martie, totuși, delegațiile americană și britanică la conferința pentru dezarmare făcuseră concesii punctului de vedere sovietic, propunând un control mai puțin riguros și extinderea la trei ani a moratoriului privind experiențele nedetectabile și, ca atare, excluse din sfera de aplicare a tratatului. Dar delegatul rus, Țarapkin (7), răspunsese formulând o nouă exigență : înlocuirea conducerii unice a organismului de control, pe care Kremlinul o acceptase în prealabil, printr-o *troikă* (un occidental, un neutru, un comunist), după modelul pe care îl sugera pentru un secretariat general al O.N.U.

La Viena, Hrușciov reiterează această exigență, afirmând că experiența din Congo îl învățase că nu există un adevărat neutru. Va refuza să autorizeze mai mult de trei inspecții pe an — occidentalii cereau cel puțin 12 — afirmând că a accepta mai multe ar însemna să vină în întâmpinarea dorințelor de spionaj ale Pentagonului, care se manifestaseră deja o dată cu faimosul plan al „cerurilor deschise" al lui Eisenhower. Kennedy se va strădui în zadar să-i demonstreze că o „troikă" ar fi în mod automat penalizată prin veto. Hrușciov îi va răspunde că există un mijloc simplu de a se înțelege : dezarmarea generală, iar un tratat privind doar interzicerea experiențelor nucleare ar fi de mică importanță. Se vor învârti în cerc până în momentul în care, în cele din urmă, se va ajunge la problema principală : aceea a Berlinului.

Rusul va afirma că situaţia a devenit intolerabilă şi că, cu acordul sau fără acordul Statelor Unite, este hotărâtă semneze un tratat cu R.D.G. înainte de sfârşitul anului. Americanul va răspunde că ţara sa are un interes vital la Berlin şi că, dacă s-ar lăsa exclusă, angajamentele sale ar fi considerate de acum înainte drept documente lipsite de orice valoare. În replică, Hruşciov va afirma că numai militariştii germani şi aţâţătorii la război au interes să împiedice rezolvarea acestei probleme. Dacă Statele Unite vor să se bată pentru Berlin, el n-are ce face. Dar că nebunii care caută războiul nu merită altceva decât cămaşa de forţă.

În cursul dejunului, care va urma acestui schimb de replici vii, cei doi, Hruşciov şi Kennedy, se vor strădui să glumească. Dar tonul va rămâne grav. Întrucât Kennedy îl va cita pe liderul sindicalist Walter Reuther, care se luase la harţă cu Hruşciov în cursul vizitei acestuia la San Francisco, în 1959, şeful Partidului Comunist sovietic va declara fără să schiţeze un zâmbet : *Da, l-am văzut. Am spânzurat tipi ca el în U.R.S.S. în 1917* [7]. Va spune, de asemenea, că reflectând a ajuns la concluzia că ar fi mai bine să se renunţe la proiectul pe care i l-a expus în ajun J.F.K. şi că el nu a abandonat pentru moment ideea unei expediţii comune sovieto-americane spre Lună. Singura notă pozitivă : nu va relua primul experienţele nucleare. Va uita această promisiune în mai puţin de trei luni (8).

Kennedy va mai face o încercare — în cursul unui ultim tête-à-tête, a cărui iniţiativă a avut-o — de a-l determina pe Hruşciov să renunţe la hotărârea de a acţiona la Berlin. Timp pierdut. *Vreau pacea,* îi va spune Hruşciov, *dar dacă doriţi războiul, treaba voastră. Hotărârea noastră de a semna în decembrie este irevocabilă* [7]. *Va fi o iarnă foarte rece* [7], îi va spune J.F.K. luându-şi rămas bun.

Opinia publică mondială va putea măsura foarte repede gravitatea situaţiei. Moscova va da publicităţii (9) cele două aide-memoire-uri remise la Viena de către

șeful guvernului sovietic președintelui Statelor Unite ; primul, referitor la experiențele nucleare, neaducând nimic nou, dar, cel de-al doilea, relansând public revendicările sovietice privind Berlinul. *Dacă Statele Unite nu dovedesc că înțeleg necesitatea de a semna un tratat de pace, vom regreta acest fapt, căci vom fi nevoiți să semnăm tratatul de pace — deoarece ar fi imposibil și periculos să-l mai amânăm — nu cu toate statele, ci doar cu acelea care vor să-l semneze* [8]. Spre deosebire totuși de ceea ce îi spusese Hrușciov lui Kennedy, nota nu fixa nici o dată limită.

Hrușciov va reveni asupra acestui subiect în fața unei noi promoții de ofițeri, absolvenți ai academiilor militare, cărora le va anunța suspendarea oricăror reduceri de efective și sporirea cu o treime a bugetului militar. *Voi, tovarăși, sunteți militari și înțelegeți perfect ce înseamnă neluarea în considerare a condițiilor unui tratat de pace și încercarea de violare a suveranității Republicii Democrate Germane. Mulți dintre voi, potrivit Tratatului de la Varșovia, vor merge să servească în trupele care se află pe teritoriul Republicii Democrate Germane ; vă va reveni, deci, misiunea de a da riposta forțelor agresive în cazul în care acestea ar voi să facă să eșueze, pe calea armelor, o reglementare pașnică* [9].

La data de 12 iunie Gromîko va spune ambasadorului Germaniei, Hans Kroll, că în ziua semnării tratatului de pace trupe sovietice vor fi masate pe linia de demarcație. *Vom vedea atunci,* va adăuga el, *dacă puterile occidentale vor face război* [10] !

În ziua de 17, Statele Unite vor răspunde, și aliații lor o dată cu ele, *că nu este nici un motiv pentru existența unei crize la Berlin. Dacă apare o criză, aceasta se datorează faptului că U.R.S.S. încearcă să lezeze drepturile fundamentale ale celorlalți* [11].

La 25 iunie 1961, Kennedy se va adresa concetățenilor săi prin intermediul radioului și televiziunii : *Dacă războiul izbucnește*, va spune el, *acesta va începe la Moscova*

și nu la Berlin... Doar guvernul sovietic poate transforma frontiera Berlinului într-un pretext de război. Pentru a face față situației, el va cere Congresului să aprobe o întreagă serie de măsuri : votarea unui credit suplimentar de 3247 milioane de dolari pentru forțele armate, ridicarea plafonului efectivelor, dublarea, apoi triplarea, numărului de recruți, mobilizarea rezerviștilor, repunerea în stare de funcțiune a avioanelor și a navelor aflate în conservare.

Afirmând că libertatea Berlinului *nu este negociabilă*, el se va declara totuși *doritor să ia în considerare orice aranjament sau tratat privind Germania, compatibil cu menținerea păcii și a libertății și cu interesele legitime ale securității tuturor națiunilor.*

De trei ori, în cursul vieții mele, va continua el, *țara noastră și Europa au fost implicate în mari războaie. În fiecare din aceste cazuri, au fost făcute serioase erori de judecată, atât de o parte, cât și de cealaltă parte, în legătură cu intențiile adversarului, erori ce au provocat mari dezastre. Acum, în epoca termonucleară, orice falsă interpretare făcută de către una din părți în legătură cu intențiile celeilalte ar putea să provoace, în câteva ore, distrugeri mai mari decât pustiirile aduse de toate războaiele cunoscute de istorie* [11].

Această luare de poziție a fost rezultatul unor discuții îndelungate în cursul cărora s-au înfruntat, o dată în plus, partizanii forței și cei ai concilierii. În fruntea primilor se afla Dean Acheson (10), pe care Kennedy, urmând metoda sa obișnuită, l-a plasat în fruntea unei grupări operative — numită la vremea aceea „task force", după modelul grupărilor tactice ale marinei americane în războiul din Pacific — special însărcinată cu problema Berlinului.

Pentru fostul secretar de stat al lui Truman, rușii nu căutau să rezolve o problemă, ci să-i facă pe occidentali să cedeze. Orice veleitate de negociere va fi interpretată la Kremlin ca o dovadă de neliniște sau de slăbiciune. Va trebui deci să se treacă rapid la sporirea forțelor

americane, atât nucleare, cât și clasice, să se organizeze un pod aerian dacă Hrușciov semna tratatul său de pace și, dacă nu ar fi existat putința de a menține acest pod, să se procedeze la înaintarea unei divizii pe autostradă pentru a convinge Moscova de hotărârea Aliaților. Rusk (11) și McNamara (12) înclinau în același sens, ca și, după cum s-a văzut, de Gaulle. Ambasadorul la Moscova, Llewelyn Thompson (13), și predecesorii săi, Averell Harriman (14) și Charles Bohlen (15), liderul majorității din Senat, Mike Mansfield, și președintele Comisiei pentru Afaceri Externe, senatorul Fulbright, vor cere, la fel ca și englezii, să se dea prioritate, orice ar fi, acțiunii diplomatice.

Ceea ce îl va determina în cele din urmă pe Kennedy să opteze pentru un limbaj ferm — susținut prin măsuri militare limitate, și lăsând deschisă poarta pentru negocieri, mai curând decât pentru decretarea stării de urgență preconizată de către Acheson, cu sprijinul vicepreședintelui Johnson — a fost convingerea sa că rușii ar putea să ia amenințarea atomică drept un bluff. Dacă aceștia vor replica pe același ton, situația va deveni în curând fără ieșire. Dar președintele nu era de altminteri sigur de sine și se temea că Hrușciov, așa cum i-a declarat unui redactor de la „New York Post", să nu cumva să vrea să-l vâre în rahat, caz în care totul ar fi compromis.

Hrușciov, care îl va primi a doua zi la Soci, stațiune la Marea Neagră, pe fostul înalt comisar american la Bonn, John McCloy (16), venit să abordeze problemele dezarmării, îi va spune acestuia că președintele Kennedy a lansat un ultimatum și că dacă va fi război va fi ultimul președinte al Statelor Unite.

Premierul italian, Fanfani (17), vizibil impresionat, îi va repeta la 1 august 1961 toate argumentele sale, fără să dea înapoi nici cu un deget. Pe data de 7 august 1961 el va menționa posibilitatea rechemării rezerviștilor, drept răspuns la *măsurile de mobilizare* luate în Statele

Unite, *care amenință să declanșeze un război.* Afirmând că *interdicția accesului în Berlinul de Vest și blocada Berlinului de Vest sunt în afară de orice discuție, el va declara că,* dacă renunța la semnarea tratatului său, occidentalii ar fi văzut în aceasta *o breșă strategică* și ar fi lărgit imediat amploarea cererilor lor, *pentru a ajunge la abolirea sistemului socialist în întregul lagăr. Iată de ce,* va spune el, *problema tratatului de pace nu poate fi amânată.* Va cere, totuși, *să se așeze la masa tratativelor, să nu se creeze o isterie războinică, să se limpezească atmosfera, să se facă apel la rațiune și nu la puterea armelor nucleare* [13].

În același timp, Rusk se afla la Paris, unde va încerca să pună la punct cu colegii săi occidentali o propunere de negociere cu sovieticii. Englezii împing lucrurile spre extremă ; germanii, care se află în fața alegerilor generale din 17 septembrie, vor fi în acest caz mai puțin ostili decât ar fi putut să facă să se creadă rigiditatea obișnuită a lui Adenauer. De Gaulle însă era convins că deschiderea de negocieri nu putea să ducă, pe termen lung, decât la abandon și-i va scrie în acest sens lui Kennedy, blocând astfel orice inițiativă occidentală.

Criza părea deci iminentă. Dar ea nu va lua forma așteptată. La 13 august 1961 la orele 0,30, *Vopos* — polițiștii est-germani — vor instala cai de frizã cu sârmă ghimpată de-a lungul celor 43 de km ai liniei care separă cele două părți ale Berlinului (18). La ora 1 dimineața, agenția de presă a R.D.G. va anunța că frontiera va rămâne închisă până la semnarea tratatului de pace. Curând se va afla că mareșalul Konev (19), care cucerise capitala, în urmă cu 16 ani, în numele lui Stalin, a reluat comanda forțelor sovietice staționate în Germania.

Motivele care au împins Kremlinul să acționeze sunt evidente. Agravarea tensiunii internaționale, teama în legătură cu semnarea de către Moscova a unei păci separate cu R.D.G., au precipitat, de-a lungul ultimelor săptămâni, exodul est-germanilor spre sectoarele occidentale. Cifra trecerilor s-a ridicat la 15 000 în perioada

1—10 august 1961. Doar în ziua de 12 august, în ajunul blocării liniei de demarcație, au putut fi numărați mai mult de 4 000 de refugiați. Printre aceștia, un mare număr de cadre tehnice, de medici, de studenți, de muncitori calificați. Dacă această hemoragie ar fi continuat, s-ar fi sfârșit cu toate planurile cincinale ale lui Walter Ulbricht. *Omul este cel mai prețios capital,* a spus cândva Stalin. Germania de Răsărit este pe cale să piardă acest capital.

În mai multe rânduri, în trecut, se evocase posibilitatea închiderii frontierei între cele două părți ale Berlinului. La începutul lunii august 1961, Kennedy îi vorbise despre acest lucru lui Walter Rostow, adăugând că, dacă Hrușciov lua o asemenea hotărâre, nu vedea ce s-ar putea face pentru a-l împiedica. La 30 iulie 1961, senatorul Fulbright ajunsese până la a declara în cursul unui interviu televizat : *Nu înțeleg de ce germanii din Est nu își închid frontierele, căci cred că au dreptul să procedeze așa* [41]. Cuvinte extrem de imprudente, dacă ne gândim la și le comparăm cu faimoasa declarație a lui Acheson din 1950 — potrivit căreia Coreea nu face parte din perimetrul defensiv al Statelor Unite — care contribuise cu siguranță la declanșarea războiului. Sovieticilor le vine mult prea greu să înțeleagă mecanismul democrațiilor occidentale pentru a crede cu adevărat că președintele Comisiei pentru Afaceri Externe a Senatului american poate vorbi vrute și nevrute, angajându-se doar pe sine. N-ar fi nimic surprinzător ca ei să fi văzut în cuvintele sale un fel de balon de încercare, adică o invitație la acțiune ; în acest caz lui Fulbright i-ar reveni o parte din răspunderea pentru ridicarea Zidului.

Se pare, totuși, că ei au acționat pe dibuite, păstrându-și posibilitatea unei retrageri bine puse la punct în cazul în care lucrurile ieșeau prost. Data aleasă era semnificativă : duminică 13 august, la mijlocul celui mai lung weekend al anului, cel în care ministerele sunt girate de către șefi de serviciu, iar ambasadele de către secre-

tari. Acel sfârșit de săptămână deci, în care era cel mai puțin probabil ca marile democrații, a căror rapiditate în reflexe nu este punctul lor forte, să reacționeze rapid. Ca măsură de precauție suplimentară, armele poliției populare nu sunt încărcate, iar ziarelor din Berlinul de Est le este interzis să facă aluzie la această știre. Nu vor comenta decât trei zile mai târziu, atunci când se va ști cu siguranță că Aliații nu vor mișca.

Atunci când miniștrii lor de Externe au conferit la Paris cu câteva zile mai înainte, pentru a examina toate formele posibile pe care le-ar putea lua o inițiativă sovietică, aceștia au neglijat tocmai această eventualitate și nimeni nu va îndrăzni să-și asume inițiativa de a aborda problema Zidului. La 13 august 1961, Willy Brandt (20), primarul Berlinului de Vest, își dă silința să recomande calmul concetățenilor săi care doresc să se repeadă în masă asupra porții Brandenburg ; poliția occidentală intervine pentru a răspândi manifestanții care încearcă să distrugă sârma ghimpată. Adenauer îi descurajează pe cei pătimași. Nici vivacitatea tonului protestelor Aliaților, nici hotărârea luată de Kennedy de a-l expedia la Berlin pe vicepreședintele Johnson, însoțit de Clay, omul podului aerian din 1948, simultan cu 1 500 de militari ai trupelor de întărire, nu pot ascunde că Occidentul se înclina în fața faptului împlinit (21).

După acest prim pas, devine tentant pentru sovietici să mai facă și alți pași. Ei transformă în zid adevărat de cărămidă și ciment gardul de sârmă ghimpată pe care sute de curajoși au mai reușit încă să-l treacă. La 22 august, toate punctele de trecere pentru Aliați vor fi închise, cu excepția unuia singur, unde autoritățile est-germane pretind să li se controleze documentele soldaților ; ele interzic apropierea la o distanță mai mică de 100 de metri de zid ; Kremlinul expediază la Paris, Bonn și Washington note, somând respectivele capitale să împiedice pe conducătorii vest-germani să-și folosească avioanele pentru a se deplasa la Berlin. A doua zi, ambasadorul sovietic la Bonn, Smirnov (22), declară că zboru-

rile civile, având drept destinație vechea capitală, *trebuie să fie supuse cât de curând posibil controlului* Germaniei Răsăritene, de preferință prin aterizarea pe aerodromul Schönefeld, situat în sectorul răsăritean [15].

De data aceasta, occidentalii se supără. Patru soldați americani refuză, conform instrucțiunilor, să-și prezinte documentele polițiștilor est-germani, care îi pun în stare de arest și apoi îi eliberează. Tancurile patrulează de-a lungul Zidului, în zona în care Pankowul pretindea să le fie interzis accesul. În timp ce Parisul califică nota referitoare la zborurile către Berlin drept *un element extrem de grav* [16], Casa Albă declară drept *act agresiv, pentru care guvernul sovietic va purta întreaga răspundere,* orice intervenție a guvernului sovietic sau a regimului est-german în liberul acces la Berlin [15]. La 26 august 1961, cei Trei vor răspunde Kremlinului în acest sens.

In timp ce la Berlin se semnalează noi incidente, est-germanii sfârșind, de altfel, ca întotdeauna, să cedeze în fața fermității Aliaților, Hrușciov îi va scrie, la 27 august 1961, lui Fanfani, care se pronunțase pe data de 20 august în favoarea negocierilor, afirmându-i că era el însuși pe deplin dispus pentru așa ceva. În aceeași zi, Kennedy, care îl prevenise pe Rusk cu o săptămână înainte, că era decis să negocieze începând cu 1 septembrie, cu sau fără Aliați, îi va scrie, în zadar, lui De Gaulle, dar presa americană face cunoscute absolut toate intențiile sale.

Hrușciov, ca să facă să crape buba, dă din nou o mare lovitură. La 29 august, guvernul sovietic anunță că *în fața amenințării conducătorilor Statelor Unite și ai țărilor aliate de a face apel la arme și de a declanșa un război, ca răspuns la încheierea tratatului de pace cu R.D.G.,* el a hotărât să reia experiențele nucleare (23) întrerupte din toamna anului 1958. Declarația menționa proiectele sovietice de fabricare a unei serii de bombe de 20, 30, 50 și 100 megatone [17].

La 3 septembrie, acesta va reînnoi avertismentul dat Aliaților prin care cerea interzicerea utilizării avioanelor lor de către conducătorii de la Bonn. *Vor să bage întreaga lume în sperieți înainte de a întreprinde negocieri,* va spune Kennedy secretarului de stat, pe data de 5 septembrie, *dar nu-i țin curelele destul. Nu sunt încă suficient de mulți oameni care să se înspăimânte* [18]. În aceeași zi, el va ordona reluarea experiențelor nucleare subterane, iar De Gaulle va ține o conferință de presă în cursul căreia va declara : *Față de un imperialism ambițios, orice dare înapoi are drept efect surescitarea agresorului... În acest tumult de imprecații și de somații, organizat de către sovietici, se află ceva atât de arbitrar și atât de artificial, ce te face să-l atribui ori unei dezlănțuiri premeditate de ambiții frenetice, ori rezultatului unor mari dificultăți.* Reținând cea de-a doua explicație drept cea mai *plauzibilă,* el va insista asupra *lipsurilor, înfrângerilor, eșecurilor internaționale* și, *mai presus de toate, asupra caracterului inuman și nimicitor* al regimului sovietic [19]. Pe data de 8 septembrie, Aliații vor răspunde printr-un refuz foarte sec — care va marca punctul culminant al crizei — pretențiilor Kremlinului în legătură cu controlul zborurilor cu destinația Berlin. De această dată, Hrușciov va înțelege că este timpul să coboare tonul dacă vrea să profite de disponibilitatea lui Kennedy. *Am fost metalurgist,* spusese el cu câteva săptămâni mai devreme. *Știu cum trebuie procedat pentru a răci metalul încălzit până la roșu...* [20].

Nota occidentală va rămâne timp îndelungat fără răspuns. Atunci când acesta va veni, mult mai târziu, el va fi redactat pe un ton foarte moderat și, în mod vizibil, fără o altă ambiție decât aceea de a nu lăsa ultimul cuvânt adversarului. Între timp, Hrușciov — după o încercare zadarnică de a utiliza bunele oficii italiene — îi va face cunoscut lui Spaak (24), redevenit ministru de Externe al Belgiei și care preconiza în cadrul Consiliului Atlanticului o linie de conciliere, că ar dori să-l vadă.

Fostul secretar general al N.A.T.O. (25), va sosi la Moscova pe data de 19 septembrie 1961. Gazda acestuia se va exprima pe șleau. *Am înțeles,* va spune el în esență, *că occidentalii nu vor semna tratatul de pace, contrar celor ce sperasem. Am înțeles, de asemenea, că ne era dificil să încheiem un tratat cu R.D.G., pentru că acesta ar fi antrenat recunoașterea* de jure, ceea ce *Occidentul nu dorește. Mai devreme sau mai târziu, veți ajunge acolo,* va continua el, *pentru că nu sunteți sinceri atunci când vorbiți de reunificare. Dar înțeleg că acest lucru vă este astăzi dificil. In ce mă privește, nu caut să vă pun într-o situație imposibilă; știu foarte bine că nu vă puteți lăsa umiliți.*

Intrucât ministrul belgian a făcut aluzie la incidentele grave ce ar putea rezulta din nenumăratele tracasări la care sovieticii îi supuneau pe occidentali, care mergeau de la zborul avioanelor cu reacție în culoarele aeriene până la imobilizarea convoaielor militare pe direcția Berlin, el va povesti următoarea anecdotă : în Rusia era judecat un pescar care scosese buloane de la șinele de cale ferată. *Voiam pur și simplu,* va spune el, *să le folosesc drept lest pentru undițele mele. Dar nu te-ai gândit că ai fi putut face să deraieze trenurile ? Am lăsat suficiente șuruburi ca să nu deraieze...*

Acestea fiind spuse, Hrușciov se va declara *forțat* să semneze un tratat care să pună capăt statutului de ocupație. Dar se va declara gata să negocieze un nou statut *înainte* de semnarea tratatului și să-l încorporeze în acest tratat, ceea ce ar fi avut drept efect să angajeze Germania Răsăriteană și să dea occidentalilor toate garanțiile de acces la Berlin pe care aceștia le-ar putea dori. Tot ce le cerea era să se înțeleagă cu R.D.G. în privința condițiilor de survolare a teritoriului acesteia, *la fel cum U.R.S.S. are un acord cu Danemarca pentru linia sa Paris—Bruxelles—Moscova.*

Știți, îi va mai spune el lui Spaak, *Berlinul nu este o problemă chiar atât de mare pentru mine : ce înseamnă două milioane de indivizi în sânul unui miliard de co-*

munişti ! Câteva zile mai devreme, el mai vorbea încă de o *tumoare canceroasă,* de un os în gâtlej, care trebuie scoase de urgenţă, de un *Sarajevo,* susceptibil să ducă la un nou război mondial. *In orice caz,* va continua el, *nu sunt condiţionat de nici o dată* — faţă de Kennedy insistase în legătură cu sfârşitul anului — *dar nu pot lăsa ca negocierea să treneze la nesfârşit. Ar putea, de altfel, să fie examinate şi alte probleme în acelaşi timp: dezarmarea, securitatea europeană şi chiar reunificarea.* În fine, întrebat în legătură cu reluarea experienţelor nucleare, el va afirma că fusese constrâns de către militari [21].

Sensul afirmaţiilor sale era clar. Hruşciov nu mai era deloc sigur că aliaţii vor ceda manevrelor sale de intimidare. Ridicându-şi *Zidul,* care proteja mai mult decât suficient regimul lui Ulbricht, el va încerca să obţină din partea Vestului concesii permiţându-i să-şi salveze obrazul. Spaak, în ceea ce-l priveşte, era în întregime dispus să-l ajute, şi nu va pierde timpul pentru a-i pune pe membrii N.A.T.O la curent şi a-i sfătui să negocieze.

Întrucât Kennedy era el însuşi înclinat în acest sens, s-a convenit ca Rusk să-l întâlnească pe Gromîko, cu ocazia convocării Adunării Generale a O.N.U. Totuşi, pentru a ţine cont de obiecţiile lui De Gaulle, care va pune din ce în ce mai mult sub semnul întrebării fermitatea Americii, se va decide că nu va fi vorba de negocieri, ci doar de *convorbiri preliminare pentru a putea aprecia dacă pot fi întreprinse negocieri serioase* [22].

În cele din urmă, Rusk va face lui Gromîko afirmaţii dintre cele mai ferme, spunându-i că această criză *este o creaţie exclusiv sovietică* şi că semnarea unui tratat de pace separat ar constitui *o ameninţare la adresa intereselor vitale ale Statelor Unite* [23]. Reluând o formulă pe care J.F.K. o folosise cu câteva săptămâni mai devreme faţă de Kekkonen — preşedintele Republicii Finlandeze (26), aflat în vizită la Washington, — Rusk va adăuga

că Statele Unite nu sunt gata să facă concesii pentru a păstra ceea ce deţin deja. *Ar însemna,* îi va spune el acestuia, *să cumperi de două ori acelaşi cal* [24].

Sovieticii vor face un număr de gesturi vizând destinderea climatului internaţional. Presa moscovită va reproduce un articol în care ziaristul american James Wechsler scria că preşedintele Kennedy avea în vedere, cu oarecare sânge rece, *natura brutală a opţiunii pe care ar fi probabil obligat să o facă în singurătatea unei sinistre nopţi* şi că dacă Hruşciov credea cu adevărat că preşedintele era un imperialist, aceasta însemna *că era nebun şi că noi toţi eram condamnaţi la moarte* [24]. Kremlinul se înţelege cu Washingtonul pentru a supune la O.N.U. o declaraţie comună privind principiile dezarmării. În fine, prezentând la 17 octombrie 1961 raportul său la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. (27), Hruşciov va declara că *occidentalii fac dovada unei oarecari înţelegeri a situaţiei şi că ei tind să găsească soluţionarea problemei germane şi a problemei Berlinului de Vest pe o bază reciproc acceptabilă.*

Dacă puterile occidentale manifestă dorinţa de a reglementa problema germană, va continua el, *termenul de semnare a tratatului de pace german nu va mai avea o asemenea importanţă. În acest caz, noi nu vom mai insista ca tratatul de pace să fie semnat în mod obligatoriu înainte de 31 decembrie 1961. Principalul este să reglementăm problema, să lichidăm sechelele celui de-al doilea război mondial, să încheiem tratatul de pace german. Aceasta este ideea, aceasta este esenţa* [25].

Criza nu va fi cu toate acestea rezolvată. Incidente minore se vor produce la Berlin în ultimele zile ale lui octombrie, în timp ce U.R.S.S. — insensibilă la emoţia pe care a provocat-o nealiniaţilor, reuniţi la nivel înalt (28), la Belgrad, în septembrie 1961, reluarea experienţelor nucleare — va proceda la explozii de o amploare niciodată atinsă, din care una va depăşi 50 de megatone (29), adică mai mult de 3 500 de bombe de puterea celor aruncate asupra Hiroşimei. La 25 noiembrie, Kennedy va face

un pas înainte declarând, într-un interviu acordat lui Adjubei, ginerele lui Hrușciov și redactor șef al ziarului „Izvestiia" : *Tot ceea ce dorim este să menținem în Berlinul de Vest un număr foarte limitat — și el este deja foarte limitat — de soldați ai celor trei Puteri și să avem, de exemplu, o administrație internațională a autostrăzii, astfel încât mărfurile și persoanele să poată intra și ieși liber* [26].

Dar „Izvestiia" și apoi Ulbricht vor respinge categoric acest balon de încercare, iar Gomulka va declara chiar că, dacă negocierile privind Berlinul nu se vor deschide înainte de sfârșitul anului, blocul sovietic va trebui să revină asupra poziției inițiale privind tratatul de pace. În acest climat, cvasiunanimitatea Consiliului ministerial al N.A.T.O., reunit la Paris, la mijlocul lunii decembrie (30), va cădea de acord cu Rusk pentru a preconiza o nouă conferință a celor Patru. Dar De Gaulle nici nu va voi să audă de așa ceva, în ciuda unui telefon din partea lui Kennedy, despre care acesta din urmă va păstra o atât de proastă amintire, încât, evocând în fața noastră, optsprezece luni mai târziu, mijloacele de a relua cu șeful de stat francez contactele complet rupte, el va declara : *În orice caz, pentru nimic în lume nu-i voi mai telefona...*

În absența negocierilor, americanii vor urmări în continuare *sondajele* lor privind intențiile U.R.S.S., care, periodic, va continua să tulbure comunicațiile cu vechea capitală. În aprilie 1962, ei vor merge până acolo, încât să propună în mod confidențial Moscovei crearea unei autorități internaționale de control al liberului acces în Berlinul de Vest, la care ar fi urmat să participe reprezentanții celor două republici rivale și ai unor state neutre, acordul fiind însoțit de un tratat de neagresiune între țările N.A.T.O. și cele ale Pactului de la Varșovia și de un angajament al celor trei puteri posesoare de arme nucleare de a nu ajuta cu nimic celelalte state să și le procure. Dar această sugestie va provoca o ostilitate unanimă, Bonnul refuzând participarea germanilor din

Răsărit, iar Kremlinul aceea a germanilor din Vest, în timp ce cea mai mare parte a membrilor Alianței atlantice se va neliniști în legătură cu efectele pe care un pact de neagresiune le-ar fi putut avea asupra efortului militar care le era cerut. În luna iunie, noi incidente vor izbucni în vechea capitală, provocând schimburi de note dintre cele mai violente și un nou val de îngrijorare. Numai rezolvarea crizei rachetelor din Cuba în octombrie va aduce pe malurile fluviului Spree un calm ce nu anunța cu nimic deocamdată că avea să fie serios perturbat în curând.

Că în toată această problemă, Hrușciov n-a fost întotdeauna stăpân pe joc (31) și a fost nevoit să țină cont de părerile, adesea divergente, ale aliaților din lagărul socialist și de neliniștea populației față de rechemarea rezerviștilor, care provocase, în mod reflex, o stocare a produselor alimentare de către particulari, rapoartele prezentate partidelor respective de către unii conducători comuniști străini care asistaseră, la Moscova, la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. din octombrie 1961, o demonstrează cu prisosință.

Cel mai interesant din acest punct de vedere este desigur acela al lui Todor Jivkov (32), prim-secretar al Partidului Comunist Bulgar. *Atunci când situația în lume s-a agravat, datorită chestiunii Berlinului de Vest* — va declara el la 28 noiembrie în fața Comitetului Central — *unii tovarăși erau uimiți și se întrebau: nu suntem noi în favoarea coexistenței pașnice? De ce am hotărât atunci să semnăm neapărat tratatul înainte de sfârșitul anului?* Apoi, menționând renunțarea de către Hrușciov la termenul limită de 31 decembrie 1961, avea să afirme: *S-au găsit acum alți tovarăși care să declare că este o dare înapoi de la linia noastră, că ne pierdem prestigiul, că prestigiul U.R.S.S. și al țărilor socialiste este în scădere... Ce doresc acești tovarăși? Să ducem o politică aventuristă, așa cum ne recomandă cu o ușurătate criminală conducătorii albanezi?* Gomulka, la rândul său, se va exprima, la 22 noiembrie, în termeni care

arată clar satisfacția sa pentru faptul că cel de-al XXII-lea Congres sovietic *a făcut să dispară orice fel de aparență a unei acțiuni ultimative* [28].

Documentele celui de-al XXII-lea Congres nu lasă totuși să se întrevadă nici o urmă de discuție asupra problemei Berlinului. Abia când acesta s-a încheiat, primul secretar al partidului albanez, Enver Hodja (33), a întrebat deschis : *Cine este speriat ? Cine se teme de responsabilități pentru reglementarea problemei germane și cine face ca lucrurile să lâncezească* [29] ?

Trebuie spus că Hodja nu avea nici un fel de menajamente față de Hrușciov, care, după ce încercase să organizeze un puci împotriva lui, s-a lansat în timpul Congresului într-un atac în toată regula, declarând în mod expres : *Nu mai este un secret pentru nimeni că liderii albanezi se mențin la putere datorită faptului că au recurs la forță și la arbitrariu. Dar,* a adăugat el, *noi suntem siguri că va veni vremea când comuniștii albanezi, poporul albanez, vor interveni pentru a-și spune cuvântul și atunci conducătorii albanezi vor trebui să dea seamă pentru prejudiciul pe care l-au adus țării lor, poporului lor, construirii socialismului în Albania* [30].

Această diatribă, care avea să ducă la 10 decembrie la ruperea relațiilor diplomatice între cele două țări (34), era cu atât mai semnificativă cu cât intervenea după o tentativă publică a lui Zhou Enlai, care, de la tribuna Congresului, a încercat să reconcilieze părțile antagoniste. *Dacă din nefericire,* a spus el, *se ivesc discuții și divergențe între partidele frățești, este indicat ca acestea să fie rezolvate cu răbdare, în spiritul internaționalismului proletar, pe baza principiului egalității în drepturi și a comunității de vederi dobândită pe calea consultărilor. Condamnarea deschisă, unilaterală... nu ușurează soluționarea problemei.* El va adăuga că *marea coeziune și marea prietenie între popoarele chinez și sovietic vor dăinui peste secole, așa cum Yangzi și Volga își vor rostogoli în vecii vecilor apele* [31].

Era fără îndoială un exercițiu de tip Coué (35). Primul ministru chinez se făcuse deja remarcat prin absența ritualei referiri la învățămintele celui de-al XX-lea Congres al P.C.U.S., acela al destalinizării. La 21 octombrie 1961, el avea să meargă să depună o coroană întru gloria lui *Stalin marele marxist-leninist*, la Mausoleul din Piața Roșie, același mausoleu din care Congresul avea să decidă printr-un vot unanim să scoată rămășițele pământești ale dictatorului (36) : *Gravele încălcări de către Stalin a preceptelor lui Lenin, abuzul de putere, represiunile masive împotriva cetățenilor sovietici cinstiți și celelalte acte ale perioadei cultului personalității fac imposibilă păstrarea rămășițelor sale pământești în Mausoleul lui Lenin* [32]. O veche militantă, Dora Lazurkina, declarase în fața congresiștilor, fără a provoca zâmbete, că Lenin îi apăruse în vis și că îi spusese : *Îmi este neplăcut să stau alături de Stalin care a provocat atâtea nenorociri partidului* [33]. Congresul avea să hotărască, de asemenea, să reboteze Stalingradul, al cărui nume era, totuși, în ochii întregii planete, simbolul unei victorii decisive asupra formei celei mai abjecte a totalitarismului. Între timp, Zhou luase avionul spre Beijing, fără să dea plecării sale explicații suficient de convingătoare.

Hrușciov avea să-și vadă contestată autoritatea nu doar din partea Albaniei și a Chinei. Susținătorii liniei *dure* au avut parte de sprijinitori în chiar sânul partidului sovietic, începând cu Molotov. Numit, după înfrângerea grupului antipartinic în 1957, ambasador în Mongolia (37) — guvernul olandez refuzând cu umor să-i dea agrementul unui *om care nu se bucura de încrederea guvernului său* [34] — Molotov profitase de acest lucru pentru a stabili contacte cu chinezii. Fusese atunci transferat într-un post secundar, la Agenția Internațională pentru Energia Atomică de la Viena (38). Dar el continua să încerce să agite partidul contra revizionismului" hrușciovian și, chiar în ajunul celui de-al XXII-lea Congres, adresase încă o scrisoare Comitetului Central pentru a critica noul program al partidului. Între altele,

el îi reproșa de a fi renunțat la unele principii de bază ale dogmei marxist-leniniste, începând cu *dictatura proletariatului,* aceasta nemaifiind necesară, după Hrușciov, întrucât U.R.SS. se transformase în *stat al întregului popor* [35], adică era un stat în care nu mai existau clase sociale.

Atacurile (39) al căror obiect îl va constitui Molotov la Congres vor pune pe larg în cauză atitudinea sa față de problemele internaționale. Mikoian îl va acuza de *subestimarea puterii lagărului socialist* [36], Satiukov, redactorul șef al ziarului „Pravda" și un devotat al lui Hrușciov, l-a acuzat că *se străduiește să ne împingă pe drumul aventurilor, pe drumul războiului* [37], iar Pospelov (40), directorul Institutului de marxism-leninism, l-a acuzat de a fi afirmat că *pe calea unui război nou va trebui să câștigăm de partea comunismului sute de milioane de oameni* [38]. Denunțările se vor extinde la alți membri ai grupului antipartinic și ele se vor dovedi deosebit de interesante, făcând să apară discordanțe în aprecierile îndreptate împotriva fostului prim-ministru al lui Stalin și în legătură cu sancțiunile care să i se aplice ; mergând de la *hotărârea aspră* [39] evocată de către scriitorul Șolohov (41), până la *pedepsirea dreaptă* cerută de Rodionov, al doilea secretar al Kazahstanului, a *aventurierilor care au fost părtași la crime împotriva celor mai buni fii ai poporului* [40].

Că în cele din urmă Molotov nu va face obiectul nici unei sancțiuni publice — nu avea să se afle decât mult mai târziu de excluderea sa discretă din partid — arată suficient de clar că autoritatea lui Hrușciov, în această toamnă a anului 1961, nu era totală nici chiar în interiorul partidului ale cărui instanțe conducătoare le populase cu creaturile sale. El nu mai putea conta, pentru a-l invoca, pe sprijinul necondiționat al comuniștilor din exterior. O polemică vie avea să izbucnească între cele mai mari două partide din exterior, italian, al cărui șef, Palmiro Togliatti (42), relansase tezele sale privind *policentrismul* mișcării muncitorești, enunțate a doua zi

după Congresul al XX-lea și cel francez, care prin gura lui Maurice Thorez (43) ataca o formulă vizând negarea *valorii universale a teoriei marxist-leniniste a revoluției* [41]. Atac cu atât mai remarcat cu cât partidul italian ținuse să precizeze, cu câteva zile mai devreme, că prin policentrism el nu înțelegea *formarea mai multor centre conducătoare regionale,* ci doar afirmarea autonomiei diverselor partide [42].

Pentru a încerca să-și restabilească autoritatea în vastul imperiu din care Stalin știuse să facă un monolit și asupra legiunilor de care dispunea în exteriorul frontierelor sale, Hrușciov era aproape condamnat să caute un succes spectaculos. Mai era probabil și un alt element care-l împingea la aceasta : conștiința că economia sovietică nu avea posibilitatea să realizeze ambițiosul program pe care el i-l fixase și că aceasta nu era capabilă de „a ajunge din urmă" și apoi de „a depăși" nivelurile de producție și de consum occidentale.

Într-adevăr, departe de a suferi criza anunțată în mod constant de către teoreticienii sovietici, departe de a suferi, așa cum aceștia o preziseseră de sute de ori, de pe urma divizării pieței mondiale ca urmare a victoriei socialismului colectivist pe o treime din Planetă, de a lâncezi, așa cum o prevăzuseră, de asemenea, aceiași teoreticieni ca urmare a decolonizării, națiunile capitaliste băteau toate recordurile de producție și de progres și Europa uita că, doar cu cincisprezece ani mai devreme, crezuse că nu va putea ieși niciodată din abisul în care o aruncase războiul. Cât privește Statele Unite, după o perioadă de îndoială, ele își regăseau, sub președinția unui om tânăr, activ, cu deplină credință în valorile liberale, dinamismul pionierilor. Produsul lor național era superior (44) de două ori celui al U.R.S.S., care, cheltuind sume echivalente pentru cercetarea spațială și cursa înarmărilor, nu putea să nu obosească mai repede decât acestea. Având doar 6% din populația activă ocupată în agricultură, America obținea enorme sur-

plusuri, în timp ce Rusia, în care mai mult de 30% din locuitori lucrau pământul, nu producea suficient pentru a se hrăni.

Între cei doi, partida era inegală. Dar va trebui să se mai aștepte pentru a realiza că imprudența lui Hrușciov și voința sa de a face o breșă, care îi va aduce la capătul răbdării pe adversarii săi și va provoca, deopotrivă, neîncrederea aliaților săi chinezi, îi vor inspira în Caraibe, lovitura de pocher care avea să-i fie fatală.

Bibliografie și note

1. *U.R.S.S.*, Buletin al serviciilor sovietice de informații la Paris din 10 noiembrie 1960.
2. *U.S.A.*, documente, 20 ianuarie 1961.
3. „Nouvelle revue internationale", ianuarie 1961.
4. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 325.
5. Note personale.
6. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 328—329.
7. *Ibid.*, p. 341.
8. *Keesing's*, 18163 A.
9. U.R.S.S., nr. 2276 din 11 iulie 1961.
10. „New York Herald Tribune" din 23 iulie 1961.
11. *U.S.I.S.*, Paris, Document publicat de către Departamentul de Stat, 25 august 1961.
12. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 356.
13. *Keesing's*, 18271 A.
14. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 359.
15. WATT, *op. cit.*, p. 252.
16. „Le Monde" din 25 august 1961.
17. *U.R.S.S.*, nr. 2311 din 31 august 1961.
18. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 362.
19. „Le Monde" din 7 septembrie 1961.
20. Note personale.
21. Note personale.
22. SORENSEN, *op. cit.*, p. 420.
23. *Ibid.*, p. 421.
24. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 364.
25. „Buletin al serviciilor sovietice de informații", nr. 2351, 17 octombrie 1961.
26. *Keesing's*, 18492 A.
27. Todor JIVKOV, *Discours, rapports, articles*, Editions en langues étrangères, Sofia, 1962, tom II, p. 570—571.

28. „Trybuna Ludu" din 23 noiembrie 1961.
29. *Keesing's*, 18528 A.
30. *U.R.S.S.*, nr. 2366 din 27 octombrie 1961.
31. Jean BABY, *La grande controverse sino-soviétique*, Paris, Grasset, 1966, p. 98.
32. *U.R.S.S.*, nr. 2367, 30 octombrie 1961.
33. „Pravda" din 31 octombrie 1961.
34. Note personale.
35. BABY, *op. cit.*, p. 103.
36. „Pravda" din 22 octombrie 1961.
37. *Ibid.* din 27 octombrie 1961.
38. *Ibid.* din 28 octombrie 1961.
39. *Ibid.* din 26 octombrie 1961.
40. *Ibid.* din 31 octombrie 1961.
41. „Le Monde" din 1 decembrie 1961.
42. „L'Unità" din 22 noiembrie 1961.

(1) Charles-Louis de Secondat, baron de la Brède et de Montesquieu (1689—1755). Prozator francez. Jurist și filosof iluminist. Romanul epistolar *Lettres persanes* (1721) prilejuiește o cuprinzătoare frescă a moravurilor europene, prefigurând totodată imaginea utopică a unei republici ideale. Unul dintre creatorii legislației moderne, prin opera sa capitală *L'Esprit des lois* (1784), ale cărei principii au stat la baza Constituției franceze din 1791. Dintre operele sale istorice se evidențiază *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadance* (1734) *(n. tr.)*.

(2) Revista satirică care a apărut la Moscova din 1922 *(n. tr.)*.

(3) Vizita lui J.F. Kennedy la Paris s-a desfășurat în perioada 31 mai — 2 iunie 1961 *(n. tr.)*.

(4) Jacqueline Bouvier (1929—1994) a studiat la Vassar College, la Sorbona și Universitatea George Washington. În 1953, s-a căsătorit cu J.F. Kennedy. A avut cu acesta doi copii : Caroline (n. 1957) și John F. Jr. (n. 1960). S-a recăsătorit cu Aristoteles Onassis în 1968 *(n. tr.)*.

(5) La 14 septembrie 1958, Charles de Gaulle, președintele Franței, s-a adresat — prin ceea ce avea să devină cunoscut sub numele de „memorandumul De Gaulle" — președintelui S.U.A., Dwight Eisenhower, și primului ministru al Marii Britanii, Harold Macmillan, în legătură cu necesitatea adaptării N.A.T.O. la realitățile situației internaționale. Memorandumul viza întărirea rolului internațional al Franței, care solicita o participare directă la hotărârile politice și strategice ale Alianței. Îndeobște, acest Memorandum este considerat punctul de plecare al retragerii Franței din organismele militare ale N.A.T.O., al mutării sediilor

comandamentelor N.A.T.O. de pe teritoriul francez, al refuzului oricărei integrări a forțelor armate franceze în cadrul sistemului militar Nord Atlantic. La 21 februarie 1966, într-o conferință de presă, De Gaulle dezvăluia intenția Franței de a se retrage din structurile militare ale N.A.T.O. În luna martie 1966, Franța comunică oficial, prin memorandumuri adresate celorlalte state membre ale organizației, hotărârea de a-și retrage toate forțele armate din sistemul integrat militar al N.A.T.O., cerând ca instalațiile, echipamentele și comandamentele militare ale N.A.T.O. din Franța să treacă sub comanda franceză sau să fie transferate în afara teritoriului ei. Cu aceeași ocazie, s-a precizat că Franța nu părăsește Alianța Nord-Atlantică și că nu are intenția de a denunța Tratatul din 1949. La 31 martie, guvernul francez a făcut cunoscute următoarele scadențe: până la 1 iulie 1966 — retragerea forțelor sale de sub comanda N.A.T.O., inclusiv a celor din R.F.G.; până la 1 aprilie 1967 — dezafectarea instalațiilor militare din Franța, transferarea în afara teritoriului țării atât a comandamentelor N.A.T.O., cât și a trupelor americane și canadiene din Europa aflate în Franța. Staționarea trupelor franceze în R.F.G. — dorită de guvernul R.F.G. — a făcut ulterior obiectul unor negocieri și aranjamente între guvernul Franței și R.F.G., trupele franceze fiind plasate sub comandă franceză. De la data de 1 iulie 1966, Franța a participat în cadrul N.A.T.O. doar la reuniunile Consiliului Nord-Atlantic, organismul politic al Alianței. La 26 octombrie 1966, Consiliul N.A.T.O. hotărăște transferarea sediului său de la Paris la Bruxelles *(n. tr.)*.

(6) J.F. Kennedy a fost asasinat la 22 noiembrie 1963 *(n. tr.)*.

(7) Semion Konstantinovici Țarapkin (1906—1984). Diplomat sovietic. În anii 1954—1964, a fost director al Direcției Organizației Internaționale din M.A.E. sovietic *(n. tr.)*.

(8) La 31 august 1961, a fost dată publicității declarația guvernului sovietic prin care se anunța reluarea experiențelor cu noi tipuri de arme termonucleare în atmosferă, invocându-se amenințările și pregătirile de război ale S.U.A. și ale aliaților lor din N.A.T.O. Casa Albă dă publicității în aceeași zi o declarație în legătură cu reluarea experiențelor nucleare de către Uniunea Sovietică, afirmând că aceasta pune „S.U.A. în fața necesității de a decide ceea ce reclamă propriile lor interese naționale". La 8 februarie 1972, S.U.A. și Marea Britanie reiau experiențele nucleare *(n. tr.)*.

(9) La 10 iunie 1961, Moscova dă publicității textul integral al Memorandumului înmânat de N.S. Hrușciov, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., lui J. F. Kennedy, președintele S.U.A. în timpul întâlnirii de la Viena, în problema încetării experiențelor cu arma nucleară, în problema încheierii tratatului cu Germania și a reglementării problemei Berlinului Occidental *(n. tr.)*.

(10) Dean Acheson. Vezi vol. 3, p. 39, nota 5 *(n. tr.)*.

(11) În anii 1961—1969, Dean Rusk a îndeplinit funcția de secretar de stat al Statelor Unite, în timpul administrațiilor J. F. Kennedy și Lyndon B. Johnson *(n. tr.)*.

(12) Robert Strange McNamara (n. 1916). Financiar și om de stat american. În anii 1961—1968, a fost secretar al Apărării, în timpul administrațiilor J.F. Kennedy și L.B. Johnson. În anul 1968, a fost numit președinte al Băncii Mondiale *(n. tr.)*.

(13) Llewlyn Thompson (1904—1972). Diplomat american. În anii 1957—1962 și 1967—1969 a fost ambasador al S.U.A. în U.R.S.S. În anii 1962—1967, a îndeplinit funcția de ambasador cu însărcinări speciale pe lângă Departamentul de Stat al S.U.A. *(n. tr.)*.

(14) William Averell Harriman (1891—1986). A fost ambasador al S.U.A. în U.R.S.S. în 1943—1946. A participat la conferințele de la Teheran (1943), Ialta (1945) și Potsdam (1945). În anii 1961—1963 a fost asistent al secretarului de stat al S.U.A. pentru problemele Extremului Orient și a condus în această calitate delegația Statelor Unite la Conferința de la Geneva pentru reglementarea problemei laoțiene *(n. tr.)*.

(15) Charles Eustice Bohlen (n. 1904). Diplomat american. A îndeplinit funcția de ambasador al S.U.A. în U.R.S.S. în anii 1953—1957 *(n. tr.)*.

(16) John J. McCloy (n. 1895). Jurist și om politic american. Înalt comisar pentru Germania (1949—1952). Președintele lui Chase Manhattan Bank (1953—1960). Consilier al președintelui Kennedy în problemele dezarmării (1961). Președintele Comitetului Consultativ General Prezidențial privind problemele dezarmării (1962). Membru al Comitetului de Coordonare în problema crizei cubaneze (1962—1963). Președintele Comitetului pentru investigarea asasinării președintelui Kennedy (1963—1964) *(n. tr.)*.

(17) Amintore Fanfani (1908— ?). Om politic italian. Prim-ministru (18 ianuarie — 8 februarie 1954; 1 iulie 1958 — 16 februarie 1959; 26 iulie 1960 — 16 mai 1963; 14—23 octombrie 1974). Vizita în U.R.S.S. la care se face referire a avut loc între 2—5 august 1961 *(n. tr.)*.

(18) Măsura a fost binecuvântată de către statele participante la Tratatul de la Varșovia, care, prin Declarația din 13 august 1961 au „propus" guvernului R.D. Germane să introducă la granița cu Berlinul Occidental măsuri „care să împiedice în mod cert activitatea subversivă împotriva țărilor socialiste și prin care să se asigure în jurul întregului teritoriu al Berlinului Occidental, inclusiv la granița cu Berlinul democrat, o pază sigură și un control eficient" *(n. tr.)*.

(19) Ivan Stepanovici Konev (1897—1973). Mareşal al Uniunii Sovietice (1944). În perioada august 1961 — aprilie 1962 a fost comandant şef al trupelor sovietice din Germania răsăriteană *(n. tr.)*.

(20) Willy Brandt a fost primarul Berlinului de Vest în anii 1957—1966 *(n. tr.)*.

(21) La 9 septembrie 1961, guvernul S.U.A. a hotărât trimiterea în Germania occidentală a unui nou contingent de trupe americane cu un efectiv de 40 000 de oameni *(n. tr.)*.

(22) Andrei Andreevici Smirnov (1905—1982). Diplomat sovietic. Trimis extraordinar şi ambasador plenipotenţiar al U.R.S.S. în R.F.G. (1957—1966) *(n. tr.)*.

(23) Potrivit lui Natural Resources Defence Council, U.R.S.S. a efectuat în 1961 — 50 experienţe cu arma nucleară, iar în 1962 — 44 experienţe cu arma nucleară *(n. tr.)*.

(24) Paul-Henri Spaak (1899—1972). A îndeplinit funcţia de ministru de Externe în anii 1936—1949 ; 1954—1957 ; 1961—1966 *(n. tr.)*.

(25) A fost secretar general al N.A.T.O. în anii 1957—1961 *(n. tr.)*.

(26) Urho Kaleva Kekkonen (1900—1986). Om de stat finlandez. Preşedinte al Finlandei (1956—1981) *(n. tr.)*.

(27) Al XXII-lea Congres al P.C.U.S. a avut loc între 17 şi 31 octombrie 1961 *(n. tr.)*.

(28) La 1—6 septembrie 1961, la Belgrad are loc prima conferinţă a şefilor de stat şi de guvern ai ţărilor nealiniate, la care au participat 25 de state. Trei state au fost reprezentate prin observatori. Conferinţa a examinat o gamă largă de probleme importante privind situaţia internaţională, întărirea păcii şi securităţii internaţionale, respectarea dreptului popoarelor şi naţiunilor la autodeterminare, lichidarea colonialismului şi neocolonialismului, respectarea suveranităţii şi integrităţii teritoriale a statelor, neamestecul în treburile interne ale statelor, discriminarea rasială şi apartheidul, dezarmarea generală şi completă, coexistenţa paşnică, rolul O.N.U. în lume, inegalitatea şi dezvoltarea, îmbunătăţirea colaborării economice şi tehnice între naţiuni. Conferinţa a adoptat „Declaraţia şefilor de stat şi de guvern ai ţărilor nealiniate" (denumită Carta nealinierii), „Primejdia de război şi apelul pentru pace", precum şi scrisori adresate premierului Hruşciov şi preşedintelui Kennedy prin care li se cerea să angajeze convorbiri directe şi să depună eforturi pentru depăşirea impasului creat de agravarea situaţiei internaţionale *(n. tr.)*.

(29) În ciuda apelului S.U.A. din 17 octombrie 1961 şi a apelului solemn făcut guvernului sovietic, la 27 octombrie 1961, de

către Adunarea Generală a O.N.U., la 27 octombrie 1961, la 28 octombrie 1961, U.R.S.S. efectuează o experienţă nucleară fără precedent, detonând o bombă de 50 de megatone *(n. tr.)*.

(30) Consiliul ministerial N.A.T.O. întrunit la Paris, între 13—15 decembrie 1961, a exprimat — deşi nu s-a realizat o poziţie unanimă — dorinţa de continuare a negocierilor cu Uniunea Sovietică în problema germană *(n. tr.)*.

(31) La 19 iunie 1957, N.S. Hruşciov a fost convocat pe neaşteptate la o şedinţă a Prezidiului C.C. al P.C.U.S., care, cu 7 voturi din 11, a decis destituirea acestuia din postul de prim-secretar. N.S. Hruşciov va refuza să se supună hotărârii şi va cere convocarea Comitetului Central. Plenara C.C. al P.C.U.S. (22—29 iunie 1957) îl va confirma pe N.S. Hruşciov în funcţia de prim-secretar şi va condamna activitatea fracţionistă a „grupului anti-partinic". Molotov, Malenkov, Kaganovici şi Şepilov au fost excluşi din Prezidiu şi din Comitetul Central. S-a constituit un nou Prezidiu format din 15 membri — faţă de 11 membri anterior — printre care Brejnev, Kozlov şi Jukov, care contau printre cei 9 partizani siguri ai lui Hruşciov *(n. tr.)*.

(32) Todor Jivkov (n. 1911) a îndeplinit funcţia de prim-secretar al C.C. al P.C. Bulgar în anii 1954—1981. În perioada 1981—1989, a fost secretar general al C.C. al P.C. Bulgar *(n. tr.)*.

(33) Enver Hodja (1908—1985). Vezi vol. 2, p. 48, nota 1 *(n. tr.)*.

(34) Încă de la 26 aprilie 1961, U.R.S.S. întrerupe creditele sale faţă de Albania, convenite prin acorduri anterioare. După ruperea relaţiilor diplomatice, interesele U.R.S.S. la Tirana au fost reprezentate de R. S. Cehoslovacă *(n. tr.)*.

(35) Emile Coué (1857—1926). Farmacist şi psihoterapeut francez. A realizat studii privind fenomenele de hipnotism şi de sugestie. În clinica pe care a deschis-o la Nancy a aplicat tehnici de psihoterapie vizând realizarea unui echilibru organic şi psihic prin autosugestie. „Metoda Coué" este invocată cel mai adesea la modul ironic *(n. tr.)*.

(36) Corpul lui Stalin va fi scos din Mausoleul din Piaţa Roşie la 31 octombrie 1961. Oraşul Stalingrad (Ţariţin) va fi rebotezat Volgograd *(n. tr.)*.

(37) A îndeplinit funcţia de ambasador în Mongolia, în 1957—1960 *(n. tr.)*.

(38) Reprezentant permanent al U.R.S.S. pe lângă A.I.E.A. (1960—1962) *(n. tr.)*.

(39) Vezi cap. „V.M. Molotov : Pensionarul moscovit", în Roy Medvedev, *Oamenii lui Stalin*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1993, p. 93—123. Utile pentru cunoaşterea atitudinilor antihruşcioviste sunt şi capitolele dedicate lui K.E. Vorošilov, L.M. Kaganovici, G.M. Malenkov şi M.A. Suslov, publicate în acelaşi volum *(n. tr.)*.

(40) Piotr Nikolaevici Pospelov (1898—1979). Om de partid sovietic. În anii 1949—1952 și 1961—1967, a fost director al Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. *(n. tr.)*.

(41) Mihail Aleksandrovici Șolohov (1905—1984). Prozator sovietic. Membru al Academiei de Științe a U.R.S.S. (1939). Cea mai importantă creație a sa rămâne *Pe Donul liniștit* (4 vol.) (1928—1940). Membru al C.C. al P.C.U.S. din 1961. Premiul Nobel pentru Literatură (1965) *(n. tr.)*.

(42) Palmiro Togliatti (1893—1964). Vezi vol. 2, p. 62, nota 2. Secretar general al Partidului Comunist Italian din 1926 *(n. tr.)*.

(43) Maurice Thorez. Vezi vol. 3, p. 67, nota (27) *(n. tr.)*.

(44) Această discrepanță a continuat să se accentueze permanent. Spre exemplificare, în 1984, produsul național brut al U.R.S.S. era de 734 miliarde dolari; în 1985, produsul național brut al S.U.A. era de 3 855 miliarde dolari. La mijlocul deceniului al 9-lea, 19 la sută din populația U.R.S.S. mai era încă ocupată în agricultură *(n. tr.)*.

19.

A DOUA SĂPTĂMÂNĂ DE ADEVĂR

Istoria este cea care dă măsura națiunilor.

ANATOLE DE MONZIE (1)
(Pledoarie pentru istorie)

La sfârșitul lui august 1962, Consiliul de planificare politică al Departamentului de Stat, condus de Walt Rostow (2), aprecia, într-un raport adresat lui Kennedy și lui Rusk (3), că liderii sovietici erau pe punctul de a încheia cu un eșec marea ofensivă pe care o declanșaseră după lansarea primului satelit. Judecând improbabil ca Moscova să accepte în mod pasiv acest eșec, Consiliul emitea ipoteza că lumea ar putea asista foarte rapid la *inițiativa cea mai riscantă a Kremlinului de la război încoace, în vederea restabilirii unei poziții pe cale să se prăbușească* [1].

Că în acest diagnostic, privind amploarea eșecului sovietic, exista o oarecare exagerare, este indiscutabil. Statele Unite începeau să cadă inconștient în capcană, în Vietnam. Nasser (4), după despărțirea de Siria, jignire

teribilă adusă amorului său propriu, intervenită la sfârșitul lui septembrie 1961 (5), era pe punctul de a realiza o apropiere spectaculară de Moscova, care îi va aduce curând consacrarea, de către Hrușciov însuși, ca *erou al Uniunii Sovietice*. Penetrarea rusă se afirma în Ghana, unde Brejnev, pe atunci președinte al Prezidiului Sovietului Suprem (6), venise să inaugureze, în februarie 1961, un institut „ideologic" și unde Nkrumah (7) afirma cu toată modestia că *nkhrumaismul trebuie să se înrudească cu socialismul științific* [2]. O evoluție asemănătoare se consemna în Indonezia, unde elementele comuniste câștigau în fiecare zi teren în paradoxala trilogie : naționalism — religie — comunism, *Nassakom, pe care se sprijinea Sukarno.*

Nu este mai puțin adevărat că marea operație de seducere a Africii nu dăduse rezultatele scontate de către Hrușciov. În septembrie 1961, cei 12 membri ai blocului de la Brazaville, reprezentând marea majoritate a statelor francofone, nu ezitaseră să rănească direct susceptibilitățile ruse, cerând *decolonizarea Asiei sovietice* [3]. Acțiunea U.R.S.S. în Congo se soldase printr-un veritabil dezastru. Încheierea, la 19 martie 1962, a acordurilor de la Evian (8) condusese — după o dramatică încercare de forță cu O.A.S. (9) — la proclamarea, la 3 iulie, a independenței Algeriei. Acest deznodământ, care avea să ridice la cotele cele mai înalte creditul generalului De Gaulle în Lumea a Treia, antrenase o apropiere între statele africane progresiste care, împreună cu Guineea și Ghana, recunoscuseră guvernul provizoriu al Republicii Algeriene și cele care preferaseră să rămână într-o „relație de dependență" față de Franța. Un abil ambasador american, William Attwood (10), știuse să-l seducă pe Sekou Touré (11), care, în noiembrie 1961, răspunsese unui memoriu cam presant al sindicatului institutorilor prin arestarea conducătorilor acestuia și prin expulzarea, sub pretext de complot, a ambasadorului sovietic, Daniel Solod (12), pe care l-am văzut în acțiune în Orientul Mijlociu. În aprilie 1962, președintele Guineii promulgase o

legislație destinată să faciliteze investițiile străine și, în luna următoare, a semnat cu senegalezul Senghor o declarație constatând *convergența lor spre unitatea africană pe calea socialismului* [4], un socialism care, în mod evident, nu era acela al lui Marx și Lenin.

Și în America Latină, Statele Unite câștigau teren. În decembrie 1961, Kennedy și soția sa vizitaseră Venezuela și Columbia, pentru a-i încuraja pe președinții reformiști, Betancourt (13) și Lleras Camargo (14). Primirea entuziastă care le-a fost rezervată era de natură să facă uitate roșiile de care avusese parte, cu câteva luni mai devreme, Nixon, pe atunci vicepreședinte. Asasinarea, în primăvara lui 1961, a lui Trujillo (15), tiranul care își atribuise el însuși titlul de „Benefactor" de Santo Domingo, permisese ascensiunea la putere a unui regim mai democratic, ce beneficia de favorurile Washingtonului, care nu se jena să dea astfel un exemplu al preferințelor sale. J.F.K. nu înțelegea, totuși, să facă pe naivul. *Avem trei posibilități* —, spusese el consilierilor săi a doua zi după moartea acestuia: *un regim democratic cinstit, continuarea regimului Trujillo* — un protejat al acestuia, Balaguer (16), asuma președinția Republicii, iar un fiu al acestuia se afla la conducerea armatei — *sau un regim de tip Castro. Noi va trebui să favorizăm pe cel dintâi, dar nu am putea renunța la al doilea decât atunci când vom fi siguri că-l vom putea evita pe cel de-al treilea...* [5]

În ciuda tradițiilor anticolonialiste ale Statelor Unite, deosebit de vii, de la doctrina Monroe, el exercitase în ceea ce privește emisfera occidentală cea mai vie presiune asupra Marii Britanii pentru ca aceasta să amâne proclamarea independenței promise coloniei sale Guyana. Șeful guvernului de la Georgetown, Chedi Jagan (17), nu ascundea, într-adevăr, simpatiile sale marxiste, până la a declara, în august 1962, că *în întreaga lume comunismul era pe cale de a învinge* [6], iar Kennedy se temea foarte serios ca acesta să nu-și transforme țara într-o a doua Cubă. Johnson se va inspira din aceeași gândire

atunci când, în aprilie 1965, va ordona o intervenție masivă a pușcașilor marini la Santo Domingo în urma unei lovituri de stat, în care a crezut că poate identifica o inspirație castristă.

Farmecul personal al tânărului președinte, aura de liberalism care înconjura administrația sa, împreună cu dolarii Alianței pentru progres și umbra lui *big stick*, „marea bâtă", dragă lui Theodore Roosevelt (18), își făcuseră, în mod indiscutabil, efectul asupra conducătorilor latino-americani. Aceștia realizaseră un front comun contra Cubei care, la 30 ianuarie 1962, fusese exclusă cu majoritate de voturi, doar cu 6 abțineri (19), din Organizația Statelor Americane, la capătul conferinței inter-americane de la Punta del Este, în Uruguay.

Nici în Cuba situația nu era deloc strălucită. Castro spusese, la 1 decembrie 1961 : *Cu cât vom avea de înfruntat mai mult imperialismul... [și] realitatea unei revoluții și a unei lupte de clasă, cu atât mai mult ne vom convinge de toate adevărurile lui Marx și Engels și de interpretările generale ale socialismului științific date de Lenin.* Se va declara marxist-leninist dintotdeauna, cu toate că, după propria-i mărturie, nu citise [7] *Capitalul* dincolo de pagina 370. Efectele embargoului, extins în februarie 1962 la toate exporturile americane spre Insulă, se conjugau cu acelea ale unei conduceri dezastruoase a economiei, vinovată a fi dat prioritate industrializării accelerate, în timp ce producția de zahăr înregistra o scădere catastrofală. Sub conducerea unui veteran comunist, Carlos Rafael Rodriguez (20), promovat președinte al Institutului Național pentru Reformă Agrară, aveau să fie luate măsuri de reformă draconice.

La 26 martie, Fidel lansa un violent rechizitoriu împotriva unui alt veteran comunist, Anibal Escalante, vinovat de a fi transformat partidul unic în formare — Organizațiile Revoluționare Integrate — într-un instrument al propriilor sale ambiții. Aparent, sovieticii fuseseră, mai mult sau mai puțin, amestecați în această acțiune destinată fără îndoială să dea puterea efectivă unui

om mai suplu și deci mai dispus să le urmeze consemnele. În orișice caz, ambasadorul rus Kudriavțev (21), o veche cunoștință a contraspionajului canadian (22), care avusese de-a face cu el imediat după război, va fi invitat să-și facă bagajele cât mai curând posibil. Cu toate că „Pravda", după 15 zile de reflecție, se va decide să aprobe înlăturarea lui Escalante, va urma un schimb de recriminări între Havana și Moscova; în Cuba vor avea loc chiar câteva incidente provocate de lipsa anumitor produse. Adresându-se la 4 iunie studenților fideliști, care se întorceau în țara lor, Hrușciov le va cere cubanezilor să lucreze mai mult, *eroismul și armele* nefiind suficiente pentru a rezolva toate dificultățile. Le va da ca exemplu N.E.P.-ul, *noua politică economică* hotărâtă de către Lenin în 1921, pentru a scoate țara — printr-o revenire parțială la capitalism — din catastrofa economică care o amenința [8]. În iulie, Castro denunța *elementele burgheze de la orașe și sate* care sprijineau contrarevoluția [9] și în septembrie, parveneau știri, ca urmare a descoperirii unui complot, despre un val de execuții.

Ansamblul acestui tablou era, în mod evident, departe de visurile de expansiune rapidă a comunismului, nutrite în perioada marii conferințe mondiale a partidelor comuniste, din noiembrie 1960, și nu lăsa deloc să se bănuiască frontul pe care U.R.S.S. ar fi putut dobândi, fără să-și asume riscuri prea mari, succesul spectaculos care ar fi dezarmat dintr-o singură lovitură pe detractorii lui Hrușciov. Neîndoielnic, acest fapt îl va convinge pe Hrușciov, în ciuda evidentei sale ezitări, să încerce, contrar tradiției lui Lenin și Stalin, care nu acordau încredere decât strategiei prudente a jocului de șah, o veritabilă lovitură de pocher, mai aproape în realitate de mentalitatea americană.

Încă din vara anului 1962, în ciuda destinderii create de deznodământul dramei algeriene și de semnarea, la 23 iulie 1962, a tratatului de neutralizare a Laosului, se simțea apropierea crizei. Sovieticii ripostaseră reluării ex-

perienţelor nucleare de către occidentali, la 7 februarie, printr-o nouă serie de experienţe, una mai înspăimântătoare decât alta. Reuniunea miniştrilor de Externe american, sovietic şi britanic de la Geneva, din luna aprilie 1962, cu ocazia reluării lucrărilor Conferinţei pentru dezarmare, nu dăduse nici un rezultat. Toate încercările de compromis eşuaseră la Berlin şi aniversarea construcţiei Zidului, din luna august, fusese prilej de serioase incidente şi al unui schimb de note pline de acrimonie.

Hruşciov începuse să afirme prin diplomaţii săi că a ajuns la capătul răbdării. Oaspeţilor străini — precum vice-cancelarul austriac Bruno Pittermann (23) sau poetul american Robert Frost (24) — nu le ascundea puţinul credit pe care îl acorda în realitate voinţei de rezistenţă de sute de ori afişată de către conducătorii lumii capitaliste. La 6 septembrie, el adresa lui Kennedy un mesaj confidenţial, asigurându-l că *nu va fi întreprins nimic înaintea alegerilor americane* — care aveau să aibă loc în noiembrie, pentru reînnoirea unei părţi a Congresului — *de natură să implice riscul unei complicări a situaţiei internaţionale* [10]. De unde, se putea deduce, *a contrario* că ar putea întreprinde ceva de această natură *după* alegeri ; cu atât mai mult cu cât în aceeaşi scrisoare, el evoca posibilitatea de a se duce la Naţiunile Unite în cea de a doua jumătate a lunii noiembrie. Se putea pune întrebarea dacă intenţia lui nu era cumva de a-l întâlni pe Kennedy cu această ocazie şi de a-l pune în situaţia de a accepta sau de a refuza un acord. Nu mărturisise oare ambasadorul Chinei la Moscova unuia dintre colegii săi reprezentând o ţară neutră că, *de astă dată, el* [Hruşciov] *luase hotărârea* [11] ?

Gromîko va confirma toate aceste temeri atunci când, făcându-i o vizită lui Kennedy, joi 18 octombrie 1962, îi va declara că, după alegeri, va trebui să se negocieze în mod serios, altfel U.R.S.S. se va simţi *constrânsă* să semneze tratatul de pace, nici o ameninţare neputând să zdruncine hotărârea sa [12].

Încercarea de forță părea iminentă. Ea nu avea să aibă loc, totuși, la Berlin, ci în Cuba, și ultimul care ar fi putut să o ignore era președintele Statelor Unite, întrucât, de patruzeci și opt de ore, era în posesia unor fotografii care demonstrau, într-un mod irefutabil, prezența unor rachete strategice sovietice pe insulă.

Pentru a înțelege cum se ajunsese la această situație, trebuie să revenim cu ceva timp în urmă. După aventura din Golful Porcilor, regimul castrist avea în mod evident toate motivele să se teamă ca nu cumva Statele Unite să caute să-și ia revanșa, dacă nu ar fi fost altceva decât faptul că pe teritoriul său comandouri de exilați continuau să fie antrenate în văzul întregii lumi. Grava criză economică și politică pe care o traversa putea oferi, pe de altă parte, o serioasă tentație pentru americani.

Cea mai bună șansă pentru Cuba de a face față acestei amenințări era, în mod evident, promisiunea unui ajutor din partea U.R.S.S. La 9 iulie 1960, în momentul de vârf al crizei provocate de afacerea U-2, Hruşciov declarase că, *în caz de nevoie, artileriștii sovietici ar putea ajuta poporul cubanez cu loviturile rachetelor lor, dacă forțele agresive ale Pentagonului îndrăzneau să ia inițiativa unei intervenții împotriva Cubei* [12].

Dar el redusese în mod sensibil greutatea cuvintelor sale, precizând că nu vorbea decât „la figurat" (sic !). „Che" Guevara, în acea perioadă unul dintre primii locotenenți ai lui Fidel, nu va pierde timpul pentru a traduce „la propriu" acest angajament : *Invadarea Cubei, acum,* va izbucni el, *ar însemna ca rachetele nucleare să șteargă de pe hartă, o dată pentru totdeauna, țara care reprezintă astăzi opresiunea colonială* [12]. Dar, toate eforturile făcute ulterior de către Havana pentru a-l determina pe Hruşciov să precizeze natura ajutorului pe care îl avea în vedere se vor lovi din partea acestuia de o evidentă ezitare.

REGIUNEA CARAIBELOR

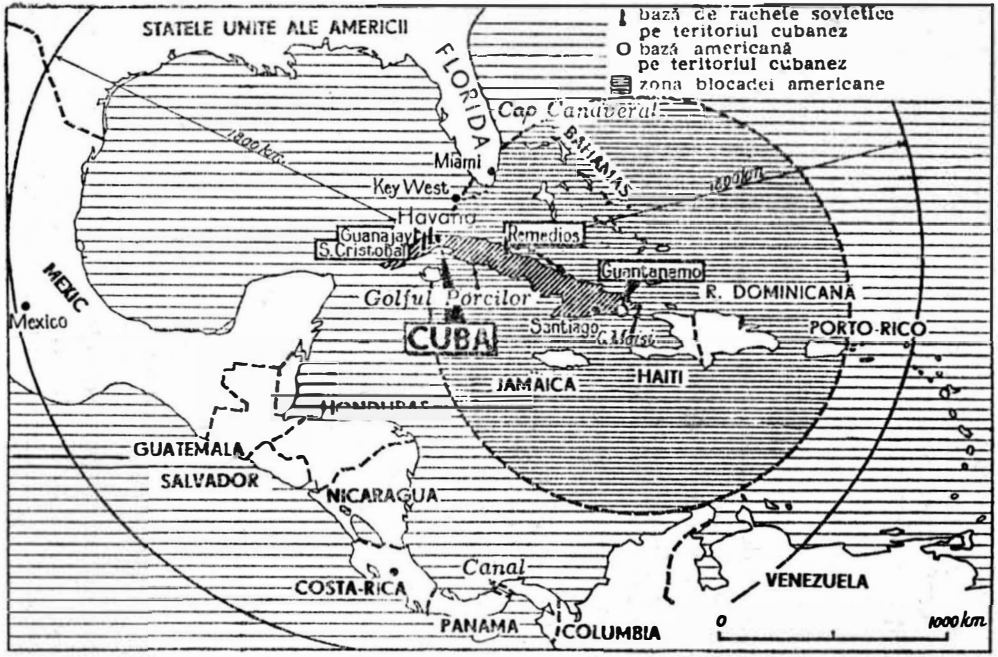

Primindu-l pe Walter Lippmann (25), în aprilie 1961, Hrușciov îi spusese că *se va opune* unei eventuale debarcări în Cuba a exilaților sprijiniți de către Statele Unite. Celebrul columnist american adăuga însă, relatând aceste cuvinte : *Sper să nu mă înșel înțelegând că el voia să spună că ni se va opune pe cale propagandistică și diplomatică și că nu se gândea la o intervenție militară. Aș merge chiar ceva mai departe,* continua el, *în optica sa este normal ca o mare putere să submineze un guvern ostil, în sfera lui de interes* [13]. Comportamentul lui Hrușciov în timpul evenimentelor din Golful Porcilor, câteva zile mai târziu, nu va dezminți această interpretare. El va evoca, o dată în plus, într-un mesaj adresat lui Kennedy, amenințarea unei *catastrofe mondiale,* dar nu va promite nimic altceva Cubei decât *asistența necesară* pentru a rezista agresiunii [14]. Se va feri în orice caz să facă aluzie la rachetele pe care era gata să le folosească anul precedent *la figurat*. Patru zile mai târziu, îi va expedia lui J.F.K. un nou mesaj în care afirma că U.R.S.S. *nu are baze în Cuba și nu are nici o intenție de a stabili acolo baze* [14].

În ce moment și-a schimbat părerea Hrușciov ? Nimeni nu știe exact. Ceea ce se știe în schimb, datorită confidențelor făcute de Castro lui Jean Daniel, este faptul că, în ianuarie 1962, acesta a primit de la Moscova un raport alarmant. Era vorba de o informare privind o întâlnire care avusese loc cu câteva zile mai devreme la Hyannis Port — reședința de vară a lui Kennedy — între președinte și Adjubei, redactorul șef al ziarului „Izvestiia" ginerele lui Hrușciov, ambițios și cinic cât se poate, pe care socrul său îl utiliza din ce în ce mai frecvent pentru misiuni confidențiale.

Dacă este să dăm crezare declarațiilor făcute de Fidel lui Daniel, J.F.K. ar fi spus oaspetelui său că guvernul american era hotărât să nu mai tolereze mult timp prezența în Cuba a unui regim comunist. El ar fi afirmat că influența sovietică în Cuba distrugea echilibrul convenit și ar fi reamintit rușilor că Statele Unite nu interveni-

seră în Ungaria, ceea ce era, evident, după Castro, un mod de a cere o neintervenție rusă cu ocazia invaziei proiectate. *In săptămânile care vor urma,* adăugase liderul cubanez, *noi am primit o grămadă de informații* privind pregătirile făcute de C.I.A. în vederea unei noi invazii [15]. Comparând informațiile de care dispuneau atât unii cât și ceilalți, sovieticii și cubanezii ar fi conchis că o debarcare putea avea loc într-un moment sau altul și s-ar fi concertat asupra mijloacelor de a-i face față.

Dat fiind faptul că Pierre Salinger (26) — pe atunci purtător de cuvânt al lui Kennedy — dezmințise categoric aceste afirmații, pe de o parte, și că rușii nu spuseseră nimic privind tratativele cu cubanezii, pe de altă parte, Castro, care a vorbit dese rânduri despre aceasta, constituie singura sursă de informații. Din păcate, el a oferit versiuni foarte diferite. Mai multor ziariști americani le-a afirmat că ceruse el însuși instalarea rachetelor strategice. Pe Daniel l-a lăsat să înțeleagă că ar fi preferat încheierea unei alianțe, dar că rușii ar fi apreciat că această instalare era cel mai bun mijloc de a-i descuraja pe americani să invadeze Cuba. Rușii ar fi spus că aveau un dublu obiectiv : *să salveze revoluția cubaneză, adică fericirea lor socialistă în lume, și, în același timp, să evite un conflict mondial. Pentru ei, dacă s-ar fi limitat la armele clasice, s-ar fi putut ca Statele Unite să nu ezite în ce privește invazia. În acest caz, Rusia riposta și războiul mondial era inevitabil* [15].

Explicația ar fi fost mai convingătoare dacă hotărârea ar fi fost dată publicității. Dar comunicatul, publicat la 3 septembrie 1962, după o călătorie la Moscova a lui „Che" Guevara, anunțând că U.R.S.S. acceptase să furnizeze arme și experți Cubei, pentru a-i permite să facă față *amenințărilor cercurilor imperialiste* [16], tăcea mâlc asupra naturii acestor arme. Mai mult încă, atunci când Kennedy avea să declare, la 4 septembrie, că după știința sa nu existau în Cuba arme ofensive, dar că dacă ar fi

fost asemenea arme, *s-ar ridica cele mai grave probleme* [16], Kremlinul va simți nevoia să declare, la 11 septembrie 1962 : *Armele noastre nucleare sunt atât de puternice și U.R.S.S. dispune de rachete atât de puternice pentru a transporta aceste arme încât ea nu are nevoie să caute rampe de lansare în afara frontierelor sale* [16].

De ce a proferat Hrușciov o asemenea minciună patentă dacă nu cu intenția de a-l pune într-o bună zi pe Kennedy în fața faptului împlinit al prezenței rachetelor în Cuba ? Oare nu Castro însuși, într-un interviu acordat lui Claude Julien, pe care niciodată nu l-a dezmințit cu adevărat, a declarat : *Luasem în considerare posibilitatea de a cere U.R.S.S. să ne furnizeze rachete. Dar nu ajunsesem la nici o hotărâre, atunci când Moscova ni le-a propus ea însăși. Ni s-a explicat că acceptându-le vom întări lagărul socialist pe plan mondial. Și întrucât noi primeam un ajutor important din partea lagărului socialist, am apreciat că nu putem să ne derobăm... Acesta este adevărul, chiar dacă aiurea se dau și alte explicații* [17]. Dacă se reține această versiune, s-ar putea chiar pune întrebarea dacă nu cumva Adjubei a mers până acolo încât a înflorit un pic relatarea sa privind întâlnirea cu Kennedy pentru a-l convinge pe Castro să se preteze la un aranjament care, la urma urmelor, avea tot atâtea șanse să atragă urgia asupra Cubei, ca și să o protejeze.

Încă de la începutul lunii august, C.I.A. primise numeroase rapoarte privind sosirea în Cuba a unui bogat material militar și a unor tehnicieni sovietici. La 22 august 1962, șeful serviciilor de informații, McCone (27) îl va avertiza pe Kennedy că, potrivit fotografiilor luate de avioanele spion U-2, care survolau Cuba de două ori pe lună, rachete sol-aer, supranumite de către americani „S.A.M." *(Surface to Air Missile)*, erau în curs de instalare. După părerea sa, o asemenea măsură nu avea sens decât dacă rușii aveau intenția să dispună de rachete

strategice pe care le-ar fi putut proteja în acest fel. Dar nimeni nu-l va crede și nu va considera util să decomande călătoria de nuntă pe care intenționa să o efectueze în Europa începând de a doua zi. El va trimite o mulțime de avertismente de la Cap Ferrat, unde își petrece luna de miere. Dar serviciile sale nu le vor transmite nici președintelui, nici colaboratorilor săi apropiați, care nu voiau să creadă că U.R.S.S. își asuma un risc atât de mare ca acela al instalării în Cuba a unor arme capabile să amenințe teritoriul Statelor Unite.

Kennedy va reînnoi, la 13 septembrie, punerea în gardă făcută lui Hrușciov la 4 septembrie, declarând că, dacă, potrivit informațiilor de care dispunea, armele livrate Cubei *nu reprezentau nici un pericol serios pentru emisfera occidentală... Statele Unite vor lua măsurile necesare în cazul în care, într-o bună zi, instalațiile comuniste din Cuba le-ar amenința securitatea. Totuși,* adăuga el, *în circumstanțele actuale, o intervenție militară unilaterală nu pare a fi necesară sau justificată* [18]. La 14 septembrie 1962, el va obține din partea Congresului împuterniciri speciale pentru a mobiliza, la nevoie, 150 000 rezerviști în timpul vacanței parlamentare.

În acest timp, zborurile avioanelor U-2 s-au intensificat, dar, întrucât unul dintre aparatele de acest tip fusese doborât deasupra Chinei de către o rachetă S.A.M., piloților li se ceruse, pentru a evita un incident internațional, să nu se aventureze prea mult în spațiul aerian cubanez. Vor fi necesare rugămințile insistente ale lui McCone, revenit din Franța, la 26 septembrie, pentru ca președintele Kennedy să se decidă — abia la 9 octombrie 1962 — să ordone un zbor de recunoaștere asupra părții apusene a Insulei. Între timp, la urechile liderilor americani — și ale unor membri ai opoziției de extremă dreaptă, precum senatorul Keating, care nu va pierde ocazia de a le exploata — parveniseră indicii persistente potrivit cărora rachete strategice se aflau realmente în curs de instalare.

C.I.A. reperase în mod special, încă de la 21 septembrie 1962, o rachetă *mai mare decât celelalte*. În schimb, așa cum va afirma Elie Abel, în pasionanta carte pe care a consacrat-o crizei, C.I.A. crezuse că poate explica „prin lipsa de tonaj" de care suferea, după câte se pare U.R.S.S., faptul că cele două enorme cargouri sovietice, concepute pentru transport de lemn, sosiseră la Havana navigând mult deasupra liniei de plutire, ca și când ele nu erau încărcate decât pe jumătate. Evident, după ceea ce s-a întâmplat, prin prezența în calele lor a prețioaselor rachete va explica totul [19]. Același Abel relatează că un pilot castrist declarase, după ce băuse într-un bar, că de acum înainte Cuba dispunea de rachete strategice. Mai mult decât atât, unul dintre conducătorii revoluției îi spusese lui Henry Brandon, corespondentul lui „Sunday Times" la Washington, care vizita Insula : *Cuba nu mai este așa de lipsită de mijloace de apărare cum ați putea să credeți. Avem acum, pe teritoriul național, rachete a căror rază de acțiune permite să se atingă teritoriul Statelor Unite. Nu le vom utiliza în scopuri agresive, dar, evident, dacă vrei să te aperi, nefiind posibil să interceptezi vasele și avioanele la 80 km distanță... ci ești nevoit să poți replica, dacă este necesar, împotriva teritoriului adversarului* [20].

Datorită vremii proaste, misiunile avioanelor U-2 nu vor putea fi reluate decât la 14 octombrie. Fotografiile aduse vor fi minuțios studiate de către specialiști pe tot parcursul zilei de 15 octombrie. Erau edificatoare : în unele locuri, lungi rachete mobile, așa cum se vedeau cu ocazia defilărilor de 1 mai de la Moscova, în alte locuri, o instalație de lansare a unei rachete cu rază medie de acțiune, cu buncărele sale, cu radarul său și, mai la o parte, protejat de o pădure, un siloz, cu un acoperiș de metal, între două ridicături de pământ, reavăn... care avea toate aparențele unui depozit de focoase nucleare.

Aceste documente vor fi aduse președintelui, marți 16 octombrie 1962, în timp ce își lua micul dejun, de către asistentul special pentru problemele securității națio-

nale, McGeorge Bundy (28), fost decan al facultății de litere de la Harvard. Președintele nu-și va ascunde surprinderea, dar își va păstra perfect sângele rece și, pentru a induce în eroare, își va respecta în esență obligațiile publice prevăzute în programul acestei zile, care avea să înceapă prin primirea la Casa Albă a cosmonautului Walter Schirra (29). La orele 11,45 va convoca un consiliu de război, alcătuit din 15 persoane, a cărui listă o întocmise personal, printre care figurau Johnson, Rusk, McNamara, Robert Kennedy (30), fratele președintelui și ministru de Justiție, Bundy și Maxwell Taylor. Acest grup, care se va reuni în secret, de două sau trei ori pe zi, până la sfârșitul crizei, va fi botezat Comitetul Executiv al Consiliului Securității Naționale, abreviat EXCOM.

În cursul acestei prime ședințe, din 16 octombrie 1962, Kennedy va cere să se adune cât mai multe dovezi posibile, pentru a fi sigur că nu se aflau în fața unei mistificări. Va cere, de asemenea, să nu răsufle nici un cuvânt în legătură cu această afacere, atâta vreme cât Statele Unite nu se vor fi decis în privința modalităților lor de reacție, astfel încât să se evite fie o inițiativă sovietică dificil de contracarat, fie declanșarea panicii în America. Pentru acest motiv, s-a decis ca Aliații să nu fie informați. Vor fi prezentate mai multe interpretări ale intențiilor sovietice și vor fi sugerate mai multe variante de ripostă. Discuția va continua în zilele următoare atât asupra unora, cât și asupra altora.

După Sorensen (31), tânărul universitar din Middle West, pe care președintele îl însărcinase să-i scrie discursurile, și care lua parte la toate aceste reuniuni, pentru hotărârea lui Hrușciov fuseseră avute în vedere cinci explicații. Kennedy era tentat să creadă că acesta voia să „testeze" fermitatea americană și dacă, așa cum o spera, Statele Unite ar fi manifestat o slăbiciune în acest sens, s-ar fi angajat cu mână forte la Berlin. Alții credeau că acesta voia să împingă Statele Unite să atace Cuba, scontând că respectiva acțiune va provoca împo-

triva lor o mișcare de indignare de care ar fi profitat pentru a pune mâna pe Berlin. Alții formulau ipoteze mai liniștitoare : Hrușciov putea, pur și simplu, să caute să restabilească un avantaj nuclear, pus în cauză de progresele spectaculoase ale rachetelor americane ; rachetele pornind din Cuba ar fi atins prea repede, într-adevăr teritoriul american, pentru a mai lăsa bombardierelor aparținând lui *Strategic Air Command* timpul de a decola ; sau pregătea un târg Cuba—Berlin ; sau, de fapt, nu se gândea decât să întărească apărarea Insulei.

Cât privește acțiunea posibilă, ea avea să fie determinantă, ținând cont de faptul că, în declarația din 11 septembrie, în care afirmase că nu se punea problema să dispună de arme nucleare în Cuba, guvernul sovietic adăugase că orice atac împotriva Cubei ar însemna *declanșarea unui război.* El agitase spectrul unui conflict atomic și reamintise, evocând soarta lui Hitler, că *acela care seamănă vânt culege furtună* [16]. Desigur, nu exista în acest text angajamentul ferm al U.R.S.S. de a recurge la arsenalul său nuclear, pentru a susține regimul de la Havana. Dar Kennedy fusese atât de impresionat, încât avea să spună colaboratorilor săi că orice decizie s-ar lua ea *ar putea foarte bine să împingă Uniunea Sovietică să declanșeze războiul atomic* [21]. Faptul că Hrușciov comisese eroarea de a crede că putea instala nepedepsit rachetele sale în Cuba, implica riscul ca el să comită și alte greșeli.

Ripostele avute în vedere de EXCOM au fost în număr de șase. Prima consta în a nu face nimic, precum preconizau *unii consilieri ai Pentagonului,* printre care Abel și McNamara însuși. Ei apreciau, nu fără oarecare logică, că la urma urmelor, era mult timp de când U.R.S.S. se obișnuise să trăiască cu rachete, la porțile sale în Turcia. Dar președintele va declara că manevra sovietică ducea la o ruptură a *statu-quo*-ului și că era deci imposibil să se încline. Se va hotărî să se țină în rezervă ideea unei acțiuni pur diplomatice : avertisment

adresat Kremlinului sau propunere de troc, rachetele din Cuba pentru bazele din Anatolia. Această ultimă formulă n-ar fi prezentat nici un inconvenient militar, rachetele *Jupiter* din Turcia trebuind să fie retrase oricum — ele vor fi retrase anul următor — datorită caracterului lor demodat.

Se va respinge provizoriu sugestia unei luări de contact cu Castro : J.F.K. aprecia că nu cu acesta se juca partida. Rămâneau trei soluții militare : blocada, bombardarea instalațiilor de rachete, o debarcare surpriză.

Această ultimă formulă va avea, potrivit lui Sorensen, *puțini susținători ;* în afara faptului că avea cele mai multe șanse să conducă la un război mondial, Istoria, mai târziu, *ar fi condamnat Statele Unite ca agresor* [22]. Distrugerea amplasamentelor avea partizani convinși, în special pe Maxwell Taylor și Douglas Dillon (32), devenit ministru de finanțe. Dar Robert Kennedy, care prezida, în absența fratelui său, reuniunile EXCOM-ului, va sprijini cu vigoare pe subsecretarul de stat George Ball, când acesta va lua poziție împotriva bombardamentelor, *în numele respectării de către Statele Unite a tradițiilor lor cele mai sfinte* [23]. Ar fi, avea să spună Bobby, *un Pearl Harbour, pe invers, care ne-ar mânji numele* [24]. *Fratele meu nu va fi niciodată un nou Tojo (33)* [25].

Și astfel, puțin câte puțin, se va impune ideea unei blocade, care, pentru început, va fi orientată doar împotriva sosirii în Cuba a unor arme ofensive. Dar înainte de a adopta o decizie, Kennedy ținea să vorbească cu Gromîko, venit la New York pentru sesiunea O.N.U., care ceruse să-l întâlnească. Întrevederea fusese fixată de mai mult timp, pentru după-amiaza zilei de joi, 18 octombrie 1962.

Atunci când ministrul sovietic, după ce a reiterat amenințările sale în privința Berlinului, avea să se plângă de campania anticubaneză a Statelor Unite, președintele îl va pune în gardă — fără să facă aluzie la imaginile luate de avioanele U-2 — împotriva unei eventuale realizări în Insulă a unei baze strategice.

Uitându-se în ochii lui, rusul îi va răspunde că U.R.S.S. nu avea altă intenție decât aceea *de a contribui la potențialul defensiv al Insulei. Dacă ar fi fost altfel,* avea să adauge el, *ea nu s-ar preta niciodată la un asemenea gen de asistență* [26].

Câteva ore mai târziu, în timp ce Rusk îl primea la dineu pe omologul său de la Kremlin, EXCOM-ul, reunit la Casa Albă, sub conducerea lui Kennedy, cântărea o dată în plus avantajele blocadei și ale bombardării. Președintele, care era din ce în ce mai favorabil primei soluții, își va permite o butadă : *orice sfat veți da astăzi, îl veți regreta peste o săptămână...* [26]

A doua zi, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, va lua avionul spre Middle West, unde îl chema campania electorală. La orele 13,20, comandanții șefi ai forțelor americane din Atlantic și din zona Caraibelor vor primi ordinul să fie gata pentru orice eventualitate. Sosirile și plecările oficialilor începuseră să suscite curiozitatea presei și, în special, a ambasadei britanice, care mirosise ceva. Pentagonul va dezminți categoric că dispunea de informații privind prezența armelor ofensive în Cuba și că, deci, ar fi ordonat măsuri de urgență. În acest timp, membrii EXCOM continuau să ezite între blocadă și distrugerea bazelor de rachete, iar Sorensen redacta discursuri prin care Kennedy avea să anunțe lumii decizia sa.

La orele 8, a doua zi dimineața, președintele îi va cere obișnuitului său purtător de cuvânt, Pierre Salinger, să vină să-l vadă la hotelul în care descinsese la Chicago. Îi va întinde un comunicat, pe care-l redactase cu mâna sa : Ușoară infecție respiratorie. Temperatura 38°. Timpul fiind rece și ploios, reîntoarcerea la Washington pare indicată [27]. Odată sosiți la Casa Albă, îi va cere să rămână prin preajmă, căci *ceva* avea să se întâmple. *Atâta timp cât nu vei ști mai mult,* îi va spune el, *vei fi un om fericit...* [28]

Câteva clipe mai târziu, el anunța membrilor EX-COM-ului că optase definitiv să se înceapă printr-o acțiune limitată și anume blocada armelor ofensive, înțelegându-se că, dacă aceasta nu se dovedea eficace, s-ar putea să fie obligat să se recurgă la bombardare. El va respinge sugestiile lui Stevenson (34), reprezentantul său la O.N.U., partizanul ideii de a oferi rușilor, în schimbul retragerii rachetelor ruse, fie evacuarea bazei de la Guantanamo, fie retragerea rachetelor *Jupiter* din Turcia, afirmând că nu se va ajunge astfel decât să se submineze încrederea pe care aliații puteau să o aibă în Statele Unite.

Era din ce în ce mai dificil să se ascundă realitatea situației. În seara zilei de sâmbătă, James Reston (35), celebrul colaborator al lui „New York Times", avea elementele necesare să scrie un articol, descriind măsurile de precauție luate în zona Caraibelor, trăgând concluzia că sovieticii instalaseră, în cele din urmă, rachete strategice în Cuba. Înainte de a-l publica, îl va comunica, spre informare, Casei Albe. Președintele îi va telefona el însuși redactorului șef al ziarului, pentru a-i cere insistent să sacrifice această *bombă* intereselor securității naționale. Altfel, îi va spune el, vom avea parte de un ultimatum din partea Moscovei, înainte de a fi putut acționa.

Articolul va fi deci retras, dar capitala fremătă de zvonuri al căror ecou se va găsi în presa de duminică și, mai mult încă, în cea de luni dimineață. În această zi, de 22 octombrie 1962, care a urmat un scenariu minuțios pus la punct în timpul weekend-ului, Kennedy avea să prezinte situația și măsurile pe care înțelegea să le ia pentru a-i face față.

MacMillan și De Gaulle, în străinătate, vor fi primii puși la curent, acesta din urmă de către Dean Acheson, căruia Kennedy îi ceruse să traverseze Atlanticul pentru a-l informa în același timp cu Consiliul N.A.T.O. Președintele Republicii va fi, așa cum era de așteptat, la înălțimea situației. *Ați venit să mă informați sau să mă consultați?* îl va întreba el la început pe fostul secretar

de stat, înainte de a declara că înțelege perfect că Statele Unite fuseseră obligate să ia decizia fără să-și consulte aliații. Dând de o parte seria completă de imagini pe care Acheson i-o prezenta, se va arăta convins că președintele Kennedy acționase în cunoștință de cauză. După părerea sa, rușii nu vor reacționa nici la Berlin, nici în Turcia. *Puteți spune președintelui dumneavoastră,* va conchide el, *că Franța îl va susține... Nu avea altă alegere. Acționând așa cum își propune să o facă, el exercită pur și simplu prerogativele sale naționale.* Abia atunci el va cere să vadă fotografiile, pe care le va examina minuțios cu o lupă mare. *Formidabil !* va exclama el, când i se va preciza că fuseseră luate de la o altitudine de 22 de mii de metri [29].

În cursul după-amiezii, la Casa Albă, J.F.K. va reuni EXCOM-ul, apoi Cabinetul — mulți membri ai acestuia nefiind la curent cu nimic — și în fine liderii Congresului, printre care unii, în special Fulbright, de obicei mai pașnic, se vor mira că nu se hotărâse o debarcare imediată. La orele 18, ambasadorul sovietic Dobrînin (36) sosea surâzător la Rusk. Avea să iasă, 25 de minute mai târziu, cu fața răvășită, cu copia discursului pe care Kennedy se pregătea să-l pronunțe. Diplomații latino-americani fuseseră informați de către subsecretarul de stat.

În fine, la orele 19, președintele se va adresa compatrioților săi, prin intermediul televiziunii. Înainte de toate, le va face cunoscut că *dovezi indubitabile* stabiliseră prezența în Cuba a unor baze de rachete putând lovi *Washingtonul, Canalul Panama, Mexicul,* că bazele de rachete cu rază mai lungă de acțiune — *până la Golful Hudson și până la Lima* — păreau în curs de instalare și că bombardierele, capabile să transporte arme nucleare, *ieșiseră acum din hangarele lor.* El vedea în acestea *o amenințare explicită la adresa păcii și a securității Americilor... în contradicție cu asigurările repetate ale purtătorilor de cuvânt sovietici... o înșelăciune deliberată,*

pe care nici Statele Unite, nici comunitatea mondială nu puteau să o tolereze... o modificare în mod deliberat provocatoare și nejustificată a statu-quo-*ului.*

Anii '30, va continua el, *ne-au învățat o lecție clară. Dacă li se permite să se intensifice fără control și fără contestare, manifestările agresive duc în cele din urmă la război... Politica noastră a fost o politică de răbdare și moderație... Nu vom risca prematur și fără nevoie costul unui război nuclear mondial... Dar nu ne vom deroba de acest risc în orice moment vom avea să-i facem față.*

În consecință, el anunța instituirea unei „carantine riguroase" — se preferase acest cuvânt aceluia mai neliniștitor de blocadă — privind orice echipament militar ofensiv în drum spre Cuba, susceptibilă să fie completată, la nevoie, prin măsuri mai grave. *Politica țării noastre,* va continua el, *va fi aceea de a considera orice lansare de rachete nucleare din Cuba, contra oricărei națiuni din emisfera occidentală, drept un atac al Uniunii Sovietice împotriva Statelor Unite, impunând ca represalii o ripostă completă împotriva Uniunii Sovietice.* El cerea convocarea Consiliului Organizației Statelor Americane și a Consiliului de Securitate al O.N.U. În fine, îi cerea lui Hrușciov să abandoneze *această tentativă de dominație mondială,* să-și retragă armele din Cuba și să se alăture unui *efort istoric în scopul de a pune capăt periculoasei curse a înarmărilor și pentru a transforma istoria umanității... Prețul libertății este totdeauna ridicat,* va încheia el, *dar americanii l-au plătit întotdeauna* [30]. Zarurile fuseseră aruncate pentru cea mai mare partidă, jucată *pe marginea prăpastiei,* pe care a cunoscut-o războiul rece. Limbajul ferm îi va aduce lui Kennedy — de îndată ce vor fi convinși de realitatea prezenței rachetelor sovietice în Cuba — sprijinul unanim al aliaților săi, inclusiv membrii Pactului de la Rio, sprijin care nu fusese dobândit anterior. Fără îndoială, aceștia realizaseră amploarea amenințării la adresa securității lor, a tuturor. Consiliul O.S.A. va adopta în ziua de marți, la orele 16,45, cu 19 voturi pentru, nici un vot împotrivă

și o abținere — aceea a Uruguayului, al cărui delegat nu primise instrucțiuni — o rezoluție recomandând ca statele emisferei occidentale să ia *toate măsurile individuale și colective, inclusiv folosirea forței... pentru a împiedica rachetele ofensive instalate în Cuba să constituie vreodată o amenințare activă pentru pacea și securitatea continentului* [16]. Două ore mai târziu, Kennedy semna proclamația instituind carantina, care avea să intre în vigoare luni, 24 octombrie, la orele 10 dimineața, 19 vase ale Flotei a II-a luând poziție pentru a realiza un lung arc de cerc cu o rază de 800 km în jurul extremității răsăritene a Cubei.

În acest moment, Kremlinul nu reacționase încă decât verbal. La 13 ore după discursul lui Kennedy, T.A.S.S. dăduse publicității o declarație *punând în gardă guvernul S.U.A. în legătură cu grava responsabilitate care și-o asuma pentru destinele lumii aplicând în practică măsurile anunțate de către președintele Kennedy.* Ea dădea asigurări că armamentul furnizat Cubei era destinat *unor scopuri exclusiv defensive* și că *nici un stat, care ține la independența sa,* nu putea să se încline în fața pretenției Statelor Unite, care *cereau ca materialul de război necesar autoapărării Cubei să fie evacuat de pe teritoriul acesteia... Guvernul sovietic respinge cu hotărâre,* continua declarația, *pretențiile guvernului S.U.A.,* atunci când acesta *își arogă dreptul de a cere țărilor ca să-i dea socoteală de organizarea apărării lor și de a-i aduce la cunoștință ce transportă cu vasele lor în larg.* În consecință, acesta sesiza Consiliul de Securitate în legătură cu violarea Cartei și în legătură cu pericolul la adresa păcii, imputabile după el Washingtonului, acuzat că nu dă înapoi în fața a nimic, chiar în fața *prăpastiei unei catastrofe militare, în încercarea de a înăbuși un stat suveran, membru al O.N.U.*[31].

Aproape același limbaj avea să-l folosească Zorin (37) în fața Consiliului de Securitate, ca răspuns la rechizitoriul lui Stevenson la adresa politicii urmate de U.R.S.S.

de la începutul războiului rece și la adresa lui Castro, acuzat de a fi trădat revoluția care îl adusese la putere. *Dacă nu suntem fermi în acest caz,* conchisese fostul rival al lui Ike la președinție, *adversarii noștri ar putea să creadă că nu vom rezista nici în altă parte* [16]. După ce delegatul Cubei avea să califice decizia americană drept un *act de război,* asigurând că nu exista o altă bază pe Insulă decât aceea pe care Statele Unite o mențineau la Guantanamo, reprezentantul sovietic va denunța politica *marii bâte* a Washingtonului față de America Latină și pretenția acestuia de a juca rolul de *jandarm universal,* afirmând categoric că discursul lui Stevenson era *fals de la un capăt la altul* și că Statele Unite *introduceau legea junglei în relațiile internaționale* [16].

În timpul dezbaterilor, Radio Havana anunța că *unități de luptă, puse pe picior de război, atinseseră bazele operaționale* și că *sute de mii de oameni fuseseră adunați în câteva ore* [12]. Castro însuși califica discursul lui Kennedy drept o *declarație de pirat,* iar reacția sovietică drept *fermă, calmă și exemplară* și asigura că *oricine ar încerca să inspecteze Cuba trebuia să vină în dispozitiv de luptă* [33]. În fine, s-a aflat că 26 de nave sovietice se îndreptau spre Cuba. Nimic ireparabil, totuși, nu fusese comis.

La 24 octombrie 1962, la orele 15 (după ora Parisului), blocada americană va intra deci în acțiune. Proclamația lui Kennedy preciza că orice navă îndreptându-se spre Cuba poate primi ordinul de a se supune unei inspecții și, dacă nu se supune, *poate să fie oprită, forța netrebuind să fie utilizată decât în cazul în care ea ar fi absolut necesară* [34].

Kremlinul — după cum se va afla curând — va restitui Ambasadei americane, ca inacceptabil, textul documentului pe care aceasta i-l comunicase. A devenit deopotrivă public faptul că Hrușciov, ca răspuns la o telegramă a filozofului pacifist britanic Bertrand Russell

(38), care îl implora *să nu se simtă provocat de măsurile de nejustificat ale Statelor Unite față de Cuba și să se abțină de la orice acțiune precipitată,* îl asigurase că guvernul sovietic *va face tot posibilul pentru a înlătura situația plină de consecințe ireparabile creată ca urmare a seriei de acțiuni agresive ale guvernului Statelor Unite, dar că, dacă acesta va realiza programul de acțiune piraterească pe care l-a conceput, vom fi obligați să luăm măsurile de apărare contra agresorului... Este necesar,* adăuga el, *să-l pui pe banditul de drumul mare cu botul pe labe pentru a împiedica legea junglei să guverneze relațiile între statele și popoarele civilizate.* În concluzie, el nu excludea, totuși, eventualitatea unei *întâlniri la nivel înalt* [35].

Această discretă invitație a fost însoțită de alte câteva gesturi destinate să arate că Moscova nu înțelegea să rupă punțile. Spre surpriza generală, Hrușciov, despre care se putea gândi că are altceva de făcut, asistase în ajun, seara, la un recital al cântărețului american Jerome Hines. Miercuri, îi va cere lui William Knox, directorul general al lui Westinghouse, în trecere prin Moscova, să vină să-l vadă. Timp de trei ore încheiate, pe un ton foarte patetic, și-a formulat toate reproșurile ce le avea față de Statele Unite și îi va cere să-l facă pe Kennedy să înțeleagă că, dacă navele americane vor încerca să inspecteze cargourile sovietice, submarinele vor fi obligate să le scufunde. Dar îl va asigura că nu avea intenții agresive. *Dacă vă ochesc cu un pistol,* îi va spune el, *este o armă ofensivă, dar dacă o fac doar pentru a vă împiedica să trageți asupra mea, este o armă defensivă, nu-i așa ?* [35], recunoscând astfel implicit că desfășurase în Cuba rachete strategice. La 24 octombrie, atașatul naval sovietic la Londra, Ivanov, avea să declare cu ocazia unui dejun că doar englezii ar putea să salveze pacea, luând inițiativa convocării unei conferințe la nivel înalt.

În aceeași după-amiază, Thant (39) va da citire, în Consiliul de Securitate, unui apel pe care tocmai îl adresase lui Hrușciov și lui Kennedy, la cererea unui mare

număr de state membre. *După părerea lor* — va spune el — *trebuie lăsat părților interesate timpul pentru a se reuni în vederea rezolvării pașnice a crizei actuale și să ajungă la normalizarea situației în Caraibe. Aceasta comportă, pe de o parte, suspendarea de bună voie a tuturor trimiterilor de arme în Cuba și, pe de altă parte, suspendarea de bună voie a măsurilor de carantină implicând inspectarea navelor în drum spre Cuba.* El va sugera ca această suspendare voluntară să dureze două-trei săptămâni și își va oferi bunele oficii [36].

Kennedy nu s-a grăbit să-i răspundă. Tocmai aflase că 12 din cele 25 de vase sovietice, care se îndreptau spre Cuba, s-au oprit din drum sau au schimbat direcția. *Rușii și noi,* îi va spune Rusk lui Bundy, *ne privim ochi în ochi și am impresia că tocmai au clipit.* La Pentagon, totuși, vor continua să se întrebe dacă aceste vase nu caută, pur și simplu, să întâlnească cele 6 submarine a căror prezență fusese semnalată în apropiere. În această stare de incertitudine, președintele va da ordinul să se suspende orice inspecții și să se mulțumească pentru moment cu urmărirea navelor care pătrundeau în zona blocadei. În aplicarea acestor instrucțiuni, *U.S. Navy* va lăsa să treacă, fără a-l inspecta, un tanc petrolier sovietic, „București", al cărui comandant va răspunde politicos, interogat fiind, că nu transportă decât petrol. Înălțimea liniei de plutire, faptul că părăsise U.R.S.S. înainte de discursul lui Kennedy, ceea ce părea să excludă ideea unui camuflaj complicat, îi va ajuta pe americani să se mulțumească cu aceste asigurări verbale.

Seara, Harriman îi va telefona lui Schlesinger și-i va spune că, după părerea sa, Hrușciov caută o portiță de ieșire și că, dacă i se va deschide cu abilitate, poate fi *discreditat clanul durilor care, în interiorul Uniunii Sovietice, îl ajutase să ia o asemenea poziție.* Dacă nu, după părerea sa, s-ar escalada spre un război nuclear [38]. Kennedy îl va primi joi 25 octombrie, înainte de a-i transmite lui U Thant un răspuns care nu va respinge nici o soluție : *Noaptea trecută ați făcut unele sugestii și ați pro-*

pus convorbiri preliminare în scopul de a vedea dacă pot fi realizate aranjamente satisfăcătoare. Ambasadorul Stevenson este gata să discute de urgență cu dumneavoastră despre aceste aranjamente [39].

Hrușciov a acceptat pur și simplu armistițiul de două până la trei săptămâni sugerat de către secretarul general al O.N.U. Dar Kennedy se temea să facă același lucru, gândind că dă timp sovieticilor să accelereze instalarea rachetelor lor și va repeta în răspunsul său că înțelege să obțină eliminarea acestora.

Alerta era deci departe de a fi fost depășită. Consiliul de Securitate va fi, de altfel, în aceeași zi, teatrul unui schimb de replici de o extremă violență. Dat fiind faptul că Zorin afirmase că dovezile pe care Washingtonul se întemeiase pentru a decreta blocada împotriva Cubei erau *trucate*, Stevenson, un om deosebit de energic, îi va spune :

— Dați-mi voie să vă pun o singură întrebare. Negați, domnule Zorin, că Uniunea Sovietică instalează rachete strategice în Cuba ? Răspundeți-mi prin da sau nu. Nu așteptați traducerea.

Zorin va izbucni într-un râs nervos, de care se vor molipsi și colegii săi :

— Nu mă aflu în fața unui tribunal american. Nu sunteți procuror și nu sunt obligat să răspund la întrebările dumneavoastră.

— Vă aflați în fața tribunalului opiniei publice.

— Voi răspunde la momentul oportun. Veți aștepta răspunsul până în momentul în care voi fi gata să vi-l dau. Puteți continua.

— O să așteptăm acest răspuns până la calendele grecești, va urla atunci Stevenson [16 și 30], care a cerut să fie aduse stative pe care erau agățate fotografii mărite luate de avioanele U-2. Cu concursul unui expert, el va comenta aceste documente, înainte de a conchide : *Sarcina noastră, în această incintă, nu constă, domnule Zorin, să marcăm puncte într-o dezbatere, ci să salvăm pacea.*

Dacă sunteți gata să încercați, noi suntem, de asemenea, gata[40].

A doua zi, vineri, criza va începe să slăbească. La orele 7 dimineața, distrugătorul „Joseph F. Kennedy jr.", botezat astfel după numele fratelui mai vârstnic al președintelui, ucis în timpul războiului în cursul unei misiuni aeriene deasupra Germaniei, va intercepta — la indicațiile foarte precise ale lui J.F.K. — un cargou neutru, închiriat de U.R.S.S., care se va lăsa inspectat în întregime, fără cea mai mică dificultate. Cum nu conținea nici o încărcătură interzisă de instituirea blocadei, acesta va fi autorizat să-și continue drumul.

Se dorea să se arate lui Hrușciov, fără a se asuma riscuri majore, că hotărârea Statelor Unite rămâne la fel de fermă. Dar aparatele de recunoaștere americane, de astă dată autorizate de către Pentagon să survoleze Cuba la mică înălțime, vor aduce clișee arătând că instalarea rachetelor continua cu o viteză accelerată. Kennedy, respingând bombardarea imediată a pozițiilor pe care unii i-o sugerau, va proceda la o campanie de „intoxicare" savant organizată, destinată să convingă pe cei interesați că nu va da înapoi în fața unei asemenea decizii, dacă U.R.S.S. nu va demonta rapid bazele. Aproape peste tot vor fi luate noi măsuri militare fără cea mai mică discreție. Echipajele bombardierelor lui *Strategic Air Command,* încărcate în mod ostentativ cu bombele lor atomice, schimbau în clar mesaje apocaliptice. Dat fiind că serviciile de presă ale Casei Albe au făcut ca alarmismul să depășească consemnele primite, ziarele apăreau cu manșete anunțând o catastrofă iminentă.

Kennedy este furios, dar manevra reușește. Puțin înainte de prânz, un consilier al Ambasadei sovietice la Washington, Aleksandr Fomin, în general considerat drept șeful serviciilor de informații ruse în Statele Unite, îl va invita pe un ziarist de la postul de radioteleviziune A.B.C., John Scali, pe care-l cunoștea destul de bine, să vină fără întârziere să dejuneze cu el. Chiar de la început, el îl va întreba dacă Departamentul de Stat ar fi

dispus să reglementeze problema cu trei condiții : readucerea rachetelor în U.R.S.S. sub control O.N.U., angajamentul lui Castro de a nu mai accepta arme ofensive, angajamentul Statelor Unite de a nu invada Cuba. Rusk va dicta el însuși lui Scali, câteva ore mai târziu, textul răspunsului pe care acesta îl va comunica în aceeași seară lui Fomin : *Am motive serioase să cred că guvernul Statelor Unite vede în aceste propuneri posibilități concrete. După părerea mea, reprezentanții celor două puteri ar putea discuta cu dl. U Thant. Acestea fiind zise, am impresia că timpul presează*[41].

Demersul lui Fomin era în mod vizibil destinat să sprijine un altul, acela al lui Hrușciov însuși. Seara, într-adevăr, ambasadorul american la Moscova îi va transmite lui Kennedy un mesaj confidențial al lui Hrușciov. Acest document n-a fost niciodată publicat și au circulat diverse zvonuri în legătură cu tonul său *incoerent* și *dezlânat*, după aprecierile ziariștilor James Daniel și John Hubbell[42], *un strigăt de groază al unui om chinuit de coșmar*, după Elie Abel[43], *nu exaltat, dar scris sub influența unei emoții profunde*[44] pentru Schlesinger, care, în mod sigur, l-a citit, *plin de divagații și de elemente polemice, dar conținând sâmburele unei soluții rezonabile*[45], pentru Sorensen, care l-a citit, de asemenea. În orice caz, se cunosc aspectele esențiale.

Reluând argumentația pe care a dezvoltat-o în fața președintelui lui Westinghouse, Hrușciov, recunoscând că a desfășurat rachete strategice în Cuba, va susține că o armă este ofensivă nu prin natura sa, ci prin folosința care i se poate da. Or, în lipsa unei infanterii numeroase în insulă, el nu putea ataca teritoriul american. Va adăuga că rachetele au ajuns deja și că este absolut inutil să se scotocească vasele rusești. Era gata să o declare solemn și va cere lui Kennedy să se angajeze că nu va ataca Cuba. În acest caz, va spune el, problema *așa-ziselor arme ofensive* va apărea într-o nouă lumină. În concluzie, va solicita președintelui să acționeze, așa cum el însuși

era gata s-o facă, pentru a nu *se întinde mai mult coarda* și pentru a încerca *să slăbească nodul* care se strângea...[44]

În ciuda scepticismului lui Acheson, care nu credea că rușii vor traduce în viață aranjamentul pe care-l propuneau, EXCOM va hotări, vineri seara, să trateze scrisoarea ca pe un *demers de bună credință*[45]. Apoi, toți membrii săi se vor duce la culcare, evident liniștiți.

A doua zi, din păcate, iluziile încep să scadă. Radio Moscova va difuza un nou mesaj al lui Hrușciov către Kennedy, de astă dată public, propunând retragerea simultană a rachetelor din Cuba și din Turcia sub control O.N.U. Pe plan militar, Washingtonul avea totul de câștigat dintr-un asemenea troc, pentru că, așa cum am arătat, rachetele *Jupiter* din Turcia erau destul de demodate, dar când, în primăvară, și-a exprimat deschis pe lângă guvernul de la Ankara dorința Statelor Unite de a le retrage, ministrul de externe turc, Selim Sarper, se opusese, declarând că prezența lor constituia un gaj indispensabil al solidarității Aliaților. La care se putea adăuga că, dacă problema se reglementa de această manieră, ea s-ar fi soldat pe plan politic printr-un câștig sovietic, pentru că, în raport cu situația ce prevala cu două luni în urmă, numai americanii ar fi făcut o concesie.

Fără să ezite, Kennedy va refuza târgul care i s-a propus, fără să-i fie suficient de clare motivele pentru care Hrușciov revenise asupra poziției sale din ajun. Poate că acesta din urmă a crezut că o sugestie a lui Walter Lippmann în acest sens îi fusese inspirată de către Casa Albă : sovieticii nu au înțeles foarte bine niciodată că un ziarist independent poate lansa idei fără să se facă purtătorul de cuvânt al unui guvern sau al unui grup de interese. O altă explicație, pe care tinde să o confirme minuțiosul studiu realizat de Michel Tatu asupra acestei perioade[46], este că puterea sovietică traversa o fază de extremă confuzie și că părerea ce prevala la prânz putea foarte bine să nu mai fie valabilă la orele cinci. La 29 octombrie, la câteva ore după ce Hrușciov

își va formula propunerea sa de troc, „Izvestiia" va respinge sugestiile analoage formulate de către unii comentatori americani, declarând că ele nu făceau decât să exprime conștiința necurată a autorilor lor. O asemenea disonanță era fără precedent în presa sovietică.

La două ore și cincisprezece minute după difuzarea mesajului sovietic, Casa Albă va da publicității un comunicat potrivit căruia *condiția preliminară pentru luarea în considerare a propunerilor era ca lucrările la bazele din Cuba să înceteze.* Armele ofensive trebuiau făcute inoperante și *trebuia să înceteze trimiterea spre Cuba a unor arme ofensive. Toate acestea trebuie să se efectueze în cadrul unei verificări internaționale eficace*[47].

În ceea ce-l privește pe Scali, acestuia i se va cere să reia cât mai curând posibil contactul cu interlocutorul său de la Ambasada sovietică pentru a-i cere explicații. Fomin, încurcat, va declara că cea de-a doua scrisoare a lui Hrușciov trebuie că a fost redactată înainte ca raportul său să fi parvenit la Moscova. Repetând mesajul cu care fusese însărcinat, ziaristul îi va spune că nu crede o iotă și că este vorba *de o infamă lovitură premeditată.* Și dacă este astfel, va continua el, rușii sunt pe cale de a comite una din cele mai colosale erori de calcul ale istoriei. Va adăuga că, sub nici un motiv și în nici un moment, Kennedy nu va accepta un târg asupra bazelor. Diplomatul îi va spune că va transmite acest avertisment și că răspunsul va veni în curând.

Între timp, se va aduce la cunoștință lui Kennedy că un U-2 s-a rătăcit deasupra teritoriului sovietic, în ciuda tuturor instrucțiunilor care fuseseră date pentru a evita tot ceea ce putea aduce a provocare și că avioane de vânătoare ruse decolaseră pentru a-l intercepta. În timp ce se dau asigurări Kremlinului că era vorba de o simplă eroare, aparatul a reușit, din fericire, să-și ia tălpășița. Poate că, de altfel, în cele din urmă, acest zbor intempestiv i-a ajutat pe conducătorii U.R.S.S. să se convingă de fermitatea americanilor. În orice caz, ei se vor feri pe moment să dea amploare incidentului.

Un alt U-2, în schimb, va fi dat dispărut. Acesta fusese doborât deasupra Cubei și Radio Havana a avertizat că *orice avion militar care va invada spațiul aerian cubanez o va face cu riscul de a suporta focul apărării antiaeriene* [47].

Până atunci, aviatorii care survolau Insula nu întâlniseră nici o opoziție. S-a mai urcat o treaptă importantă în această escaladă. Majoritatea celor de la Washington la curent cu problema credea acum că instalațiile de rachete vor fi atacate în următoarele 48 de ore. Însă lui Robert Kennedy îi vine o idee. Îi va sugera fratelui său să nu răspundă celei de-a doua scrisori a lui Hrușciov, aceea care fusese dată publicității, ci mesajului confidențial din ajun. Și cum proiectele care i se supuneau nu i se păreau satisfăcătoare, va redacta el însuși, împreună cu Ted Sorensen, cele ce aveau să fie transmise primului-ministru sovietic în noaptea de 27 spre 28.

Așa cum înțeleg din scrisoarea dumneavoastră — îl va determina Robert Kennedy pe președinte să afirme — *aceasta conține, după câte îmi dau seama, elemente general acceptabile,* acestea fiind eliminarea sub control a rachetelor din Cuba, apoi ridicarea blocadei și promisiunea Statelor Unite de a nu invada insula [47]. Cu douăzeci de minute înainte, U Thant scrisese lui Castro, oarecum uitat în toată această chestiune, cerându-i să aducă *o contribuție însemnată la pacea lumii,* ordonând suspendarea, pe timpul negocierilor în curs, a construcției bazelor de rachete.

Răspunsul lui Fidel a fost rapid și negativ : Statele Unite să înceapă prin suspendarea blocadei ; *Cuba n-a violat nici o lege internațională* [47]. Răspunsul lui Hrușciov se va lăsa așteptat și primele ore ale zilei de duminică 27 vor fi pline de știri alarmante : chemarea sub arme a 24 escadroane și a 14 000 rezerviști, mobilizare în Venezuela. Dar la orele 10,30, ora Washingtonului, sau orele 15,30, telexurile agențiilor de presă țăcăneau pentru a transmite cel mai senzațional dintre flash-uri : Hrușciov acceptă să retragă rachetele !

De această dată, Hrușciov nu se va încurca cu preambuluri. *Înțeleg perfect neliniștea dumneavoastră,* îi scria el lui Kennedy. *În scopul de a proceda cât mai rapid la lichidarea unui conflict periculos... și pentru a liniști poporul american..., în completarea indicațiilor date anterior privind oprirea lucrărilor de construcție a platformelor pentru instalarea de arme, guvernul sovietic a dat un nou ordin pentru ca armamentul pe care dumneavoastră îl numiți ofensiv să fie demontat și readus în Uniunea Sovietică.*

După ce a amintit pericolul permanent care apăsa asupra Cubei și după ce a repetat că n-a voit să furnizeze acesteia decât mijloace de apărare împotriva agresiunii, el va declara că manifestă *respect* și *încredere* față de declarația conținută în mesajul lui Kennedy din 27 octombrie, potrivit căreia Cuba nu va fi invadată nici de către Statele Unite, nici de către țările latino-americane. Motivele care îl determinaseră să acorde un ajutor Insulei odată dispărute, dezafectarea bazelor devenea posibilă și el era gata să o facă sub controlul reprezentanților O.N.U.[46] Câteva ore mai târziu, Fomin îl va revedea încă o dată pe Scali : *Am primit instrucțiuni,* îi va spune el, *să vă mulțumesc și să vă aduc la cunoștință că informațiile furnizate de către dumneavoastră au fost foarte utile prim-ministrului nostru și l-au ajutat să ia rapid o decizie. Fac aluzie, de asemenea,* va adăuga el surâzând, *la „explozia" dumneavoastră de sâmbătă*[48].

Verdunul (40) războiului rece se termina printr-o victorie care nu costase Statele Unite decât 5 oameni : pilotul avionului U-2 doborât deasupra Cubei și cei 4 membri ai echipajului unui bombardier care s-a zdrobit la decolare. Dar, dincolo de sentimentul de ușurare și de starea de exaltare, conducătorii americani au avut înțelepciunea să nu exploateze această mărturie a înfrângerii adversarilor lor. Rusk va primi discret pe cronicarii diplomatici ai principalelor ziare americane pentru a le spune : *Este posibil ca la Kremlin această chestiune să*

determine dezbateri aprige, ca ea să dea loc la tot felul de contestări între facțiuni rivale. Iată de ce vă cerem să nu vorbiți de „capitulare", să nu însoțiți satisfacția dumneavoastră cu comentarii ironice ; trebuie să se evite întărirea poziției acelora care, la Moscova, preconizaseră o linie dură [49].

În ceea ce îl privește, Kennedy nu va întârzia să salute această hotărâre, *demnă de un om de stat,* și să-i răspundă lui Hrușciov că mesajul său aducea *o contribuție importantă la cauza păcii* [46]. Exprimând regretele sale pentru incidentul provocat de survolarea de către un U-2, în urmă cu 48 de ore, a teritoriului sovietic, de care Hrușciov se plânsese, el preconiza o acțiune rapidă contra proliferării armelor nucleare și pentru încetarea experiențelor.

Cuba, totuși, nu era de acord să participe la euforia generală. La trei ore după publicarea scrisorii lui Hrușciov către Kennedy, Fidel Castro, care, în mod evident, nu fusese avertizat de Moscova, publica o declarație potrivit căreia *garanțiile privind neagresiunea împotriva Cubei,* de care vorbea Kennedy, nu vor exista atâta timp cât Statele Unite nu vor fi pus capăt tuturor măsurilor lor de presiune economică împotriva Insulei, tuturor activităților subversive, violărilor spațiului aerian și nu vor fi evacuat Guantanamo [47]. Populația — care de-a lungul întregii crize dovedise disciplină extraordinară — îl încuraja să nu se dea bătut, cântând :

Nikita, Nikita,
Ce se dă nu se mai ia.

Patruzeci și opt de ore mai târziu, Fidel îi repeta lui U Thant — venit să-l vadă pentru a pune la punct controlul dezafectării bazelor de rachete de către observatorii O.N.U., promis de către Hrușciov lui Kennedy — cele cinci condiții. El adăuga că *cererea de inspecție avea drept scop, o dată în plus, să umilească țara sa și că, pentru acest motiv, el n-o va accepta* [48]. Dar, în același discurs, prin care-și informa concetățenii în legătură cu această convorbire, Castro asigura că va continua să

acorde încredere *politicii principiale a Uniunii Sovietice și conducerii sale* și că nu avea intenția să lase inamicii să profite — ca urmare a unei abordări publice — de *divergențele care interveniseră* între Moscova și Havana. Oricum, el nu avea să se opună retragerii armelor strategice sovietice [50].

Mult mai târziu, el avea să-și deschidă sufletul lui Claude Julien : *Hrușciov n-ar fi trebuit să-și retragă rachetele fără să ne consulte. Cuba nu vrea să fie un pion pe eșicherul mondial... Noi nu suntem un satelit... Hrușciov a evitat războiul, dar n-a câștigat pacea. Nimeni n-are dreptul să dispună de suveranitatea cubaneză... Poporul cubanez a fost foarte ostil hotărârii lui Hrușciov. Furia sa era foarte firească și eu am înțeles că voi domoli mânia populară exprimând public ceea ce gândea fiecare... Cedând în fața imperialismului, îl încurajăm să se arate și mai pretențios* [17].

Cum nu se punea, în mod evident, problema ca președintele Kennedy să accepte condițiile lui Castro, două probleme rămâneau fără soluție : controlul dezafectării rachetelor și retragerea bombardierelor furnizate Cubei de către U.R.S.S. Într-adevăr, Statele Unite le considerau drept arme strategice la fel ca și rachetele, în timp ce Fidel, subliniind că ele fuseseră remise aviației sale, înțelegea să le păstreze. Pentru a găsi o soluție, va fi necesară toată răbdarea diplomatică a lui Mikoian (41), *omul care ar fi vândut frigidere eschimoșilor*, pe care Hrușciov îl va trimite la 2 noiembrie la Havana. Va rămâne acolo 24 de zile, neîntorcându-se la Moscova nici măcar pentru înmormântarea soției sale, decedată între timp. În cele din urmă, Kennedy va fi în măsură să anunțe, la 20 noiembrie 1962, că Hrușciov îi promisese să retragă bombardierele într-un termen de 30 de zile, acceptând ca ele să fie *verificate* și *numărate* la plecarea lor. În consecință, el ordonase ridicarea blocadei (42) și dăduse asigurări privind intenția Statelor Unite de a nu invada Cuba [51]. Trecuse deja mult timp de când rachetele reveniseră în U.R.S.S. la bordul cargourilor copios

fotografiate de aviația americană, avioanele U-2 — în absența observatorilor O.N.U. — aducând imagini care confirmau distrugerea amplasamentelor.

Primindu-ne câteva zile mai târziu la Paris, Walt Rostow ne spunea, cu toată siguranța învingătorului : *Așa cum stau lucrurile acum, sovieticii pot să se străduiască să-și ia revanșa încercând să ne ajungă din urmă în cursa înarmărilor. S-ar putea prea bine să-și piardă suflul. Ei pot, de asemenea, încerca să facă pacea. Noi suntem pregătiți pentru ambele eventualități.*

Bibliografie și note

1. W.W. ROSTOW, *View from the Seventh Floor*, New York, Harper and Row, 1966, p. 9.
2. *Est et Ouest*, nr. 367 din 16—31 iulie 1966.
3. Viccent MONTEIL, *L'Islam Noir*, Paris, Editions du Seuil, 1964, p. 316.
4. AMEILLON, *op. cit.*, p. 191.
5. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 690.
6. „Sunday Times" din 13 mai 1963.
7. „Le Monde" din 3 ianuarie 1962.
8. DRAPER, *op. cit.*, p. 227.
9. „Le Monde" din 18 iulie 1962.
10. SORENSEN, *op. cit.*, p. 457.
11. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 717.
12. DRAPER, *op. cit.*, p. 224—225.
13. *U.S. News and World Report* din 1 mai 1961.
14. *Keesing's*, 18151 A.
15. „L'Express" din 6 decembrie 1963.
16. *Keesing's*, 19057 A.
17. „Le Monde" din 22 martie 1963.
18. *Ibid.* din 15 septembrie 1962.
19. Elie ABEL, *Les fusées de Cuba*, Paris, Arthaud, 1966, p. 44.
20. „Sunday Times" din 28 octombrie 1962.
21. SORENSEN, *op. cit.*, p. 465.
22. *Ibid.*, p. 467.
23. ABEL, *op. cit.*, p. 67.
24. SORENSEN, *op. cit.*, p. 468.
25. ABEL., *op. cit.*, p. 68.
26. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 720.
27. ABEL, *op. cit.*, p. 95.
28. *Ibid.*, p. 96.

29. *Ibid.*, p. 118—119.
30. *U.S.A. Documents*, nr. 2088 din 23 octombrie 1962.
31. *U.R.S.S.*, nr. 2688 din 23 octombrie 1963.
32. „Le Monde" din 24 octombrie 1962.
33. DRAPER, *op. cit.*, p. 240—241.
34. „Le Monde" din 25 octombrie 1962.
35. *Ibid.* din 26 octombrie 1962.
36. ABEL, *op. cit.*, p. 160—161.
37. *Ibid.*, p. 162—163.
38. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 734.
39. „Le Monde" din 27 octombrie 1962.
40. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 737.
41. ABEL, *op. cit.*, p. 183.
42. James DANIEL și John G. HUBBELL, *Le coup de tonnerre de Cuba*, Paris, Robert Laffont, 1963, p. 197.
43. ABEL, *op. cit.*, p. 185.
44. *Ibid.*, p. 188.
45. *Ibid.*, p. 191.
46. Michel TATU, *Le pouvoir en U.R.S.S.*, Paris, Grasset, 1967, p. 281—320.
47. „Le Monde" din 30 octombrie 1962.
48. Roger HILSMAN, *Ainsi fut evitée la 3e guerre mondiale*, *Lectures pour tous*, noiembrie 1964.
49. ABEL, *op. cit.*, p. 213.
50. MERLIER, *op. cit.*, p. 210.
51. *U.S.A. Documents*, nr. 2090 din 21 noiembrie 1962.

(1) Anatole de Monzie (1876—1947). Om politic francez. Deputat (1909—1919, 1929—1940), senator (1920—1929). Ministru în mai multe rânduri. A refuzat să colaboreze cu guvernul de la Vichy. A lăsat mai multe lucrări de istorie (*Rome sans Canossa*, 1918 ; *Destin hors série*, 1928 ; *Pétition pour l'histoire*, 1942) *(n. tr.)*.

(2) Paul Whitman Rostow. Vezi prezentul volum, p. 193, nota (7) *(n. tr.)*.

(3) David Dean Rusk. Vezi prezentul volum, p. 193, nota (5) *(n. tr.)*.

(4) Gamal Abdel Nasser. Vezi vol. 3, p. 227, notele (30) și (31) ; p. 229, nota (58) *(n. tr.)*.

(5) La 9 octombrie 1961, Siria părăsește uniunea cu Egiptul și se proclamă Republica Arabă Siria *(n. tr.)*.

(6) Leonid Ilici Brejnev a îndeplinit funcția de președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. în perioada 7 mai 1960 — 15 iulie 1964 *(n. tr.)*.

(7) Kwame Francis Nwia Kofie Nkrumah. Vezi prezentul volum cap. 16, nota (23) *(n. tr.)*.

(8) Vezi prezentul volum, p. 158, nota (36) *(n. tr.)*.

(9) Organizația Armatei Secrete (O.A.S.) a fost constituită după eșecul puciului militar de la Alger din 21 aprilie 1961, la inițiativa generalilor Jouhaud, Salan și a unor oameni politici, precum Susini. Organizația a încercat prin toate mijloacele, inclusiv prin terorism, să se opună politicii algeriene a generalului De Gaulle. Acțiunea ei s-a intensificat după semnarea acordurilor de la Evian. Principalii șefi ai O.A.S. (Jouhaud, Salan, Degueldre) au fost arestați *(n. tr.)*.

(10) William Attwood (n. 1919). Ziarist și diplomat american. Ambasador în Guineea (1961—1963); ambasador în Kenya (1964—1966) *(n. tr.)*.

(11) Sékou Touré. Vezi prezentul volum, p. 155, nota (8) *(n. tr.)*.

(12) Daniel Semionovici Solod. Vezi vol. 3, p. 226, nota (18) *(n. tr.)*.

(13) Rómulo Enrique Betancourt Bello a fost președinte al Venezuelei între 13 februarie 1959 și 11 martie 1964 *(n. tr.)*.

(14) Dr. Alberto Lleras Camargo s-a aflat în fruntea statului columbian în perioada 7 august 1958 — 7 august 1962 *(n. tr.)*.

(15) Rafael Leónidas Trujillo y Molina (1891—1961). Om de stat dominican. Președinte al Republicii Dominicane între 1930—1938; 16 mai 1942 — 16 mai 1952. A fost creatorul unui regim dictatorial de cruntă teroare. A fost asasinat în mai 1961 *(n. tr.)*.

(16) Ca urmare a unor ample demonstrații de masă, Héctor Bienvenido Trujillo y Mollina este obligat să abandoneze puterea, conducerea statului fiind preluată de fostul vicepreședinte, Joaquin Videla Balaguer (4 august 1960 — 16 iunie 1962) *(n. tr.)*.

(17) Chedi Jagan (n. 1918). Om politic guyanez. Lider al Partidului Progresist Popular. Primul premier al Guyanei Britanice (1961—1964). Din 1964, trece în opoziție *(n. tr.)*.

(18) Theodore Roosevelt (1858—1919). Om de stat american. Președinte al S.U.A. (14 septembrie 1901 — 3 martie 1909). Practicant al politicii „marii bâte", va trimite trupe în Republica Dominicană (1905) și în Cuba (1906). Sub președinția sa, Statele Unite iau pentru întâia oară parte activă în treburile Lumii Vechi. A fost primul șef de stat care a primit Premiul Nobel pentru Pace (1906) *(n. tr.)*.

(19) S-au abținut Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Ecuador și Mexic *(n. tr.)*.

(20) Carlos Rafael Rodriguez. Ziarist, scriitor și om politic cubanez. Președintele Institutului Național pentru Reformă Agrară (1962—1965). Membru al C.C. și al Secretariatului Național al P.C. din Cuba (din 1966) *(n. tr.)*.

(21) Serghei Mihailovici Kudriavțev (n. 1915). Diplomat sovietic. Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al U.R.S.S. în Cuba (1960—1962) *(n. tr.)*.

(22) În anii 1942—1944, a fost „colaborator" al Ambasadei U.R.S.S. în Canada, pentru ca în anii 1944—1945 să-l găsim în aceeași calitate în Marea Britanie *(n. tr.)*.

(23) Bruno Pittermann (1905—1983). Om politic austriac. Vicecancelar (1957—1966). Președintele Internaționalei Socialiste *(n. tr.)*.

(24) Robert Lee Frost (1974—1963). Poet american. Profesor de poetică la Harvard University. I s-a acordat Premiul Pulitzer (1923, 1930, 1936, 1942) *(n. tr.)*.

(25) Walter Lippmann. Vezi vol. 3, p. 185, nota (12) *(n. tr.)*.

(26) Pierre Emil George Salinger (n. 1925). Ziarist și om politic american. Secretar de presă al senatorului John F. Kennedy (septembrie 1959 — ianuarie 1961), al președintelui J.F. Kennedy (ianuarie 1961 — noiembrie 1963) și al președintelui Lyndon Johnson (noiembrie 1963 — martie 1964). Senator de California (1964—1965). A publicat *With Kennedy* (1966) și a editat *A Tribute to John Fitzgerald Kennedy* (1964) *(n. tr.)*.

(27) John A. McCone (n. 1902). Om de afaceri și înalt funcționar de stat american. Adjunct al secretarului Apărării (1948); subsecretar pentru Forțele Aeriene ale S.U.A. (1950—1951). Director al Agenției Centrale de Investigații (C.I.A.) (1961—1965) *(n. tr.)*.

(28) McGeorge Bundy (n. 1919). Analist politic în Consiliul pentru Relații Externe (1948—1949). Decanul Facultății de Arte și Științe la Harvard (1953—1961). Asistent special pentru problemele securității naționale la Casa Albă (1961—1966). Președintele Fundației Ford *(n. tr.)*.

(29) Walter Marty Schirra jr. (n. 1923). Astronaut american. La 3 octombrie 1962, a efectuat un zbor orbital (6 rotații în jurul Pământului, cu durata de 9 ore, 13 minute, 11 secunde, la bordul navei Sigma VII), misiunea fiind cunoscută sub numele de Mercury-Atlas 8. A comandat ulterior alte misiuni spațiale americane, din seria Gemini și Apollo *(n. tr.)*.

(30) Robert Francis Kennedy (1925—1968). Om politic american. Ministru de justiție și procuror general al S.U.A. (1961—1964). Senator de New York (1965—1968). Cel mai apropiat consilier al președintelui John F. Kennedy în problemele puse în fața Administrației. A jucat un rol deosebit de important în criza rachetelor din Cuba. A fost asasinat în timpul campaniei pentru desemnarea drept candidat al Partidului Democrat la alegerile prezidențiale *(n. tr.)*.

(31) Theodore Chalkin Sorensen (n. 1928). Jurist și înalt funcționar de stat american. Asistent al senatorului John F. Kennedy (1953—1961). Consilier special al președinților Kennedy și Johnson (1961—1964). A publicat *Decision-making in the White House* (1963); *Kennedy* (1964); *The Kennedy Legacy* (1970) *(n. tr.)*.

(32) Douglas C. Dillon (n. 1909). Om de finanțe și diplomat american. Ambasador în Franța (1953—1957). Subsecretar de stat pentru problemele economice (1957—1959); subsecretar de stat (1959—1961); ministru de finanțe (1961—1965) *(n. tr.)*.

(33) Hideki Tojo (1884—1948). General și om politic japonez. Lider al grupării militariste începând cu 1931. Devenit ministru de război în vara lui 1940 a pledat și a acționat insistent pentru o mai strânsă colaborare cu Germania hitleristă și Italia mussoliniană. Prim-ministru (18 octombrie 1941—18 iulie 1944). Numirea sa ca prim-ministru a însemnat de fapt triumful forțelor militariste și instaurarea unei dictaturi militare. După război, a fost judecat drept criminal de război în noiembrie 1948. A fost găsit vinovat de instigare „la atacuri criminale ale Japoniei împotriva vecinilor săi" și de a fi permis „un tratament barbar" al prizonierilor de război. A fost spânzurat împreună cu alți șase conducători japonezi *(n. tr.)*.

(34) Adlai Ewing Stevenson. Vezi prezentul volum, p. 193, nota (12) *(n. tr.)*.

(35) James Reston (n. 1919). Ziarist american. Corespondent al agenției Associated Press la Londra (1937—1939) și al lui „New York Times" (1939—1941) în aceeași capitală. Șeful biroului din Londra al lui „New York Times" (1943—1945). Corespondent național (1945). Șeful biroului din Washington al lui „New York Times" (1953—1964). Codirector al lui „New York Times" (1964—1968). Director executiv la același cotidian (1968—1969). A primit Premiul Pulitzer în 1944 și 1957 *(n. tr.)*.

(36) Anatoli Fedorovici Dobrînin (n. 1919). Diplomat sovietic. În 1952—1955 — ministru consilier la Ambasada U.R.S.S. din S.U.A. În 1957—1959 — secretar general adjunct al O.N.U. În anii 1959—1961 — director al Direcției Țările Americii a M.A.E. sovietic. Ambasador al U.R.S.S. în S.U.A. (1962—1986). Secretar al C.C. al P.C.U.S. (din 1986) *(n. tr.)*.

(37) Valerian Aleksandrovici Zorin. Vezi în prezentul volum, p. 48, nota (41) *(n. tr.)*.

(38) Bertrand Russell (1872—1970). Filosof englez. Atitudinea și acțiunea pacifistă i-au atras aruncarea în închisoare în 1918. În timpul celui de-al doilea război mondial, în condițiile confruntării cu fascismul, a abandonat asemenea principii. A primit Premiul Nobel pentru Literatură (1950). Din 1949 s-a manifestat ca unul din campionii dezarmării nucleare. A corespondat direct cu Hrușciov și Kennedy în timpul crizei rachetelor din Cuba *(n. tr.)*.

(39) U Thant (1909—1974). Om de stat și diplomat birmanez. În anii 1953—1957 — secretar al Cabinetului primului ministru birmanez. În anii 1957—1961 — reprezentant al Birmaniei la O.N.U. În 1961—1971 — secretar general al O.N.U. *(n. tr.)*.

(40) Trimitere la celebra bătălie de la Verdun (21 februarie — 18 decembrie 1916), supranumită „Infernul de la Verdun", operație din timpul primului război mondial, care a opus forțele franceze în defensivă și forțele germane în ofensivă și care s-a încheiat cu înfrângerea germanilor. Bilanțul a fost extrem de sângeros, 360 000 de morți, răniți și dispăruți pentru francezi și 335 000 morți, răniți și dispăruți pentru germani *(n. tr.)*.

(41) Pentru rolul lui A.I. Mikoian în dezamorsarea crizei cubaneze, vezi capitolul „A.I. Mikoian : De la Ilici la Ilici", în Roy Medvedev, *Oamenii lui Stalin*, Editura Meridiane, București, 1993, p. 60—63.

(42) La 20 noiembrie 1962 *(n. tr.)*.

20.

ARMISTIȚIUL

Pacea este un dar ceresc, dar este ceva în ea, ca în toate celelalte daruri, care nu se fructifică decât prin grija noastră.

VICTOR DE MIRABEAU (1)
(Prietenul oamenilor sau Tratat asupra populațiilor, 1756)

Atunci când a izbucnit criza rachetelor din Cuba, o mulțime de persoane, și în special Kennedy, se așteptau la o inițiativă sovietică în privința Berlinului. Nu se va întâmpla nimic, dar, atunci când Hrușciov și-a retras rachetele sale, se putea pune totuși întrebarea dacă el nu avea să încerce să-și ia revanșa, într-un fel sau altul, pe malurile râului Spree. Avea să se întâmple exact contrariul. Tensiunea va diminua rapid în vechea capitală și tăcerea se va instala, puțin câte puțin, în jurul problemei pe care, de patru ani, Hrușciov o aprecia, în mod repetat, ca posibil detonator al unui nou Sarajevo, consi-

derând că trebuia rezolvată fără întârziere dacă se dorea să se evite un nou război mondial.

La 2 noiembrie 1962, adică la numai cinci zile după anunțarea retragerii rachetelor din Cuba, el îi primea pe Ulbricht (2) și conducătorii R.D.G. O făcea fără îndoială pentru a-i informa că semnarea tratatului de pace era amânată pentru zile mai bune ; în orice caz, telegrama Agenției T.A.S.S. nu va face nici măcar cea mai mică aluzie la tratat. Curând, incidentele vor înceta în oraș, pe autostradă și în culoarele aeriene. La 1 decembrie, Ulbricht va declara că semnarea unui tratat ținea de o politică de compromis pe termen lung și că soluționarea problemelor economice era mult mai importantă. El nu va rosti nici măcar un singur cuvânt despre o pace separată.

În discursul fluviu pe care-l va pronunța la 12 decembrie în fața Sovietului Suprem, pentru a face bilanțul anului, Hrușciov va relua vechea placă, potrivit căreia răbdarea sa nu era fără limite : dar nu îi va consacra decât trei minute la nivelul unei cuvântări de trei ore. Va spune, pe de altă parte, că *chiar dacă imperialismul este astăzi un „tigru de hârtie"* — aluzie la formula clasică a Beijingului — *acesta are colți atomici, de care știe să se servească* și că *trebuie tratat în consecință* [1], ceea ce era foarte clar că a tras învățăminte din eșecul încercărilor sale de intimidare. Timpul n-a venit încă, declarase, cu opt zile mai devreme, Novotný (3), președintele Republicii Cehoslovace, la Congresul partidului comunist al țării sale (4), *să considerăm imperialismul drept un bătrân care proferează amenințări pe care n-are forța să le pună în aplicare* [2]. Tonul foarte aspru al notei pe care Kremlinul o va adresa lui Adenauer la sfârșitul anului nu va putea, în aceste condiții, nici înșela, nici emoționa pe nimeni. De altfel, încă de la 15 ianuarie 1963, Hrușciov va declara în Berlinul răsăritean, în fața Congresului Partidului Socialist Unit din Germania (5), că ridicarea Zidului a făcut ca un tratat de pace

să fie mai puțin urgent. De această dată, criza care ținuse atât de frecvent lumea în nesiguranță trecuse și trecuse bine.

Dacă avem în vedere că ofensivele declanșate de către Kremlin la Berlin și în Cuba urmăreau, între alte scopuri — și există toate motivele să o credem — și pe acela de a dezarma criticile chinezilor, este evident că acest dublu recul nu putea decât să le reactiveze. Încă de la 5 noiembrie 1962, adică la o săptămână după hotărârea sovietică de retragere a rachetelor, „Cotidianul poporului" din Beijing va scrie : *Realizarea unui compromis cu Kennedy sau acceptarea exigențelor sale brutale nu pot decât încuraja agresorul.* Pe data de 15, același ziar va ataca, numindu-i *revizioniști moderni,* pe cei care *se supun presiunii imperialiste, încurajând astfel imperialismul să accentueze politica sa de agresiune și de război.* La 31 decembrie, într-un lung articol, consacrat deosebirilor între tovarășul Togliatti și noi, ziarul va preciza că R. P. Chineză nu ceruse nici instalarea rachetelor în Cuba, nici nu pusese piedici retragerii lor, dar că se opune ferm *sacrificării suveranității unei alte țări ca mijloc de a ajunge la un compromis cu imperialismul,* un asemenea compromis fiind *un München* (6) *pur și simplu.* În fine, la 4 martie, acesta evoca *anumiți indivizi care, mai întâi au comis greșeala aventurismului, apoi pe aceea a capitulării, cerând poporului cubanez să accepte condiții umilitoare, care ar fi însemnat sacrificarea suveranității țării sale.*

Dar retragerea sovietică în fața imperialismului nu era singurul motiv al noii deteriorări a relațiilor între Beijing și Moscova. În primăvara anului 1962, așa cum se va afla mai târziu, izbucniseră tulburări în Sinkiang, în Turkestanul chinez, vast teritoriu, pe jumătate deșertic, la granița dintre U.R.S.S. și China, care dispusese acolo instalațiile sale nucleare. Dacă ar fi să dăm crezare lui Zhou Enlai, *la instigarea și la ordinul direct al străinătății, elementele cele mai reacționare ale șovinismului local din Sinkiang, trădând patria, declanșaseră o rebe-*

liune armată contrarevoluționară, provocând și organizând fuga în străinătate a numeroși locuitori ai regiunilor limitrofe [3]. În orice caz, musulmanii cazahi trecuseră în U.R.S.S., unde presa avea să publice mai apoi relatarea privind tratamentul dur pe care îl suportaseră din partea autorităților chineze. Consulatele sovietice din Sinkiang fuseseră închise în iulie 1962.

În aceeași perioadă, relațiile sino-indiene, complicate ca urmare a incidentelor din 1959 din regiunile de frontieră contestate ale Himalayei, traversau o fază de tensiune deosebit de puternică. Beijing și New Delhi se bombardau reciproc cu note — totalul avea să atingă 400 — pentru a-și reafirma pretențiile. La 9 iulie, „Cotidianul poporului" ceruse Indiei să se abțină la timp, *dacă voia să evite prăbușirea în fundul prăpastiei.* La 21 iulie, o scurtă încleștare avea să se soldeze cu un mort. Presa indiană îl îndemna pe Nehru să nu mai permită batjocorirea suveranității naționale.

La începutul lui octombrie 1962, conducătorii indieni, subestimând complet raportul real de forțe, vor apela la un limbaj care nu putea să pară conducătorilor chinezi decât o provocare, dacă nu chiar o încercare de a agrava dificultățile cu care se întâlneau în Sinkiang și în Tibet, amândouă provincii limitrofe ale regiunilor disputate. Krishna Menon (7), ministrul indian al Apărării, dăduse ordin trupelor sale *să deschidă focul dacă era necesar*, iar colegul său, ministrul de Interne, afirma că n-avusese o altă soluție decât *să expulzeze pe agresorii chinezi,* Nehru însuși declarând că trupele fuseseră trimise pe graniță pentru a ocupa *poziții de luptă* [4].

La 12 octombrie 1962, după un nou incident, primul-ministru va ordona trupelor sale *să elibereze teritoriul de la granița de nord-est* [5], iar Menon, pe data de 14, va anunța că indienii *se vor bate, până la ultimul om, până la ultimul cartuș* [6]. Beijingul va reacționa în mod violent și, pe 20 octombrie 1962, ziua în care Kennedy, la Washington, hotăra instituirea „carantinei" în jurul

Cubei, va declanșa o ofensivă generală împotriva pozițiilor indiene. Aparent, nimeni, la New Delhi, nu bănuise că Beijingul era capabil să angajeze, la 4 000 m altitudine, pe drumuri imposibile, zeci de mii de oameni, bine echipați și perfect antrenați să lupte pe timp de iarnă. În ciuda vitejiei lor, indienii vor fi rapid copleșiți și vor trebui să facă apel, la 18 noiembrie, la un ajutor american și britanic, în credite și în arme.

A doua zi, avangărzile chineze și-au făcut apariția în câmpiile de la Assam, în care nici un obstacol natural nu putea să le mai oprească și la 150 km de zăcămintele de petrol, în legătură cu care vor începe să se pună întrebări dacă nu cumva constituiau, de fapt, obiectivul comandamentului lor. Dar acesta, o dată în plus, i-a surprins. Pe data de 20, apreciind fără îndoială că lecția dată indienilor este suficientă — aceștia avuseseră circa 6 000 de morți și dispăruți — comandamentul chinez va ordona o încetare a focului și o retragere a trupelor sale la 20 km în spatele liniei care separa, de fapt, pe chinezi și pe indieni în octombrie 1959. Concomitent, Beijingul va manifesta cu claritate bunăvoința sa în negocierile angajate cu Pakistanul pentru delimitarea pașnică a frontierelor comune, inclusiv în Kashmirul revendicat de către New Delhi.

Prin această acțiune rapidă, China a acumulat succese : a umilit India și a slăbit considerabil prestigiul acesteia în lumea nealiniaților, al cărei lider păruse a fi mult timp ; a obligat-o să se întoarcă spre anglo-saxoni, pentru a le cere ajutorul, punând astfel în lumină slăbiciunea neutralismului și „coluziunea“ sa cu „imperialismul“ ; în fine, a pus în încurcătură U.R.S.S. în cel mai înalt grad.

La începutul operațiunilor, Hrușciov, oricum prea ocupat de criza din Cuba, a aprobat drept „constructiv“, prin intermediul „Pravdei“ din 25 octombrie, un apel al Beijingului, imprudent respins de către New Delhi, propunând o încetare imediată a focului, o întâlnire

Nehru-Zhou Enlai și retragerea trupelor celor două tabere la 20 km de o parte și de alta a *liniei de control real* [7]. Dar această aprobare nu va fi suficientă chinezilor, care, prin aluzii transparente, apărute în „Cotidianul poporului" din 27 octombrie vor cere sovieticilor să se pronunțe în mod deschis în favoarea lor. Pentru Hrușciov era ziua adevărului în criza din Cuba, era ziua în care trebuia să decidă între a accepta condițiile lui Kennedy și a se expune unui bombardament al Insulei ; era un moment nefericit pentru el, nu-și putea permite să iasă dintr-o aventură periculoasă pentru a se lansa în alta.

„Pravda" va aștepta ziua de 5 noiembrie pentru a publica un articol recomandând negocieri, fără nici un fel de condiții, de fapt mai favorabile Indiei decât Chinei. La 12 decembrie, în cuvântarea sa în fața Sovietului Suprem, Hrușciov însuși va felicita Beijingul pentru că-și retrăsese trupele, dar va adăuga că ar fi fost mai bine dacă nu s-ar fi ajuns la arme între „o țară frățească" și „o țară prietenă". Va arăta pentru cine-i bate inima, spunând că dacă India ar fi pus mâna *manu militari* pe enclava portugheză Goa — și asta în condițiile în care China făcea dovadă de toleranță față de Macao și Hong Kong — ar fi avut, fără nici o îndoială, *rațiuni bine întemeiate* [1].

În același discurs, el îi va ataca cu o violență neegalată pe conducătorii albanezi, pe care *cineva i-a învățat să spună ocări și acum umblă pe sub ferestre și încep să strige în gura mare înjurături ca niște vagabonzi împotriva Partidului Comunist al U.R.S.S., care este, putem zice, mama lor* [1]. Cu opt zile mai devreme, la Congresul Partidului Comunist Italian, unul dintre principalii conducători, Giancarlo Pajetta, a spus pentru prima dată lucrurilor pe nume. *Un partid ca al nostru*, a declarat el, *nu are nevoie să spună Albania atunci când vrea să spună China* [8]. Nimeni, cu adevărat, nu se mai înșela.

În noiembrie 1962, intervenția directă a lui Hrușciov a avut drept efect eșecul unei lovituri de stat prochineze

organizate la Sofia de către primul-ministru Anton Iugov (8). Apoi, Tito a fost invitat în U.R.S.S., unde i s-a arătat cea mai mare atenție (9). Hrușciov va afirma în fața acestuia că „dogmatismul" (chinez) și nu „revizionismul" (iugoslav) devenise pericolul principal, iar mareșalul se punea chezaș că *reprezentanții sovietici, în frunte cu tovarășul Hrușciov,* [...] *se angajaseră pe calea micșorării tensiunii internaționale* [9]. Apoi o controversă politicoasă s-a angajat între Partidul Comunist Italian și Partidul Comunist Chinez în legătură cu orientarea viitoare a mișcării muncitorești internaționale, în timp ce Beijingul făcea propagandă pentru o nouă conferință mondială comunistă.

La 7 ianuarie 1963, „Pravda" va aproba ideea unei „*dezbateri colective a problemelor litigioase,* iar la data de 16 ianuarie, Hrușciov o va relua, la Berlin, în fața Congresului Partidului Socialist Unit din Germania. Dar reprezentantul Chinei, dat fiind faptul că a reproșat partidelor prosovietice, chiar la aceeași tribună, că violaseră declarațiile din 1957 și din 1960, a fost întrerupt prin huiduieli. În ciuda unui apel înflăcărat al lui Fidel Castro la unitatea lagărului socialist, adresat a doua zi, polemica se va relua mai abitir din toate părțile.

La 15 februarie 1963, totuși, cu ocazia unei recepții, Hrușciov l-a îmbrățișat pe ambasadorul Chinei, fapt subliniat imediat cu litere de-o șchioapă, în titlurile tuturor ziarelor și va toasta pentru prietenia celor doi giganți ai lumii comuniste. Acest gest va anunța un altul: o scrisoare din 21 februarie a Comitetului Central al P.C.U.S. către Comitetul Central al P.C.C., propunând să se pună capăt polemicii publice și să se organizeze convorbiri bilaterale *în vederea întăririi prieteniei noastre, pentru a ajunge la o mai bună înțelegere și pentru a crea un climat favorabil pregătirii unei conferințe a partidelor marxist-leniniste* [10]. Beijingul va accepta, la 9 martie 1963, și va sugera că Hrușciov să profite de călătoria pe care trebuia să o facă curând în Cambodgea pentru a se opri și în China. Moscova va răspunde, la 30 martie, că

lui Hrușciov *i-ar face o mare plăcere* să viziteze China, dar că nu el este cel ce va face această vizită la Pnom Penh, ci Brejnev. Scrisoarea reamintea că Mao acceptase în 1960 să vină să-și petreacă vacanța în U.R.S.S. și va sugera ca el să dea urmare acestei idei mai vechi. În caz că nu va fi posibil, s-ar putea organiza o întâlnire la Moscova. Urma o lungă expunere de poziții bine-cunoscute ale U.R.S.S. în disputa ideologică, întărită de un elogiu la adresa Iugoslaviei, pe care noi o considerăm, va spune P.C.U.S., *în ciuda gravelor divergențe, ca fiind o țară socialistă*. Scrisoarea afirma în concluzie : *dacă noi nu răspundem atacurilor gratuite, recent publicate de presa chineză, este doar pentru faptul că nu vrem să dăm satisfacție dușmanilor mișcării comuniste* [11].

Dacă au crezut cumva în dorința de conciliere a sovieticilor, chinezii aveau acum să fie edificați. Chiar și numai pasajul privind Iugoslavia suna ca o provocare. Nu mai era nici o îndoială pentru nimeni că urmau să se declanșeze în curând ostilități deschise și că întâlnirea chino-sovietică, fixată în cele din urmă pentru 5 iulie (10), va consacra divorțul celor două mari partide comuniste ale lumii.

La 15 iunie, „Cotidianul poporului" va publica răspunsul (11) — în 25 de puncte — al Comitetului Central chinez adresat Comitetului Central sovietic : era un document de 60 000 de ideograme, care constituia un rechizitoriu în toată regula contra pozițiilor U.R.S.S. în principalele probleme. O frază rezumă întregul său spirit : *Nu se poate afirma că o dată cu apariția armelor nucleare, posibilitatea sau necesitatea de a înfăptui revoluțiile sociale sau naționale a dispărut sau că principiile fundamentale ale marxism-leninismului, și în special teoriile sale privind revoluția proletară, privind războiul și pacea, au devenit perimate și s-au transformat în dogme caduce.*

Partidul Comunist sovietic avea să se vadă acuzat în toate domeniile *pentru a fi alunecat pe panta oportunis-*

mului, pentru a fi degenerat în naționalism burghez și pentru a fi devenit o anexă a imperialismului, pentru recurgerea la *șovinismul de mare putere,* la *sectarism,* la *scizionism,* la *activități subversive* în interiorul partidelor frățești. Toate formulele hrușcioviene privind coexistența, dezarmarea, compromisul cu imperialismul, posibilitățile de trecere pașnică la socialism, privind *statul întregului popor,* alianța cu burghezia națională în țările coloniale vor fi succesiv trecute prin sită fără cea mai mică grijă de a ascunde divergențele. În concluzie, Beijingul va exprima speranța că *dezbaterea publică va lua sfârșit,* dar va sublinia că, *întrucât ea fusese provocată, această dezbatere publică nu poate fi dusă decât pe un picior de egalitate între partidele frățești, pe baze democratice și procedând la judecăți sprijinite pe fapte...* și că, *în sânul mișcării comuniste internaționale, nimeni nu are dreptul, pentru a-și urmări propriile sale țeluri, să atace când îi vine cheful și să dea ordinul de „a înceta dezbaterea publică" când vrea să împiedice replica altui partid* [12].

Întrucât, la 18 iunie 1963, Comitetul Central sovietic declarase (12) că publicarea acestui text care ar antrena *„o nouă agravare a polemicii", ar fi „contraindicată"* [12], Ambasada Chinei la Moscova va proceda ea însăși la difuzarea lui. La data de 27 iunie, U.R.S.S. va expulza cinci resortisanți chinezi, printre care trei diplomați, care își asumaseră această sarcină, ceea ce va provoca, la 4 iulie, o vie notă de protest din partea Beijingului, urmată de o punere la punct din partea Kremlinului pe același ton.

Într-un asemenea climat, convorbirile bilaterale de la Moscova nu puteau să dea cine știe ce mari rezultate. Ele vor fi amânate *sine die,* la 20 iulie, după publicarea unei serii de texte polemice și, în special, pe data de 14 iulie, a unei lungi scrisori a Comitetului Central sovietic *către toți comuniștii din U.R.S.S.,* răspunzând în detaliu celor *25 de puncte* ale Beijingului din 14 iunie. *Tovarășii chinezi,* cărora li s-a spus pentru prima oară pe nume, se

vedeau acuzați că *începuseră prin a atribui partidului sovietic și altor partide marxist-leniniste puncte de vedere pe care nu le-au exprimat niciodată și care le sunt străine; în consecință, ei încearcă, aprobând verbal formulele și pozițiile împrumutate din documentele mișcării comuniste, să camufleze punctele lor de vedere eronate și pozițiile lor incorecte* [...]. Alte exemple ale acestei retorici: *tovarășii chinezi subapreciază, în mod evident, pericolul unui război termonuclear. „Bomba atomică este un tigru de hârtie, ea nu este deloc îngrozitoare", pretind ei. „Nu credeți, oare, că lucrul principal este să se pună capăt cât mai curând imperialismului"; dar cum și cu ce pierderi se va ajunge la aceasta, este o chestiune secundară. Pentru cine este o chestiune secundară, avem dreptul să ne întrebăm? Pentru sute de milioane de oameni care sunt sortiți morții în caz de declanșare a unui război termonuclear?... Nimeni, inclusiv marile puteri, nu are dreptul să se joace cu destinul a milioane de oameni* [...].

Conducătorii Partidului Comunist Chinez și-au asumat rolul de apărători ai cultului personalității, de propagatori ai ideilor greșite ale lui Stalin. Ei încearcă să impună celorlalte partide [...] principiile, ideologia, moralitatea, formele și metodele de conducere care erau în vigoare în timpul perioadei cultului personalității. S-o spunem deschis: acest rol nu este de invidiat, căci el nu va aduce nici onoare, nici glorie. Nimeni nu va putea să-i angajeze pe marxiști-leniniști, pe oamenii progresiști, pe calea apărării cultului personalității... Concepțiile greșite ale conducătorilor Partidului Comunist Chinez privind problemele esențiale ale actualității, politice și teoretice, sunt indiscutabil legate de activitatea lor practică, tinzând să submineze unitatea lagărului socialist mondial și a mișcării comuniste internaționale [13].

Era ruptura. Eticheta *ideologică* cu care era drapată disputa nu ar fi putut disimula, într-adevăr, faptul că ea nu opunea doar *două revoluții*, ci, potrivit excelentei formule a unui cunoscător, Tibor Meray, *doi șefi, două imperii, două niveluri de viață și două culori ale pielii* [14].

Data la care va interveni această ruptură îi subliniază și mai mult gravitatea. Ea avea să coincidă, într-adevăr, cu deschiderea negocierilor, care vor conduce, câteva zile mai târziu, la semnarea (13), la Moscova, între cele trei mari puteri, a unui tratat privind încetarea experiențelor nucleare care, dacă avem în vedere și reculul intervenit, va dobândi dimensiunea unui veritabil armistițiu în războiul rece sovieto-american.

În mesajele pe care le schimbaseră în momentul deznodământului crizei rachetelor din Cuba, Kennedy și Hrușciov exprimaseră, atât unul cât și celălalt, dorința de a relua discuțiile privind dezarmarea, pentru a pune omenirea la adăpost față de repetarea unor asemenea partide de pocher. În acest spirit, delegația americană la Conferința de dezarmare va depune, la 12 decembrie 1962, un plan în șase puncte, prevăzând atât schimbul de informații, crearea de sisteme de inspecție, cât și perfecționarea mijloacelor de comunicare în perioadele de tensiune. O dată în plus, Kremlinul va respinge, ca ținând de spionaj, tot ce avea legătură cu controlul, dar va face cunoscut că era interesat de ameliorarea comunicațiilor.

Trebuie spus că, în timpul crizei rachetelor, acestea fuseseră foarte defectuoase. Metoda clasică a remiterii către ambasadori cerea un timp considerabil pentru traducere, cifrare și decodare și aceasta explică, fără îndoială, faptul că Moscova recursese la bunele oficii, mai expeditive, ale diplomatului Fomin, care acționase, pe calea unui contact direct, cu ziaristul american John Scali.

Negocieri tehnice se vor angaja în aprilie 1963 : ele vor conduce, la 20 iunie 1963, la semnarea unui acord privind instalarea între Casa Albă și Kremlin a unei linii directe de telex, curând botezată „telefonul roșu" (14). Nu se putea mai bine simboliza recunoașterea reciprocă de către stăpânii Statelor Unite și ai U.R.S.S. a responsabilităților esențiale care le reveneau pentru menținerea păcii și decalajul decisiv între rolurile atribuite celor două superputeri și cele ale muritorilor de rând.

Crearea „telefonului roșu" nu însemna implicit că orice risc al unei înfruntări directe dispăruse. Ea nu permitea decât să se evite, *in extremis,* consecințele cele mai regretabile. Pentru a materializa durabila destindere, dorită de o parte și de cealaltă, era nevoie de cu totul altceva.

La 19 decembrie 1962, după ce a sondat în zadar terenul pentru o conferință la nivel înalt, Hrușciov avea să-i scrie lui Kennedy : *Mi se pare că a venit timpul să punem capăt o dată pentru totdeauna experiențelor nucleare,* declarându-se gata să parcurgă jumătate din drum, pentru a ajunge la un acord, propunând să se accepte două sau trei inspecții pe an în regiunile în care se înregistrau cutremure de pământ [15].

Se vor deschide rapid negocieri, dar ele se vor poticni o dată în plus în privința problemei controlului. În Statele Unite, Administrația se lovea de opoziția a numeroși militari și a unei părți a Senatului, temătoare de încheierea unui acord leonin (15), ducând în cele din urmă la slăbirea potențialului național. În ceea ce-i privește, rușii refuzau să vorbească de modalități de inspecție, atâta timp cât nu s-ar fi realizat o înțelegere privind numărul acestora și țineau cu încăpățânare la cifra maximă de trei. Efemera lor apropiere de chinezi, a căror ostilitate față de un tratat, destinat să consacre preponderența celor trei mari puteri nucleare, era de notorietate publică, nu era de natură să aranjeze lucrurile. În aprilie, Hrușciov se plângea unui oaspete american, Norman Cousins, că *a fost tras pe sfoară : O dată în plus, m-au făcut să par un idiot,* va spune el, pentru că garantase în fața tovarășilor săi cum că acceptarea celor trei inspecții anuale ar permite încheierea unui tratat : *Dacă voi puteți urca de la trei la opt,* va adăuga el, *noi putem cobori de la trei la zero* [16].

Un val de pesimism va pune stăpânire pe Washington. *Dacă nu ajungem la un acord în acest an,* va declara Kennedy în luna mai, *mă tem că duhul rău o dată scă-*

pat din chingi nu va mai putea fi prins niciodată... [17] El va propune totuși lui Hrușciov noi convorbiri și va hotărî ca, odată terminată seria de experiențe în curs, Statele Unite să nu le reia primele. Dar ceea ce avea să dezgheațe brusc atmosfera și să permită reluarea negocierilor și acordul, va fi discursul pe care el îl va pronunța, la 10 iunie 1963, la Universitatea din Washington, cu ocazia ceremoniei înmânării diplomelor de absolvire. Niciodată, poate, filosofia sa n-a apărut mai bine decât în acest discurs și în cel pe care îl va consacra, patruzeci și opt de ore mai târziu, la Televiziune, problemei rasiale, *cel mai de temut dintre rele,* scrisese Tocqueville (16) în 1835, *care amenință viitorul Statelor Unite* [18]. Ceea ce cerea el compatrioților săi era să-și depășească prejudecățile și să admită că rușii și negrii erau ființe umane ca și ei, cu care trebuiau să învețe să conviețuiască.

Am ales acest moment și acest loc — va spune el la Universitatea din Washington — *pentru a discuta un subiect în care ignoranța abundă prea adesea și adevărul este prea rar perceput* și acesta este *subiectul cel mai important al lumii: pacea. Ce fel de pace am în vedere și ce fel de pace dorim noi? Nu „o pax americana", impusă lumii prin forța armelor americane. Nu pacea mormântului sau securitatea sclavului. Am în vedere pacea adevărată — nu doar pacea pentru americani, ci pacea pentru toți bărbații și toate femeile, nu doar pacea pentru timpurile noastre, ci pacea pentru toate timpurile...* Urmau o paralelă între Statele Unite și U.R.S.S., de unde rezulta că *nu exista trăsătură comună mai puternică decât oroarea de război,* și un apel călduros în favoarea opririi experiențelor nucleare [19].

Hrușciov — care avea să-i spună lui Harriman că *era cel mai mare discurs al unui președinte american de la Roosevelt încoace* [20] — a prins mingea din zbor. Cu toate că președintele Kennedy va folosi, în cursul călătoriei în Europa, un limbaj de mare fermitate, destinat după el să-i împace pe germanii neliniștiți în continuare

de gândurile ascunse ale americanilor, el va sugera, la 2 iulie, la Berlin, încheierea unui tratat privind încetarea experiențelor nucleare limitat la cele care erau detectabile fără inspecții la fața locului, ceea ce, grație ultimelor progrese ale științei, făcea ca doar exploziile subterane de mică putere să nu poată fi detectate. La 15 iulie 1963, a doua zi după ce Comitetul Central sovietic publicase rechizitoriul contra Partidului Comunist Chinez, la Moscova se deschideau negocieri pe baza propusă de către Hrușciov. Dar acesta ar fi vrut să încheie, în același timp, un pact de neagresiune între cele două blocuri. Occidentalii îl vor subordona unui angajament al U.R.S.S. de a respecta libertatea de acces în Berlinul de Vest, ceea ce l-a făcut pe Nikita Sergheevici să scrâșnească din dinți. Ei vor lansa ideea unui alt tratat, vizând nediseminarea armelor nucleare. În cele din urmă, se vor mulțumi cu un acord privind încetarea experiențelor controlabile, care va fi semnat la 5 august 1963, la Kremlin, de către miniștrii de externe ai U.R.S.S., Statelor Unite și Marii Britanii.

Înainte de a părăsi Moscova, Harriman avusese o convorbire cu Hrușciov, în cadrul căreia i-a solicitat să acționeze pentru asocierea Chinei la acest tratat. Interlocutorul său îi va răspunde că era vorba de o țară socialistă și că nu avea intenția să discute despre această chestiune cu un capitalist. În zadar îl va întreba americanul ce se va întâmpla dacă Franța s-ar lăsa ea însăși convinsă să semneze.

Tonul dezagreabil al acestei discuții ar fi putut să facă să se creadă că semnarea tratatului — care n-avea, așa cum va remarca De Gaulle, la 20 iulie, decât o *importanță practică redusă* [21] — nu oferea mai multă siguranță pe plan politic, cele două blocuri, supraînarmate, continuând să se privească cu ochi răi. Adevărul era însă cu totul altul și însăși iritarea vădită de reacțiile celor două capitale, Beijing și Paris, nemulțumite de această tentativă de a consolida în detrimentul lor clubul nuclear, nu va face decât să sublinieze importanța istorică

a acestei prime hotărâri luate de comun acord de către U.R.S.S. și Statele Unite, împotriva voinței principalului aliat al primei și a unuia dintre principalii aliați ai celei de-a doua.

Dacă ar fi căutat concilierea, generalul ar fi putut sesiza mâna de ajutor pe care i-o întindea Kennedy ; acesta îi scrisese, într-adevăr, confidențial, pe data de 25, pentru a-i propune să furnizeze Franței, dacă aceasta adera la tratat, informațiile tehnice pe care le aștepta de la continuarea propriilor experiențe nucleare. Dar președintele Republicii înțelegea ca forța sa de disuasiune să nu depindă de nimeni, fie chiar și din punct de vedere tehnic, și își înmulțise de luni de zile gesturile destinate să arate — așa cum avea s-o spună mai târziu — că dacă paharul său era mic, înțelegea totuși să bea din acesta și nu din altul. La începutul anului, Generalul respinsese cu aroganță acordurile de la Nassau (17), improvizate în grabă de către Kennedy și Macmillan și care erau destinate să dea Marii Britanii și Franței, în sânul N.A.T.O., o poziție nucleară privilegiată. Apoi a trântit ușa în nas britanicilor care, după 13 ani de reflecție, se hotărâseră, la presiunea insistentă a Statelor Unite, să-și depună candidatura pentru Europa integrată. Procedând astfel, el a zădărnicit „Marele proiect" expus de către Kennedy, la 4 iulie 1962, într-un discurs rostit la Philadelphia : o lume atlantică „interdependentă", întemeiată pe egalitatea celor doi parteneri, american și european.

Între Paris și Washington avea să urmeze o perioadă de vie tensiune, agravată de proiectul, conceput la Departamentul de Stat, al unei forțe nucleare multilaterale, menită să satisfacă amorul propriu al Germaniei, fără a o apropia însă, indiferent cum, de posesia de arme atomice, și care ar fi remorcat-o definitiv la carul american. Tratatul de cooperare franco-german, încheiat la 22 ianuarie 1963, între generalul De Gaulle și un Adenauer dornic să consacre printr-un act solemn, înainte de a se retrage, marea operă a reconcilierii celor două popoare,

n-a rezolvat lucrurile. Americanii văzuseră imediat în acesta o mașină de război dirijată împotriva lor și nu avuseseră pace atâta timp cât numeroșii prieteni, pe care puteau conta pretutindeni în Germania, nu vor însoți ratificarea sa de un preambul reluând toate temele ortodoxiei atlantice. De Gaulle văzuse în aceasta, așa cum îi spusese lui Willy Brandt, primarul Berlinului și liderul Partidului Social-Democrat, în trecere prin Paris, *o ofensă personală* [22] și nu ezitase să compare în public fragilitatea tratatelor cu aceea a trandafirilor.

Între Franța și Statele Unite încetase aproape orice contact, într-atât încât, atunci când Kennedy, ducându-se în Europa (18), în iunie 1963, va face cunoscut președintelui Republicii că era gata să-l întâlnească, indiferent unde, acesta nu va da nici o urmare ofertei sale. Ar fi fost surprinzător în aceste condiții ca Generalul să fie interesat de propunerea de comunicare a unor secrete nucleare.

Nu era nimic comparabil, totuși, între acest spirit de independență, de frondă, care va duce la retragerea Franței desigur nu din Alianța atlantică, ci din organizația militară căreia aceasta i-a dat naștere, și torentul care va antrena China și va face din ea, în câțiva ani, inamicul cel mai înverșunat al U.R.S.S.

Încă de la 31 iulie 1963, guvernul de la Beijing va publica o lungă declarație consacrată tratatului privind încetarea experiențelor nucleare, *o mare înșelătorie,* pe care înțelegea, va spune acesta, *să o dezvăluie în întregime și în mod hotărât.* Citându-l pe Hrușciov, care, la 9 septembrie 1961, declarase că un acord excluzând experiențele subterane *ar prejudicia cauzei păcii și ar înșela popoarele,* Beijingul acuza guvernul sovietic de a fi *capitulat* în fața imperialismului, de a fi vândut interesele propriului său popor, ale celor din lagărul socialist și ale tuturor popoarelor iubitoare de pace. Pentru prima dată, Beijingul afirma că *fapte incontestabile arată că politica urmată de guvernul sovietic era aceea de a se alia cu forțele războiului pentru a se opune forțelor păcii, cu im-*

perialismul pentru a se opune socialismului, cu Statele Unite pentru a se opune Chinei. În concluzie, el cerea distrugerea imediată a tuturor tipurilor de arme nucleare [23].

Kremlinul va răspunde, la 21 august, denunțând caracterul *antimarxist, antileninist și antiuman* al politicii externe chineze punând întrebarea *dacă cineva le-a cerut chinezilor, sortiți dintru început morții, acordul pentru a deveni materie primă pentru rugul războiului nuclear și țintă rachetelor, dacă aceștia au abilitat conducerea Republicii Populare Chineze să le comande dinainte propriile funeralii* [24].

Cele două capitale vor continua astfel să se insulte timp de luni, încercând fiecare să mobilizeze împotriva celuilalt partidele comuniste și lumea subdezvoltată. Se vor dezgropa dosarele confidențiale ale controverselor anterioare, se vor califica reciproc de „hitleriști" și de „trotkiști". De pe o zi pe alta, va fi și „mai evidentă" fragilitatea pretenției marxiștilor, potrivit căreia victoria socialismului va fi suficientă pentru a face să dispară *contradicțiile naționale,* caracteristică esențială, potrivit lor, a imperialismului. *Proletarilor din toate țările,* cărora Marx și Engels le dezvăluiseră că *nu aveau patrie* [25] le era relativ ușor să se unească pentru a-și depăși condiția. Dar aceia dintre ei care accedaseră la putere, încetaseră *ipso facto* să mai fie proletari.

Nici *revizioniștii* de la Moscova, nici *dogmaticii* de la Beijing nu au găsit încă mijlocul de a trece peste această evidență. Ei nu ar fi putut să o facă decât renunțând la sacrul egoism pe care, de-a lungul vremilor, se fondase, în general, rațiunea de stat. Nimic nu este mai dificil decât să fii atât depozitarul unui ideal moral, cât și stăpânul unui imperiu vremelnic. Încă înainte ca Marx să se nască, o dovedise din plin istoria Bisericii romane.

Concomitent cu agravarea divorțului sino-sovietic, între Kremlin și Occident intervenea destinderea. Adresându-se Adunării Generale a Națiunilor Unite, la 20 sep-

tembrie 1963, Kennedy afirma : *Poate că am ajuns la o pauză în războiul rece, dar aceasta nu înseamnă o pace durabilă. Tratatul de interzicere a experiențelor reprezintă o etapă, dar nu este începutul epocii de aur... dacă nu reușim să profităm la maximum de această situație și de acest început... atunci judecata răzbunătoare a posterității se va abate pe drept asupra noastră a tuturor. Dar dacă vom putea face din această pauză o perioadă de cooperare fructuoasă, dacă cele două părți vor putea acum să dobândească o nouă încredere și experiență bazată pe o colaborare concretă întru menținerea păcii... atunci, cu siguranță, această primă etapă, oricât de mică ar fi, poate însemna punctul de pornire al unui drum lung și fructuos* [26].

Credea ceea ce spunea și miracolul este că Hrușciov — care se înfruntase cu el într-o confruntare decisivă și care recunoscuse atât fermitatea, cât și înțelepciunea sa — credea de asemenea. Este greu de știut la ce rezultate ar fi putut conduce înțelegerea lor reciprocă, acordul lor asupra „regulilor jocului", pentru că, două luni mai târziu, John Kennedy era asasinat la Dallas. Reacția lui Nikita Sergheevici la anunțarea tragediei arăta câte speranțe își pusese în înțelegerea sa, a-i fi tentat să vorbești chiar de conivența cu tânărul președinte. Hrușciov va izbucni în lacrimi și, după mărturia unui înalt funcționar sovietic, relatată de Pierre Salinger, *va rătăci ca năuc în biroul său timp de mai multe zile* [27].

Doliul său, la urma urmelor, era acela al întregii omeniri. Cu John Kennedy dispărea un simbol : acela al triumfului tinereții. De la Beijing la Washington, Planeta era guvernată de către bătrâni, cărora anii le provocaseră răni și deziluzii, uscându-le sufletele. Și iată că la Casa Albă intrase un om fericit, plin de avânt, încrezător în destinele unei societăți pe care o îndemna, precum altădată pionierii, să atingă noi frontiere. Dincolo de emoția firească a popoarelor, pe care cinematograful le-a obișnuit să trăiască în intimitatea vedetelor, în emoția pe

care o va provoca moartea sa milioanelor de tineri și de mai puțin tineri se regăsea sentimentul unei lovituri personale, al unei nedreptăți a destinului și a răzbunării unei fatalități oarbe. Și, mai presus de toate, pentru prima oară de la sfârșitul războiului, suferința americanilor era împărtășită de către ruși care, grație televiziunii, putuseră urmări minut cu minut știrile, cum nu le fusese dat niciodată în cursul istoriei lor. Brusc se simțea cât de mult se redusese prăpastia mentală, care, timp de zeci de ani, separase Estul și Vestul, singurii care făceau excepție de la regulă fiind chinezii.

Se constatase o convergență asemănătoare atunci când, cu cinci luni în urmă, papa Ioan al XXIII-lea — care lansase la Conciliul Vatican II, marea operă de întinerire, de „aducere la zi" a Bisericii Catolice, de deschidere a ei spre lumea modernă — se săvârșise înainte de a-și fi putut încheia misiunea (19). Atunci, de asemenea, fusese văzută o Uniune Sovietică — pe vremuri și în continuare o citadelă a Necredinciosului — exprimându-și regretele, în timp ce în temple, moschei, sinagogi și biserici credincioșii de toate religiile se rugau pentru odihna sufletului Sfântului Părinte. Nu era oare acesta semnul că războiul rece, care, în atâtea rânduri, în trecut, fusese la doi pași de a degenera într-un război cald, era — în inimile oamenilor cel puțin — virtual încheiat ?

Bibliografie și note

1. *Keesing's*, 19288 A.
2. *Ibid.*, 19264 A.
3. BABY, *op. cit.*, p. 113.
4. N. J. NANPORIA, *The Sino-Indian Dispute*, Times of India, Bombay, 1963, p. 1.
5. *Année politique*, 1962, p. 563.
6. HINTON, *op. cit.*, p. 298.
7. *Ibid.*, p. 300.
8. BABY *op. cit.*, p. 114.

9. François FEJTÖ, *Chine-U.R.S.S., le Conflict*, tom II, Paris, Plon, 1966, p. 208.
10. *Documentation française. Notes et Etudes documentaires*, nr. 3037 din 12 noiembrie 1963, p. 8.
11. *Ibid.*, p. 20.
12. *Ibid.*, p. 21—38.
13. *Ibid.*, p. 51—71.
14. Titlul capitolelor lucrării lui Tibor MERAY, *La Rupture Moscou-Pékin*, Paris, Robert Laffont, 1966.
15. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 800.
16. *Ibid*, p. 801.
17. SORENSEN, *op. cit.*, p. 491.
18. Alexis de TOCQUEVILLE, *De la Démocratie en Amérique*, Paris, Gosselin, 1935, tom I, p. 314.
19. „New York Times" din 11 iunie 1963.
20. SCHLESINGER, *op. cit.*, p. 807.
21. „Le Monde" din 31 iulie 1963.
22. Note personale.
23. *Documentation française. Notes et Etudes documentaires*, nr. 3089 din 12 mai 1964, p. 4.
24. *Ibid.*, p. 17—26.
25. MARX și ENGELS, *Le Mannifeste communiste*, în Karl MARX, *Oeuvres*, Paris, Gallimard, tom I, p. 179.
26. *U.S.A. Documents*, nr. 2105 din 20 septembrie 1963.
27. Pierre SALINGER, *Avec Kennedy*, Paris, Buchet-Chastel, 1967, p. 418.

(1) Victor Riqueti de Mirabeau (1715—1789). Economist francez. Reprezentant al școlii fiziocraților *(n. tr.)*.

(2) Walter Ulbricht. Vezi vol. 3, p. 114—115, nota (11) *(n. tr.)*.

(3) Antonin Novotný (1904—1975). Om politic și de stat cehoslovac. Președinte al Cehoslovaciei (19 noiembrie 1957 — 22 martie 1968) *(n. tr.)*.

(4) Este vorba de Congresul al XII-lea al P.C. din Cehoslovacia (4—8 decembrie 1962) *(n. tr.)*.

(5) Congresul al VI-lea al P.S.U.G. (15—21 ianuarie 1963) *(n. tr.)*.

(6) Aluzie la hotărârile Conferinței de la München (29—30 septembrie 1938), care a impus Cehoslovaciei cedarea către Germania a regiunii sudete *(n. tr.)*.

(7) Khrishna Menon (1896—1974). Om politic și de stat indian. În anii 1947—1952 — Înalt Comisar al Indiei în Marea Britanie. Ministru al Apărării al Indiei (1957—1962); a fost silit să demisioneze ca urmare a înfrângerii suferite în fața trupelor chineze. Din 1971, unul dintre președinții de onoare ai Consiliului Mondial al Păcii *(n. tr.)*.

(8) Anton Iugov. Prim-ministru al Bulgariei (17 aprilie 1956 — 19 noiembrie 1962) *(n. tr.)*.

(9) Aflat la odihnă în U.R.S.S., I. B. Tito a fost invitat, la 13 decembrie 1962, să ia cuvântul în fața Sovietului Suprem al U.R.S.S. I. B. Tito a declarat, printre altele, că „întrucât există încă unele divergențe, noi le vom înlătura împreună pe calea colaborării constructive" *(n. tr.)*.

(10) La 9 mai 1963, Zhou Enlai, vicepreședinte al C.C. al P.C. Chinez, a comunicat ambasadorului U.R.S.S. la Beijing propunerea cu întâlnirea reprezentanților P.C. Chinez și P.C.U.S. să aibă loc la Moscova la mijlocul lunii iunie 1963. S-a comunicat, de asemenea, că delegația P.C. Chinez va fi condusă de Deng Hsiao Ping, secretar general al C.C. al P.C. Chinez, și Peng Zen, membru al Biroului Politic și al Secretariatului C.C. al P.C. Chinez. La 11 mai 1963, ambasadorul sovietic la Beijing a transmis contrapropunerea ca întâlnirea să aibă loc la 5 iulie 1963. De asemenea, s-a comunicat că delegația P.C.U.S. va fi condusă de M.A. Suslov, membru al Prezidiului și secretar al C.C. al P.C.U.S. La 14 mai 1963, C.C. al P.C. Chinez a comunicat C.C. al P.C.U.S. că a acceptat propunerea ca întâlnirea respectivă să aibă loc la 5 iulie 1963 la Moscova *(n. tr.)*.

(11) În aceeași zi, ambasadorul R. P. Chineze la Moscova a înmânat lui M.A. Suslov, membru al Prezidiului, secretar al C.C. al P.C.U.S., răspunsul C.C. al P.C. Chinez la scrisoarea din 30 martie a C.C. al P.U.C.S. *(n. tr.)*.

(12) La 21 iunie 1963, Plenara C.C. al P.C.U.S. a adoptat hotărârea „Cu privire la viitoarea întâlnire dintre reprezentanții C.C. al P.C.U.S. și reprezentanții C.C. al P.C. Chinez" *(n. tr.)*.

(13) În perioada 15 iulie — 5 august 1963, la Moscova au avut loc negocieri sovieto-americano-engleze cu privire la interzicerea experiențelor nucleare. La 25 iulie 1963 a fost parafat Tratatul cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în aer, spațiul cosmic și sub apă. Tratatul a fost semnat, la Moscova, de către miniștrii de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii, în prezența secretarului general al O.N.U., la 5 august 1963. S-a convenit ca Tratatul să rămână deschis spre semnare în capitalele celor trei țări, începând cu data de 8 august 1963. Tratatul a intrat în vigoare la 10 octombrie 1963. Cei trei semnatari principali au continuat să efectueze experiențe subterane (din 1962, Marea Britanie a efectuat experiențele sale nucleare subterane împreună cu Statele Unite). Astfel, Statele Unite au efectuat: 43 experiențe în 1963; 29 în 1964; 29 în 1965; 40 în 1966; 29 în 1967; 39 în 1968; 29 în 1969; 33 în 1970; 15 în 1971; 15 în 1972 ș.a. La rândul său, Uniunea Sovietică a efectuat: 0 experiențe în 1963; 6 în 1964; 9 în 1965; 15 în 1966; 16 în 1967; 13 în 1968; 15 în 1969; 13 în 1970; 20 în 1971; 22 în 1972 ș.a. *(n. tr.)*.

(14) Telefonul roșu avea să intre în funcțiune la 31 august 1963 *(n. tr.)*.

(15) Contract (tratat, acord) leonin — înțelegere încheiată pe baze inechitabile, care dezavantajează una din părți *(n. tr.)*.

(16) Charles Alexis Henri Clerél de Tocqueville (1805—1859). Istoric și om politic francez. Lucrarea *De la démocratie en Amérique* (1835—1840) i-a adus celebritatea, ajungând să fie comparat cu Montesquieu. Această lucrare continuă să fie considerată în America cea mai penetrantă și profetică analiză a civilizației Statelor Unite. Membru al Academiei Franceze (1841) *(n. tr.)*.

(17) În zilele de 19—21 decembrie 1962, la Nassau (în Insulele Bahamas), au avut loc convorbiri între președintele S.U.A., J. F. Kennedy și premierul Marii Britanii, H. MacMillan. Declarația comună dată publicității menționa că „cele două părți au căzut de acord ca hotărârea privind folosirea rachetei *Polaris* să fie examinată în contextul apărării viitoare a Alianței Atlantice". S-a convenit ca obiectivul celor două guverne să fie „dezvoltarea unei forțe nucleare a N.A.T.O., în consultare strânsă cu ceilalți aliați din N.A.T.O." *(n. tr.)*.

(18) Președintele S.U.A. J.F. Kennedy a vizitat R.F.G. în perioada 23—26 iunie 1963 și a avut discuții cu cancelarul vest-german Konrad Adenauer. Cu această ocazie, președintele american a făcut o scurtă vizită și în Berlinul occidental *(n. tr.)*.

(19) Papa Ioan al XXIII-lea (Angelo Giuseppe Roncari) (1881—1963) s-a săvârșit la 3 iunie, în cursul celui de-al cincilea an al pontificatului său. A fost cardinal și patriarh al Veneției (1953). În cursul scurtului său pontificat a luat o serie de măsuri care au făcut dată în istoria Bisericii Catolice. A așezat în consecință pe primul plan rolul pastoral al Bisericii, în special prin cele două mari enciclice — *Mater et Magistra* (1961) și *Pacem in Terris* (1963) și prin eforturile sale pentru a deschide Biserica spre exterior, mai ales, înspre țările din Est *(n. tr.)*.

EPILOG

Statele Unite au intervenit în războiul rece fiindcă Marea Britanie se afla în incapacitate de a atinge singură obiectivele care dominaseră politica sa timp de secole : să asigure prin libertatea mărilor securitatea comerțului său ; să împiedice o putere europeană, oricare ar fi fost ea, să-și stabilească hegemonia pe continent.

Era aceeași rațiune care le făcuse să se implice în cele două războaie mondiale. Fuseseră principalii învingători. Într-adevăr, nu numai că inamicul lor fusese doborât în luptă, dar impunitatea asigurată teritoriului lor de către depărtarea geografică a făcut din ele arsenalul și bancherul celor două coaliții antigermane, stimulând producția și drenând spre ele imense cantități de devize. Aceste două experiențe aveau să mai aibă și un alt efect : ele au răspândit în rândul americanilor ideea că ei erau cei mai buni, cei mai capabili și că prezentau toate datele pentru a fi jandarmii dezinteresați ai unei lumi destinate să rămână imperfectă și, deci, să facă apel la ele, atâta timp cât nu se va fi inspirat din metodele lor.

Dacă a pus la încercare finanțele lor, cel de-al treilea război mondial, cel rece, a avut în multe privințe efecte

comparabile. Sfidarea Uniunii Sovietice a determinat Statele Unite să se angajeze mai rapid în cucerirea Spațiului și în cursa armamentelor strategice. După câțiva ani de temeri, fortăreața lor a devenit inexpugnabilă, totalmente la adăpost față de șantajul nuclear. Le va împinge oare într-o zi conștiința acestei securități, dacă vor avea prea multe decepții, spre un nou izolaționism ?

Nu s-a ajuns acolo. Ca urmare a 20 de ani de rivalitate cu U.R.S.S., americanii păstrează, într-adevăr, ideea că ei sunt răspunzători pentru pacea universală și că dacă se impune — întrucât dreptul de veto riscă să paralizeze mereu Națiunile Unite — vor trebui să nu ezite să se implice direct pentru a-și face respectate interesele, interese de care ei nu se îndoiesc că ar corespunde interesului general.

În acest spirit, ei vor continua în Vietnam un război în care aveau să vadă o nouă bătălie pentru „îndiguirea" comunismului, comparabilă cu aceea pe care o duseseră în Coreea sau la Berlin. Vom rezista atâta timp cât va trebui, vor spune ele, pentru ca cei de la Hanoi și cei care îi susțin să înțeleagă, precum a făcut-o cândva Hrușciov, că nu ne vor putea înfrânge hotărârea. Aceasta a fost tactica de *long haul,* a cărei paternitate îi revine lui Foster Dulles.

Dacă ar fi avut de-a face cu rușii, ar fi avut fără îndoială o șansă de a reuși ; intervenea totdeauna un moment în care aceștia găseau un mijloc de a ieși dintr-un impas care amenința să devină periculos. În problema Vietnamului, Kremlinul va căuta de altfel să exercite o acțiune de mediere. Nu a fost oare Molotov acela care a fixat traseul liniei de demarcație pe paralela 17 în 1954 ? Pentru moment însă, sovieticii n-au reușit să facă să prevaleze spiritul de compromis nici la Washington, nici la Hanoi.

Americanii se cred totdeauna sosiți în „ultimul sfert de oră". Un pic de răbdare și adversarul va cerși pacea. Dacă el schițează un gest de conciliere, identifică în

aceasta dovada unei poziții de slăbiciune, deci este suficient să continue presiunea militară pentru a-l convinge să cedeze și mai mult. Și astfel, după ce răpunsese, la 21 octombrie 1964, campaniilor belicoase ale adversarului său republican în cursa pentru Casa Albă, Goldwater (1) — n-avem de gând să-i trimitem pe tinerii americani la 15 000 de km departe de casă, pentru a face ceea ce tinerii Asiei trebuie să facă pentru ei înșiși — Johnson a ridicat la 400 000 de oameni efectivele unui corp expediționar, care, în momentul morții predecesorului său, nu număra decât 15 000 de oameni. Același Johnson — care, la 29 august 1964, spusese celor care preconizau bombardarea Vietnamului de Nord, *că se hotărâse să nu extindă conflictul* — a dat ordin avioanelor și, de curând, tunurilor Flotei a VII-lea să-l piseze fără răgaz. Toate acestea în numele unui guvern ale cărui numeroase trupe erau din ce în ce mai puțin dispuse să se bată și care, de altfel, ajunsese să-și piardă orice bază legală o dată cu asasinarea — cu câteva zile înainte de aceea a lui Kennedy — a lui Ngo Dinh Diem. Acestuia i-a succedat un carusel de dictatori militari, ultimul dintre ei, „mareșalul" Ky (2) neascunzându-și admirația față de Hitler.

Statele Unite susțin, potrivit lui Dean Rusk, că se punea problema *de a împiedica instituirea hegemoniei Chinei asupra popoarelor din Orient.* I s-ar putea replica că nu exista pentru moment cea mai mică dovadă a unei intervenții chineze în Vietnam și că era vorba în acest caz de un proces de intenție față de o țară care ar fi putut să-i reamintească în mod justificat că intervenția americană, și numai ea, este aceea care împiedică unirea Formosei cu patria mamă. În orișice caz, era o rațiune în plus pentru conducătorii de la Beijing — pe care totuși i-am văzut, cu alte ocazii, atât de dispuși să caute concilierea cu America — să exploateze ocazia care le-a fost oferită pentru a provoca o înfrângere faimosului „tigru de hârtie", devenit după ei sursa tuturor relelor, ajungând să le recomande nord-vietnamezilor și luptăto-

rilor Frontului de Eliberare să se țină tare și să răspundă încăpățânării Washingtonului printr-o încăpățânare egală.

Era într-adevăr necesar ? Ho Și Min nu poate să nu-și reamintească nefericita experiență a celor două negocieri în care acceptase cândva să se angajeze cu lumea capitalistă. Prima dată, în 1946, Franța va pune în discuție independența pe care i-o recunoscuse. A doua oară, în 1954, presiunea rusă, însoțită de promisiunea unei reunificări pe calea alegerilor, aveau să-l convingă să trateze. Promisiunea n-a fost niciodată respectată. Se înțelege că acest bătrân revoluționar, mai curând indiferent față de considerentele de strategie globală pe care U.R.S.S. își întemeia politica sa de coexistență pașnică, să fie întrucâtva îngrijorat să nu piardă din nou la masa tratativelor ceea ce fusese câștigat pe câmpul de luptă. Viitorul va arăta cine se va epuiza primul în această luptă a tigrului și elefantului și dacă America, care trebuie să ajungă într-o bună zi la un *modus vivendi* cu China, n-ar fi avut un mijloc mai bun de a o face decât o intervenție armată, care nu numai că riscă să producă un recul pe termen lung, dar împinge Beijingul să se doteze, sărind etapele, cu armament nuclear (3).

S-ar fi putut crede că extinderea intervenției Statelor Unite în Vietnam îi va apropia, împotriva acestora, pe cei doi mari frați, dușmani, ai lagărului socialist. Se va produce exact contrariul. Răbdătoarele încercări ale succesorilor lui Hrușciov de a reînnoda relațiile cu chinezii au eșuat, aceștia făcând cunoscut, în mod clar, după o scurtă perioadă de expectativă, că reconcilierea nu ar putea interveni decât ca urmare a capitulării complete a revizioniștilor. Astăzi, cele două capitale au ajuns să se acuze reciproc că fac jocul Washingtonului, sabotând efortul de război al poporului vietnamez și se aude chiar tropăit de cizme la frontiera chino-sovietică.

S-ar fi putut crede, de asemenea, că extinderea războiului din Vietnam va slăbi poziția Statelor Unite în lume. Fără îndoială, ele nu au fost nicicând mai puțin

populare, cu excepția țărilor relativ vecine Chinei, precum Australia, unde protecția lor este căutată la fel ca în Europa anilor '50. Dar vremea în care căutau să se facă iubite a trecut; ele se mulțumesc să se facă respectate. Și au mijloacele, dacă n-ar fi decât faptul că o bună parte a omenirii nu poate supraviețui fără alimentele pe care le furnizează sau fără ajutorul lor financiar. U.R.S.S. — al cărei eșec în agricultură este de domeniul evidenței și ale cărei dificultăți economice sunt dintre cele mai serioase — nu riscă să se substituie acestora mult timp de acum înainte în acest domeniu.

În orice caz, Statele Unite nu au încetat în cursul acestor ultimi ani să recâștige teren. Dacă, trecând prin eșecuri și reușite, Cuba va rămâne laboratorul unei experiențe democratice cu adevărat populare, fără îndoială unică în lume, mișcările de rezistență din America Latina, în întregime trădate de către Moscova, nu mai au decât câteva mii de combatanți. Regimul de stânga al lui João Goulart (4), în Brazilia, având slăbiciuni pentru Moscova și pentru Castro, a fost măturat de un puci militar. La Santo Domingo, Lyndon Johnson, indiferent față de protestul general, n-a ezitat să debarce 40 000 de pușcași marini (5), sub pretextul de a evita o a doua Cubă, împotriva unei lovituri de stat care nu avea un alt scop decât acela de a repune în vigoare constituția. Anul următor, candidatul favorizat de Statele Unite a fost adus la președinție (6) prin voturile, legal exprimate, ale concetățenilor săi.

Desigur, Washingtonul n-a reușit să realizeze visul lui Kennedy de a-i reconcilia pe Nasser și Ben Gurion (7). Dar Ben Bella (8), efemerul „erou al Uniunii Sovietice", Nkrumah și Sukarno (9), principalii campioni ai antiimperialismului, au fost doborâți în luptă. În ciuda persistenței, în Zanzibar și la Brazaville, a unor capete de pod mai mult sau mai puțin „chineze", doctrinele politice progresiste — în Africa neagră multiplicându-se loviturile de stat militare — erau în plină pierdere de vi-

teză. Monarhiile din Iordania, Arabia Saudită, Iran (10), Maroc, care se credea că sunt clădite pe nisip, s-au consolidat ; deja epuizată de războiul din Yemen, R.A.U. s-a lansat imprudent într-o încercare de forță cu Israelul (11), care s-a soldat cu ruina sa. În Italia, „deschiderea spre stânga", favorizată atât de Vatican, cât și de Casa Albă, a avut drept efect izolarea unui partid comunist care, atunci când era aliatul socialiștilor lui Nenni (12) — astăzi aliat Pactului atlantic — păruse gata să pună mâna pe putere. Deși are o atitudine critică severă față de politica Statelor Unite, India nu pare prea supărată să le știe în zonă pentru a ține piept puterii chineze. Surprinzătoarele excese ale „revoluției culturale", lansată de Mao Zhedong, au frânat, în mod deosebit, evoluția spre neutralism care începuse să se resimtă la Tokio și Coreea de Sud n-a ezitat să trimită 40 000 de oameni în Vietnam.

Cât privește U.R.S.S., aflată altădată la originea revoltelor din toate țările, este greu de crezut că, în 1962, ea se va angaja cu Statele Unite în cea mai gravă dintre încercările de forță ale războiului rece. La un pas de catastrofă, conducătorii ei au înțeles că nu trebuia zgândărit *Supermanul* american, burdușit de rachete intercontinentale și de submarine atomice. Ardoarea ei de astăzi de a frâna cutezanțele intelectualilor și artiștilor sătui de 40 de ani de conformism, afirmațiile sale repetate că principiul coexistenței pașnice nu s-ar putea extinde în domeniul ideologic nu pot ascunde atracția în creștere exercitată de societatea abundenței asupra popoarelor din Europa de răsărit.

După decenii de încercări, acestea aspiră mai mult la bunăstare, la călătorii, la libertate culturală decât la cucerirea universului de către ideile lui Marx și Lenin. Cultul mașinii s-a substituit aceluia al personalității și credința a degenerat pentru majoritatea în obișnuință. *Pe măsură ce slăbeau ideile morale ale Revoluției, ele lăsau loc ideilor materiale*, nota pe vremuri Barras, doar la câteva luni după căderea lui Robespierre. Natura în-

săşi a civilizaţiei industriale — la care Revoluţia a făcut ca Rusia să parvină — este aceea care impune înlocuirea doctrinarilor de către tehnocraţi. Reînnoirea Bisericii comuniste, unde se vorbeşte mai puţin de dogmă decât de rentabilitate, nu este mai puţin spectaculoasă decât aceea a Bisericii catolice. Fără îndoială, nimic nu simbolizează mai bine transformarea atât a uneia, cât şi a alteia şi adaptarea ambelor la realităţile secolului decât faptul că Papa Paul al VI-lea (13) l-a primit în vizită, la începutul anului 1967, pe Nikolai Podgornîi (14), şeful statului sovietic.

Unitatea de monolit, atât de celebră în epoca stalinistă, nu mai este decât o amintire. Nu numai că U.R.S.S. nu are astăzi inamic mai înverşunat decât China, dar ţările şi partidele, calificate prea repede în trecut drept „satelite", îşi înmulţesc semnele de independenţă. Cuba, Vietnamul şi Coreea de Nord, Partidul Comunist Italian refuză să participe la Conferinţa pe care Moscova încearcă să o convoace pentru a excomunica, la 20 de ani după „clica lui Tito", pe aceea a lui Mao Zhedong. Acelaşi lucru se poate spune şi despre România, care — nemulţumită de statutul de ţară eminamente agricolă pe care i-l rezervau planurile Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, în „diviziunea socialistă a muncii" — a decis să nu mai conteze decât pe ea însăşi. Încă din 1962, ea făcuse cunoscut în mod discret Statelor Unite că, în cazul unui război din cauza Cubei, înţelegea să nu aibă nici un amestec. În iarna anului 1966—1967, România nu a ezitat să reînnoade relaţii oficiale nu doar cu Spania franchistă (15), ci şi cu — în ciuda protestelor Berlinului răsăritean şi ale Varşoviei — cu Germania Federală (16).

Cehoslovacia (17), Bulgaria, Ungaria se arată ele însele interesate de o apropiere cu Bonnul. Ţânţarul albanez continuă să sfideze Ursul sovietic. În fine, Iugoslavia — prima ţară care a scuturat odinioară jugul stalinist — este mai puţin dispusă ca oricând să revină la ascultare faţă de Kremlin. Tito l-a înlăturat pe Ranković (18), şeful poliţiei sale, şi l-a eliberat pe Djilas (19),

intransigentul campion al libertății ; din Slovenia până în Macedonia se va angaja o dificilă experiență, care va încerca să concilieze planificarea și inițiativa individuală, socialismul și libertatea.

Cât privește partidele comuniste din țările occidentale, ele par mai doritoare să se integreze în sistemul politic burghez decât să-l dărâme. Partidul Comunist Francez nu a ezitat să încheie un acord fructuos cu federația de stânga și să se declare gata să participe la guvernare (20). În această privință, intrarea în 1966, în guvernul finlandez (21), în posturi secundare, a doi miniștri comuniști, are fără îndoială valoare de simbol și, poate, valoare de precedent. Suntem departe de timpurile în care extrema stângă făcea din participaționism unul dintre cele mai mari reproșuri ale sale față de „social-trădătorii" Internaționalei a II-a.

Vântul de răsărit domină vântul de apus, proclama orgolios Mao nu cu mult timp în urmă. Nimic nu este mai puțin sigur astăzi. Sensul istoriei nu este rectiliniu și seducția comunismului asupra Lumii a Treia a slăbit în mod considerabil, de când Beijingul și Moscova, în loc să-i ofere un adevăr unic, îi cereau să le arbitreze certurile. Puterea pentru care pare că suflă vântul în acest moment este mai curând America, Noua Romă.

Cei care cred în libertatea politică n-ar avea decât să se bucure dacă afirmarea progresivă a superiorității sale va tinde cu adevărat, după ce va fi fost menținută, doar la întărirea ei. Din păcate, nu există câtuși de puțin o certitudine în acest sens.

Este banală sublinierea că îmbogățirea continuă a Statelor Unite și a țărilor care trăiesc în „sfera lor de prosperitate", pentru a vorbi precum japonezii de altădată, merge mână în mână cu sărăcirea majorității națiunilor care vor continua să fie numite nu fără ipocrizie „în curs de dezvoltare".

Atâta timp cât Washingtonul se va opune stabilizării prețurilor materiilor prime, atâta timp cât țările de din-

colo de ocean nu vor avea posibilitatea să consacre investițiilor resurse interne și externe suficiente, atâta timp cât creșterea lor demografică nu va fi încetinită, ele vor fi sortite, prin legea cererii și ofertei, să-și vadă resursele în continuă scădere.

Diagnosticul lui Marx privind relațiile dintre clasele sociale nu a fost confirmat de evoluția societăților dezvoltate ale Occidentului, dar ar trebui un mare miracol pentru ca el să nu se aplice în cazul relațiilor dintre aceste noi clase exploatatoare, reprezentate de ansamblul națiunilor industrializate, și popoarele care nu sunt decât niște furnizori de materii prime și de mână de lucru, condamnate să risipească slabele profituri ale exporturilor lor pentru satisfacerea nevoilor elementare de consum.

Aceasta nu înseamnă că anumite state, de mărime limitată, dar dispunând de importante resurse naturale sau de vreun port bine plasat, să nu poată atinge stadiul „decolării" și să intre, în urma țărilor bogate, în economia abundenței. Dar celor mai mulți, această speranță le rămâne încă interzisă, cel puțin atâta vreme cât nu se vor manifesta forțe capabile să pună în discuție structurile sociale nu numai inumane, dar și profund antieconomice.

Or, suntem obligați să constatăm că, pentru a-și menține privilegiile, cei ce profită de aceste structuri rareori ezită să restrângă exercitarea libertății politice. În America Latină se pot număra pe degetele de la o singură mână țările care se pot prevala de aceasta. În Asia și Africa, doar cu câteva excepții, de altfel remarcabile, cum ar fi Japonia, India, Libanul, Israelul, Senegalul, statele care își reclamă apartenența la idealurile Occidentului nu sunt sensibil mai libere, din punctul de vedere al unei democrații formale, decât cele care au pus în aplicare marxism-leninismul. Or, este un fapt real că afirmarea crescândă a forței americane a ajuns să consolideze aceste forțe mai mult sau mai puțin dictatoriale. Nu numai pentru că, în mai multe cazuri și în primul rând în Vietnam, Statele Unite au intervenit direct îm-

potriva mișcărilor care nu le erau pe plac, dar și pentru că micșorarea presiunii sovietice în lume slăbește sensibil temerile unor regimuri ca cele din Africa de Sud sau din coloniile portugheze, pentru care acestea nu au decât antipatie, dar nici nu fac mare lucru ca să le ajute să evolueze.

Trebuie reținută și tendința crescândă a conducătorilor de la Washington de a nu împărți cu nimeni deciziile esențiale în domeniul politic și militar. Concepția lor strategică este suficientă pentru a o explica : partizanii unui răspuns „adecvat" *(flexible)* tuturor formelor posibile și imaginabile ale sfidării adverse, trebuiau să-și păstreze în fiecare clipă un control complet al operațiunilor militare și diplomatice. Dar se adaugă aici, la unii, și un anume soi de aroganță, cum se întâmplă cu ușurință atunci când te simți investit cu *imperium*.

Ar fi suficiente rațiuni pentru ca oamenii care vor fi veșnic recunoscători Statelor Unite, pentru a-i fi eliberat de nazism și a-i fi protejat împotriva stalinismului, să imagineze, nu fără oarecare temere, o lume în care acestea ar fi singurul jandarm. Dar mai trebuie ținut cont și de incertitudinea care apasă asupra viitorului însuși al democrației americane. În climatul de violență crescândă creat de războiul din Vietnam, înăsprirea conflictului rasial, valul de criminalitate, degradarea civilizației urbane, germenii încă vii ai fascismului pot într-o bună zi să se dezvolte brusc. Foarte rare sunt marile popoare care au scăpat, în cursul istoriei lor, unei experiențe totalitare, și nimic nu dovedește că Statele Unite, care au cunoscut deja maccarthysmul, să fie deplin vaccinate împotriva acesteia.

Oricum ar fi, orice putere este expusă riscurilor contradictorii ale imobilismului și ale excesului, cu atât mai mult cu cât ea este mai absolută. Pentru a se apăra de aceste două pericole, ea are nevoie dacă nu de o opoziție sistematică, cel puțin de o forță diferită care să poată, dacă este necesar, să o conteste pe a sa.

U.R.S.S. mulțumindu-se să protejeze, așa cum poate, sfera sa de influență și practicând în rest o coexistență activă, Cuba găsindu-se, de asemenea, într-o stare defensivă, rezistența vietnameză având un caracter esențialmente local, nu mai rămân decât doi oameni pentru a contesta cu adevărat puterea americană, Mao Zhedong și generalul De Gaulle, care nu mai sunt tineri și care nu dispun decât de resurse modeste. Autoritatea lor în interior, așa cum s-a dovedit de curând, nu este nici ea fără limite.

Pentru moment, propovăduirile Beijingului n-au cameră de rezonanță în exterior, radicalismul (22) președintelui Partidului Comunist Chinez, exagerarea crescândă a cultului personalității sale, ușurătatea cu care acesta evocă milioanele de victime ale unui posibil conflict îi îngrozește pe pacifiști. Proletariatul din țările dezvoltate își preferă soarta celei pe care i-o propune Beijingul ; în țările Lumii a Treia, numeroși sunt conducătorii care se întreabă dacă asigurările de puritate ideologică venind din partea lui Mao nu ascund, așa cum a fost cazul altădată cu Rusia stalinistă, un orgoliu național, poate chiar rasial, deliberat, care încearcă mai curând să recruteze aliați decât să promoveze o emancipare generală. La urma urmelor, China s-a arătat pe deplin capabilă, atunci când slujea intereselor sale, să închidă ochii asupra uneia sau alteia din relele imperialismului.

Excesele „gărzilor roșii", epurarea sistematică a celor ce dețin o funcție de răspundere, intrarea în scenă a armatei, derutează pe aceia care, în orice colț al Pământului, se bucurau să vadă un șef socialist prestigios preluând steagul revoluției proletare din mâinile succesorilor lui Hrușciov. Influența Chinei, în ciuda dezvoltării spectaculoase — dar cu ce preț ? ! — a arsenalului său nuclear, slăbește aproape pretutindeni. Indonezia, aliatul său de ieri, până la punctul de a ieși din O.N.U., a schimbat macazul, masacrând aproape 400 000 de comuniști, sau presupuși comuniști, și a făcut pace cu Malaysia, de-

nunțată, doar cu puțin timp în urmă, drept fortăreața imperialismului britanic în Asia. Coreea de Nord a ieșit din orbita chineză, ca și Partidul Comunist Japonez. În Vietnam, influența sovietică contrabalansează din ce în ce mai mult pe aceea a lui Mao. În ianuarie 1966, la Taşkent (23), Kosîghin a reușit, spre teribila furie a Beijingului, să pună cel puțin provizoriu de acord, după un scurt război pentru Kashmir, India, condamnată public de chinezi și Pakistanul, față de care aceștia își înmulțiseră favorurile. Albania însăși, în ciuda repetatului jurământ de credință față de „marele timonier", s-a ferit să urmeze exemplul său și să lanseze o mișcare a „gărzilor roșii" sau a „revoluționarilor rebeli". Totul te face să te gândești că revoluția culturală a făcut ca producția să piardă milioane de ore de lucru și că a slăbit astfel o țară care nu se află decât în zorii dezvoltării sale.

Sfidarea lui De Gaulle nu are nici aceeași amploare, nici aceleași rădăcini. Este aceea a unui om care nu s-a consolat cu eclipsarea țării sale ca urmare a celui de-al doilea război mondial și care s-a jurat s-o readucă în situația de altădată, ceea ce presupune ca ea să scape dublei hegemonii sub care se afla Europa de 20 de ani.

Această voință explică politica generalului : mai întâi, îndelungata sa rezistență față de U.R.S.S., într-un moment în care aceasta părea să amenințe întreaga Europă ; încercarea sa zadarnică din 1958 de a participa, pe picior de egalitate cu anglo-saxonii, la conducerea lumii occidentale ; reconcilierea cu Germania ; retragerea progresivă, încheiată în 1967, a Franței din organizația militară atlantică ; realizarea unei arme naționale de descurajare (24) ; vetoul opus, în 1963, la intrarea în Piața Comună a unei Anglii suspectată a fi „calul troian" al Americii ; recunoașterea, în 1964, a Chinei populare (25) ; apropierea de U.R.S.S., încununată, în 1966, de o vizită triumfală la Moscova (26) ; vechiul vis, de o sută de ori ridicat în slăvi, al unei „Europe de la Atlantic la Urali",

altfel spus al unui continent care să-şi găsească, între cele două superputeri, un loc remarcabil de inspirator şi de arbitru al păcii.

În ciuda înmulţirii contactelor între cele două părţi ale Europei, realizarea acestui vis nu este prea aproape ; Zidul Berlinului şi rivalitatea celor două state germane, dintre care unul îşi datorează existenţa — pe care celălalt refuză s-o recunoască — doar prezenţei Armatei Roşii, sunt suficiente pentru a confirma divizarea continentului.

Este posibil ca, înainte de căderea sa (27), Hruşciov să fi căutat să depăşească această divizare sau, cel puţin, să-i diminueze efectele, printr-o înţelegere directă cu Republica Federală. Într-o notă din 27 decembrie 1961, adresase o chemare la apropierea celor două ţări, cele mai puternice în Europa, U.R.S.S. şi Germania. În vara anului 1964, Adjubei, ginerele şi omul său de încredere, va străbate Republica Federală, întâlnind oameni politici şi industriaşi din Ruhr, neezitând să spună, în particular, că Ulbricht suferea de un cancer şi că, după apropiata sa dispariţie, va fi uşor să se înţeleagă. Vizita neaşteptată a lui Hruşciov la Praga, din septembrie, pentru a întâlni pe miniştrii afacerilor externe polonez, cehoslovac şi est-german, altfel spus pe reprezentanţii celor trei state cele mai interesate în problema germană, părea să pregătească o nouă cotitură.

Câteva zile mai târziu, un agent de informaţii al Bonnului avea să fie rănit în timp ce asista la slujba religioasă la Zagorsk, oraşul sfânt rus, prin injectarea de iperită. „Frankfurter Allgemeine Zeitung", citând surse oficioase ale Bonnului, atribuia responsabilitatea atentatului adversarilor politicii de destindere. Scuzele absolut de circumstanţă prezentate de către Kremlin autorităţilor federale vor face ca — după zvonuri concordante — să se reţină această interpretare. Dacă ne amintim că problema germană, potrivit declaraţiilor publice ale lui Hruşciov, a avut rolul important în căderea lui Beria şi, apoi,

în aceea a lui Malenkov, putem să ne întrebăm dacă nu s-a întâmplat acelaşi lucru şi în cazul său.

Numeroase raţiuni pot, desigur, contribui la explicarea înlăturării sale bruşte, la 15 octombrie 1964, în ajunul zilei în care, printr-o uimitoare coincidenţă, duşmanii săi de la Beijing aveau să experimenteze prima lor bombă atomică. Acumulase în toate domeniile eşecuri, provenind în principal din tendinţa sa de a se arunca cu capul înainte, fie că era vorba de agricultură, de Berlin, de Cuba sau de China, fără a se preocupa prea mult de cazul în care lucrurile ar fi evoluat contrar previziunilor sale. S-a afirmat adesea că, într-o ţară democratică, un guvern astfel condus ar fi fost răsturnat de nu ştiu câte ori.

Este foarte posibil ca picătura care a umplut paharul să fi fost, aşa cum s-a zvonit, intenţia sa de a face din Adjubei — care n-avea alt merit pentru a fi promovat decât calitatea sa de ginere — secretar al partidului pentru problemele agrare. Nu este mai puţin adevărat că unul din primele efecte ale revoluţiei de palat din 15 octombrie 1964 a fost anularea tuturor proiectelor de vizită la Bonn la nivel de prim-ministru sovietic. Invitaţia adresată imediat lui Kosîghin (28), succesorul lui Hruşciov în fruntea guvernului sovietic, a rămas şi la ora la care scriem aceste rânduri fără răspuns.

Noua echipă, cea mai liniştitoare, cea mai înţeleaptă, cea mai simpatică în multe privinţe care a guvernat vreodată Rusia a reluat, în esenţă, după câteva luni de ezitare, politica de cooperare cu Occidentul inaugurată de către Hruşciov. Războiul din Vietnam nu a împiedicat-o, orice s-ar zice, să continue negocierea cu Statele Unite a unor tratate privind demilitarizarea Spaţiului sau nediseminarea armelor nucleare. Ea a propus laburistului Wilson, ajuns la putere (29) la Londra în aceeaşi zi cu înlăturarea lui Hruşciov, un tratat de prietenie şi de cooperare în ciuda fidelităţii acesteia faţă de N.A.T.O. şi de alinierea sa, aproape necondiţionată, la politica externă americană. Noua echipă va colabora activ cu vecinii

săi japonez, turc, iranian, cu toții aliați declarați ai Statelor Unite. Ea va contribui, de asemenea, împreună cu aceștia, la susținerea din toate puterile a fragilei economii indiene. Ea va descuraja în Orientul Apropiat orice veleitate de aventurism a țărilor care încearcă să o mobilizeze în conflictul lor cu Israelul.

În privința Germaniei, în schimb, „troika" Brejnev-Kosîghin-Podgornîi se inspiră, înainte de a ști mai multe, din conservatorismul cel mai strict. Tot ceea ce va cere occidentalilor va fi să se ralieze condițiilor pe care Kremlinul n-a încetat să le pună, de ani, pentru reglementarea așa-zisei probleme a securității europene ; recunoașterea frontierelor existente, inclusiv aceea a R.D.G. și renunțarea de către Bonn la orice fel de armament nuclear, pe care acesta l-ar poseda individual sau colectiv ; altfel spus, de a consacra *statu-quo*-ul pe baza împărțirii Europei și a menținerii Republicii Federale într-o poziție juridică inferioară.

Va obține U.R.S.S. prin destindere ceea ce n-a putut smulge prin amenințări și prin presiuni ? Într-un discurs din 7 octombrie 1966, Lyndon Johnson s-a raliat, într-un mod spectaculos, tezei care doar în urmă cu câteva luni, pronunțată de către De Gaulle, scandaliza, și anume că reunificarea Germaniei și, pe cale de consecință, a Europei, nu poate să fie decât rezultatul și nu condiția prealabilă — așa cum o dorea buna ortodoxie atlantică — a destinderii între Est și Vest.

Acest limbaj — venind din partea unei țări a cărei politică, încă de la crearea N.A.T.O., prevedea reunificarea unei Germanii în întregime suverane doar pe calea alegerilor libere — nu putea să nu provoace la Bonn oarecari îndoieli privind efectele practice ale alianței americane. Nu este surprinzător că, în aceste condiții, posacul Erhard (30), al cărui ministru de externe, Gerhard Schroeder (31), mizase totul pe calul american, avea să cedeze locul unei echipe mai îndrăznețe, condusă de un alt creștin-democrat, el însuși fost nazist, Kurt Georg Kiesinger (32), flancat, în calitate de ministru de Externe,

de un antihitlerist de totdeauna, Willy Brandt (33), primarul social-democrat al Berlinului. Noul guvern nu-şi va ascunde voinţa de a da prioritate, în politica sa externă, îmbunătăţirii relaţiilor sale cu vecinii, atât cu cei din Est, cât şi cu Franţa.

Procedând astfel, el se va ralia la singura politică ce are o şansă să interpună, în dialogul celor două superputeri, o voce suficient de puternică pentru a avea posibilitatea, mai ales când De Gaulle nu va mai fi, să se facă auzită. Ar mai trebui ca Anglia după ce a ezitat mult timp între „Marea cea mare" şi Europa să se hotărască, în fine, categoric în favoarea acesteia din urmă.

Dacă nu, există marele risc ca destinderea în curs să conducă, în cele din urmă, printr-un curios paradox, la o consolidare a divizării vechiului continent, înlăturând orice speranţă de a o vedea regăsindu-şi rolul, mult timp al ei, de centru al politicii mondiale. Tratatul de neproliferare nucleară în curs de negociere, care ar consacra în mod durabil distanţa între puterile nucleare şi cele nenucleare, merge exact în această direcţie.

Două imperii îşi vor împărţi lumea — scria Frederic Grimm Ecaterinei cea Mare, atunci când Ludovic al XVI-lea domnea încă în Franţa — *Rusia la Est şi America la Vest. Şi noi popoarele aflate între cele două, vom fi prea desconsiderate, noi ne vom prăbuşi prea jos pentru a şti, doar pe baza unei tradiţii vagi şi incoerente, ceea ce am fost.*

Nu este mai puţin adevărat că europenilor le incumbă în primul rând responsabilitatea pentru războaiele care au ruinat influenţa lor. Nu este mai puţin adevărat că nu au dat un asemenea exemplu de dezinteresare şi de virtute, în trecut, pentru ca crimele şi egoismul rasei albe să fi fost complet uitate. Cine poate totuşi, la ora superputerilor, să se adreseze lumii cu o autoritate suficientă şi fără să fie pentru acest motiv suspectat că ar vrea să o domine, în limbajul dreptăţii şi al libertăţii,

dacă nu o Europă, care ar reuși să înlocuiască între membrii săi — așa cum majoritatea lor au reușit deja în interiorul frontierelor lor — dreptul forței prin forța dreptului ? Cine poate nega că eclipsarea treptată a Europei, ca urmare a celor două războaie mondiale, a fost cauza principală a războiului rece ? Cine poate fi sigur că atâta timp cât nu se va găsi un remediu, acest război rece (34), potolit în fine după o jumătate de secol, nu se va relua într-o bună zi și mai abitir ?

(1) Barry Morris Goldwater (n. 1909). Om politic american. Senator de Arizona. Candidat din partea Partidului Republican la președinția Statelor Unite (1964). A exprimat opinii extremiste, a alarmat milioane de alegători — inclusiv republicani prin tradiție — și în ziua alegerilor nu a primit decât 39 la sută din voturi *(n. tr.)*.

(2) Nguyen Cao Ky a ocupat postul de prim-ministru al Vietnamului de Sud în perioada 19 iunie 1965 — 31 octombrie 1967 *(n. tr.)*.

(3) China s-a dotat cu bomba atomică în 1964, iar cu bomba cu hidrogen în 1967 *(n. tr.)*.

(4) Joâo Belchior Marques Goulart a fost președinte al Braziliei între 7 septembrie 1961 — 21 aprilie 1963 ; 29 aprilie 1963 — 1 aprilie 1964 *(n. tr.)*.

(5) În aprilie 1965. La 2 mai 1965, președintele L. B. Johnson declară că prezența trupelor americane se datorează faptului că S.U.A. „nu pot, nu trebuie și nu vor permite instaurarea unui nou guvern comunist în emisfera occidentală" *(n. tr.)*.

(6) Joaquin Videla Balaguer a fost președinte al Republicii Dominicane între 1 iulie 1966 și 15 august 1978 *(n. tr.)*.

(7) David Ben Gurion. Vezi vol. 3, p. 89, nota (19) *(n. tr.)*.

(8) Ahmed (Muhammed) Ben Bella (n. 1918). Om politic și de stat algerian. Premier al Algeriei (1962—1965). Președinte al Algeriei (15 septembrie 1963 — 19 iunie 1965) *(n. tr.)*.

(9) Ahmed Sukarno. Vezi vol. 3, p. 230, nota (70) *(n. tr.)*.

(10) La 1 aprilie 1979, Iranul se proclamă Republică Islamică *(n. tr.)*.

(11) În perioada 5—10 iunie 1967 are loc războiul arabo-israelian „de șase zile". În urma ostilităților, Israelul ocupă Gaza, întreaga Peninsulă Sinai (ajungând pe malul estic al Canalului de Suez, și preluând controlul asupra punctului strate-

gic Sharm-el-Shaeik de la intrarea în Golful Akaba), Cisiordania (partea din Iordania de pe malul vestic al Iordanului), partea arabă a Ierusalimului, înălțimile Golan (o porțiune de 20 de km în teritoriul sirian), în total teritorii de peste trei ori mai mari decât teritoriul Israelului *(n. tr.)*.

(12) Pietro Nenni (1891—1980). Vezi vol. 3, p. 391, nota (20) *(n. tr.)*.

(13) Paul al VI-lea (Giovanni Batista Montini) (1897—1978). Al 260-lea papă (1963—1978) *(n. tr.)*.

(14) Nikolai Viktorovici Podgornîi. Președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. (9 decembrie 1965 — 16 iunie 1977) a efectuat o vizită de stat în Italia (prima efectuată de către un șef de stat sovietic). Cu această ocazie, la 30 ianuarie 1967, s-a întâlnit cu Papa Paul al VI-lea, fiind primul șef de stat al unei țări socialiste primit la un asemenea nivel *(n. tr.)*.

(15) La 5 ianuarie 1967, la Paris se semnează un acord între România și Spania privind înființarea pe bază de reciprocitate de reprezentanțe consular comerciale, la Madrid și, respectiv, București. Peste zece ani, la 21 ianuarie 1977, România și Spania au decis să stabilească relații diplomatice la rang de ambasadă *(n. tr.)*.

(16) În timpul vizitei întreprinse în R.F.G. (30 ianuarie — 3 februarie 1967) de către Corneliu Mănescu, ministrul român de Externe, s-a convenit, la 31 ianuarie 1967, stabilirea de relații diplomatice la rang de ambasadă între România și R.F.G. *(n. tr.)*.

(17) La 3 august 1967, R. S. Cehoslovacă și R.F.G. au semnat un acord comercial, primul acord comercial dintre cele două țări ; s-au înființat misiuni comerciale ale celor două țări (cu statut de reprezentanță) la Frankfurt și, respectiv, la Praga *(n. tr.)*.

(18) Aleksandar Rankovič. Vezi vol. 3, p. 391, nota (31). General-colonel în armata națională iugoslavă ; ministru de Interne și viceprim-ministru (1946—1952) ; vicepreședinte al Vecei Executive Federale (1953—1963) ; președintele Comitetului pentru Energia Atomică (1956—1963) ; vicepreședinte al Iugoslaviei (1963—1966). Secretar al Comitetului Central al Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia până în 1966 *(n. tr.)*.

(19) Milovan Djilas. Vezi vol. 2, p. 101, nota (1). A fost închis în anii 1956—1961, în mai 1962 — decembrie 1966 și în 1969 *(n. tr.)*.

(20) În septembrie 1965, în Franța se constituie Federația Stângii Democratice și Socialiste, grupând Partidul Socialist, Partidul Radical și diverse cluburi. La 9 decembrie 1965, Comitetul Executiv al Federației Stângii Democratice l-a ales ca președinte al Federației pe François Mitterand *(n. tr.)*.

(21) Alegerile parlamentare din 20—21 martie 1966, din Finlanda, s-au soldat cu victoria forțelor de stânga care au obținut 103 mandate *(n. tr.)*.

(22) „Revoluția Culturală". Nume dat acțiunii de reimpunere prin violență doctrinelor maoiste în China, între 1965—1968. Mișcarea a debutat cu un discurs al mareșalului Lian Piao (Lin Biao) la 3 septembrie 1965, cerându-le elevilor din școli și licee să se întoarcă la principiile mișcării revoluționare și să critice tendințele liberale și hrușcioviene din partid. Acțiunea susținută de Gărzile Roșii, prin marșuri de dimensiuni monstruoase și prin gazete de perete, s-a extins împotriva scriitorilor, economiștilor, anturajului președintelui Liu Shaoqui, în cadrul aparatului de partid. „Revoluția culturală" a avut drept efect încurajarea cultului lui Mao Zhedong, care, virtual, se retrăsese din viața publică din 1959 până în mai 1966, precum și o sângeroasă epurare în rândurile partidului. Tulburările provocate de Gărzile Roșii au destabilizat întreaga viață politică, socială și economică a țării. Excluderea lui Liu Shaoqi din toate funcțiile de partid și de stat, anunțată la 13 octombrie 1968, poate fi considerată că a marcat sfârșitul „Revoluției culturale" *(n. tr.)*.

(23) În perioada 4—11 ianuarie 1966, la Taşkent a avut loc Conferința la nivel înalt indiano-pakistaneză pentru reglementarea problemelor reciproce, cu bunele oficii ale Uniunii Sovietice, acceptate de părți în septembrie 1965. Premierul sovietic A. N. Kosîghin este prezent la o parte a negocierilor dintre primul ministru indian, Lal Bahadur Shastri, și președintele pakistanez, Mohammad Ayub Khan. Se adoptă (10 ianuarie 1966) „Declarația de la Taşkent", care prevede : retragerea înainte de 25 februarie a trupelor celor două țări pe liniile anterioare izbucnirii conflictului din august 1965 ; respectarea încetării focului pe liniile astfel stabilite ; schimbul prizonierilor de război ; așezarea relațiilor reciproce pe principiul neintervenției în treburile interne ; întoarcerea la posturile lor a înalților comisari ai țărilor respective acreditați în cealaltă țară ; restabilirea relațiilor diplomatice și economice normale ; nerecurgerea la forță de către cele două părți în vederea soluționării problemelor în litigiu și reglementarea acestora pe căi pașnice ; acordul privind continuarea discuțiilor asupra problemelor reciproce în cadrul unor reuniuni la nivel înalt *(n. tr.)*.

(24) 1960 — prima bombă atomică franceză ; 1968 — prima bombă cu hidrogen franceză *(n. tr.)*.

(25) La 27 ianuarie 1964, R. P. Chineză și Franța au stabilit relații diplomatice la nivel de ambasadă *(n. tr.)*.

(26) Vizita președintelui Franței, Charles de Gaulle, în U.R.S.S. a avut loc în perioada 20 iunie — 1 iulie 1966. De Gaulle a mai vizitat U.R.S.S. în 1944, în calitate de șef al guvernului francez în exil. A avut mai multe runde de convorbiri cu Leonid Brejnev, Aleksei Kosîghin și Nicolai Podgornîi. A fost primul conducător de stat occidental căruia i s-a rezervat o reședință la Kremlin și care a asistat la lansarea unui satelit sovietic, fapte

ilustrative — ca și primirile făcute la Moscova, Novosibirsk, Leningrad, Kiev, Volgograd — pentru atenția cu care a fost primit și înconjurat. Cu ocazia vizitei s-a convenit asupra stabilirii unei legături de telecomunicații directe Kremlin-Elysée. Această linie directă va intra în funcțiune la 9 noiembrie 1966, adăugându-se celei dintre Kremlin și Casa Albă, inaugurată la 30 august 1963 ***(n. tr.).***

(27) În noaptea de 13/14 octombrie 1964, plenara C.C. al P.C.U.S. hotărăște scoaterea lui Hruşciov din toate funcțiile de partid și de stat. La 15 octombrie 1964, agenția TASS va explica această hotărâre politică „prin rațiuni de sănătate" *(n. tr.).*

(28) Aleksei Nicolaevici Kosîghin (1904—1980) a ocupat funcția de prim-ministru al U.R.S.S. în 15 octombrie 1964 — 23 octombrie 1980 *(n. tr.).*

(29) Harold Wilson a ocupat postul de prim-ministru în mai multe cabinete în perioada 16 octombrie 1964 — 19 iunie 1970 *(n. tr.).*

(30) Ludwig Erhard (1897—1977). Om politic german. Adversar al nazismului. Campion al liberalismului economic, a fost considerat drept principalul artizan al „miracolului german". I-a succedat lui Konrad Adenauer în calitate de cancelar (16/17 octombrie 1963 — 30 noiembrie 1966), continuând politica de integrare europeană. Rivalitățile în sânul Partidului Creștin-Democrat și dificultățile bugetare au dus la declanșarea unei crize ministeriale care l-a obligat să demisioneze *(n.tr.).*

(31) Gerhard Schroeder (n. 1910). Jurist și om politic german. Membru al Partidului Creștin-Democrat. Ministru de interne (1953—1961), de Externe (1961—1966), al Apărării (1966—1969). Președinte al Comitetului pentru Afaceri Externe al Bundestagului *(n. tr.).*

(32) Kurt Georg Kiesinger (n. 1904). Ministru președinte al landului Baden-Württemberg (1953—1966). Președinte al Bundesratului (1962—1963). Cancelar federal (1 decembrie 1966 — 20 octombrie 1969). Președinte al Uniunii Creștin-Democrate (1967—1971) *(n. tr.).*

(33) Willy Brandt (pe adevăratul nume Herbert Ernst Karl Frahm) a îndeplinit funcția de primar al Berlinului de Vest în 1957—1966. În anii 1966—1969, a fost vicecancelar și ministru de Externe al R.F.G. *(n. tr.).*

(34) Originalul în limba franceză al acestui volum a fost tipărit în cursul anului 1967 și, deci, toate aprecierile trebuie raportate la conjuncturile perioadei respective. André Fontaine a inclus judecățile sale asupra evoluțiilor politice din anii 1965—1990 în câteva cărți fundamentale: *Le Dernier Quart du Siècle* (1976), *Un seul lit pour deux rêves (Histoire de la „detente". 1962—1981),* Fayard, 1981 și *L'un sans l'autre,* Fayard, 1991 *(n. tr.).*

CRONOLOGIE

1818

5 mai : Naşterea lui Karl Marx.

1820

28 noiembrie : Naşterea lui Friedrich Engels.

1823

2 decembrie : Proclamarea „Doctrinei Monroe".

1840

Iunie — 1842, august : Război anglo-chinez (primul „Război al opiului").

1847

Crearea Ligii Comuniştilor.

1848

Publicarea de către K. Marx şi F. Engels a *Manifestului Partidului Comunist.*

1848—1849

Revoluţii burgheze şi burghezo-democratice în ţările Europei.

1856

30 martie : Semnarea Tratatului de pace de la Paris.
Octombrie — 1860, octombrie : Război anglo-francez împotriva Chinei (al doilea „Război al opiului").

1859

25 aprilie — 1869, 17 noiembrie : Construirea Canalului de Suez.

1861

12 aprilie — 1865, 9 aprilie : „Războiul de secesiune".

1864

28 septembrie : Constituirea, la Londra, a Asociației Internaționale a Muncitorilor, cunoscută sub numele de Internaționala I.

1867

Începe publicarea *Capitalului.*

30 martie : Guvernul țarist vinde Statelor Unite Alaska și Insulele Aleutine cu 7 200 000 dolari.

1870

17 iulie — 1871, 26 februarie : Război franco-prusac, încheiat cu Pacea de la Frankfurt pe Main.

22 aprilie : Nașterea lui Vladimir Ilici Lenin (Ulianov) la Simbirsk.

4 septembrie : Revoluția din Paris ; proclamarea celei de-a Treia Republici.

1871

18 martie : Instaurarea Comunei din Paris (proclamată oficial la 27 martie).

1874

Ultimul Congres al Internaționalei I, la Philadelphia (a fost dizolvată în 1876).

1883

Moartea lui Marx.

1884

15 noiembrie — 1885, 26 februarie : Conferința internațională de la Berlin pentru discutarea intereselor marilor puteri în Africa.

1889

14—20 iulie : Congresul de constituire a Internaționalei a II-a la Paris.

1898

13—15 martie : Crearea Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia.

27 martie : Convenţie ruso-chineză ; cedarea către Rusia, cu titlu de închiriere, pe timp de 25 de ani, a oraşelor Lüşun (Port Arthur) şi Talien (Dairen, Dalian).

Aprilie — august : Război între S.U.A. şi Spania pentru împărţirea posesiunilor coloniale.

1899

28 aprilie : Londra recunoaşte ca zonă de influenţă rusă teritoriile de la Nord de Marele Zid Chinezesc.

6 septembrie : S.U.A. proclamă doctrina „porţilor deschise" în China, cu scopul participării la împărţirea sferelor de influenţă deja acaparate de celelalte mari state capitaliste.

1900

21 iunie : Se dezlănţuie „Războiul boxerilor" în China ; ocuparea militară a Manciuriei de către Rusia.

1904

9 februarie — 1905, 5 septembrie : Războiul ruso-japonez.

1905

5 septembrie : Tratatul de pace ruso-japonez de la Portsmouth ; Rusia recunoaşte Coreea ca sferă de influenţă japoneză, cedează Japoniei drepturile de arendă asupra peninsulei Liaotung cu Port Arthur, calea ferată din Manciuria de Sud, precum şi partea de sud a insulei Sahalin.

1905—1907

Prima revoluţie burghezo-democratică din Rusia.

1907

31 august : Acord ruso-englez cu privire la împărţirea sferelor de influenţă în Persia, Afghanistan şi Tibet ; cristalizarea alianţei anglo-ruso-franceze („Tripla Înţelegere" sau „Antanta").

1912

1 ianuarie : Proclamarea oficială a Republicii Chineze, cu capitala la Nankin ; preşedinte provizoriu — Sun Yat-sen.

18—30 ianuarie : Cea de-a VI-a Conferinţă a P.M.S.D.R., reunită la Praga, consacră ruptura între bolşevici şi menşevici.

18 octombrie — 1913, 30 mai : Primul război balcanic.

1913

29 iunie — 10 august : Al doilea război balcanic.

1914

28 iunie : Asasinarea, la Sarajevo, a arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei ; declanșarea unei crize care duce la izbucnirea primului război mondial.

1 octombrie : Convenție ruso-română (Sazonov-Diamandi) ; Rusia garantează integritatea teritorială a României și recunoaște drepturile ei asupra teritoriilor locuite de români în Austro-Ungaria ; România se obligă să păstreze neutralitatea.

1915

18 ianuarie : Japonia remite Chinei proiectul păcii, cunoscut sub numele de „Cele 21 de cereri", care ar fi transformat China într-o colonie japoneză.

5—8 septembrie : Prima Conferință de la Zimmerwald a socialiștilor ostili războiului „imperialist".

1916

1 ianuarie : Crearea la Berlin a Ligii Spartakus.

24—30 aprilie : Conferința de la Kienthal a socialiștilor ostili războiului „imperialist".

9 mai : Convenție anglo-franceză privind împărțirea teritoriilor otomane din Orientul Apropiat („Tratatul Sykes-Picot").

7 iunie : Hussein ibn Ali, șeriful Meccăi, se răscoală împotriva Turciei, ajutat de englezi („Misiunea lui Lawrence").

27—28 august : România intră efectiv în războiul împotriva Puterilor Centrale.

1917

12 martie : Începe revoluția burghezo-democratică din Rusia.

15 martie : Abdicarea țarului Nicolae II.

6 aprilie : Intrarea în război a Statelor Unite (declară război Germaniei).

16 aprilie : V. I. Lenin se întoarce din emigrație în Rusia (la Petrograd).

7 noiembrie : Victoria revoluției bolșevice la Petrograd.

15 decembrie : Încheierea la Brest-Litovsk a unui armistițiu sovieto-german pe o durată de 28 de zile.

22 decembrie : Deschiderea negocierilor de pace sovieto-germane la Brest-Litovsk.

23 decembrie : Acord secret anglo-francez privind intervenția comună în Rusia și împărțirea zonelor de influență în această țară.

1918

3 martie : Semnarea Păcii de la Brest-Litovsk între Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, pe de o parte și Rusia Sovietică, pe de altă parte.

9 aprilie : Sfatul Țării de la Chișinău hotărăște unirea Basarabiei cu România.

16/17 iulie : Masacrarea la Ekaterinenburg a familiei imperiale ruse.

2 august : Debarcarea trupelor Antantei la Arhanghelsk ; începutul intervenției acestora împotriva Rusiei Sovietice.

28 octombrie : Comitetul Național Cehoslovac proclamă independența Cehoslovaciei.

2 noiembrie : Ungaria își proclamă independența de stat.

7 noiembrie : Polonia se proclamă republică independentă.

9 noiembrie : Abdicarea lui Wilhelm II al Germaniei ; proclamarea Republicii Germane.

11 noiembrie : Armistițiul dintre Aliați și Germania în Pădurea de la Compiègne.

13 noiembrie : După semnarea armistițiului, guvernul sovietic declară nul Tratatul de la Brest-Litovsk.

18 noiembrie : Amiralul albgardist Kolceak se proclamă, cu ajutorul Aliaților, regent suprem al Rusiei.

28 noiembrie : Consiliul Național Român din Bucovina hotărăște unirea Bucovinei cu România.

1 decembrie : Marea Adunare Națională de la Alba Iulia proclamă unirea Transilvaniei cu România.

— Proclamarea oficială a Regatului sârbilor, croaților și slovenilor.

1919

12 ianuarie : Noske zdrobește revoluția spartakistă de la Berlin.

18 ianuarie — 1920, 21 ianuarie : Conferința de Pace de la Paris ; se încheie cu semnarea unor serii de tratate în urma cărora s-a instituit sistemul politic cunoscut sub numele de Sistemul de la Versailles.

2—6 martie : Conferință internațională a partidelor comuniste și organizațiilor social-democrate la Moscova ; constituirea Internaționalei a III-a, cunoscută sub numele de Internaționala Comunistă sau Komintern.

21 martie — 1 august : Existența efemeră a Republicii Sovietice Ungare.

28 iunie : Semnarea Tratatului de pace de la Versailles între Puterile Aliate și Asociate și Germania.

10 octombrie : Instituirea de către Antantă a blocadei economice împotriva Rusiei Sovietice.

19 noiembrie : Senatul S.U.A. respinge ratificarea Tratatului de pace de la Versailles.

27 noiembrie : La Neuilly-sur-Seine se semnează Tratatul de pace între Puterile Aliate şi Asociate şi Austria.

1920

4 ianuarie : Amiralul Kolceak renunţă la titlul său de regent suprem al Rusiei în favoarea lui Denikin.

10 ianuarie : Înfiinţarea oficială a Societăţii Naţiunilor, cu sediul la Geneva.

16 ianuarie : Ridicarea blocadei economice a Antantei împotriva Rusiei Sovietice.

2 februarie : Tratat de pace între R.S.F.S.R. şi Estonia.

7 februarie : Executarea, la Irkuţk, a amiralului Kolceak, abandonat de către cehoslovaci.

Aprilie — noiembrie : Înfrângerea de către Rusia Sovietică a celei de-a treia campanii a Antantei.

19—26 aprilie : Conferinţa internaţională de la San Remo (Franţa, Anglia şi Italia) ; repartizarea mandatelor de administrare a ţărilor arabe.

25 aprilie : Începutul războiului polono-sovietic.

5 mai : Sunt arestaţi (apoi, condamnaţi la moarte pe baza unor acuzaţii false) Nicola Sacco şi Bartolomeo Vanzetti (au fost executaţi la 23 august 1927).

4 iunie : Tratatul de pace de la Trianon între Puterile Aliate (printre care şi România), pe de o parte, şi Ungaria, pe de altă parte ; fixarea graniţelor Ungariei cu statele vecine ; recunoaşterea pe plan internaţional a unirii Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România ; a Slovaciei şi Ucrainei Subcarpatice cu Cehoslovacia ; a Croaţiei, Sloveniei şi părţii de Vest a Banatului cu Serbia.

12 iulie : Tratat de pace între R.S.F.S.R. şi Lituania.

August : Bătălia Varşoviei ; ofensivă rusă ; contraofensivă polonă.

10 august : Tratat de pace la Sèvres între Puterile Aliate şi Turcia.

11 august : Tratat de pace între R.S.F.S.R. şi Letonia.

14 august : Tratat de alianţă cehoslovaco-iugoslav ; împreună cu tratatele româno-cehoslovac şi româno-iugoslav, din 1921, constituie baza Micii Înţelegeri.

1—8 septembrie : Primul Congres al popoarelor din Orient (la Baku).

12 octombrie : Armistiţiu şi preliminarii de pace sovieto-polone la Riga.

2 noiembrie : Warren Gamaliel Harding este ales cel de-al 29-lea președinte al S.U.A., succedându-i lui Woodrow Wilson.

7—11 noiembrie : Asaltul de la istmul Perekop ; Armata Roșie intră în Crimeea ; zdrobirea armatei lui Vranghel și terminarea războiului civil în Rusia.

25—30 decembrie : Congres al Partidului Socialist Francez la Tours ; ca urmare a sciziunii P.S.F., majoritatea formează S.F.I.C. (Secția franceză a Internaționalei Comuniste — de la 1 ianuarie 1922 devine Partidul Comunist Francez).

1921

Februarie : Conferință internațională a partidelor socialiste la Viena ; crearea Uniunii Internaționale Muncitorești a Partidelor Socialiste (Internaționala a II-a 1/2 sau „Internaționala de la Viena") ; în 1923 fuzionează cu Internaționala Muncitorească Socialistă.

28 februarie — 18 martie : Răscoala marinarilor de la Kronstadt.

8—16 martie : Congresul al X-lea al P.C. (b) din Rusia ; adoptarea N.E.P.-ului (Noua Politică Economică).

16 martie : Acordul comercial anglo-sovietic ; recunoașterea *de facto* a Rusiei Sovietice.

— Tratat sovieto-turc de prietenie și frăție.

1 iulie : Congresul de la Shanghai de constituire a Partidului Comunist Chinez.

12 noiembrie — 1922, 6 februarie : Conferința internațională de la Washington, convocată de S.U.A., cu scopul reîmpărțirii sferelor de influență în Extremul Orient și în zona Oceanului Pacific ; în cursul Conferinței s-au încheiat : Tratatul celor patru puteri (S.U.A., Anglia, Franța, Japonia) ; Tratatul celor nouă puteri (S.U.A., Anglia, Franța, Japonia, Italia, Belgia, Olanda, Portugalia și China) și Tratatul celor cinci puteri (S.U.A., Anglia, Japonia, Franța și Italia).

1922

3 aprilie : I. V. Stalin este ales secretar general al C.C. al P.C. (b) din Rusia.

10 aprilie — 19 mai : Conferința economică internațională de la Genova privind reluarea schimburilor internaționale (29 de state și Rusia Sovietică).

16 aprilie : Tratatul sovieto-german de la Rapallo ; stabilirea de relații normale între cele două state.

4 octombrie : Protocolul de la Geneva între Austria, pe de o parte, și Anglia, Franța, Italia și Cehoslovacia, pe de altă parte ; interzicerea Anschlussului cu Germania.

25 octombrie : Sfârșitul intervenției japoneze în Siberia.

28—29 octombrie : „Marşul asupra Romei" ; regele îl însărcinează pe Benito Mussolini cu formarea guvernului ; instaurarea dictaturii fasciste în Italia.

20 noiembrie — 1923, 24 iulie : Conferinţa internaţională de la Lausanne privind reglementarea situaţiei din Orientul Apropiat, a statutului strâmtorilor Bosfor şi Dardanele.

30 decembrie : Constituirea Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice (U.R.S.S.).

1923

27 mai : După o percheziţie, la Londra, a sediului societăţii sovietice la Canton ; adeziunea Partidului Comunist Chinez la Kuomintang.

23 septembrie : Eşecul insurecţiei comuniste în Bulgaria.

Octombrie : Lichidarea guvernului proletar în Germania centrală.

1924

21 ianuarie : Încetează din viaţă V. I. Lenin.

2 februarie : Stabilirea de relaţii diplomatice între U.R.S.S. şi Marea Britanie.

7 februarie : Stabilirea de relaţii diplomatice între U.R.S.S. şi Italia.

31 mai : Stabilirea de relaţii diplomatice între U.R.S.S. şi China.

16 august : Conferinţa de la Londra a reprezentanţilor puterilor învingătoare în primul război mondial ; adoptă „Planul Dawes" privind plata reparaţiilor de război datorate de Germania.

2 octombrie : Protocolul de la Geneva asupra reglementării paşnice a diferendelor internaţionale scoate războiul în afara legii.

11 octombrie : Apare cel de-al treilea volum al operelor lui Troţki, *Învăţămintele din Octombrie*, în prefaţa căruia autorul îi atacă pe Zinoviev şi Kamenev ; aceştia lansează o viguroasă contraofensivă în noiembrie—decembrie şi se bucură de sprijinul moderat al lui Stalin, care începe să elaboreze teoria „socialismului într-o singură ţară".

28 octombrie : Stabilirea de relaţii diplomatice între U.R.S.S. şi Franţa.

1925

15 ianuarie : Leon Troţki demisionează din funcţia de comisar al poporului pentru Război ; este înlocuit la 26 ianuarie de M. Frunze, care la rândul său, este înlocuit, în cursul anului, cu K. Voroşilov.

17 aprilie : Aristide Briand devine ministru de Externe al Franţei.

5—16 octombrie : Conferința internațională de la Locarno.

1 decembrie : Semnarea, la Londra, a Tratatului de garanție mutuală („Pactul Rhenan") prin care semnatarii garantează menținerea frontierelor existente între Franța și Belgia, pe de o parte, și Germania, pe de altă parte, dar nu garantează frontierele germane cu Cehoslovacia și Polonia.

1926

Primul recensământ în U.R.S.S. : 147 milioane de locuitori ; populația rurală reprezintă 82 la sută, iar populația urbană, 18 la sută.

20 martie : Chiang Kai-shek, noul conducător al Kuomintangului, lansează o lovitură de forță împotriva comuniștilor chinezi de la Canton și a consilierilor sovietici.

24 aprilie : Semnarea Tratatului de prietenie și neutralitate între U.R.S.S. și Germania („Tratatul de la Berlin").

26 aprilie : Alcătuirea „opoziției unite" în U.R.S.S. prin apropierea dintre Troțki și Kamenev-Zinoviev.

Mai : Marea Britanie acuză U.R.S.S. de susținerea sindicatelor britanice, care declanșaseră o grevă generală la 4 mai.

2 mai : În Nicaragua, începe răscoala armată, condusă de generalul César Augusto Sandino, care se transformă în război de eliberare națională.

12—14 mai : În Polonia are loc o lovitură de stat înfăptuită de mareșalul Josef Pilsudski ; instaurarea dictaturii militare cunoscută în istorie sub numele de „Sanacja".

28 mai : Preluarea puterii în Portugalia de către un triumvirat, în frunte cu generalul Gomez da Costa ; instaurarea dictaturii fasciste.

10 iunie : La Paris este semnat Tratatul de amiciție între România și Franța, completat cu Convenția pentru reglementarea pașnică a diferendelor și un Protocol privind un angajament permanent de neagresiune față de Rusia, bazat pe *statu-quo*.

31 august : Tratatul de neutralitate și neagresiune sovieto-afghan.

8 septembrie : Germania devine membră a Societății Națiunilor.

11 septembrie : Spania iese din Societatea Națiunilor (până la 22 martie 1928).

28 septembrie : Semnarea unui Pact de neagresiune între U.R.S.S. și Lituania.

18 octombrie : Ziarul „New York Times" publică *Testamentul lui Lenin*.

23—26 octombrie : Plenara C.C. al P.C. (b) U.S. îi exclude pe Troțki și Kamenev din Biroul Politic ; Zinoviev pierde președinția Internaționalei Comuniste.

Noiembrie : Toate partidele politice, cu excepția celui fascist, sunt interzise în Italia.

Noiembrie—decembrie : Răscoală armată anticolonială în Java apuseană și centrală.

1927

12 aprilie : Masacrarea militanților comuniști chinezi la Shanghai de către forțele lui Chiang Kai-shek marchează eșecul politicii staliniste în China.

27 mai : După o percheziție, la Londra, a sediului societății sovietice „Arcos", Marea Britanie rupe relațiile diplomatice cu U.R.S.S.

Septembrie : Răscoala țărănească a „Secerișului de toamnă" izbucnește în China, în provincia Hunan, extinzându-se și în alte zone.

1 octombrie : Tratatul de garanție și neutralitate sovieto-persan.

10—12 noiembrie : Congresul mondial al „Amicilor U.R.S.S." are loc la Moscova.

12—14 noiembrie : Plenara C.C. al P.C. (b) U.S. hotărăște excluderea lui Trotki și a lui Zinoviev din partid și a lui Kamenev și Rakovski din Comitetul Central.

30 noiembrie : U.R.S.S. prezintă la Societatea Națiunilor un plan de patru ani pentru desființarea totală a forțelor armate.

Decembrie : Kuomintangul zdrobește o insurecție comunistă la Canton ; răcirea relațiilor între U.R.S.S. și China.

2—19 decembrie : Cel de-al XV-lea Congres al P.C. (b) U.S. consacră înfrângerea tuturor opozanților, procedând la excluderea din partid a 75 de „trotkiști-zinovieviști" de marcă (printre care L. Kamenev, G. Piatakov, K. Radek și C. Rakovski), ca și a partizanilor grupului „centralismului democratic" ; dintre aceștia, unii precum Kamenev și Zinoviev, își vor face autocritica și vor fi reintegrați în 1928.

1928

17 ianuarie : Trotki este exilat la Alma-Ata.

Mai-iunie : Procesul de la Roma împotriva comuniștilor italieni ; Antonio Gramsci este condamnat la 20 de ani închisoare.

17 iulie — 1 septembrie : Al VI-lea Congres al Kominternului adoptă programul Internaționalei Comuniste ; ruptura cu „elementele de dreapta", revenirea la o tactică ofensivă ce-și fixează drept țintă social-democrația.

27 august : 15 state (printre care S.U.A., Franța, Marea Britanie, Germania, Italia) semnează la Paris Pactul privind interzicerea războiului ca instrument al politicii naționale („Pactul Briand—Kellogg").

4 septembrie : România aderă la Pactul Briand—Kellogg.

6 septembrie : După ce l-a criticat, U.R.S.S. semnează Pactul Briand—Kellogg.

1929

22 ianuarie : Troțki este expulzat din U.R.S.S.

9 februarie : România semnează, alături de U.R.S.S., Polonia, Letonia, Lituania și Estonia, Protocolul pentru punerea în aplicare cu anticipație a Pactului Briand—Kellogg.

11 februarie : Acordul italo-papal („Acordurile de la Lateran") ; statuarea independenței Vaticanului și stabilirea statutului special al Bisericii Catolice în Italia.

20—28 mai : Aprobarea primului plan cincinal în U.R.S.S. de către al V-lea Congres al Sovietelor.

27 mai : Atac chinez contra consulatului sovietic de la Harbin.

10—11 iulie : Chinezii pun mâna pe calea ferată din China de Răsărit ; înăsprirea relațiilor sovieto-chineze.

17 iulie : Ruperea relațiilor diplomatice sovieto-chineze.

6—31 august : La Haga au loc lucrările primei faze a Conferinței internaționale în problema reparațiilor de război ; adoptarea „Planului Young", care înlocuiește „Planul Dawes" ; eșalonarea pe o durată de 59 de ani a reparațiilor de război ale Germaniei și reducerea acestora cu 20 la sută în comparație cu cele prevăzute de „Planul Dawes" ; înlesnirea penetrației capitalului nord-american în economia Germaniei și refacerea potențialului industriei germane de război.

24 octombrie : Crahul bursei de pe Wall Street ; debutul marii crize economice mondiale.

21 decembrie : Cea de-a 50-a aniversare a nașterii lui Stalin marchează debutul cultului personalității.

27 decembrie : Stalin anunță generalizarea colectivizării și trecerea la „lichidarea kulacilor" ca clasă socială.

1930

7 aprilie : În U.R.S.S. se adoptă un decret pentru extinderea lagărelor de muncă forțată, limitate până în 1928, la zonele din jurul Mării Baltice ; din acest moment se poate vorbi de Gulag (Direcția de Stat a Lagărelor), sub conducerea O.G.P.U.

21 iunie — 13 iulie : Congresul al XVI-lea al P.C. (b) U.S. confirmă înfrângerea dreptei (M. Tomski este scos din Biroul Politic), anunțând în același timp trecerea accelerată la socialism. Membrii noului Birou Politic sunt : I. V. Stalin, K. Voroșilov, L. Kaganovici, M. Kalinin, S. Kirov. S. Kossior, V. Kuibîșev, V. Molotov, A. Rôkov, I. Rudzutak.

30 iunie : Încheierea evacuării Rhenaniei de către trupele aliate.

5—13 octombrie : Prima Conferință balcanică (reunind România, Iugoslavia, Bulgaria, Albania, Grecia si Turcia), organizată la Salonic, se pronunță pentru încheierea unui Pact Balcanic.

25 noiembrie — 7 decembrie : În U.R.S.S., procesul „partidului industrial", acuzat de pregătirea unei intervenții străine împreună cu emigranții de la Paris ; a fost denunțat, în același timp, un „partid țărănesc al muncii", acuzat de sabotarea colectivizării.

19 decembrie : V. Molotov îi succede lui A. Rîkov (exclus din Biroul Politic) la președinția Consiliului Comisarilor Poporului.

1931

14 aprilie : Regele Alfons III al Spaniei este nevoit să abdice : Spania se proclamă pentru a doua oară republică.

13 iulie : Intră în vigoare „Moratoriul Hoover" (amânarea cu un an a plății datoriilor de război ale Germaniei).

August : Redactarea unui proiect de pact de neagresiune franco-sovietic.

18 septembrie : „Incidentul de la Mukden" ; armata japoneză atacă prin surprindere armata chineză la Mukden (azi Shenyan), dezlănțuind agresiunea împotriva Chinei.

27 noiembrie : Proclamarea Republicii Sovietice Chineze la Kiangsi ; în fruntea „guvernului central provizoriu al muncitorilor și țăranilor" este ales Mao Zhedong.

11 decembrie : Parlamentul britanic adoptă legea care stabilește relațiile dintre Marea Britanie și dominioane, ca entități suverane în cadrul Imperiului britanic („Statutul din Westminster").

1932

21 ianuarie : Pactul de neagresiune sovieto-finlandez.

2 februarie — 1935, 11 iunie : Conferința internațională pentru Dezarmare, la care participă 63 de state, dintre care 54 membre ale Societății Națiunilor.

5 februarie : Pactul de neagresiune sovieto-leton (cu durata de trei ani).

4 mai : Pactul de neagresiune sovieto-estonian (cu durata de trei ani).

5 iulie : Lovitură de stat în Portugalia ; A. Salazar concentrează în mâinile sale întreaga putere.

9 iulie : „Actul final al Conferinței" de la Lausanne (Marea Britanie, Franța, Germania, Italia) hotărăște anularea Planului Young.

25 iulie : Pactul de neagresiune sovieto-polon.

23 noiembrie : Parlamentul român declară în unanimitate, drept inacceptabil, proiectul Pactului de neagresiune dintre România și U.R.S.S. în varianta avansată de guvernul sovietic.

29 noiembrie : Semnarea Pactului de neagresiune franco-sovietic (cu durata de doi ani) drept contrapondere la ascensiunea militarismului german.

11 decembrie : Anglia, Franța, S.U.A. și Italia acordă Germaniei dreptul la egalitate în domeniul înarmărilor.

12 decembrie : Restabilirea relațiilor diplomatice sovieto-chineze, ca o măsură de apărare împotriva pericolului japonez (crearea statului Manchuko).

1933

12 ianuarie : Rezoluție a C.C. al P.C. (b) U.S. cu privire la epurările din partid (800 000 membri sunt excluși în 1933, iar în 1934 — 340 000), componența numerică a partidului (membri și candidați) scade la 2 350 000 la 1 ianuarie 1935.

30 ianuarie : Adolf Hitler este numit cancelar al Germaniei ; instaurarea dictaturii fasciste.

16 februarie : Semnarea Pactului de reorganizare a Micii Înțelegeri la Geneva.

4 martie : Franklin Delano Roosevelt își începe mandatul de președinte al Statelor Unite ; va fi reales în 1936, 1940, 1944.

9 martie : Congresul S.U.A. adoptă o lege care acordă președintelui F. D. Roosevelt pe timp de doi ani împuterniciri extraordinare ; începe perioada de reforme economice și sociale, cunoscută sub numele de „New Deal".

27 martie : Japonia se retrage din Societatea Națiunilor.

3 iulie : Semnarea la Londra a Convenției de definire a agresiunii (România, Estonia, Letonia, Polonia, Turcia, U.R.S.S., Persia, Afghanistan).

4 iulie : Semnarea la Londra a Convenției de definire a agresiunii (România, Cehoslovacia, Turcia, U.R.S.S., Iugoslavia).

15 iulie : La Roma se semnează „Pactul de înțelegere și colaborare a celor Patru Puteri" (Franța, Anglia, Germania, Italia) ce urmărea instaurarea unui directorat al semnatarilor în problemele europene.

2 septembrie : U.R.S.S. încheie cu Italia un Pact de neagresiune (pe o durată de cinci ani).

14 octombrie : Germania hitleristă se retrage de la Conferința pentru Dezarmare și părăsește Societatea Națiunilor.

16 noiembrie : Statele Unite recunosc *de jure* U.R.S.S. ; se stabilesc relații diplomatice între cele două state.

29 decembrie : Asasinarea de către legionari a primului ministru român, I. G. Duca.

1934

Ministrul francez al Afacerilor Străine, Louis Barthou, avansează un proiect de „Pact Oriental".

26 ianuarie: Pact de neagresiune germano-polon.

4 februarie: U.R.S.S. stabileşte relaţii diplomatice cu Ungaria.

9 februarie: La Atena este semnat Pactul „Înţelegerii Balcanice" de către România, Iugoslavia, Grecia şi Turcia.

Aprilie-mai: Reînnoirea pe termen de zece ani a pactelor de neagresiune dintre U.R.S.S. şi Lituania, Letonia şi Estonia (4 aprilie), Finlanda (7 aprilie), Polonia (5 mai).

9 iunie: Stabilirea de relaţii diplomatice între U.R.S.S. şi România şi între U.R.S.S. şi Cehoslovacia.

30 iunie: Asasinarea lui Ernst Röhm şi a altor conducători ai detaşamentelor de asalt, precum şi a unor rivali personali ai lui Hitler („Noaptea cuţitelor lungi").

1—23 iulie: Stabilirea de relaţii diplomatice între U.R.S.S. şi Bulgaria.

25 iulie: Asasinarea la Viena, de către fascişti, a cancelarului Austriei, Engelbert Dolfuss.

2 august: Moare mareşalul P. von Hindenburg; Hitler se proclamă „Führer şi cancelar al Reichului german".

19 august: Plebiscit în Germania pentru alegerea lui Hitler ca preşedinte, pe baza programului demagogic „un stat, un popor, un şef".

18 septembrie: Admiterea U.R.S.S. în Societatea Naţiunilor.

9 octombrie: Asasinarea de către teroriştii fascişti croaţi, la Marsilia, a regelui Alexandru I al Iugoslaviei şi a lui Jean Louis Barthou, ministrul de Externe al Franţei.

16 octombrie: Începutul Marelui Marş al Armatei Roşii chineze din sudul spre nordul Chinei („Marşul cel Lung", 1934, octombrie — 1936, noiembrie).

1 decembrie: La Leningrad este asasinat Serghei Kirov, secretar al C.C. al P.C.(b)U.S.; începutul terorii în U.R.S.S.

1935

1 martie: Regiunea Saar (prin Tratatul de la Versailles aflată sub administraţia Societăţii Naţiunilor) este anexată Reichului.

9 martie: Guvernul hitlerist declară oficial constituirea aviaţiei militare germane (fapt interzis prin Pacea de la Versailles).

16 martie: Legea cu privire la constituirea Wehrmachtului fascist; introducerea serviciului militar obligatoriu în Germania.

12—14 aprilie: Conferinţa anglo-franco-italiană de la Stresa examinează consecinţele denunţării de către Germania a clauzelor militare ale Tratatului de la Versailles.

17 aprilie : Consiliul Societății Națiunilor adoptă o rezoluție de condamnare a reînarmării Germaniei.

2 mai : Semnarea la Paris a unui Pact de asistență mutuală franco-sovietic.

16 mai : Semnarea la Praga a unui Pact de asistență mutuală sovieto-cehoslovac.

18 iunie : Acord naval anglo-german : Germania obține dreptul de a-și crea o flotă de război.

12 iulie : Încheierea unui acord comercial între Statele Unite și U.R.S.S. (ce va fi reînnoit anual până în 1941).

25 iulie — 25 august : Cel de-al VII-lea și ultimul Congres al Kominternului, care confirmă tactica „fronturilor populare".

31 august : În Statele Unite este adoptată „Legea Neutralității" ; embargo asupra livrărilor de arme către țările aflate în război.

3 octombrie : Se declanșează agresiunea Italiei împotriva Etiopiei (1935—1936).

7 octombrie : Societatea Națiunilor adoptă o hotărâre prin care Italia este declarată agresoare și i se aplică sancțiuni economice și financiare (intră în vigoare la 18 noiembrie 1935).

1936

7 martie : Germania denunță Tratatul de la Locarno ; trupele hitleriste ocupă zona demilitarizată rhenană.

26 aprilie — 3 mai : În Franța au loc alegeri parlamentare, care se soldează cu victoria Frontului Popular (între 4 iunie 1936 și 8 aprilie 1938, se instalează guverne ale Frontului Popular : Léon Blum și Camille Chautemps).

22 iunie — 20 iulie : Conferința internațională de la Montreux în vederea elaborării unui nou regim al strâmtorilor Mării Negre.

4 iulie : Societatea Națiunilor ridică sancțiunile economice și financiare adoptate împotriva Italiei.

11 iulie : Tratat austro-german ; Germania se angajează să nu se amestece în treburile interne ale Austriei.

18 iulie : Începe rebeliunea fascistă împotriva guvernului republican spaniol ; dezlănțuirea războiului civil în Spania.

21 iulie : Parafarea de către N. Titulescu și M. M. Litvinov la Montreux a unui proiect de tratat ce urma să reglementeze, pe baza respectării reciproce a integrității teritoriale, independenței și suveranității naționale, asistența mutuală între România și U.R.S.S. în cazul agresării uneia dintre ele.

1 august : Proclamarea de către guvernul Léon Blum a politicii franceze de „neintervenție" în războiul civil din Spania.

4 august : Generalul Ioannis Metaxas instaurează o dictatură fascistă în Grecia.

7 august : În Statele Unite este proclamat „neamestecul" în războiul civil din Spania.

19 august : La Londra se creează „Comitetul de neintervenție" în războiul civil din Spania, la care aderă și România, menționând însă că-și rezervă libertatea de a decide în cazul în care guvernul legal republican îi va cere sprijinul.

19—24 august : Primul proces public la Moscova, numit „Procesul celor 16" (printre care : G. Zinoviev, L. Kamenev, G. Exdokimov și I. Smirnov). Acuzați de a fi constituit un „centru terorist trotkisto-zinovievist", cei 16 inculpați recunosc sub tortură contactele cu Trotki, participarea la asasinarea lui Kirov, complotul împotriva lui Stalin. Condamnați la moarte, vor fi executați la 25 august.

26 august : Tratat anglo-egiptean ; restabilirea condominiului anglo-egiptean asupra Sudanului.

25 octombrie : Tratat de colaborare germano-italian ; semnatarele își împart sferele de influență în țările balcanice și din bazinul dunărean (Axa Berlin-Roma).

25 noiembrie : Semnarea, la Berlin, între Germania și Japonia a „Pactului anti-Komintern", la care aderă, la 6 noiembrie 1937, și Italia ; se constituie astfel alianța agresivă „Axa Berlin-Roma-Tokio".

12 decembrie : „Incidentul de la Sian (Xian)" ; Chiang Kai-shek este arestat de către comuniști pentru a-l sili să participe la lupta împotriva Japoniei.

1937

Ianuarie : Prelungirea, în Germania, pe încă patru ani, a mandatului de depline puteri acordat lui Hitler în 1933.

2 ianuarie : Acord italo-englez privind *statu-quo*-ul în Mediterana.

25 martie : Tratat de prietenie și neutralitate italo-iugoslav, încheiat la Belgrad.

23 aprilie : Întrevedere Schuschnigg - Mussolini la Veneția.

28 mai : În Marea Britanie, Neville Chamberlain devine prim-ministru (până la 10 mai 1940), în urma demisiei lui Stanley Baldwin.

11 iunie : Presa sovietică anunță arestarea și judecarea cu ușile închise a opt comandanți militari, acuzați de trădare pe baza unor documente false, redactate de conivență între N.K.V.D. și Gestapo (printre ei : mareșalul M. Tuhacevski, comandanții de armată I. Iakir, I. Uborevici, R. Eideman, A. Kork). Executarea lor este făcută publică a doua zi.

7 iulie : Atacarea de către japonezi a unităților chineze staționate lângă podul Lugonțiao, la sud-vest de Beijing („Incidentul de pe Podul Marco Polo") ; începe ofensiva generală japoneză împotriva Chinei.

21 august: Semnarea, la Nankin, pe o durată de cinci ani, a unui pact de neagresiune între U.R.S.S. și China, căreia Uniunea Sovietică se angajează să-i furnizeze material militar.

Septembrie: Convenție între Partidul Comunist Chinez și Kuomintang cu privire la frontul unic împotriva agresiunii imperialismului japonez (reconcilierea Mao Zhedong—Chiang Kai-șek).

11 decembrie: Italia părăsește Societatea Națiunilor.

1938

Dizolvarea de către Komintern a Partidului Comunist Polonez; o serie de conducători ai acestuia, refugiați în U.R.S.S., vor dispărea în închisori și lagăre.

25 februarie: Edward W. Halifax îi succede lui Anthony Eden la Foreign Office.

2—13 martie: La Moscova se desfășoară cel de-al treilea proces public („Procesul celor 21"), care aduce pe banca acuzării personalități „de dreapta" precum N. Buharin și A. Rîkov, „Trotkiști" precum C. Rakovski, ca și pe fostul șef al N.K.V.D., G. Iagoda. Capetele de acuzare împotriva membrilor acestui „bloc al celor de dreapta și al trotkiștilor antisovietici" au inclus: complot împotriva lui Lenin și a lui Stalin; asasinarea lui S. Kirov, V. Kuibîșev și M. Gorki; sabotaj și trădare. Toți inculpații au fost condamnați la moarte și executați, cu excepția a trei persoane (printre care C. Rakovski, care va fi împușcat la 11 septembrie 1941).

11—12 martie: Germania hitleristă ocupă Austria („Anschluss-ul").

13 martie: Lege privind anexarea oficială a Austriei la Germania.

Aprilie: Puterile occidentale recunosc Anschluss-ul; misiunile diplomatice în Austria sunt transformate în consulate generale.

10 aprilie: Formarea unui guvern în Franța condus de Edouard Daladier, cu Georges Bonnet la Afacerile Străine.

Mai: Germania concentrează trupe la granița cu Cehoslovacia („Criza din mai").

27 mai: Guvernele Danemarcei, Norvegiei, Finlandei și Suediei semnează la Stockholm „Declarația cu privire la neutralitate".

5 iulie: Comitetul de neintervenție de la Londra adoptă o rezoluție privitoare la retragerea voluntarilor străini din Spania; guvernul republican acceptă rezoluția la 26 iulie.

29 iulie — 11 august: Conflict armat între U.R.S.S. și Japonia, în regiunea lacului Kasan (la frontiera cu Manchuko și Coreea).

31 iulie: Între Bulgaria şi Înţelegerea Balcanică intervine un acord prin care părţile se obligă să se abţină de la forţă în relaţiile reciproce.

24 august: Acord polono-german privind coordonarea acţiunilor împotriva Cehoslovaciei.

29—30 septembrie: Conferinţa internaţională de la München (desfăşurată în prezenţa lui Hitler, Mussolini, Chamberlain şi Daladier) se încheie prin semnarea „Acordului de la München" privind dezmembrarea Cehoslovaciei, căreia i se impune cedarea către Germania a regiunii sudete.

30 septembrie: Declaraţia comună de neagresiune anglo-germană.

2 noiembrie: Primul arbitraj (dictat) de la Viena al Germaniei şi Italiei, prin care i se atribuie Ungariei 12 000 km² din teritoriul Cehoslovaciei (regiunile de sud ale Ucrainei Subcarpatice şi Slovaciei) cu peste 1 milion de locuitori.

9—10 noiembrie: În Germania are loc un mare pogrom împotriva evreilor („Noaptea de cristal").

6 decembrie: Declaraţia de neagresiune franco-germană („Acordul Bonnet-Ribbentrop").

9—27 decembrie: Conferinţa panamericană de la Lima adoptă „Declaraţia de principii a solidarităţii americane", consacrând crearea unui bloc regional al statelor americane împotriva puterilor fasciste.

1939

15 martie: Germania hitleristă ocupă regiunile cehe ale Cehoslovaciei.

15—17 martie: Ungaria horthystă ocupă în întregime Ucraina Subcarpatică.

16 martie: Germania îşi instituie protectoratul asupra Cehiei şi Moraviei.

21 martie: Germania adresează un ultimatum Poloniei, cerând cedarea Gdanskului (Danzig), şi deschiderea unui coridor spre Prusia Orientală.

22 martie: Ultimatum german adresat Lituaniei cerând cedarea Memelului.

23 martie: La Bucureşti este semnat Tratatul asupra promovării raporturilor economice între România şi Germania.

31 martie: Anglia şi Franţa dau garanţii Poloniei cu privire la graniţele acesteia.

7 aprilie: Armata italiană invadează Albania.

12 aprilie: Albania este înglobată Italiei sub forma unei uniuni personale.

13 aprilie: Anglia şi Franţa garantează unilateral graniţele României şi Greciei.

28 aprilie : Germania denunță acordul naval anglo-german din 1935 și acordul de neagresiune germano-polon din 1934.

3 mai : Comisarul Poporului pentru Afaceri Externe al U.R.S.S., M. Litvinov, este înlocuit cu V. Molotov ; sfârșitul încercărilor de realizare a unui sistem de securitate colectivă.

8 mai : Spania se retrage din Societatea Națiunilor.

11 mai — 31 august : Atacuri japoneze împotriva R. P. Mongole în regiunea Halhîn-Gol, zdrobite ca urmare a intervenției trupelor sovietice.

12 mai : Anglia acordă garanții Turciei cu privire la granițele acesteia.

22 mai : Tratat de alianță politică și militară germano-italian („Pactul de oțel").

23 iunie : Franța dă garanții Turciei cu privire la granițele acesteia.

— La Paris este semnată declarația de asistență mutuală franco-turcă.

2 iulie : Anglia recunoaște, printr-un acord semnat la Tokio, „interesele speciale" ale Japoniei în China.

12—22 august : La Moscova au loc tratative între delegațiile militare ale U.R.S.S., Marii Britanii și Franței, în vederea încheierii unui tratat de asistență mutuală.

19 august : Semnarea la Berlin a unui acord comercial și de credit germano-sovietic.

23 august : Semnarea la Moscova a Tratatului de neagresiune dintre U.R.S.S. și Germania („Pactul Molotov-Ribbentrop") ; se ajunge la o înțelegere între cele două țări privind stabilirea unei noi ordini politico-teritoriale între Marea Baltică și Dunăre, cu efecte negative asupra situației internaționale a statelor mici și mijlocii din această zonă, inclusiv a României.

25 august : Tratat de asistență mutuală anglo-polon.

1 septembrie : Armatele hitleriste invadează Polonia, dezlănțuind cel de-al doilea război mondial.

3 septembrie : Marea Britanie și Franța declară război Germaniei.

7 septembrie : România se declară neutră, dar își dă acordul de principiu pentru trecerea prin teritoriul ei a materialului de război destinat ajutorării Poloniei.

15 septembrie : Armistițiu între U.R.S.S. și Japonia în Mongolia.

17 septembrie : Armata Roșie invadează Polonia.

21 septembrie : Asasinarea primului ministru român, Armand Călinescu.

28 septembrie : Semnarea la Moscova de către Molotov și Ribbentrop a unui Tratat germano-sovietic de delimitare a

frontierelor și de prietenie, însoțit de protocoale secrete ce fixau linia de demarcație între zonele de interes sovietic și german.

Septembrie-octombrie : Ca urmare a presiunilor Moscovei, țările baltice sunt silite să încheie pacte de asistență cu U.R.S.S. : Estonia — 28 septembrie ; Letonia — 5 octombrie ; Lituania — 10 octombrie.

Octombrie-decembrie : Eforturile diplomației românești de a realiza un bloc al neutrilor se încheie cu un eșec, datorită atitudinii negative a Germaniei, Uniunii Sovietice, Italiei, Bulgariei și Ungariei, în ciuda răspunsurilor pozitive ale țărilor Înțelegerii Balcanice (Grecia — 16 decembrie ; Turcia — 18 decembrie ; Iugoslavia — 21 decembrie), Marii Britanii (6 noiembrie) și Franței (13 noiembrie).

6 octombrie : Împărțirea efectivă a Poloniei între Germania și U.R.S.S.

24 octombrie : U.R.S.S. s-a angajat să furnizeze Germaniei cereale, petrol și materii prime.

4 noiembrie : Intră în vigoare în S.U.A. legea modificată a „neutralității" („Neutrality Act") ; se desființează embargoul pe armament, acesta putând fi achiziționat cu plata în numerar și transportat numai cu vasele cumpărătorului.

30 noiembrie : Uniunea Sovietică declanșează agresiunea contra Finlandei, care refuză să accepte exigențele formulate de Moscova în octombrie ; începe astfel „Războiul de iarnă" ; U.R.S.S. acordă sprijin unei „Republici Populare a Finlandei", prezidată de comunistul Otto Kuusinen.

14 decembrie : Ca urmare a agresiunii sale împotriva Finlandei, U.R.S.S. este exclusă din Societatea Națiunilor.

1940

2—4 februarie : Conferință a Înțelegerii Balcanice la Belgrad ; prelungirea Pactului pe încă șapte ani.

25 februarie : Statele scandinave se declară neutre față de războiul sovieto-finlandez.

12 martie : Tratat de pace sovieto-finlandez la Moscova ; se încheie războiul sovieto-finlandez (noiembrie 1939 — martie 1940).

20 martie : Demisia guvernului Edouard Daladier în Franța ; îi succede guvernul Paul Reynaud.

9 aprilie : Germania invadează Danemarca și Norvegia.

14 aprilie : Trupele anglo-franceze debarcă în Norvegia.

10 mai : Armata germană invadează Franța, Olanda, Belgia și Luxemburgul.

— Demisia guvernului englez Neville Chamberlain ; îi succede un guvern de coaliție, condus de Winston Churchill.

28 mai : Capitularea armatei belgiene.
29 mai : Se încheie Tratatul economic germano-român („Pactul petrolului") ; economia României este practic înfeudată Germaniei ; România renunță la declarația de neutralitate din 7 septembrie 1939.
29 mai — 4 iunie : Îmbarcarea trupelor britanice și franceze din armata de nord, la Dunkerque („Bătălia de la Dunkerque").
10 iunie : Italia declară război Marii Britanii și Franței.
15 iunie : Demisia guvernului francez Paul Reynaud ; îi succede un guvern condus de Philippe Pétain (17 iunie).
22 iunie : Semnarea armistițiului franco-german la Compiègne, marcând capitularea Franței.
24 iunie : Armistițiu franco-italian la Roma.
26—28 iunie : Guvernul U.R.S.S. adresează două note ultimative României, cerând părăsirea imediată de către administrația și armata română a teritoriului Basarabiei și Bucovinei de Nord.
28 iunie : Anglia recunoaște pe generalul Charles de Gaulle ca șef al „Franței Libere".
1 iulie : România renunță la garanțiile anglo-franceze din aprilie 1939.
4 iulie : Ruperea relațiilor diplomatice dintre guvernul Pétain și Anglia.
11 iulie : România se retrage din Societatea Națiunilor.
15 iulie : Hitler adresează o scrisoare regelui Carol II al României, prin care îi cere pe un ton ultimativ să facă unele concesii teritoriale Ungariei și Bulgariei.
21 iulie : Constituirea la Londra a guvernului cehoslovac în exil în frunte cu Jan Šramek.
26 iulie : La Salzburg are loc o întrevedere Ion Gigurtu (prim-ministru) și Mihail Manoilescu (ministru de externe) pe de o parte, și Adolf Hitler și Joachim von Ribbentrop, pe de altă parte, care cer guvernului român să angajeze tratative directe cu Ungaria și Bulgaria pentru a discuta revendicările teritoriale ale acestora față de România.
30 iulie : Convenția de la Havana a 21 de republici americane privind administrarea provizorie a coloniilor și posesiunilor europene în America („Declarația de la Havana").
31 iulie : Hitler hotărăște invadarea U.R.S.S., cerând pregătirea unui plan de invazie.
2 august : Charles de Gaulle este condamnat la moarte în contumacie.
3—6 august : Anexarea de către U.R.S.S. a Lituaniei (3 august), Letoniei (5 august) și Estoniei (6 august) ; anexările din 1939—1940 vor mări populația U.R.S.S. cu peste 23 milioane de locuitori.
7 august : Acord W. Churchill — Ch. de Gaulle privind organizarea Forțelor Franceze Libere.

20 **august**: Trotki este rănit mortal de către un agent al lui Stalin, Ramon Mercader; va deceda la 21 august.

20 **august — 5 decembrie**: Ofensiva Armatei a 8-a de eliberare națională a Chinei împotriva ocupanților japonezi („Bătălia celor 100 de regimente").

30 **august**: Al doilea Arbitraj de la Viena („Dictatul de la Viena"); Transilvania de Nord—Vest (43 492 km² și 2 667 000 locuitori, în majoritate români) este smulsă României și predată Ungariei horthyste; Germania și Italia garantează noile frontiere ale României.

5 **septembrie**: Regele Carol II al României cedează generalului Ion Antonescu principalele prerogative ale puterii.
— Declarația expresă a guvernului Marii Britanii privind nerecunoașterea „arbitrajului" germano-italian de la Viena.

6 **septembrie**: Abdicarea regelui Carol II al României în favoarea fiului său Mihai I.

7 **septembrie**: Se semnează Tratatul de frontieră româno-bulgar de la Craiova, prin care partea de sud a Dobrogei („Cadrilaterul", adică județele Durostor și Caliacra) intră în componența Bulgariei.

15 **septembrie**: Mahatma Gandhi redevine președinte al Congresului Național Indian.

23 **septembrie**: Convenție militară franco-japoneză privind ocuparea de către forțele japoneze a părții de nord a Vietnamului.

27 **septembrie**: Încheierea la Berlin a „Pactului tripartit" de alianță militară între Germania, Italia, Japonia; reglementarea „spațiului vital" al fiecărui stat semnatar.
— Molotov declară că „Pactul tripartit" nu afectează relațiile Uniunii Sovietice cu semnatarele Pactului.

29 **septembrie**: România iese din Înțelegerea Balcanică.

Octombrie: Notă japoneză, adresată S.U.A., somându-le să-și demilitarizeze bazele din Pacific.

12 **octombrie**: Începe intrarea trupelor hitleriste în România pe baza garanțiilor din 30 august privind noile granițe.

24 **octombrie**: Întrevederea Hitler—Pétain la Montoire sur Loire: Franța aderă la politica „noii ordini" europene.

28 **octombrie**: Armata italiană începe agresiunea împotriva Greciei.

5 **noiembrie**: Franklin Delano Roosevelt este ales pentru a treia oară președinte al S.U.A.

12—13 **noiembrie**: Întrevederi Molotov—Hitler la Berlin; Ribbentrop îi propune lui Molotov aderarea U.R.S.S. la „Pactul tripartit".

20 **noiembrie**: Ungaria aderă la „Pactul tripartit".

23 **noiembrie**: Ion Antonescu semnează la Berlin adeziunea României la „Pactul tripartit".

24 noiembrie : Slovacia aderă la „Pactul tripartit".
25 noiembrie : Guvernul sovietic formulează condiții pentru aderiunea sa la „Pactul tripartit".
27/28 noiembrie : Asasinarea de către legionari a savantului român de notorietate mondială Nicolae Iorga, fost prim-ministru.
30 noiembrie : Alsacia și Lorena sunt încorporate Germaniei.
4 decembrie : Acordul româno-german de la Berlin privind „colaborarea economică" pe zece ani ; economia României este complet subordonată „Noii ordini economice europene".
9 decembrie — 1941, 10 februarie : Contraofensiva britanică împotriva trupelor italiene în Africa de Nord.
12 decembrie : Tratat de prietenie și neagresiune ungaro-iugoslav.
18 decembrie : „Directiva nr. 21" a lui Hitler, stabilind data de 15 mai pentru lansarea operațiunii Barbarossa (atacul surpriză împotriva U.R.S.S.).

1941

10 ianuarie : Bătălia aeronavală anglo-italiană din Golful Messina.
15 ianuarie : Începe ofensiva armatei engleze în Africa de Est.
21—23 ianuarie : „Rebeliunea legionară" în România.
27 ianuarie — 29 martie : Consfătuiri secrete la Washington între statele majore englez și american : se adoptă principiile fundamentale ale strategiei războiului împotriva puterilor Axei („Planul ABC-1").
28 ianuarie : Ion Antonescu formează în România un guvern alcătuit exclusiv din militari și tehnicieni.
10 februarie : Marea Britanie rupe relațiile diplomatice cu România, extinzând și asupra acesteia măsurile de blocadă.
1 martie : Bulgaria aderă la „Pactul tripartit".
11 martie : Promulgarea legii de „împrumut—închiriere" a armamentului („Lend-Lease Act") în S.U.A.
25 martie : Iugoslavia aderă la „Pactul tripartit".
27 martie : Lovitură de stat în Iugoslavia ; înlăturarea regentei și proclamarea lui Petru III ca rege al Iugoslaviei.
28 martie : Bătălie navală anglo-italiană în Mediterana Orientală („Bătălia de la Capul Matapan") : înfrângerea dezastruoasă a flotei italiene.
5 aprilie : Tratat de neagresiune și prietenie sovieto-iugoslav.
6 aprilie : Germania, Italia și Ungaria atacă Iugoslavia ; trupe germane invadează Grecia, în sprijinul armatei italiene.
12 aprilie : Trupe germane ocupă Belgradul.
13 aprilie : Tratat de neutralitate sovieto-japonez încheiat la Moscova.
18 aprilie : Franța iese din Societatea Națiunilor.
— Încetarea ostilităților pe frontul iugoslav.
27 aprilie : Armata germană ocupă Atena.

7 mai : I. V. Stalin devine președinte al Consiliului Comisarilor Poporului (șef al guvernului).

18 mai : Capitularea trupelor italiene din Abisinia.

11—12 iunie : Acordurile româno-germane de la München și Berchtesgaden ; România se angajează să participe la războiul antisovietic.

22 iunie : Atacarea U.R.S.S. de către Germania și sateliții săi. — Declarația lui Winston Churchill cu privire la sprijinirea U.R.S.S. de către Anglia în lupta împotriva Germaniei hitleriste.

24 iunie : Declarația lui F. D. Roosevelt privind sprijinirea U.R.S.S. de către S.U.A. în războiul împotriva Germaniei hitleriste.

27 iunie : Ungaria declară război U.R.S.S. — Înființarea Statului-major general al detașamentelor de partizani în Iugoslavia, în frunte cu Iosip Broz Tito.

29 iunie : Albania declară război U.R.S.S.

12 iulie : Acord anglo-sovietic la Moscova privind lupta comună în războiul împotriva Germaniei hitleriste, angajând cele două părți să nu încheie un armistițiu sau o pace separată.

Începutul lui august : Ofensive germane în direcția : Nord (obiectiv : Leningrad), Centru (obiectiv : Moscova), Sud-Est (obiectiv : Crimeea și Bazinul Donețului).

8 august : I. V. Stalin este numit comandant suprem al Forțelor Armate ale U.R.S.S.

10—14 august : Întrevedere Roosevelt-Churchill la bordul navei „Prince of Wales", în Golful Argentina din Newfoundland ; se adoptă „Carta Atlanticului" (publicată la 14 august), care proclamă dreptul popoarelor la alegerea formei de guvernământ, colaborarea tuturor popoarelor în domeniul economic, se pronunță pentru dezarmare internațională ; U.R.S.S. aderă la „Carta Atlanticului".

25 august : Trupe sovietice și britanice intră în Iran, ocupând partea de nord și, respectiv, de sud a țării.

29 august : Declarația italo-germană privind instaurarea „noii ordini" în Europa.

8 septembrie : Începe blocada Leningradului.

16 septembrie : Reza Pahlavi, șahul Iranului, abdică în favoarea fiului său, Mohammed.

23 septembrie : Constituirea la Londra a Comitetului Național al Franței Libere, în frunte cu generalul Charles de Gaulle.

29 septembrie — 1 octombrie : Conferință tripartită (U.R.S.S., Anglia, S.U.A.) la Moscova ; se proclamă unitatea celor trei mari puteri în lupta împotriva hitlerismului și se adoptă programul livrărilor anglo-americane către U.R.S.S.

octombrie — 1942, ianuarie: A treia campanie de nesupunere civilă în India, inițiată de Mahatma Gandhi.

2 octombrie: Începe ofensiva germană împotriva Moscovei.

16 octombrie: Demisia cabinetului japonez F. Konoye; îi succede un guvern condus de generalul Hideki Tojo.

15 noiembrie: Începe cea de-a doua ofensivă germană împotriva Moscovei.

25 noiembrie: Prelungirea „Pactului anti-komintern" din 25 noiembrie 1936 între Germania, Japonia și Italia pe încă cinci ani.

Decembrie: Crearea Armatei Naționale de Eliberare din Grecia (E.L.A.S.).

5—6 decembrie: Începe contraofensiva trupelor sovietice în raionul Moscova.

7 decembrie: Atac masiv al aviației japoneze asupra flotei S.U.A. de la Pearl Harbour; începe războiul în Oceanul Pacific.

8 decembrie: Canada și Noua Zeelandă declară război României.
— Japonia declară război S.U.A., Angliei, Australiei și Canadei.
— S.U.A., Anglia, Australia, Canada, Indiile Olandeze, Costa Rica, Honduras, Haiti și Comitetul Național al Franței Libere declară război Japoniei.

9 decembrie: China declară război Japoniei, Germaniei și Italiei.

10 decembrie: Australia declară război României.

11 decembrie: Uniunea Sud-Africană declară război României.
— Costa Rica declară război Germaniei.
— Germania și Italia declară război S.U.A.

12 decembrie: România declară război S.U.A.

13 decembrie: Ungaria și Bulgaria declară război S.U.A.

16—17 decembrie: Întrevederi sovieto-britanice la Moscova (Misiunea Eden).

25 decembrie: Capitularea garnizoanei britanice din Hong-Kong.

27 decembrie: Anglia declară război Bulgariei (cu efect retroactiv, din 13 decembrie).

28 decembrie: Tratat de alianță anglo-sovieto-iranian.

1942

1 ianuarie: S.U.A. semnează cu guvernele (în funcție sau în exil) a 26 de țări „Declarația Națiunilor Unite" potrivit căreia nici una dintre părți nu va semna o pace separată cu Germania și va lupta până la înfrângerea acesteia.

13 ianuarie: La Londra are loc Conferința reprezentanților țărilor aliate, care adoptă Declarația privind pedepsirea criminalilor de război.

28 ianuarie: 19 din cele 21 de state participante la Conferința panamericană de la Rio de Janeiro semnează Actul Final care recomandă ruperea relațiilor diplomatice cu puterile Axei.

1 februarie: În Norvegia se formează guvernul colaboraționist Quisling.

22 mai: Mexicul declară război Germaniei, Italiei și Japoniei.

26 mai: La Londra se semnează un Tratat anglo-sovietic, cu o durată de 20 de ani, de alianță în războiul împotriva Germaniei, de asistență mutuală și de colaborare postbelică.

30 mai: Crearea, pe lângă Cartierul General al Comandamentului Suprem al Armatei Roșii, a Statului Major Central al mișcării de partizani, pentru coordonarea acțiunilor de luptă al acesteia cu cele ale Armatei.

4—7 iunie: Bătălia aeronavală din largul insulei Midway; înfrângerea decisivă a flotei japoneze.

6 iunie: S.U.A. declară război României și Bulgariei.

11 iunie: Washingtonul și Moscova semnează un acord bilateral privind asistența mutuală în războiul împotriva Germaniei; extinderea Lend-Lease-ului asupra U.R.S.S.

18 iulie: S.U.A. declară război Ungariei.

9 octombrie: În Armata Roșie se revine la unitatea de comandă: comisarii politici sunt înlocuiți cu comandanți adjuncți însărcinați cu chestiuni politice.

19 noiembrie: Debutul contraofensivei sovietice la Stalingrad; forțele generalului Rokossovski și ale generalului Vatutin, venite din Nord, converg pe Don cu cele ale generalului Eremenko, venite din Sud, încercuind la 22 noiembrie Armata 6 germană.

4 decembrie: Amiralul François Darlan își asumă funcția de șef al statului francez în Africa de Nord.

1943

12—18 ianuarie: Armatele sovietice străpung blocada Leningradului.

14—24 ianuarie: F. D. Roosevelt și W. Churchill se întâlnesc la Casablanca și discută măsurile militare comune pentru anul 1943.

2 februarie: Armata germană încercuită la Stalingrad capitulează.

18 februarie: Joseph Paul Goebbels proclamă la Berlin „războiul total".

13 aprilie: Germanii informează despre descoperirea la Katyn, în apropiere de Smolensk, a unor gropi comune ascunzând trupurile a peste 4 000 ofițeri polonezi, executați de N.K.V.D. în 1940. U.R.S.S. aruncă responsabilitatea asasinatului asupra Germaniei și folosește ocazia pentru a rupe relațiile diplomatice cu guvernul polonez în exil.

19 aprilie — 16 mai : Răscoala antihitleristă din ghetoul Varșoviei este înăbușită în sânge, soldându-se cu 60 000 de morți și distrugerea completă a ghetoului.

25 aprilie : U.R.S.S. rupe relațiile diplomatice cu guvernul polonez de la Londra.

9 mai : Pe teritoriul U.R.S.S., se constituie divizia poloneză Koszciuszko, nucleul viitoarei Armate Poloneze de Eliberare.

13 mai : Armata germano-italiană din Africa de Nord capitulează.

15 mai : Comitetul Central Executiv al Internaționalei a III-a adoptă hotărârea privind autodizolvarea acesteia.

27 mai : Constituirea Consiliului Național al Rezistenței în Franța.

23 iunie : La Alger se constituie Comitetul Francez al Eliberării Naționale (C.F.L.N.) în frunte cu generalii Ch. de Gaulle și H. Giraud.

4 iulie : Generalul Wladyslaw Sikorski, premierul guvernului polonez, moare într-un accident de avion.

5 iulie : Stanislaw Mikolajczyk (lider al Partidului Țărănesc) preia conducerea guvernului polonez în exil.

5 iulie — 23 august : Bătălia de la Kursk-Orel-Belgorod.

10 iulie : Debarcarea armatelor engleze (Montgomery) și americane (Paton) în Sicilia.

25 iulie : Lovitură de stat în Italia ; căderea regimului fascist ; arestarea lui Mussolini ; formarea unui guvern condus de mareșalul Pietro Badoglio.

14—24 august : Conferința anglo-americană de la Quebec adoptă planul debarcării în Europa Occidentală (Planul Overlord), pentru anul 1944.

19 august : Acord secret anglo-american privind colaborarea în domeniul creării bombei atomice.

26 august : U.R.S.S., Anglia și S.U.A. recunosc Comitetul Francez al Eliberării Naționale.

3 septembrie : Italia încheie armistițiul cu Națiunile Unite.

13 septembrie : Chiang Kai-shek este ales președinte al Chinei (își preia funcțiile la 10 octombrie 1943).

13 octombrie : Italia declară război Germaniei.

19—30 octombrie : Conferința tripartită a miniștrilor de Externe ai U.R.S.S., Angliei și S.U.A. (Molotov, Eden, Hull), desfășurată la Moscova, pune bazele O.N.U., adoptând deopotrivă hotărâri privind organizarea viitoare a Italiei și a Austriei, precum și în legătură cu răspunderea hitleriștilor pentru atrocitățile comise.

9 noiembrie : Charles de Gaulle devine președinte al C.F.L.N.

22—26 noiembrie : Conferința anglo-americano-chineză de la Cairo adoptă Declarația privind țelurile participanților în războiul antijaponez.

28 noiembrie — 1 decembrie : Conferința de la Teheran a șefilor de stat ai S.U.A., Angliei și U.R.S.S. (F. D. Roosevelt, W. Churchill și I. V. Stalin) adoptă hotărâri privind desfășurarea operațiunilor militare viitoare ; se confirmă hotărârea de a se deschide un al doilea front în Franța în mai 1944 ; au fost abordate, de asemenea, următoarele probleme : crearea Organizației Națiunilor Unite ; viitorul Germaniei ; deplasarea spre vest a granițelor poloneze.

15 decembrie : U.R.S.S. rupe relațiile cu guvernul iugoslav în exil și recunoaște Comitetul Național de Eliberare.

22 decembrie : Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. aprobă un nou imn național patriotic, care înlocuiește Internaționala.

24 decembrie : Generalul Dwight Eisenhower (S.U.A.) este numit comandant suprem al forțelor aliate de debarcare, generalul Bernard Montgomery (Anglia), adjunct al comandantului suprem, iar generalul Harold Alexander, comandant al forțelor aliate din Italia.

1944

1 ianuarie : Constituirea, în ilegalitate, la Varșovia, a Consiliului Național al Țării (Crajowa Rada Narodowa), în frunte cu Boleslaw Bierut.

8—10 ianuarie : Procesul de la Verona ; G. Ciano și E. De Bono sunt executați la 12 ianuarie.

12 martie : Crearea Comitetului Politic de Eliberare Națională în Grecia, organism asumându-și funcțiile unui guvern provizoriu.

18 mai : Demisia guvernului iugoslav din emigrație, condus de Božidar Purić.

3 iunie : Comitetul Francez al Eliberării Naționale (C.F.L.N.) se proclamă guvern provizoriu al Franței.

4 iunie : Eliberarea Romei de către armatele aliate.

6 iunie : Debarcarea trupelor aliate pe coasta Normandiei ; deschiderea celui de-al doilea front în Europa („Ziua cea mai lungă").

13 iunie : Germanii încep bombardarea Angliei cu V-1.

20 iunie : Constituirea Blocului Național Democrat (B.N.D.) din România, incluzând Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal, Partidul Social Democrat și P.C.R.

1—22 iulie : Conferința de la Bretton Woods ; crearea Băncii Internaționale de Reconstrucție și Dezvoltare și a Fondului Monetar Internațional.

20 iulie : Atentat eșuat împotriva lui Hitler.

21 iulie : La Lublin, se constituie Comitetul Polonez al Eliberării Naționale, asumându-și funcțiile de guvern al Poloniei.

1 august — 2 octombrie: Insurecția de la Varșovia; acțiunea „Armatei Țării" comandată de generalul Tadeusz Komorowski este crunt reprimată de hitleriști.

21 august — 7 octombrie: Conferința de la Dumbarton Oaks (U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie) definește structura și componența viitorului Consiliu de Securitate al O.N.U.).

23 august: Lovitura de stat din România; răsturnarea regimului antonescian; România iese din războiul purtat alături de Germania hitleristă și se alătură Națiunilor Unite.

23—31 august: Armata Română eliberează cea mai mare parte a teritoriului național.

25 august: Eliberarea Parisului.

26 august: S.U.A. și Anglia recunosc *de facto* guvernul Charles de Gaulle.

30—31 august: Intrarea trupelor sovietice în București.

5 septembrie: U.R.S.S. rupe relațiile diplomatice cu Bulgaria și îi declară război.

6 septembrie: Constituirea guvernului provizoriu al Republicii Franceze (G.P.R.A.) în frunte cu Charles de Gaulle.
— Ungaria se declară în stare de război cu România.

7 septembrie: Trupele sovietice intră în Bulgaria.

8 septembrie: Germanii încep bombardarea Angliei cu V-2 (prima rachetă balistică cu o singură treaptă).

10 septembrie: Bulgaria declară război Germaniei hitleriste.

11—16 septembrie: A doua Conferință de la Québec cu participarea lui W. Churchill și F. D. Roosevelt.

12 septembrie: Semnarea armistițiului, la Moscova, între România și Națiunile Unite.

19 septembrie: Semnarea armistițiului între Finlanda și Națiunile Unite.

9—18 octombrie: Întâlnire Stalin—Churchill la Moscova; repartizarea zonelor de influență în Europa dunăreană și balcanică; pentru U.R.S.S.: 95% în România; 75% în Bulgaria; 50% în Iugoslavia și Ungaria; 10% în Grecia.

13 octombrie: Eliberarea Atenei.

15 octombrie: Lovitură de stat în Ungaria, organizată de Partidul fascist „Crucile cu săgeți"; Horthy Miklos cedează puterea lui Szalasi Ferenc, care devine regent al Ungariei.

28 octombrie: Bulgaria semnează, la Moscova, armistițiul cu Națiunile Unite.

6 decembrie — 1945, 6 ianuarie: Primul război civil în Grecia.

10 decembrie: Semnarea Tratatului de alianță și de cooperare franco-sovietic, valabil pe 20 de ani.

16 decembrie — 1945, 20 ianuarie: Ofensiva armatei germane din Ardeni se încheie cu o revenire pe pozițiile de plecare.

31 decembrie: Comitetul Polonez al Eliberării Naționale se transformă în guvern provizoriu al Poloniei, condus de Edvard Osobka—Morawski.

1945

20 ianuarie: Semnarea, la Moscova, a armistițiului între Ungaria și Națiunile Unite.

4—11 februarie: Conferința la nivel înalt de la Ialta (I. V. Stalin, F. D. Roosevelt și W. Churchill) stabilește și pune de acord planurile militare și discută regimul politic al Europei postbelice.

12 februarie: Armistițiul de la Varkiza; încetarea ostilităților între E.L.A.S. și armata regaliștilor din Grecia.

28 februarie: Guvernul N. Rădescu este obligat să demisioneze.

6 martie: Formarea guvernului condus de Petru Groza.

7 martie: Constituirea în Iugoslavia a unui guvern de uniune națională prezidat de Iosip Broz Tito.

23 martie — 17 aprilie: Ofensiva trupelor anglo-americane în Ruhr.

4 aprilie: Constituirea primului guvern al Frontului Național al Cehilor și Slovacilor, prezidat de Zdenek Fierlinger.

5 aprilie: U.R.S.S. denunță Pactul de neutralitate cu Japonia.

6—7 aprilie: Bătălia aeronavală de lângă Okinawa.

9 aprilie — 2 mai: Ofensivă aliată în Italia de Nord.

12 aprilie: Moare F.D. Roosevelt; îi succede Harry S. Truman.

16 aprilie: Armata sovietică începe ofensiva asupra Berlinului.

25 aprilie — 26 iunie: Conferința Națiunilor Unite de la San Francisco; constituirea O.N.U.; elaborarea și adoptarea Cartei O.N.U.

28 aprilie: Arestarea și executarea lui Benito Mussolini, la Milano.

30 aprilie: Sinuciderea lui Adolf Hitler.

— Asaltul și cucerirea Reichstagului de către sovietici.

9 mai: Capitularea necondiționată a Germaniei; semnarea actului definitiv al capitulării la Berlin de către reprezentanții U.R.S.S., Angliei, S.U.A. și Franței, pe de-o parte, și Germaniei, pe de altă parte.

5 iunie: Declarația cu privire la preluarea puterii în Germania de către guvernele U.R.S.S., Angliei, Franței și S.U.A.

22 iunie: Delimitarea zonelor de ocupație în Germania.

16 iulie: Experimentarea primei bombe atomice în S.U.A. la Alamogordo (New Mexico).

17 iulie — 2 august: Conferința de la Potsdam a șefilor guvernelor U.R.S.S., Angliei și S.U.A. adoptă hotărâri privind situația Europei postbelice, statutul și frontierele Germaniei; crearea Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe.

23 iulie — 14 august: Mareșalul Henri Philippe Pétain este judecat și condamnat la moarte.

25 iulie: Victoria laburiștilor în alegerile britanice.

26 iulie: Formarea unui guvern laburist (Clement Richard Attlee în Anglia).

6 august : Aviația militară a S.U.A. lansează asupra orașului japonez Hiroshima o bombă atomică.

8 august : U.R.S.S. declară război Japoniei.

— Acord anglo-sovieto-american privind înființarea Tribunalului Militar Internațional pentru judecarea crimelor de război.

9 august : Aviația militară S.U.A. lansează asupra orașului japonez Nagasaki o bombă atomică.

10—11 august : Armatele 8 și 4 chineze trec la ofensivă împotriva trupelor japoneze în China.

14 august : Tratat de alianță între U.R.S.S. și China.

17 august : Proclamarea Republicii Indonezia.

27 august : Trupele americane încep debarcarea pe teritoriul Japoniei.

30 august : Crearea Comisiei Aliate de Control în Germania.

2 septembrie : Semnarea actului de capitulare necondiționată a Japoniei.

— Proclamarea independenței Vietnamului ; nașterea R. D. Vietnam.

23 septembrie : Forțele armate franceze declanșează războiul de recucerire a Vietnamului.

10 octombrie : Acord P. C. Chinez—Kuomintang privind obligația de a nu admite dezlănțuirea unui război civil.

18 octombrie : Se deschide procesul de la Nürnberg.

15 noiembrie : Acord anglo-americano-canadian privind energia atomică ; Marea Britanie, S.U.A. și Canada refuză să comunice Uniunii Sovietice secretul bombei atomice.

16 noiembrie : De Gaulle formează un guvern tripartit în care intră și comuniștii (M.R.P. — S.F.I.O. — P.C.F.).

29 noiembrie : Deschiderea Adunării Constituante la Belgrad ; proclamarea Republicii Populare Federative Iugoslavia.

1946

10 ianuarie — 14 februarie : Prima sesiune a Adunării Generale a O.N.U., la Londra ; Trygve Lie (Norvegia) este ales secretar general.

20 ianuarie : De Gaulle demisionează de la conducerea Consiliului de Miniștri.

5 martie : Discursul antisovietic al lui Winston Churchill la Fulton ; începutul „războiului rece".

6 martie : Franța recunoaște Republica Vietnam, ca stat liber, în cadrul Federației Indochineze și Uniunii Franceze.

26 martie : U.R.S.S. acceptă să-și retragă trupele din nordul Iranului.

18 aprilie : Dizolvarea formală a Societății Națiunilor.

21—22 aprilie : Congres de constituire a Partidului Socialist Unit din Germania prin unificarea Partidului Comunist (zona

răsăriteană) cu Partidul Social—Democrat (zona răsăriteană) ; președinți : Wilhelm Pieck și Otto Grotewohl.

25 aprilie : Deschiderea Conferinței de la Paris a miniștrilor Afacerilor Externe ai Statelor Unite (Byrnes), U.R.S.S. (Molotov), Marii Britanii (Bevin) și Franței (Bidault), privind problema semnării tratatelor de pace cu foștii sateliți ai Germaniei.

Mai : La București are loc procesul mareșalului Ion Antonescu, fost conducător al statului român ; așa-numitul „Tribunal al Poporului" îl condamnă la moarte (sentința a fost executată la 1 iunie 1946).

3 mai — 1948, 12 noiembrie : Procesul de la Tokio împotriva principalilor criminali de război japonezi.

14 iunie : Planul Baruch privind controlul internațional al utilizărilor energiei atomice.

29 iulie — 15 octombrie : Lucrările Conferinței de pace de la Paris, convocată de puterile învingătoare în cel de-al doilea război mondial, pentru încheierea tratatelor de pace cu Bulgaria, Finlanda, Italia, România și Ungaria, foste aliate ale Germaniei, și discutarea statutului orașului Triest.

August : U.R.SS. cere să participe împreună cu Turcia la controlul Strâmtorilor ; refuzul turc este sprijinit de către anglo-saxoni.

Septembrie : În Grecia izbucnește războiul civil (până în octombrie 1949).

23 noiembrie : Bombardarea orașului Hai Phong de către flota franceză ; începutul războiului din Indochina.

2 decembrie : Acord între Anglia și S.U.A. privind unirea, de la 1 ianuarie 1947, a zonelor de ocupație din Germania („Bizonia").

12 decembrie : Adunarea Generală a O.N.U. adoptă o rezoluție de condamnare a regimului franchist din Spania și cere statelor membre să rupă relațiile diplomatice cu Spania.

19 decembrie : Începutul războiului colonial din Vietnam.

31 decembrie : Președintele S.U.A., Harry Truman, declară oficial încetarea stării de război a S.U.A. cu Germania.

1947

1 ianuarie : Intrarea în vigoare a convențiilor asupra „Bizoniei".

6 ianuarie : În S.U.A., generalul George C. Marshall îi succede lui James Byrnes în funcția de secretar de stat.

16 ianuarie : Vincent Auriol devine primul președinte al celei de-a Patra Republici Franceze.

17 ianuarie : Léon Blum demisionează din funcția de prim-ministru al Franței.

10 februarie : La Paris se încheie de către statele învingătoare în cel de-al doilea război mondial tratatele de pace cu Bulgaria, Finlanda, Italia, România, și Ungaria.

4 martie : Tratat de alianță franco-englez la Dunkerque („Pactul de la Dunkerque") ; părțile semnatare își iau obligația să-și acorde ajutor militar în cazul în care una dintre ele se va afla în război cu Germania.

10 martie — 24 aprilie : Conferința miniștrilor Afacerilor Externe la Moscova. Se adâncește ruptura dintre Est și Vest.

12 martie : Lansarea „Doctrinei Truman".

22 aprilie : Acord anglo-franco-american privitor la exportul cărbunelui german.

25 aprilie : Ho Și Min solicită negocieri cu Franța.

5 mai : Îndepărtarea miniștrilor comuniști din guvernul francez.

5 iunie : Arestarea conducătorilor politici anticomuniști din România.

— Secretarul de stat american G. Marshall propune planul său de ajutorare a statelor europene, „Planul Marshall", ce va fi criticat, apoi respins de U.R.S.S. (Conferința de la Paris din 27 iunie — 2 iulie), care antrenează în această poziție și statele Europei Centrale și Răsăritene, obligând Cehoslovacia să revină asupra consimțământului ei inițial ; exemplul ei va fi urmat și de Finlanda.

30 iulie : Partidul Național Țărănesc din România este dizolvat printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri.

14 august : Proclamarea oficială a constituirii statului Pakistan.

15 august : Proclamarea în mod oficial a independenței Indiei.

30 august : Miniștrii de Externe ai S.U.A. și ai țărilor latino-americane, întruniți în Conferința de la Rio de Janeiro (între 15 august — 2 septembrie), semnează un tratat de asistență mutuală („Tratatul de la Rio de Janeiro").

23 septembrie : Spânzurarea omului politic bulgar Nikolai Petkov de către autoritățile de la Sofia.

22—27 septembrie : Conferința partidelor comuniste din U.R.S.S., din Europa Centrală și Răsăriteană, din Franța și Italia, desfășurată la Szklarska Poreba (Polonia) hotărăște înființarea Kominformului (Biroul Informativ al Partidelor Comuniste).

30 octombrie — 13 noiembrie : Are loc procesul conducătorilor fostului Partid Național Țărănesc din România.

21 noiembrie : Desființarea partidelor de opoziție anticomuniste în Polonia și Ungaria.

29 noiembrie : Adunarea Generală a O.N.U. hotărăște împărțirea Palestinei în două state (israelit și arab) ; Ierusalimul este proclamat oraș liber sub administrație O.N.U.

Decembrie : Începerea războiului civil din China.

30 decembrie: Abolirea monarhiei în România; regele Mihai I este silit să abdice și să părăsească țara; se proclamă Republica Populară Română.

1948

25 februarie: „Lovitura de la Praga"; comuniștii preiau puterea în Cehoslovacia.

17 martie: Anglia, Franța, Belgia, Olanda și Luxemburg semnează la Bruxelles Tratatul de apărare, economic, social și cultural pentru o perioadă de 50 de ani, prin care se creează o alianță militară economică și culturală, sub denumirea de Uniunea Occidentală („Pactul de la Bruxelles").

7—10 mai: Delegați din 19 state occidentale, reprezentate în Comitetul internațional al mișcărilor pentru unitatea europeană, se reunesc la Haga, sub președinția premierului britanic Winston Churchill și hotărăsc constituirea unei adunări din membrii ai parlamentelor naționale și a unui Comitet pentru Europa Unită.

14 mai: Proclamarea statului Israel.

18 mai: Uniunea Sovietică recunoaște **de jure** statul Israel.

15 mai: Se declanșează primul război arabo-israelian.

11 iunie: Guvernul român recunoaște statul Israel și stabilește cu acesta relații diplomatice la rang de legație.
— Senatul S.U.A. aprobă rezoluția Vandenberg, care autorizează guvernul american să asocieze Statele Unite la alianțe, în timp de pace, în afara continentului.

18—20 iunie: Reforma monetară în zonele occidentale ale Germaniei și la Berlin; comandanții militari ai celor trei zone occidentale de ocupație din Germania autorizează crearea unei bănci germane (Deutchbank) unică pentru toate zonele.

23 iunie: Reforma monetară în zona sovietică a Germaniei.

24 iunie: U.R.S.S. impune blocada totală asupra tuturor comunicațiilor terestre cu sectoarele occidentale ale Berlinului, care vor trebui să se aprovizioneze printr-un pod aerian până în mai 1949.

28 iunie: Partidul Comunist din Iugoslavia este exclus din Kominform, comuniștii iugoslavi fiind acuzați de antisovietism și deviaționism.

17 iulie: Proclamarea Republicii Coreea (de Sud).

Septembrie: Excluderea lui Wladyslaw Gomulka din Biroul Politic al Partidului Muncitoresc Unit Polonez.

10 decembrie: Adunarea Generală a O.N.U. adoptă „Declarația Universală a Drepturilor Omului".

28 decembrie: Acord franco-anglo-american asupra statutului internațional al Ruhrului.

29 decembrie: Se anunţă public arestarea cardinalului József Mindszenty, primatul Bisericii Catolice din Ungaria, acuzat de trădare, spionaj şi complot.

1949

5—8 ianuarie: Consfătuirea reprezentanţilor Bulgariei, Cehoslovaciei, Poloniei, României, Ungariei şi U.R.S.S. hotărăşte crearea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.).

31 ianuarie: Trupele comuniste chineze intră în oraşul Beijing.

Martie: V. Molotov este înlocuit cu A. Vîşinski la conducerea Ministerului sovietic al Afacerilor Externe.

4 aprilie: Semnarea la Washington a Pactului Atlanticului de Nord, organizaţie având drept membri fondatori, Anglia, Belgia, Canada, Danemarca, Franţa, Islanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Portugalia şi S.U.A.

5 mai: Crearea Consiliului Europei, cu sediul la Strasbourg, având drept membri fondatori Anglia, Belgia, Danemarca, Franţa, Irlanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Suedia.

11 mai: Israelul este admis în O.N.U

12 mai: Ridicarea blocadei Berlinului.

23 mai: Proclamarea Republicii Federale Germania.

18 august: Ungaria se proclamă republică populară.

29 august: Explozia primei bombe atomice sovietice.

6 septembrie: Mareşalul sovietic K. Rokossovski devine ministru al Apărării în Polonia.

24 septembrie: Condamnarea la moarte a lui Laszlo Rajk ; a fost spânzurat la 15 octombrie 1949.

28 septembrie: U.R.S.S. denunţă Pactul de prietenie şi de asistenţă sovieto-iugoslav.

1 octombrie: Proclamarea Republicii Populare Chineze.

7 octombrie: Proclamarea Republicii Democrate Germane.

14 decembrie: Condamnarea la moarte a omului de stat bulgar Traiko Kostov, acuzat de titoism şi antisovietism.

21 decembrie: Cea de-a 70-a aniversare a lui Stalin marchează apogeul cultului personalităţii.

1950

9—14 ianuarie: Conferinţa miniştrilor de Externe ai Comunităţii de Naţiuni (Commonwealth) adoptă „Planul de la Colombo" pentru dezvoltare şi colaborare în Asia de Sud şi de Sud-Est.

12 ianuarie: În U.R.S.S. se reintroduce pedeapsa cu moartea pentru spioni, trădători şi sabotori.

23 ianuarie: Parlamentul israelian proclamă Ierusalimul drept capitală a Israelului ; ulterior sunt respinse toate propunerile de internaţionalizare a oraşului.

26 ianuarie : R. F. Germania aderă la „Planul Marshall".

27 ianuarie : S.U.A., pe de o parte, Belgia, Danemarca, Franța, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia și Olanda, pe de altă parte, semnează la Washington un acord de asistență mutuală („Mutual Assistance Act").

31 ianuarie : Președintele H. Truman anunță că a dat instrucțiuni Comisiei pentru Energie Atomică a S.U.A. să continue activitățile asupra tuturor tipurilor de arme atomice, inclusiv cele pentru fabricarea bombei cu hidrogen.

— U.R.S.S. părăsește lucrările Consiliului de Securitate în semn de protest față de refuzul O.N.U. de a admite în rândurile sale China Populară.

14 februarie : Se încheie Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală pe 30 de ani între U.R.S.S. și R. P. Chineză.

21 februarie : Statele Unite ale Americii hotărăsc ruperea relațiilor diplomatice cu Bulgaria în urma cererii guvernului bulgar (19 februarie) ca S.U.A. să-și recheme ministrul acreditat la Sofia, acuzat de desfășurarea unor activități de „spionaj" ; este prima întrerupere de relații diplomatice consemnată după război.

1 aprilie : Miniștrii Apărării ai țărilor membre ale N.A.T.O., reuniți la Haga, aprobă planul privind apărarea militară integrată a acestei alianțe.

13 aprilie : Consiliul Ligii Arabe adoptă un tratat privind apărarea comună și cooperarea economică a țărilor membre ale Ligii Arabe.

28 aprilie : Mareșalul Tito declară că Iugoslavia este gata să negocieze cu Italia un acord asupra Triestului.

9 mai : Ministrul francez de Externe, Robert Schuman, prezintă planul („Planul Schuman") ce conține propuneri pentru realizarea unor pași înainte spre unirea Europei.

13—14 mai : Miniștrii de Externe ai S.U.A., Marii Britanii și Franței au hotărât ca atât Israelul cât și țările arabe să poată cumpăra arme din țările occidentale, dacă se angajează să nu declanșeze un război în legătură cu problema Palestinei.

25 iunie : Armatele nord-coreene depășesc paralela 38°.

25 iunie — 1953, 27 iulie : Războiul din Coreea.

27 iunie : S.U.A. impun adoptarea în Consiliul de Securitate a unei rezoluții reclamând instituirea de sancțiuni militare împotriva R.P.D. Coreene și sprijinirea în luptă a Coreei de Sud de către țările membre ale O.N.U. Începutul implicării militare a S.U.A. în războiul din Coreea.

1 iulie : Președintele Truman decide să autorizeze trimiterea de trupe terestre americane în Coreea.

6 iulie: R. D. Germană și Polonia semnează Tratatul cu privire la demarcația granitei polono-germane (pe linia Oder—Neisse).

7 iulie: România întrerupe relațiile diplomatice cu Vaticanul.

13 iulie: R. F. Germania este primită în Consiliul Europei ca membru asociat.

1 august: U.R.S.S. participă din nou la lucrările Consiliului de Securitate al O.N.U

16 august: Mareșalul Tito pune accentul pe nealinierea Iugoslaviei la vreunul din blocurile politice constituite.

9 septembrie: Președintele Truman anunță o sporire substanțială a forțelor armate americane din Europa occidentală, măsură devenită efectivă în februarie 1951, prin trimiterea a încă 100 000 militari.

26 septembrie: Consiliul N.A.T.O. adoptă o hotărâre de principiu privind participarea R.F.G. la apărarea comună occidentală.

Octombrie: Căderea celor două citadele de la frontiera chineză, Cao-Bang și Lang-Son în fața Vietminhului, prima înfrângere ireparabilă a armatei franceze.

1 octombrie: Unitățile sud-coreene trec paralela 38°.

7 octombrie: Invadarea Tibetului de către comuniștii chinezi.

25 octombrie: Unități de „voluntari" chinezi intră în luptă alături de armata R. P. D. Coreene.

4 noiembrie: Națiunile Unite anulează rezoluția care interzicea statelor membre ale O.N.U. să întrețină relații diplomatice cu Spania franchistă și care bloca participarea acesteia la instituțiile specializate ale Națiunilor Unite.

6 noiembrie: Prima intervenție a trupelor chineze în exteriorul frontierelor naționale provoacă o schimbare neașteptată a situației în Coreea.

3 decembrie: Începerea retragerii forțelor O.N.U. din Coreea.

3—8 decembrie: Cu prilejul întâlnirii de la Washington a președintelui american, Harry S. Truman, cu premierul britanic, Clement Attlee, se realizează un acord asupra strategiei războiului în Coreea, politicii față de Uniunea Sovietică și reînarmării Europei occidentale.

16 decembrie: În note adresate S.U.A., Marii Britanii și Franței, guvernul sovietic atrage atenția asupra faptului că înarmarea R.F.G. de către aceste țări violează tratatele care le-au încheiat cu Uniunea Sovietică.

1951

15 februarie: La Paris se deschid lucrările primei conferințe asupra Comunității Defensive Europene.

5 martie — 21 iunie: Conferință (eșuată) a celor Patru (miniștri adjuncți de Externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Franței), întrunită la Castelul La Muette din Franța, con-

sacrată pregătirii agendei de lucru a unei eventuale reuniuni a miniștrilor de Externe ai țărilor respective în probleme referitoare la situația din Europa și din lume.

6 martie: S.U.A., Marea Britanie și Franța anunță că au convenit să acorde R.F.G. dreptul de a-și constitui un Minister de Externe și de a-și controla într-o mai mare măsură relațiile economice cu alte țări, permițându-i-se să acrediteze în alte state „agenți oficiali" și să adere la organizații economice internaționale.

16 martie: Parlamentul Elveției votează recunoașterea R.F.G.

4 aprilie: Elveția, India, Italia, Luxemburg, Olanda, Portugalia, Suedia și Vaticanul stabilesc relații diplomatice cu R.F.G.

5 aprilie: În Statele Unite sunt condamnați la moarte, sub acuzația de a fi transmis Uniunii Sovietice secrete ale fabricării bombei atomice, soții Julius și Ethel Rosenberg.

5—7 aprilie: Conferința de la Washington a miniștrilor de Externe din 21 de țări de pe continentul american adoptă „Declarația de la Washington", care cheamă la „acțiuni împotriva comunismului intern și internațional".

11 aprilie: Destituirea lui MacArthur. În locul său, în calitate de comandant suprem al Comandamentului Puterilor Aliate de ocupație din Japonia, comandant șef al forțelor O.N.U. care luptă în Coreea, comandant șef al forțelor americane din Extremul Orient este numit generalul Matthew Ridgway.

18 aprilie: Prin Tratatul de la Paris se înființează Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (C.E.C.O.), alcătuită din Franța, R.F.G., Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg.

29 aprilie: Mossadiq ajunge prim-ministru al Iranului; naționalizarea industriei petroliere.

19 mai: Guvernul iugoslav cere Argentinei extrădarea unor conducători ustași în frunte cu Ante Pavelić, acuzați de crime de război.

23 mai: Acord între guvernul R. P. Chineze și autoritățile din Tibet; potrivit acestuia, Tibetul devine provincie cu autonomie locală, a R. P. Chineze, relațiile externe sunt asumate de guvernul R. P. Chineze, iar Dalai Lama este recunoscut drept șef spiritual și conducător pe o perioadă determinată.

30 iunie — 3 iulie: La Frankfurt pe Main se constituie Internaționala Socialistă, în care sunt reprezentate 22 de partide socialiste din 21 de țări.

1 iulie: Intră în vigoare Planul de la Colombo pentru Cooperare și Dezvoltare Economică a Asiei de Sud și de Sud-Est privind ajutorarea unor țări asiatice în dezvoltarea lor eco-

nomică prin investiții provenite din Marea Britanie, Japonia, S.U.A., Australia, Noua Zeelandă.
— Brazilia stabilește relații diplomatice cu R.F.G.

10 iulie — 22 august : Conferința de la Kaesong, consacrată realizării unui armistițiu în Coreea (fără rezultate).

20 iulie : Este asasinat, la Ierusalim, regele Abdullah al Iordaniei.

1 august : Președintele Truman anunță oficial introducerea de restricții în relațiile economice cu U.R.S.S., R. D. Germană, Bulgaria, România, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Albania, R.P.D. Coreeană, R.P. Chineză, R.D. Vietnam, Mongolia.

3 august : Chile stabilește relații diplomatice cu R.F.G.

5 august : Ia ființă Frontul Național de Eliberare (F.N.L.) în Algeria.

6 august : Președintele Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S., Nikolai Șvernik, adresează o scrisoare președintelui american, Harry Truman, în care propune organizarea unei conferințe a U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii, Franței și R.P. Chineze, în vederea încheierii unui acord asupra menținerii păcii și interzicerii armei atomice.

1 septembrie : La San Francisco este semnat Tratatul de securitate între S.U.A., Australia și Noua Zeelandă care a creat organizația politico-militară A.N.Z.U.S., făcând parte din sistemul Pactului de securitate al Pacificului alături de S.E.A.T.O.

4—8 septembrie : La San Francisco se desfășoară Conferința în problema tratatului de pace cu Japonia. Conferința se încheie prin semnarea (de către 48 de țări) a Tratatului separat de pace cu Japonia.

12—14 septembrie : În cadrul reuniunii de la Washington, miniștrii de Externe ai S.U.A., Marii Britanii și Franței decid sfârșitul regimului de ocupație în Germania și inițierea unui „contract de pace" cu R.F.G., precum și includerea unor forțe militare vest-germane în sistemul militar vest-european.

3 octombrie : Statele Unite anunță explozia unei a doua bombe atomice sovietice.

15 octombrie : Parlamentul egiptean votează în unanimitate abrogarea tratatului anglo-egiptean din 1936, privind prezența unor trupe britanice în zona Canalului de Suez și a Convenției din 1899 referitoare la condominiul asupra Sudanului.

22 octombrie : Experimentarea în deșertul Nevada a unei bombe atomice tactice americane de mică putere.

24 octombrie : După acordul Congresului, președintele Truman proclamă oficial încetarea stării de război cu Germania, convenită la 9 iulie între S.U.A., Marea Britanie și Franța ;

anterior deciziei similare au adoptat Egiptul (13 mai); Mexicul (7 iulie); Canada (10 iulie); Luxemburg (11 iulie); Olanda (26 iulie); Salvador (9 august); Argentina (12 septembrie); Peru (16 septembrie); iar ulterior, Paraguay (28 noiembrie).

31 octombrie: Seimul polonez ridică imunitatea parlamentară fostului vicepremier Wladyslaw Gomulka în vederea judecării sale pentru „devieri" și „activități periculoase"; sub aceeași acuzație sunt intentate procese fostului ministru al Apărării, Marian Spychalski, și fostului ministru al Poștelor și Telecomunicațiilor, Josef Putek.

27 octombrie: Winston Churchill revine în fruntea Cabinetului britanic.

10 noiembrie: Statele Unite, Marea Britanie, Franța și Turcia propun țărilor arabe și Israelului un plan de creare a unei organizații privind „Apărarea Orientului Mijlociu".

13 noiembrie: Se face cunoscută arestarea lui Rudolf Slanski, fost secretar general al Partidului Comunist Ceh și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, acuzat de „activități antinaționale".

14 noiembrie: La Belgrad este semnat un acord iugoslavo-american potrivit căruia S.U.A. urmează să livreze Iugoslaviei echipament militar.

21 noiembrie: U.R.S.S. condamnă în termeni virulenți propunerea avansată de către Statele Unite, Marea Britanie, Franța și Turcia, la 10 noiembrie, țărilor arabe și Israelului.

1952

2 ianuarie: R.D.G. refuză ca o comisie a Națiunilor Unite să organizeze alegeri libere pe teritoriul său.

4 ianuarie: În zona Canalului de Suez au izbucnit puternice mișcări antibritanice, în urma cărora Marea Britanie declară stare de alertă.

5—8 ianuarie: Convorbiri Truman-Churchill la Washington privind politica față de Uniunea Sovietică, strategia în războiul din Coreea și asigurarea securității în Orientul Mijlociu.

Februarie: Sesiunea de la Lisabona a Consiliului Miniștrilor de Externe, ai Apărării și de Finanțe din țările membre ale N.A.T.O. aprobă planul privind crearea „Comunității Defensive Europene".

6 februarie: Moare regele George VI al Marii Britanii.

8 februarie: Prințesa Elisabeta îi succede la tronul Angliei regelui George VI, sub numele de Elisabeta II (încoronarea are loc la 2 iunie 1953).

16 februarie: Grecia și Turcia aderă oficial la N.A.T.O.

1 martie : În Grecia este pronunțată sentința de condamnare la moarte a lui Nikos Beloianis și a altor activiști de stânga, sub acuzația de a fi desfășurat activități de spionaj comuniste (sentința a fost executată la 30 martie).

10 martie : U.R.S.S. propune Statelor Unite, Marii Britanii și Franței organizarea de negocieri privind încheierea unui tratat de pace cu Germania, formulând exigențe și principii ale unei asemenea reglementări.

24 aprilie : S.U.A. înaintează Comisiei de Dezarmare O.N.U. un document conținând propuneri referitoare la principiile esențiale ale unui program de dezarmare.

1 mai : În Tibet, Pancha Lama, în vârstă de 15 ani, este instalat în capitala tibetană de către trupele Republicii Populare Chineze.

26 mai : La Bonn este semnat un „contract de pace" între S.U.A., Marea Britanie și Franța, pe de o parte, și R.F.G., pe de altă parte ; documentele semnate sunt cunoscute sub numele de Tratatele de la Bonn. U.R.S.S. condamnă convențiile încheiate cu această ocazie considerându-le o „încălcare a acordurilor de la Potsdam" din 1945 și o expresie a reînvierii militarismului.

— O cortină de fier, în sensul propriu al cuvântului, este ridicată între cele două Germanii ; legăturile telefonice sunt întrerupte, iar berlinezilor de vest li se interzice în mod brutal accesul în sectorul răsăritean.

28 mai : În Comisia de dezarmare, Franța, Marea Britanie și S.U.A. depun un document de lucru conținând propuneri pentru limitarea numerică a tuturor forțelor armate, sugerând fixarea unor plafoane numerice pentru membrii permanenți a Consiliului de Securitate.

3 iunie : Poliția din Berlinul de Vest și militarii britanici ocupă emițătorul sovietic instalat în sectorul occidental al Berlinului.

5 iulie : În România este destituită Ana Pauker, ministru de Externe.

23 iulie : Lovitură de stat în Egipt inițiată și promovată de organizația naționalistă „Ofițerii Liberi", condusă de Gamal Abdel Nasser.

25 august : Dwight Eisenhower ține un discurs în care se referă la necesitatea înăbușirii comunismului.

10 septembrie : La Luxemburg are loc prima întâlnire oficială între conducătorii germani și israelieni cu ocazia semnării tratatului de „normalizare".

15 septembrie : La Moscova este semnat un acord sino-sovietic cu privire la Port Arthur.

3 octombrie : În Australia, în arhipelagul Montebello, are loc explozia primei bombe atomice britanice.

7 octombrie: Guvernul francez decide să nu accepte nici o ingerință a Națiunilor Unite în Maghreb.

15 octombrie: În Japonia ia ființă „Corpul de Securitate Națională".

16 octombrie: Iranul întrerupe relațiile sale diplomatice cu Marea Britanie.

22 octombrie: Ruperea relațiilor diplomatice anglo-iraniene.

1 noiembrie: Explozia primei bombe H americane pe atolul Eniwetok (Insulele Marshall).

4 noiembrie: Dwight Eisenhower este ales președinte al Statelor Unite, iar Richard Nixon vicepreședinte.

27 noiembrie: La Praga sunt pronunțate 11 condamnări la moarte împotriva unor foști conducători comuniști, printre care Slansky și Clementis, sentința fiind executată la 3 decembrie.

1953

1—29 ianuarie: La Londra se desfășoară Conferința finală privind federalizarea coloniilor engleze din Africa Centrală; au participat reprezentanții Angliei, Rhodesiei de Sud, Rhodesiei de Nord și Nyasalandului.

13 ianuarie: Agenția T.A.S.S. anunță descoperirea în U.R.S.S. a complotului „Bluzelor albe", medici acuzați de moartea lui Jdanov, de tentative de asasinat împotriva conducătorilor partidului și ai armatei și de complot sionist.

27 ianuarie: Răspunzând notei guvernelor S.U.A., Angliei și Franței din 21 ianuarie privind reluarea negocierilor în legătură cu Tratatul de pace cu Austria, guvernul sovietic declară că refuză să negocieze pe baza Rezoluției Adunării Generale a O.N.U. din 20 decembrie 1952.

31 ianuarie — 8 februarie: Secretarul de stat al S.U.A., John Foster Dulles, vizitează mai multe capitale din Europa occidentală pentru a examina progresele realizate în ceea ce privește sistemul de înarmare al N.A.T.O. și a urgenta proiectul de unificare a Europei.

2 februarie: Într-un mesaj către Congres, președintele american D. Eisenhower face cunoscut că Flota 7 americană nu va mai opri raidurile trupelor ciankaișiste împotriva Republicii Populare Chineze și va continua să apere Taiwanul de un eventual atac.

11 februarie: Guvernul sovietic rupe relațiile diplomatice cu Israelul ca urmare a faptului că la 9 februarie a explodat o bombă la legația U.R.S.S. din Tel Aviv. Președintele Israelului condamnă actul terorist și cere scuze guvernului sovietic. Relațiile sunt reluate la 20 iulie.

4—7 martie: La Conferința de la Washington a miniștrilor de Externe și Economiei din S.U.A. și Anglia se hotărăște

aderarea Marii Britanii la măsurile de blocadă impuse de S.U.A. împotriva R. P. Chineze.

5 martie: La Moscova încetează din viață I. V. Stalin.

6 martie: G. M. Malenkov este numit președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S.

14 martie: Moare Klement Gottwald, președintele Republicii Cehoslovace și președinte al Partidului Comunist Cehoslovac.

27 martie: În U.R.S.S. este acordată o amnistie pentru delicte minore de natură administrativă și economică; anularea condamnărilor sub cinci ani de închisoare; eliberarea deținuților în vârstă sau bolnavi, a adolescenților sub 18 ani și a mamelor.

4 aprilie: Un comunicat al Ministerului de Interne sovietic îi disculpă pe medicii acuzați de complot împotriva lui Stalin în ianuarie 1953.

7 aprilie: Pe baza recomandărilor Consiliului de Securitate, Adunarea Generală numește pe Dag Hammarskjoeld (Suedia) secretar general al O.N.U.

15 aprilie: Franța recunoaște autonomia totală a Saarului.

16 aprilie: Președintele S.U.A., Dwight Eisenhower, afirmă că guvernul american dorește să discute cu guvernul sovietic reglementarea tuturor problemelor internaționale în suspensie (problema coreană, tratatul de pace cu Austria, problema germană, situația din Indochina, dezarmarea etc.).

26 aprilie — 25 mai: La Panmunjon are loc o nouă rundă de convorbiri între părțile implicate în războiul din Coreea, cu privire la încheierea unui armistițiu și schimbul tuturor prizonierilor de război.

27 aprilie — 6 mai: Tratative anglo-egiptene cu privire la problema Canalului de Suez.

9 mai: Semnarea unui acord provizoriu privind modificarea tratatului franco-cambodgean din 1949, acordând Cambodgei „deplină suveranitate în problemele militare, judiciare, economice și financiare".

8 iunie: Generalul Nam Ir și generalul-locotenent William Harison semnează la Panmunjon acordul privind schimbul de prizonieri între cele două părți implicate în războiul din Coreea.

15 iunie: Iugoslavia și U.R.S.S. comunică hotărârea de a-și normaliza relațiile diplomatice reciproce.

16 iunie: În Berlinul de Răsărit are loc o revoltă muncitorească, ca urmare a hotărârii guvernului R.D.G. de a „accelera socializarea țării" și de a mări cu 10 la sută normele de lucru. În urma intervenției trupelor sovietice, revolta este înăbușită la 19 iunie, soldându-se cu 21 de morți, 187 de răniți; au fost pronunțate peste 1 200 de condamnări.

18 iunie: Abolirea monarhiei în Egipt ; Egiptul se proclamă republică suverană ; președinte — generalul M. Naguib.

19 iunie: Soții Ethel și Julius Rosenberg, acuzați de spionaj atomic în favoarea U.R.S.S., sunt executați.

26 iunie: Arestarea lui L. Beria în plină ședință a Prezidiului Comitetului Central al P.C.U.S. (procesul și executarea sa vor fi oficial date publicității în decembrie) ; formarea unui „triumvirat" („troika") Malenkov-Molotov-Hrușciov.

26 iulie: În Cuba se declanșează mișcarea insurecțională, condusă de Fidel Castro, împotriva regimului lui Fulgencio Batista y Zaldivar.

27 iulie: Generalul Nam Ir și generalul-locotenent William R. Harrison semnează la Panmunjon acordul de armistițiu în Coreea, care pune capăt unui conflict ce a durat 37 de luni.

12 august: În U.R.S.S. are loc explozia primei bombe cu hidrogen.

19 august: În urma unei lovituri de stat reușite la Teheran, M. Mossadiq, premierul Iranului, este răsturnat de la putere.

13 septembrie: N. S. Hrușciov devine prim-secretar al C.C. al P.C.U.S.

22 octombrie: Ca urmare a tratativelor care au avut loc la Paris între Franța și Laos (15—22 octombrie) a fost încheiat un Tratat de prietenie și asociere prin care Franța recunoaște independența și suveranitatea Laosului.

9 noiembrie: Cambodgea își proclamă independența de stat.

4—7 decembrie: Întâlnire occidentală la nivel înalt (Eisenhower, Churchill, Laniel) în Bermude, la care au fost discutate probleme privind Tratatul N.A.T.O., Comunitatea Defensivă Europeană, relațiile cu țările socialiste din Europa de Răsărit. reducerea tensiunii existente în raporturile internaționale, problema Germaniei și a Austriei, situația din Orientul Îndepărtat.

8 decembrie: D. Eisenhower prezintă Adunării Generale a O.N.U. programul cunoscut sub denumirea „Atomul în slujba păcii".

1954

25 ianuarie — 18 februarie: La Berlin are loc Conferința miniștrilor de Externe ai U.R.S.S. (V. M. Molotov), S.U.A. (J. F. Dulles), Angliei (A. Eden) și Franței (G. Bidault) care examinează măsuri pentru slăbirea încordării în relațiile internaționale, problema germană și asigurarea securității în Europa, Tratatul de stat cu Austria.

27—28 februarie : Conferința Internaționalei Socialiste de la Bruxelles își exprimă sprijinul pentru crearea Comunității Defensive Europene.

3—29 martie : Statele membre ale Organizației Statelor Americane, întrunite în Conferința de la Caracas, apreciază că extinderea mișcării comuniste pe continentul american constituie o primejdie pentru independența și suveranitatea popoarelor.

8 martie : Semnarea Tratatului de asistență defensivă mutuală între S.U.A. și Japonia.

29 martie : J. F. Dulles propune crearea unui front unit în Asia de Sud-Est împotriva pericolului comunist.

17 aprilie : G. A. Nasser devine prim-ministru și președinte al Consiliului revoluționar de conducere al Egiptului, îndeplinind, până la alegerile generale, și funcția de președinte.

26 aprilie — 21 iulie : Conferința de la Geneva a miniștrilor de Externe și a reprezentanților a 19 țări în problema Indochinei ; se semnează acordurile privind încheierea armistițiului franco-indochinez (terminarea oficială a războiului) ; recunoașterea suveranității depline a Cambodgei și Laosului ; stabilirea liniei de demarcație între R. D. Vietnam și Vietnamul de Sud, de-a lungul paralelei 17° și organizarea de alegeri libere în iulie 1956, în cele două părți ale țării, în vederea unificării ei.

29 aprilie : Zhou Enlai și Jawararlai Nehru proclamă în cadrul Declarației comune sino-indiene hotărârea celor două țări de a pune la baza raporturilor dintre ele cele cinci principii (Pancha Șila) ale coexistenței pașnice ; semnarea la Beijing a acordului chino-indian privind relațiile comerciale între cele două țări în regiunea tibetană.

7 mai : Ia sfârșit Bătălia de la Dien Bien Phu care marchează înfrângerea trupelor franceze de către armata nord-vietnameză.

19 iunie : Ngo Dinh Diem devine președinte al Consiliului de miniștri din Vietnam.
— Are loc ceremonia de investitură în funcția de prim-ministru al Franței a lui Pierre Mendès-France.

30 iunie : Conferința de la Washington a celor trei țări membre ale A.N.Z.U.S. (S.U.A., Australia, Noua Zeelandă) se pronunță pentru crearea imediată a unui sistem de apărare în sud-estul Asiei.

iunie-iulie : Criza din Guatemala.

9 august : La Bled a fost semnat Tratatul de alianță, cooperare politică și asistență mutuală între Iugoslavia, Grecia și Turcia („Pactul Balcanic").

30 august : Adunarea Națională a Franței respinge tratatul privind crearea Comunității Defensive Europene.

3 septembrie: Artileria chineză declanșează un violent bombardament asupra insulelor Quemoy și a arhipelagului Matsu.

6—8 septembrie: Conferința de la Manila, la care au participat reprezentanții Australiei, Filipinelor, Franței, Marii Britanii, Noii Zeelande, Pakistanului, Thailandei și S.U.A., încheiată prin semnarea Tratatului de apărare colectivă în sud-estul Asiei (S.E.A.T.O.).

28 septembrie — 3 octombrie: Conferința de la Londra a miniștrilor de Externe din Belgia, Canada, Franța, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Olanda, R.F.G. și S.U.A., ce pune bazele Uniunii Europei Occidentale (constituită la 5 mai 1955, care va înlocui Uniunea Occidentală creată la 17 martie 1948), deschide calea reînarmării Germaniei.

29 septembrie — 12 octombrie: Vizita lui N. S. Hrușciov în China; nou acord chino-sovietic (evacuarea Port Arthurului).

5 octombrie: Memorandum de înțelegere, încheiat la Londra, între Italia, Iugoslavia, Marea Britanie și S.U.A., prin care se reglementează *de facto* disputa italo-iugoslavă cu privire la Triest.

19 octombrie: Acord anglo-egiptean; anularea Tratatului din 1936 și recunoașterea Canalului de Suez ca parte componentă a Egiptului cu respectarea Convenției din 1888 privind libera navigație pe Canal.

19—23 octombrie: Conferința de la Paris a miniștrilor Afacerilor Externe din țările occidentale hotărăște încheierea regimului de ocupație în R.F.G., restaurarea suveranității acestei țări, accesul R.F.G. în Uniunea Europei Occidentale și în N.A.T.O.

27 octombrie: Președintele american Dwight Eisenhower îl asigură pe Ngo Dinh Diem de sprijinul său total.

1 noiembrie — 1962, 19 martie: Războiul de eliberare națională din Algeria.

2 decembrie: La Washington se semnează Tratatul de securitate mutuală între S.U.A. și autoritățile de la Taipei.

13 decembrie: Acord militar franco-american cu privire la sprijinul militar acordat Vietnamului de Sud.

1955

6—10 ianuarie: Secretarul general al O.N.U., Dag Hammarskjoeld, are întrevederi la Beijing cu premierul Zhou Enlai cu privire la diminuarea încordării internaționale.

22 ianuarie — 6 februarie: Primii miniștri din unele țări arabe discută la Cairo implicațiile și consecințele încheierii de către Irak a unui tratat de apărare cu Turcia.

24 ianuarie: Premierul Zhou Enlai declară că guvernul chinez este hotărât să intervină în Taiwan și nu poate fi de acord cu încetarea focului și nici nu recunoaște dreptul O.N.U. sau al oricărei țări străine să intervină în conflictul din Taiwan.

25 ianuarie: Plenara C.C. al P.C.U.S. condamnă politica lui G. Malenkov.

5 februarie: Căderea guvernului Pierre Mendès-France; în funcția de prim-ministru al Franței îi succede Edgar Faure (instalat la 23 februarie).

8 februarie: G. Malenkov este silit să-și dea demisia din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S.; îi succede N. Bulganin, care îi cedează portofoliul Apărării mareșalului G. Jukov.

24 februarie: Semnarea Pactului de la Bagdad de cooperare mutuală între Turcia și Irak; este deschis și altor țări din Liga Arabă sau oricărui alt stat. La 21 august 1959 își schimbă denumirea în Organizația Tratatului Central (C.E.N.T.O.).

28 februarie: În regiunea Gaza au loc cele mai violente ciocniri militare israeliano-egiptene din 1949.

29 februarie: Consiliul de Securitate condamnă Israelul pentru violarea acordului de încetare a focului.

Martie: În U.R.S.S., L. Kaganovici, aliatul lui G. Malenkov, este îndepărtat de la conducerea planificării industriale.

27 martie: Franța ratifică acordurile de la Paris.

6 aprilie: Anthony Eden îi succede lui Winston Churchill în funcția de premier al Marii Britanii.

16 aprilie: Austria este admisă în Consiliul Europei.

18—24 aprilie: La Bandung are loc prima reuniune a țărilor afro-asiatice, care a examinat probleme privind cooperarea economică, politică și culturală dintre state, dreptul popoarelor la autodeterminare și drepturile omului, dobândirea independenței de către popoarele din colonii, întărirea păcii și dezvoltarea cooperării internaționale. A adoptat Declarația privind măsurile în favoarea păcii și cooperării mondiale.

7 mai: Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. abrogă tratatele de asistență mutuală cu Anglia (26 mai 1942) și Franța (10 decembrie 1944), invocând ratificarea acordurilor de la Londra (3 octombrie 1954) și Paris (23 octombrie 1954) de către cele două țări.

9 mai: R.F.G. devine oficial membru al N.A.T.O.

11—14 mai: Conferință a statelor socialiste din Europa la Varșovia; se încheie prin semnarea unui tratat de prietenie, colaborare și ajutor reciproc, pe douăzeci de ani („Pactul

de la Varşovia"), intrat în vigoare la 5 iunie, grupând Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R. D. Germană, Polonia, România, Ungaria şi U.R.S.S.

15 mai : Semnarea Tratatului de stat cu Austria.

26 mai — 2 iunie : N. Hruşciov, N. Bulganin şi A. Mikoian la Belgrad ; reconcilierea sovieto-iugoslavă.

2—4 iunie : Conferinţa miniştrilor de Externe ai statelor membre ale C.E.C.O. hotărăşte crearea unei pieţe comune, a unui fond comun de investiţii, utilizarea în comun a energiei atomice, construirea unor căi de comunicaţie mai bune care să lege cele 6 state. În hotărârile de la Messina îşi are originea Tratatul de la Roma (25 martie 1957) privind crearea Pieţei Comune.

27 iunie — 8 iulie : Preşedintele R. D. Vietnam, Ho Şi Min, face o vizită la Beijing.

Iulie : V. Molotov, ostil reconcilierii U.R.S.S. cu Iugoslavia şi semnării Tratatului de stat cu Austria, este obligat să-şi recunoască public greşelile.

12—18 iulie : Ho Şi Min efectuează o vizită la Moscova.

18—23 iulie : Conferinţa de la Geneva a şefilor de guvern din U.R.S.S., S.U.A., Marea Britanie şi Franţa, dedicată problemei germane, securităţii europene, dezarmării şi dezvoltării contactelor Est-Vest. Partea americană avansează propunerea privind un plan al „cerurilor deschise".

1 august — 11 septembrie : La Geneva au loc convorbiri, la nivel de ambasadori, între reprezentanţi ai R.P. Chineze şi ai S.U.A., în cadrul cărora se semnează un acord cu privire la întoarcerea cetăţenilor civili ai celor două părţi aflaţi în cealaltă ţară.

8—20 august : La Geneva are loc prima Conferinţă internaţională privind folosirea energiei atomice în scopuri paşnice.

9—13 septembrie : Vizita cancelarului vest-german, K. Adenauer, la Moscova ; stabilirea de relaţii diplomatice la nivel de ambasadă între cele două ţări.

20 septembrie : Tratat de prietenie şi cooperare între U.R.S.S. şi R.D.G. precizând condiţiile staţionării trupelor sovietice în Germania.

27 septembrie : Încheierea acordului cu privire la livrarea de arme Egiptului de către Cehoslovacia.

Octombrie : Autocritică publică a lui V. Molotov pentru declaraţia sa că U.R.S.S. n-a făcut decât „să pună" bazele unei societăţi socialiste.

26 octombrie : Ngo Dinh Diem proclamă Republica Vietnamului de Sud.

27 octombrie—16 noiembrie : Conferinţa de la Geneva a miniştrilor Afacerilor Externe ai U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii

și Franței examinează, fără a ajunge la nici un rezultat, problemele securității europene și ale reunificării Germaniei, dezarmării, contactelor Est-Vest.

2 noiembrie: Revenirea la putere a lui David Ben Gurion în Israel, care formează un guvern de coaliție.

18 noiembrie—19 decembrie: N. Hrușciov și N. Bulganin efectuează o vizită în India, Birmania și Afghanistan.

9 decembrie: Guvernul R.F.G. anunță că va rupe relațiile diplomatice cu orice țară ce va recunoaște R.D.G. și că nu va stabili relații diplomatice cu țările socialiste, cu excepția U.R.S.S. („Doctrina Hallstein").

14 decembrie: România este primită în O.N.U.

1956

ianuarie: Crearea unei Comisii permanente în cadrul Pactului de la Varșovia, însărcinată cu pregătirea recomandărilor în materie de politică externă. Se ia hotărârea de integrare a armatei R.D.G. în forțele Pactului.

29 ianuarie: Guy Mollet este învestit să formeze un nou guvern francez.

14—25 februarie: Congresul al XX-lea al P.C.U.S.; N.S. Hrușciov subliniază importanța destinderii internaționale și pluralitatea căilor de edificare a socialismului, întărirea pozițiilor primului secretar al C.C. al P.C.U.S., care obține intrarea în Prezidiul C.C. al P.C.U.S. a unora dintre partizanii săi, printre care L. Brejnev, D. Șepilov și G. Jukov.

24/25 februarie: Prezentarea raportului secret al lui N.S. Hrușciov în fața delegaților sovietici la Congresul al XX-lea al P.C.U.S., în care dezvăluie crimele lui Stalin și denunță cultul personalității. Raportul secret va fi publicat la 4 iunie de către guvernul american. În urma Congresului, se vor înmulți măsurile de reabilitare și de eliberare ale deținuților politici.

1 martie: Guvernul american se angajează să înceteze lansarea de baloane de „cercetări meteorologice" către teritoriul U.R.S.S.

2 martie: Proclamarea independenței de stat a Marocului.
— Regele Hussein al Iordaniei îl demite pe generalul britanic John Baggot Glubb (Glubb Pașa) din funcția de comandant șef al Legiunii Arabe din Iordania.

6—8 martie: Sesiunea de la Karachi a Consiliului S.E.A.T.O. hotărăște crearea unui centru pentru problemele „preîntâmpinării activității comuniste", cu sediul la Bangkok.

19 martie—5 mai: La Londra se desfășoară lucrările Conferinței pentru dezarmare la care participă reprezentanții Canadei,

Franței, Marii Britanii, S.U.A. și Uniunii Sovietice, care se încheie fără a se ajunge la un punct de vedere comun.

20 martie: Tunisia își proclamă independența de stat.

23 martie: Proclamarea Republicii Islamice Pakistan, ca stat federal.

— Reabilitarea postumă a lui L. Rajk, executat în Ungaria în anul 1949.

6 aprilie: Este eliberat fostul secretar al Partidului Muncitoresc Unit Polonez, W. Gomulka, reabilitarea sa oficială fiind dată publicității la 10 aprilie.

17 aprilie: Se dă publicității Comunicatul cu privire la încetarea activității Biroului Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești.

18—27 aprilie: Vizita în Marea Britanie a lui N. S. Hrușciov, prim-secretar al C.C. al P.C.U.S., și N. A. Bulganin, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S.

28 aprilie: Ultimele trupe franceze părăsesc definitiv Vietnamul de Sud.

1—23 iunie: Vizita oficială a lui Iosip Broz Tito în U.R.S.S.

28 iunie: În orașul polonez Poznan au loc tulburări grave, soldate cu victime omenești.

30 iunie: Hotărârea C.C. al P.C.U.S. cu privire la lichidarea cultului personalității și a urmărilor sale.

18 iulie: Plenara C.C. al Partidului celor ce Muncesc din Ungaria aprobă eliberarea lui Mátyás Rákosi din funcția de prim-secretar al partidului și de membru al Biroului Politic.

19 iulie: S.U.A. își retrag oferta de finanțare a Barajului de la Assuan.

26 iulie: Președintele Egiptului, Gamal Abdel Nasser, promulgă legea cu privire la naționalizarea Companiei Canalului de Suez.

19 octombrie: Sosire neașteptată la Varșovia a lui N. S. Hrușciov, V. Molotov, A. Mikoian și L. Kaganovici, pentru a face presiuni asupra Comitetului Central al P.M.U.P., care se pregătește să-l aleagă pe W. Gomulka în fruntea partidului. Confruntați cu fermitatea conducătorilor polonezi și a populației, sovieticii acceptă „calea poloneză spre socialism".

19—20 octombrie: La Sèvres are loc o întâlnire secretă între Christian Pineau, David Ben Gurion și Selwyn Lloyd.

19—21 octombrie: Plenara a VIII-a a C.C. al P.M.U.P. îl alege pe Wladyslaw Gomulka în funcția de prim-secretar al P.M.U.P.

23 octombrie: Izbucnește insurecția de la Budapesta.

23—29 octombrie: Conferința diplomatică de la New York, la care participă 81 de state, adoptă statutul Agenției Internaționale pentru Energia Atomică cu sediul la Viena.

24 octombrie: Imre Nagy preia conducerea guvernului ungar.
— Ernö Gerö este confirmat în funcţia de prim-secretar al C.C. al Partidului celor ce Muncesc din Ungaria.

25 octombrie: Eliberarea din închisoare a Cardinalului **Wyszynski** şi reluarea de către acesta a funcţiilor sale de primat al Poloniei.
— Ernö Gerö este eliberat din funcţia de prim-secretar al C.C. al P.M.U. în locul său fiind desemnat János Kádár.

26 octombrie: Prima intervenţie a armatei sovietice pentru înăbuşirea insurecţiei de la Budapesta.

29 octombrie: Începe cel de-al doilea război israeliano-arab.

30 octombrie: U.R.S.S. face cunoscută intenţia de a-şi redefini relaţiile cu democraţiile populare pe baza deplinei egalităţi în drepturi, pe care recunoaşte că nu a respectat-o întotdeauna.

1 noiembrie: Egiptul rupe relaţiile diplomatice cu Marea Britanie şi Franţa.

4 noiembrie: Declanşarea celei de-a doua intervenţii sovietice în Ungaria, care înăbuşă insurecţia.

5 noiembrie: Începutul debarcării franco-britanice la Port-Said.

6 noiembrie: Dwight D. Eisenhower este reales în funcţia de preşedinte al S.U.A.
— Încetarea focului în Egipt.

20 noiembrie: V. M. Molotov este numit ministru al Controlului de Stat.

22 noiembrie: Răpirea lui Imre Nagy.

18 decembrie: Japonia este primită în Organizaţia Naţiunilor Unite.

24 decembrie: Se încheie retragerea trupelor franco-britanice din Port-Said.

1957

1—4 ianuarie: Întâlnirea reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti şi ai guvernelor din Bulgaria, Cehoslovacia, România, Ungaria şi U.R.S.S. adoptă Declaraţia cu privire la „trădarea" lui Imre Nagy.

25 ianuarie: India anexează Kashmirul.

11 februarie: Guvernul Uniunii Sovietice adresează guvernelor S.U.A., Marii Britanii şi Franţei note conţinând propunerea de a se elabora şi adopta principiile fundamentale ale „Declaraţiei guvernelor U.R.S.S., S.U.A., Angliei şi Franţei în problema păcii şi securităţii în Orientul Apropiat şi Mijlociu şi ale neamestecului în treburile interne ale ţărilor din această regiune".

15 februarie: A. Gromiko devine ministru al Afacerilor Externe al Uniunii Sovietice.

27 februarie: Mao Zhedong rostește celebrul său discurs despre „Tratarea corectă a contradicțiilor din rândul poporului" („O sută de flori").

6 martie: Ghana obține independența.

9 martie: Lansarea „Doctrinei Eisenhower", prevăzând extinderea asistenței economice și militare pentru statele din Orientul Mijlociu.

21 martie: Încheierea acordului anglo-american asupra rachetelor strategice.

25 martie: Semnarea la Roma a Tratatului privind crearea Comunității Economice Europene (C.E.E.) (Piața Comună) și a Comunității Europene a Energiei Atomice (EURATOM).

28 martie: Semnarea la Moscova a acordului sovieto-ungar cu privire la staționarea trupelor sovietice în Ungaria.

15 mai: Marea Britanie a efectuat prima sa experiență cu bomba cu hidrogen.

8 iunie: Franța renunță la boicotarea Canalului de Suez.

19 iunie: N.S. Hrușciov este convocat pe neașteptate la o ședință a Prezidiului C.C. al P.C.U.S., care hotărăște destituirea sa din funcția de prim-secretar. N.S. Hrușciov refuză să accepte hotărârea și cere convocarea plenarei C.C. al P.C.U.S.

21 iunie: Comunicatul comun americano-japonez, în care se menționează că S.U.A. s-au angajat să-și reducă efectivul trupelor din Japonia.

22—29 iunie: Plenara C.C. al P.C.U.S. îl reconfirmă pe N.S. Hrușciov în funcția de prim-secretar și condamnă activitatea fracționistă a „grupului antipartinic" Malenkov, Kaganovici, Molotov, constituit în cadrul Prezidiului C.C. al P.C.U.S. Plenara a hotărât scoaterea acestora din rândul membrilor Prezidiului și membrilor C.C. al P.C.U.S. precum și destituirea lui D. Șepilov din funcția de secretar al C.C. al P.C.U.S. și scoaterea sa din rândul membrilor supleanți ai Prezidiului și din cel al membrilor C.C. al P.C.U.S.

31 iulie: Federația Malaysiei își proclamă independența în cadrul Commonwealthului.

27 august: Se dă publicității știrea Agenției T.A.S.S. referitoare la experimentarea în Uniunea Sovietică a rachetei balistice intercontinentale.

August—septembrie: Tensiune siriano-turcă.

2 octombrie: Polonia propune la O.N.U. crearea unei zone denuclearizate în Europa centrală, care să includă cele două state germane, Polonia și Cehoslovacia („Planul Rapacki").

4 octombrie: Uniunea Sovietică lansează primul satelit artificial al Pământului.

15 octombrie: Încheierea unui acord atomic secret între Beijing și Moscova.

26 octombrie: Mareșalul G. Jukov este înlocuit de mareșalul R. Malinovski în funcția de ministru al Apărării al U.R.S.S.

14—16 noiembrie: Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste, de la Moscova.

16—19 noiembrie: Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești, de la Moscova.

1958

Academicianul A. Saharov se adresează pentru întâia oară lui N. Hrușciov pentru a-i cere să pună capăt experiențelor cu bomba cu hidrogen.

1 februarie: Se proclamă Uniunea siriano-egipteană, noul stat purtând numele de Republica Arabă Unită.

8 martie: La Damasc se semnează Carta privind crearea Statelor Unite Arabe — federație între Republica Arabă Unită și Yemen, care a ființat până la 26 decembrie 1961.

27 martie: Demisia președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N. Bulganin; îl înlocuiește N. Hrușciov care reînvie în propriul beneficiu cumulul de funcții practicat de Stalin din 1941.

31 martie: Sovietul Suprem al U.R.S.S. hotărăște încetarea unilaterală de către Uniunea Sovietică a experimentării tuturor tipurilor de arme atomice și cu hidrogen.

15—17 aprilie: Miniștrii Apărării din statele membre ale N.A.T.O. adoptă Planul Norstad, prevăzând dotarea anumitor divizii cu arme atomice tactice.

1 mai: Vizită la Moscova a lui G.A. Nasser.

10 mai: U.R.S.S. pretinde Iugoslaviei să se supună disciplinei lagărului socialist.

13 mai: Puci militar eșuat al extremiștilor europeni din Algeria.

1 iunie: Charles de Gaulle devine președinte al Consiliului de Miniștri al Franței, primind depline puteri.

3 iunie: Proclamarea independenței statului Singapore.

17 iunie: Ministerul Justiției din Ungaria anunță că Imre Nagy și generalul Pal Maleter au fost executați.

Iunie—iulie: Retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României.

14 iulie: Lovitură de stat în Irak; regele Faisal II este asasinat; Irakul se proclamă republică; se formează un guvern în frunte cu Abdul Karim Kassem.
— Intervenție americană în Liban și britanică în Iordania.

31 iulie—3 august: La Beijing are loc întâlnirea dintre N.S. Hruşciov, prim-secretar al C.C. al P.C.U.S., preşedintele Consiliului de Miniştri al U.R.S.S., şi Mao Zhedong, preşedintele C.C. al P.C. Chinez, preşedintele Republicii Populare Chineze.

17—30 august: În cadrul şedinţei lărgite a Biroului Politic al C.C. al Partidului Comunist Chinez se adoptă hotărârea cu privire la crearea comunelor populare.

21 august: Adunarea Generală a O.N.U. adoptă proiectul de rezoluţie prezentat de zece state arabe prin care se cere să se pună capăt crizei din Orientul Apropiat şi Mijlociu.

13 septembrie: La Varşovia încep tratativele sino-americane la nivel de ambasadori pentru rezolvarea unor probleme pendinte între cele două ţări.

19 septembrie: Proclamarea Republicii Algeria şi constituirea guvernului Provizoriu în frunte cu Ferhat Abbas.

26 septembrie: În Birmania are loc o lovitură de stat; guvernul U Nu este răsturnat şi înlocuit cu guvernul Bo Ne Win.

2 octombrie: Proclamarea independenţei Guineii.

14 octombrie: Madagascarul se proclamă republică autonomă în cadrul Comunităţii Franceze sub numele de Republica Malgaşă.

22 octombrie: La sfârşit criza din strâmtoarea Formosa.

31 octombrie—1962, ianuarie: Conferinţa de la Geneva cu privire la încetarea experienţelor cu arme nucleare (cu participarea U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii).

10 noiembrie: La Geneva încep lucrările Conferinţei asupra prevenirii unui atac prin surprindere.

27 noiembrie: Hruşciov adresează un ultimatum Statelor Unite, Franţei şi Marii Britanii privitor la statutul Berlinului.

28 noiembrie: Congo (Brazaville), Gabonul şi Mauritania se proclamă republici.

1 decembrie: Proclamarea Republicii Africa Centrală.

4 decembrie: Coasta de Fildeş şi Dahomey se proclamă republici.

8—14 decembrie: Conferinţa panafricană de la Accra hotărăşte crearea unui secretariat permanent, care să promoveze ideea unităţii africane, să sprijine eliberarea Africii de sub colonialism.

11 decembrie: Volta Superioară se proclamă republică.

16—18 decembrie: Consiliul ministerial al N.A.T.O. respinge propunerile guvernului sovietic cu privire la problema Berlinului.

18 decembrie: Nigerul se proclamă republică.

21 decembrie: Generalul Charles de Gaulle este ales preşedinte al Republicii Franceze.

27 decembrie: Semnarea acordului sovieto-egiptean asupra finanțării Barajului de la Assuan.

1959

1 ianuarie: În Cuba, regimul Fulgencio Batista y Zaldivar se prăbușește în urma acțiunilor încununate de succes ale insurgenților.

4—20 ianuarie: Anastas Mikoian, președintele Sovietului Suprem al U.R.S.S. efectuează o vizită în S.U.A.

10 ianuarie: Guvernul sovietic propune guvernelor S.U.A., Marii Britanii și Franței, precum și tuturor statelor care s-au aflat în război împotriva Axei, convocarea unei conferințe în vederea semnării tratatelor de pace cu R.D. Germană și R. F. Germania.

16 februarie: Fidel Castro-Ruz formează guvernul în Cuba.

21 februarie—3 martie: Premierul britanic H. Macmillan efectuează o vizită în U.R.S.S.

Martie: Revoltă în Tibet; Dalai Lama este debarcat și se refugiază în India; chinezii îl instalează pe Pancha Lama.

4—5 martie: Convorbiri între președintele Franței, Charles de Gaulle, și cancelarul R. F. Germania, Konrad Adenauer, cansacrate problemei germane și rezultatelor întrevederilor sovieto-britanice de la Moscova.

24 martie: Irakul se retrage din Pactul de la Bagdad.

6 aprilie: U.R.S.S. propune crearea unei zone demilitarizate în Asia și în Pacific.

11 mai—20 iunie; 13 iulie—5 august: Conferința de la Geneva a miniștrilor de Externe ai S.U.A., U.R.S.S., Marii Britanii și Franței, la care au fost reprezentate și cele două state germane, consacrată încheierii Tratatului de pace cu Germania.

24 mai: Încetează din viață John Foster Dulles, secretar de stat al Statelor Unite.

15 iunie: Moscova pune capăt cooperării sale nucleare cu Beijingul.

21 august: Statele membre ale Pactului de la Bagdad hotărăsc schimbarea denumirii acestuia în Organizația Tratatului Central (C.E.N.T.O.), structurându-l ca un bloc militar politic.

26 august: Guvernul S.U.A. decide prelungirea până la 31 decembrie a hotărârii unilaterale a părții americane de a suspenda toate experiențele cu arme nucleare, intrată în vigoare la 31 octombrie 1958. La 27 august guvernul britanic a făcut cunoscută o decizie similară.

15—27 septembrie : Prima vizită în Statele Unite a unui șef de stat sovietic ; N.S. Hrușciov prezintă în fața Adunării Generale a O.N.U. un plan de dezarmare și se întâlnește cu președintele D. Eisenhower la Camp David.

16 septembrie : Președintele Charles de Gaulle se pronunță pentru acordarea dreptului de autodeterminare poporului algerian.

30 septembrie—1 octombrie : O delegație de partid și guvernamentală sovietică condusă de N.S. Hrușciov, prim-secretar al C.C. al P.C.U.S., președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., efectuează o vizită în R.P. Chineză. Conducătorul delegației se întâlnește cu Mao Zhedong căruia îi subliniază necesitatea destinderii.

30 octombrie : Arestarea lui P. Lumumba în Congo.

8 noiembrie : În Grecia au fost instalate primele rachete americane „Honest John" capabile să transporte încărcături nucleare.

4—22 decembrie : Președintele S.U.A., D. Eisenhower, efectuează o călătorie în 11 țări europene, subliniind necesitatea întăririi alianțelor militare și a continuării programului de asistență reciprocă.

1960

1 ianuarie : Proclamarea independenței Camerunului (urmată în cursul anului de aceea a majorității statelor din Africa francofonă).

14 ianuarie : Desființarea în Uniunea Sovietică a Ministerului de interne (M.V.D.), ale cărui funcții vor fi exercitate de către ministerele de interne ale celor 15 republici unionale.

4—13 februarie : Vizita lui A. Mikoian la Havana ; se încheie acorduri comerciale între U.R.S.S. și Cuba și se anunță acordarea unui ajutor economic Cubei.

11 februarie—5 martie : N.S. Hrușciov efectuează vizite în India (11—16), Birmania (16—17), Indonezia (17 februarie—1 martie) și Afghanistan (1—5 martie) ; are loc un larg schimb de păreri în problemele situației internaționale și cele ale dezvoltării relațiilor bilaterale.

13 februarie : Prima explozie a bombei atomice franceze.

2 martie : Generalul Norstad, comandantul suprem al forțelor armate ale N.A.T.O. din Europa, declară că Organizația Pactului Atlanticului de Nord intenționează să creeze în următoarele 12 luni forțe mobile multinaționale cu destinație specială, înzestrate cu armament clasic și nuclear.

4 martie : Camerunul devine republică prezidențială.

23 martie—3 aprilie : Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., N.S. Hrușciov, efectuează o vizită oficială în Franța, unde are convorbiri cu președintele Republicii Franceze, Charles de Gaulle cu privire la situația internațională. Se semnează acordurile franco-sovietice de cooperare în domeniul științific și de aplicare pașnică a energiei nucleare.

16 aprilie : „Cotidianul Poporului", organ al Partidului Comunist Chinez, publică articolul „Trăiască leninismul !". un lung rechizitoriu împotriva revizionismului iugoslav, care vizează în aceeași măsură U.R.S.S.

25 aprilie : Președintele Charles de Gaulle, aflat într-o vizită în Statele Unite, declară că Franța va fi obligată să se echipeze cu arme nucleare în condițiile în care toate celelalte state posesoare de asemenea arme nu vor renunța la acestea.

27 aprilie : Togo își proclamă independența de stat sub denumirea de Republica Togoleză.

1 mai : Un avion de recunoaștere american de tipul „Lockhead U-2" este doborât deasupra teritoriului U.R.S.S. Hrușciov profită de acest incident pentru a torpila, încă de la deschiderea sa, la 16 mai la Paris, Conferința celor patru mari învingători în cel de-al doilea război mondial privitoare la securitatea europeană și la chestiunea Berlinului.

7 mai : K. Voroșilov este înlocuit cu L. Brejnev la președinția Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.

16 mai : Este dată publicității declarația președintelui S.U.A., D. Eisenhower, la întâlnirea preliminară de la Paris, în care afirmă că după incidentul cu avionul U-2 aceste zboruri au fost sistate și nu se intenționează ca ele să fie reluate.

23 mai : Fostul criminal de război nazist Adolf Eichmann este arestat în Argentina și transferat în Israel, unde ulterior este judecat și condamnat la moarte.

27 mai : În Turcia are loc o lovitură de stat militară urmată de arestarea mai multor oameni de stat, printre care președintele republicii, Çelal Bayar ; primul ministru al guvernului, Adnan Menderes ; președintele Medjilisului, Refik Karaltan ; ministrul Afacerilor Externe, Namîk Gedîk, ministrul de Război, Ethem Menderes și șeful statului major general, R. Erdelhum.

8 iunie : Congres al Federației Sindicale Mondiale la Beijing. Primele ecouri publice ale disputei sino-sovietice.

20—25 iunie : În cursul Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român (Congresul al VIII-lea al Partidului Comunist Român) se face auzită polemica dintre N.S. Hrușciov și chinezi.

26 iunie: Somalia britanică își proclamă independența de stat.

30 iunie: Este proclamată independența Congoului (Kinshasa); Joseph Kasavubu este ales primul președinte al țării.

30 iunie—8 iulie: N.S. Hrușciov, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., aflat în vizită oficială în Austria, amenință că U.R.S.S. va semna un tratat de pace separat cu R. D. Germană în cazul în care Bundestagul se va reuni la Berlin.

1 iulie: Ghana se proclamă republică în cadrul Commonwealthului.

11 iulie: U.R.S.S. anunță că un avion de tipul „R.B.-47", pilotat de F.M. Olmstead și J.R. Mckine, care survola apele teritoriale ale U.R.S.S. în Marea Barents, a fost doborât.

1 august: Dahomeyul își proclamă independența de stat.

3 august: Nigerul își proclamă independența de stat sub denumirea de Republica Niger.

5 august: Volta Superioară devine stat independent sub denumirea de Republica Volta Superioară.

7 august: Coasta de Fildeș își proclamă independența de stat.

11 august: Moise Chombe proclamă independența provinciei Katanga.

14 august: Consiliul de Securitate O.N.U. decide trimiterea „căștilor albastre" în Congo, pentru a acorda ajutor guvernului Lumumba.

15 august: Congo Mijlociu își proclamă independența de stat sub denumirea de Congo-Brazzaville.

16 august: Ciprul își proclamă independența de stat.

18 august: Rechemarea tuturor tehnicienilor și specialiștilor sovietici din China.

26 august: S.U.A. rup relațiile diplomatice cu Republica Dominicană.

5 septembrie: Președintele J. Kasavubu îl demite pe P. Lumumba.

14 septembrie: Lovitură de stat în Congo (Kinshasa); puterea este preluată de colonelul Joseph-Désiré Mobutu.

23 septembrie: În fața Adunării Generale a O.N.U., N.S. Hrușciov abordează problema Congoului și propune înlocuirea secretarului general al Națiunilor Unite printr-un triumvirat, compus dintr-un reprezentant al statelor comuniste, un reprezentant al puterilor occidentale și un reprezentant al țărilor neutre.

8 noiembrie: Senatorul J.F. Kennedy (candidat al Partidului Democrat) este ales președinte al Statelor Unite.

10 noiembrie—3 decembrie: Conferința de la Moscova a reprezentanților unui număr de 81 de partide comuniste și mun-

citoreşti. În ciuda amplelor divergenţe între sovietici şi chinezi (sprijiniţi de albanezi), Hruşciov reuşeşte să impună adoptarea tezelor sale, în numele necesarei unităţi a mişcării comuniste internaţionale.

16—18 decembrie: La sesiunea Consiliului Atlantic, întrunită la Paris, S.U.A. se oferă să afecteze cinci submarine atomice N.A.T.O., dacă aliaţii acceptă să achiziţioneze din Statele Unite 100 de rachete „Polaris", care să fie plasate sub control multilateral.

27 decembrie: Are loc cea de-a treia explozie nucleară franceză.

1961

3 ianuarie: S.U.A. rup relaţiile diplomatice şi consulare cu Republica Cuba.

3—7 ianuarie: Conferinţa de la Casablanca a şefilor statelor africane (Ghana, Guineea, Libia, Maroc, R.A.U., Republica Mali şi Algeria) adoptă „Carta Africană de la Casablanca" şi o serie de rezoluţii în probleme privind Congo, situaţia din Algeria, experienţele atomice franceze în Sahara, Mauritania, discriminarea rasială din Uniunea Sud-Africană, situaţia din Ruanda-Burundi.

16 ianuarie: Serviciile britanice de informaţii (Intelligence Service) descoperă cea mai importantă reţea de spionaj sovietic de după cel de-al doilea război mondial, acţionând pe teritoriul britanic.

1 februarie: În S.U.A. a fost lansată experimental prima rachetă balistică intercontinentală cu combustibil solid de tip „Minuteman" (raza de acţiune 6 300 mile).

14 februarie: Se anunţă asasinarea primului ministru al Republicii Congo, Patrice Lumumba.

21—22 februarie: În Elveţia au loc contacte secrete între reprezentantul guvernului francez, Georges Pompidou, şi cel al Guvernului Provizoriu Revoluţionar al Algeriei.

17—20 aprilie: Debarcarea eşuată a exilaţilor cubanezi în Golful Porcilor.

26 aprilie: U.R.S.S. rupe acordurile sale de credit cu Albania.

8—10 mai: Sesiunea ministerială de la Oslo a Consiliului N.A.T.O. în cadrul căreia se afirmă că „dezarmarea în etape sub un control internaţional efectiv rămâne unul dintre principalele obiective ale ţărilor N.A.T.O.".

13 mai: Este confirmată declararea „războiului special" dus de S.U.A. în Vietnamul de Sud.

16 mai—31 iulie: Conferinţa internaţională de la Geneva cu privire la Laos adoptă Declaraţia de neutralitate a Laosului.

31 mai—2 iunie: La Paris are loc întâlnirea dintre preşedintele S.U.A., J. F. Kennedy, şi Charles de Gaulle, preşedintele Republicii Franceze.

3—4 iunie: Întâlnire între N. S. Hruşciov şi J. F. Kennedy la Viena; problema Berlinului rămâne nesoluţionată.

4—5 iunie: Convorbiri J.F. Kennedy—H. Macmillan la Londra în legătură cu problema germană, încetarea experienţelor nucleare, înfăptuirea dezarmării.

19 iunie: Kuweitul îşi proclamă independenţa de stat ca monarhie sub denumirea de Statul Kuweit.

13 august: Începe ridicarea Zidului Berlinului.

17 august: La Conferinţa Organizaţiei Statelor Americane de la Punta del Este se adoptă Carta „Alianţei pentru Progres".

22—23 august: Autorităţile R.D.G. iau noi măsuri de restrângere a accesului în Berlinul răsăritean a cetăţenilor din R. F. Germania.

29 august: Uniunea Sovietică hotărăşte reluarea exploziilor experimentale cu noi tipuri de arme termonucleare în atmosferă. Casa Albă publică o declaraţie afirmând că această hotărâre pune „S.U.A. în faţa necesităţii de a decide ceea ce reclamă propriile lor interese naţionale".

5 septembrie: Se anunţă oficial că preşedintele Kennedy a dat instrucţiuni să fie reluate experienţele cu arma nucleară.

9 septembrie: Guvernul S.U.A. a hotărât trimiterea în Germania Occidentală a unui nou contingent de trupe americane cu un efectiv de circa 40 000 de oameni.

13 septembrie: În U.R.S.S. a fost efectuată lansarea unei noi rachete purtătoare cu mai multe trepte, spre partea centrală a Oceanului Pacific, la o distanţă de peste 12 000 km.

15 septembrie: Preşedintele S.U.A. anunţă că Statele Unite au reluat experienţele nucleare subterane, prima explozie dintr-o serie fiind efectuată în poligonul experimental din statul Nevada.

18 septembrie: Dag Hammarskjoeld, secretarul general al O.N.U., îşi pierde viaţa în urma unei catastrofe aeriene, la 12 km de localitatea Ndola (Congo), unde urma să se întâlnească cu Moises Chombe.

25 septembrie: În discursul rostit la Adunarea Generală a O.N.U., preşedintele Kennedy a apreciat că „războiul nu mai apare ca o alternativă raţională. El nu mai poate servi ca un mijloc de soluţionare a conflictelor".

28 septembrie: În urma unei lovituri de stat în Siria este dizolvată uniunea siriano-egipteană. Noul guvern provizoriu al Siriei va cere preşedintelui Adunării Generale a O.N.U. „să informeze toţi membrii O.N.U. despre formarea Republicii Arabe Siria" (proclamată la 9 octombrie).

17—31 octombrie : Cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. dezvăluie din nou crimele lui Stalin și anunță că în anul 1980 comunismul va fi edificat în U.R.S.S. Congresul consacră ruptura relațiilor sino-sovietice. În Raportul prezentat de către N.S. Hrușciov se menționează că experiențele sovietice cu arme nucleare în atmosferă se desfășoară cu succes, seria acestor experiențe urmând a se încheia la finele lunii octombrie, cu explozia unei bombe cu hidrogen de 50 megatone.

31 octombrie : Rămășițele pământești ale lui Stalin sunt scoase din Mausoleul din Piața Roșie ; orașul Stalingrad va fi rebotezat Volgograd.

10 decembrie : Uniunea Sovietică rupe relațiile diplomatice cu Albania.

1962

29 ianuarie : Conferința de la Geneva asupra încetării experiențelor nucleare își suspendă lucrările.

31 ianuarie : Conferința miniștrilor de Externe ai statelor membre ale Organizației Statelor Americane de la Punta del Este adoptă o rezoluție prin care Cuba este exclusă din O.S.A.

3 februarie : S.U.A. proclamă embargoul total asupra comerțului cu Cuba.

15 februarie : Întrevedere la Baden-Baden între președintele Franței, Ch. de Gaulle, și cancelarul R.F.G., K. Adenauer.

Primăvara : Incidente de frontieră sino-sovietice.

7—18 martie : La Evian se desfășoară a doua sesiune a Conferinței franco-algeriene.

8 martie : Egiptul proclamă independența teritoriului palestinian Gaza.

14 aprilie : Premierul francez Michel Debré demisionează ; îi succede în funcție Georges Pompidou.

30 aprilie-1 mai : La Londra se desfășoară lucrările sesiunii Consiliului Ministerial al C.E.N.T.O., discuțiile axându-se asupra planului de întărire a structurii militare a acestei alianțe.

3—5 mai : În cadrul lucrărilor sesiunii Consiliului Ministerial al N.A.T.O., Robert McNamara expune doctrina „răspunsului flexibil", denumită și „riposta graduală".

15 mai : Președintele Franței, Charles de Gaulle reiterează ideea sa cu privire la integrarea politică a Europei sub forma unei „Europe a patriilor", din care să facă parte șase state vest-europene, membre ale Pieței Comune.

16 iunie : Guvernul R.D. Germane adresează guvernelor S.U.A., Angliei și Franței note de protest împotriva vizitelor cancelarului R.F.G., Konrad Adenauer, în Berlinul Occidental.

2—23 iulie: A fost reluată Conferința de la Geneva în problema Laosului, încheiată cu semnarea Declarației cu privire la neutralitatea Laosului și a Protocolului la Declarație.

3 iulie: Algeria își proclamă oficial independența de stat.

19 iulie: Prima experiență americană reușită cu o rachetă-antirachetă.

15 august: La New York se semnează acordul olandezo-indonezian cu privire la Irianul de Vest.

2 septembrie: Moscova anunță sporirea ajutorului militar și economic acordat Cubei.

13 septembrie: Avertisment american adresat U.R.S.S. împotriva plasării de arme ofensive în Cuba.

26 septembrie: În Yemen are loc o lovitură de stat antiregalistă, în urma căreia la 27 septembrie este proclamată Republica Arabă Yemen. Se declanșează războiul civil între forțele regaliste și cele republicane.

9 octombrie: Proclamarea oficială a independenței Ugandei.

11 octombrie: Deschiderea Conciliului Vaticanului II.

18 octombrie: Identificarea de către aviația americană a prezenței rachetelor sovietice în Cuba.

19 octombrie: Convorbiri la Washington între președintele S.U.A., J. F. Kennedy, și ministrul sovietic al Afacerilor Externe, A. A. Gromîko, cu privire la problemele internaționale majore, printre care, problema germană.

20 octombrie—22 noiembrie: Conflict armat între China și India.

22 octombrie: După descoperirea de către Statele Unite a unor lucrări de instalare a rachetelor sovietice în Cuba, președintele Kennedy anunță blocada navală a insulei și cere retragerea lor în cel mai scurt timp, sub amenințarea unei confruntări militare.

26 octombrie: N.S. Hrușciov se angajează să retragă rachetele sovietice din Cuba în schimbul promisiunii americane de a nu invada insula.

5—14 noiembrie: Congresul al VIII-lea al Partidului Comunist Bulgar hotărăște îndepărtarea din funcție a conducătorilor bulgari pro-chinezi și staliniști.

20 noiembrie: Retragerea bombardierelor sovietice din Cuba; ridicarea blocadei americane.

Decembrie: Într-un discurs pronunțat în fața Sovietului Suprem al U.R.S.S., în prezența lui Mao Zhedong, N.S. Hrușciov denunță dogmatismul drept principalul pericol care amenință comunismul.

15—16 decembrie: Convorbirile de la Rambouillet între președintele Franței, Charles de Gaulle, și primul ministru ai Angliei, Harold Macmillan privitoare la colaborarea anglo-franceză în domeniul armelor nucleare, aderarea Angliei la Piața Comună și alte probleme internaționale.

17 decembrie: Întrevederea între miniștrii de Externe ai Franței și R.F.G., Maurice Couve de Murville și Gerhard Schroeder, în cadrul căreia s-a ajuns la un acord de principiu în privința cooperării politice, militare, economice și culturale între cele două țări.

19—21 decembrie: La Nassau (Bahamas) au loc convorbiri între președintele S.U.A., J.F. Kennedy, și premierul Angliei, H. Macmillan, cele două părți căzând de acord ca hotărârea privind folosirea rachetei „Polaris" să fie examinată în contextul apărării viitoare a alianței atlantice. S-au mai trecut în revistă problema experiențelor nucleare, chestiunea Berlinului, precum și situația din Congo.

1963

14 ianuarie: Președintele Franței, Charles de Gaulle, se pronunță din nou pentru crearea „forței atomice de șoc" proprii, declarând că Franța nu poate accepta propunerea S.U.A. privind crearea „forțelor nucleare multilaterale ale N.A.T.O.", și se pronunță împotriva intrării Marii Britanii în Piața Comună.

15—17 ianuarie: Vizita în S.U.A. a primului ministru italian, A. Fanfani; în convorbirile avute cu președintele S.U.A., J.F. Kennedy, s-a relevat acordul părților asupra „necesității modernizării atât a armelor și forțelor nucleare, cât și a celor convenționale cu care țările lor contribuie la alianța N.A.T.O."

22 ianuarie: Semnarea la Paris a Tratatului de colaborare franco-vest german.

8 februarie: Lovitură de stat militară în Irak; primul ministru Abdul Karim Kassem este executat și se formează Consiliul Național al Revoluției Irakiene.
— Comisia S.U.A. pentru energie atomică anunță reluarea de către Statele Unite a experiențelor subterane cu arme nucleare.

Martie: Înăsprirea relațiilor sino-sovietice. Conducătorii chinezi califică politica lui Hrușciov drept „aventuristă" și „capitulardă" și repun în discuție chestiunea frontierelor impuse prin tratate „inechitabile" de pe vremea țarilor.

11—20 martie: Tratative bilaterale sovieto-americane la Roma privind colaborarea în domeniul cercetării spațiului cosmic.

19 aprilie: Președintele de Gaulle anunță crearea unei forțe atomice franceze.

24 aprilie: Unități ale poliției lui Phoumi Nosavan au ocupat clădirile guvernamentale și alte puncte strategice din Vientiane, ceea ce a dus la declanșarea unui război civil, care a durat până în februarie 1973.

21 mai : La Moscova este semnat memorandumul sovieto-american cu privire la colaborarea în domeniul folosirii energiei atomice în scopuri pașnice în perioada 1963—1965.

22—24 mai : Sesiunea de la Ottawa a Consiliului ministerial al N.A.T.O. aprobă propunerile îndreptate spre sporirea puterii militare a blocului nord-atlantic.

10 iunie : Președintele S.U.A., John F. Kennedy, face cunoscută realizarea unui acord între U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie în ce privește începerea la Moscova a unor discuții la nivel înalt în chestiunea tratatului de interzicere a experiențelor nucleare.

14 iunie : Beijingul trimite la Moscova un rechizitoriu în 25 de puncte împotriva politicii sovietice (justificarea eventualei recurgeri la război, refuzul rolului conducător al U.R.S.S. în sânul blocului comunist).

20 iunie : Acord americano-sovietic privitor la stabilirea unei legături telefonice directe între Casa Albă și Kremlin. Linia directă de telecomunicații între Moscova și Washington a fost pusă în funcțiune la 31 august.

21 iunie : Ca urmare a decesului papei Ioan al XXIII-lea, conclavul cardinalilor alege ca papă pe cardinalul Giovanni Battista Montini, sub numele de Paul al VI-lea.

23 iunie—3 iulie : Turneul european al președintelui american J.F. Kennedy.

14 iulie : Ziarul „Pravda" publică scrisoarea deschisă a C.C. al P.C.U.S. către organizațiile de partid, către toți comuniștii din Uniunea Sovietică, în legătură cu scrisoarea C.C. al P.C. Chinez din 14 iunie, adresată C.C. al P.C.U.S. ; ruptura ideologică între Moscova și Beijing.

15 iulie—5 august : Negocieri sovieto-americano-britanice la Moscova cu privire la interzicerea experiențelor nucleare.

25—26 iulie : Reuniunea de la Moscova a reprezentanților țărilor membre ale C.A.E.R. ; în fața puternicei opoziții a României, sovieticii renunță la specializarea forțată a producției fiecărui stat membru.

31 iulie : R. P. Chineză dă publicității o declarație arătând că guvernul chinez se opune tratatului de interzicere a experiențelor nucleare în aer, spațiul cosmic și sub apă, prezentând rațiunile adoptării unei asemenea poziții.

5 august : Semnarea Tratatului cu privire la interzicerea experiențelor nucleare în aer, spațiul cosmic și sub apă între guvernele S.U.A., U.R.S.S. și Marii Britanii.

3 octombrie : Miniștrii de externe ai U.R.S.S., S.U.A., și Angliei ajung la o înțelegere de principiu asupra interzicerii plasării pe orbită a unor corpuri cosmice având la bord arma nucleară.

11 octombrie : Cancelarul R.F.G., K. Adenauer își prezintă demisia ; Ludwig Erhard îi succede în funcția de cancelar (16 octombrie).

18 octombrie : Demisia guvernului Macmillan în Marea Britanie ; Alec Douglas-Home este însărcinat cu formarea noului guvern.

18—19 octombrie : Întrevederi Iosip Broz Tito-John Fitzerald Kennedy la Washington.

1 noiembrie : În Vietnamul de Sud are loc o lovitură militară de stat ; este ucis Ngo Dinh Diem și puterea este preluată de generalul Duong Van Minh.

22 noiembrie : J.F. Kennedy este asasinat la Dallas. Președinte al S.U.A. devine Lyndon B. Johnson.

INDICE DE PERSOANE *

A

ABAKUMOV, V. — III, 280
ABBAS, Ferhat — II, 170 ; IV, 105
ABD ALLAH al Iordaniei — III, 195, 208
ABD EL—KRIM — I, 81 ; IV, 121
ABDUL ILLAH — IV, 26
ABE, Noboyuki — I, 155
ABEL, Elie — IV, 239, 241, 253
ABUL FATH, Mahmud — III, 216
ACHESON, Dean Gooderham — II, 20, 21, 97 ; III, 15, 28, 30, 37, 48, 51, 52, 53, 55 ; IV, 166, 204, 205, 207, 244, 245, 254
ADAMS, Sherman — III, 145 ; IV, 14
ADENAUER, Konrad — III, 52, 53, 56, 58, 63, 99, 102, 109, 166, 167, 169, 175, 353 ; IV, 17, 56, 206, 208, 267, 280
ADJUBEI, Aleksei Ivanovici — IV, 214, 235, 237, 300, 301
ADOULA, Cyrille — IV, 171, 172
AIDIT, Dipa Nusantara — II, 187
ALEKSANDRU I PAVLOVICI al Rusiei — I, 17
ALEXANDER, Harold Robert Reofric George — III, 249
ALEXANDRU I KARADJORDJEVIC al Iugoslaviei — I, 17, 18, 98, 107
ALLEN, George — III, 233
ALPHAND, Hervé Jean-Charles — III, 258, 353
ALSOP, Joseph Wright — III, 135
ALSOP, Stuart Johonnot Oliver — III, 135
ALTRINCHAM, lord — III, 346
AMER, F. D. Mohammad Abdel-Hakim — III, 242, 344 ; IV, 23
ANDERS, Wladyslaw — I, 230
ANDERSON, Clinton Presba — II, 174
ANDROPOV, Iuri Vladimirovici — III, 320, 321

* Prezentul indice conține numele de persoane menționate de către autor în cuprinsul textului, exceptând cele din bibliografia aferentă fiecărui capitol, precum și cele adăugate de traducători în notele lor.

ANTONESCU, Ion — I, 273
ANTONOV-OVSEENKO, Vladimir Aleksandrovici — I, 114
ARBENZ GUZMÁN, Jacobo — IV, 142, 143, 144
ARCISZEWSKI, Tomasz — I, 278
ARCY, Knox d' — III, 194
AREF, Abd al-Salam Muhammad — IV, 26, 33
ARGENLIEU, Georges Thierry d' (R. P. Louis de la TRINITÉ) — II, 192
ASHRAF, prințesă iraniană — III, 213
ASTAHOV, Gheorghi Alksandrovici — I, 129, 131, 143
ASTOR, Nancy —, I, 210
ATATÜRK, Mustafa Kemal — I, 75 ; II, 33, 41
ATTLEE, Clement Richard — I, 333 ; II, 16, 19, 23, 24, 25, 46, 149, 196 ; III, 31, 32, 53, 195, 196
ATWOOD, William — IV, 228
AURIOL, Vincent — III, 53, 129
AUSTIN, Warren Robinson — III, 19, 22

B

BADOGLIO, Pietro — I, 257
BAGDACHE, Khaled — IV, 22
BAGHIROV, demnitar sovietic — III, 100
BAKUNIN, Mihail Aleksandrovici — I, 24
BALAGUER, Joaquin Videla — IV, 229
BALDWIN, Stanley of BEWDLEY — I, 79
BALFOUR, Arthur James of — I, 47 ; III, 195
BALL, George Wildman — IV, 242
BAO DAI — II, 188, 189, 194 ; III, 122, 140, 142 ; IV, 177, 179, 181
BARJOT, Pierre Émile — III, 256
BARTHOU, Jean Louis — I, 105, 107, 108
BARTLETT, (Charles) Vernon (Oldfeld) — I, 127
BARUCH, Bernard — I, 8 ; II, 19, 20, 21
BARZANI, Mollah al — II, 35, 37, 39 ; IV, 33
BATISTA Y ZALDIVAR, Fulgencio E. — IV, 58, 142, 144, 145, 146, 148
BAUDOUIN I al Belgiei — IV, 129, 131 132
BAYAR, Mahmut Celâl — III, 217
BEAUFRE, André — III, 256
BEAVERBOOK, William Maxwell AITKEN of — I, 204
BECH, Joseph — III, 54
BECK, Józef — I, 106, 110, 116, 134, 135, 143, 147, 229
BEDELL SMITH, Walter — III, 141, 142, 144, 145, 149
BELOFF, Max — II, 180
BEM, Józef — III, 307
BEN BELLA, Ahmed Mohammed — IV, 292
BENES, Edvard — I, 119, 267 ; II, 102, 119, 121, 122, 123
BEN GURION (GREEN), David — III, 81, 199, 241, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 347, 348, 351, 358 ; IV, 292
BERAN, Anton — II, 135
BERIA, Lavrenti Pavlovici — III, 100, 101, 172, 269, 271, 279, 280, 281, 284, 286, 303 ; IV, 300
BERIA (din Azerbaidjan) — II, 39
BERLE, Adolf — IV, 167
BERLING, Zygmunt — I, 272
BERMAN, Iacob — III, 287
BERNADOTTE, Folke — III, 202
BERNERI, anarhist spaniol — I, 113
BERTHELOT, Philippe — I, 97
BETANCOURT BELLO, Rómulo Enrique — IV, 229

BEUVE-MÉRY, Hubert — III, 52
BEVAN, Aneurin — III, 369
BEVIN, Ernest — I, 334 ; II, 37, 38, 56, 57, 59, 63, 76, 86, 87, 95, 97, 99, 100, 104, 110, 115, 116, 141, 142, 151 ; III, 53, 54
BIDAULT, Georges August n — I, 279 ; II, 56, 59, 63, 64, 69, 84, 86, 87, 88, 95, 97, 99, 100, 101, 104, 111, 116, 142 ; III, 47, 57, 102, 105, 106, 110, 113, 121, 125, 133, 137, 138, 139, 140, 145, 148, 165
BIERUT, Boleslaw (zis KRASVODEVSKI) — I, 270, 279, 333 ; II, 132 ; III, 284, 286, 287
BISMARCK, Otto Eduard Leopold — I, 247
BITAR, Sallah al-Din al — III, 368 ; IV, 22
BIZRA, general sirian — III, 367
BLACK, Eugene R. — III, 237
BLIUHER, Vasili Konstantinovici — I, 85
BLUM, Léon — I, 81, 115, 117 ; II, 94, 110
BODENSCHATZ, Karl — I, 141
BOFFA, Giuseppe — III, 324
BOGOMOLOV, Aleksandr Efremovici — I, 253
BOHLEN, Charles Eustis — I, 293, 294, 321 ; II, 63 ; IV, 205
BOLAND, Frederick Henry — IV, 107
BOLLAERT, ÉMILE — II, 194
BOLZ, Lothar — IV, 63
BONAPARTE, Napoléon — I, 1, 16, 64, 102, 218, 247, 291 ; II, 118
BONNET, Georges — I, 111, 119, 125, 132, 146, 159
BOPPE, diplomat francez — I, 14
BORIS III al Bulgariei — I, 191, 273
BORODIN — I, 85, 86 ; II, 189
BOSSUET, Jacques Bénigne — III, 13
BOURGES-MAUNOURY, Maurice — III, 336, 347, 353
BOURGUIBA, Habib Ben Ali (Habîb ibn-Alî) — IV, 126
BOUVIER, istoric francez — I, 153
BOUVIER, Jacqueline (vezi Jacqueline KENNEDY)
BOWLES, Chester Bliss — IV, 161, 190
BRADLEY, Omar Nelson — III, 19, 36, 45
BRAMUGLIA, om politic și diplomat argentinian — II, 153
BRANDON, Henry — IV, 239
BRANDT, Willy (Herbert Ernst Karl FRAHM) — IV, 208, 281, 303
BRAUN, Wernher von — II, 75 ; IV, 9
BREBISSON, colonel francez — III, 143
BREJNEV, Leonid Ilici — IV, 228, 273, 302
BRIAND, Aristide — I, 82, 97
BRINON, Fernand de — I, 159
BROHON, colonel francez — III, 133
BROUÉ, autor francez — I, 113
BROWN, Whinthrop — IV, 152
BRUCE, David K. E. — III, 166
BUDIONÎI, Semion Mihailovici — I, 58
BUHARIN, Nikolai Ivanovici — I, 40, 64, 69
BULGANIN, Nikolai Aleksandrovici — III, 172, 173, 177, 178, 180, 240, 242, 258, 273, 280, 289, 352, 353, 370, 372, 373 ; IV, 15, 18
BULLITT, William Christian — I, 52, 92, 223, 224
BUNCHE, Ralph Johnson — III, 202 ; IV, 134, 136

BUNDY, McGeorge — IV, 240, 250
BURNHAM, James — I, 262
BURNS, Eedson Louis Millard — III, 348
BUSH, Vannevar — II, 7
BUTLER, Richard Austin — I, 174 ; III, 30
BYRNES, James Francis — I, 299, 329, 330 ; II, 25, 56, 57, 58, 61, 63, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 93, 96 ; III, 62
BYROADE, Henry — III, 231, 233

C

CABELL, general american — IV, 169
CABOT LODGE, Henry — III, 326, 342, 343, 349, 350, 352, 360 ; IV, 136, 144
CACHIN, Marcel — I, 81
CALIGULA (Caius Iulius Caesar Germanicus) — I, 63
CAMARGO, Alberto Lleras — IV, 229
CAMBON, Paul — I, 14
CARNEY, Robert Bostwick — III, 158, 161
CAROL XII al Suediei — III, 71
CASTILLO ARMAS, Carlos — IV, 143, 144
CASTRO, Ruz Fidel — II, 27 ; III, 84 ; IV, 58, 105, 141, 142, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 170, 229, 230, 231, 233, 236, 237, 242, 248, 256, 258, 259, 292
CATARIVAS, David — III, 196
CATROUX, Diomède — III, 232
CEPICKA, general cehoslovac — III, 287
CERVENKOV, Vilko — III, 287
CHAMBERLAIN, Arthur Neville — I, 80, 116, 117, 120, 124, 125, 126, 133, 134, 135, 140, 141, 142, 171, 175, 181
CHAMOUN, Camille — III, 365, 366, 368 ; IV, 24, 25, 26, 27
CHANG HSUE LIANG — I, 121
CHATAIGNEAU, Yves — II, 151
CHATEANBRIAND, François René de — I, 33, 291
CHAUTEMPS, Camille — I, 117
CHAUVEL, Jean — III, 147
CHEHAB, Fuad — IV, 25, 30,
CHENNAULT, Claire Lee — II, 160
CHEN DUXIU (CHEN TOU SIOU) — I, 88
CHEN YI (CEN I) — II, 178 ; IV, 79
CHEN YUN — III, 127, 135
CHIANG KAI—SHEK (CHIANG CHIEH-SHIH, JIANG JIESHI, CHIANG CHUNG—CHENG) (GIMO) — I, 85, 86, 87, 88, 121, 245, 328, 329 ; II, 96, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 172, 173, 175, 176, 178, 179, 188, 190, 195, 198 ; III, 20, 33, 35, 152, 157, 158, 163, 274 ; IV, 31, 34, 35, 36, 38, 39, 188
CHIANG KAI—SHEK, soția lui — II, 161, 178
CHOMBE, Moises — IV, 4, 133, 137, 171, 172, 173
CHOU—TEH (vezi ZHU DE)
CHURCHILL, Clementine — II, 25
CHURCHILL, Randolph — I, 253
CHURCHILL, Winston Leonard Spencer — I, 8, 9, 21, 47, 51, 59, 79, 133, 148, 178, 181, 186, 192, 193, 196, 197, 198, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 234, 235, 240, 241, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 253, 263, 264, 265, 267, 268, 270, 271,

273, 274, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 286, 290, 291, 292, 293, 294, 299, 300, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 314, 317, 318, 319, 320, 325, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 337 ; II, 25, 27, 33, 37, 42, 43, 46, 58, 71, 111, 152, 162, 195 ; III, 30, 56, 58, 71, 73, 102, 105, 106, 107, 134, 139, 148, 164, 170, 195, 208, 210, 216, 248, 265, 335 ; IV, 188
CIANO, Galeazzo — I, 181
CICERIN, Gheorghi Vasilievici — I, 45, 57, 65, 76, 83, 95
CIRUS II (cel Mare) al Persiei — II, 33
CIU EN-LAI (vezi ZHOU ENLAI)
CIUIKOV, Vasili Ivanovici — III, 92
CLARK, Mark Wayne — I, 221
CLAUSEWITZ, Karl von — I, 7
CLAUSS, intermediar folosit de sovietici — I, 163, 214, 215, 228
CLAY, Lucius Du Bignon — I, 327 ; II, 69, 78, 91, 124, 147, 149, 150, 153 ; III, 53 ; IV, 208
CLOS, Max — IV, 184
CLEMENCEAU, Georges Benjamin — I, 47, 51, 77
COEURDEROY, Ernest — I, 17 ; II, 90
COHEN, Benjamin — I, 330
COLBY, Brainbridge — I, 90
COLLINS, Lawton — IV, 180
COLLOT d'HERBOIS — I, 102
COMPTON, Arthur Holly — II, 9
COOLIDGE, John Calvin — I, 69, 91
COSTE—FLORET, Paul — II, 194
COT, Pierre — I, 104
COTY, René — III, 129
COUÉ, Émile — IV, 216
COULONDRE, Robert — I, 141, 143
COUSINS, Norman — IV, 277
COUVE DE MURVILLE, Maurice — IV, 19, 63, 64, 65
CRIPPS, Richard Stafford — I, 175, 181, 194, 197, 210
CROWLEY, Leo T. — I, 323
CURZON, George Nathaniel — I, 58, 160, 233, 236, 237, 244, 267, 277, 279, 294

D

De CUSTINE — I, 23
CYRANKIEWICZ, Józef — III, 287, 288
DAHLERUS, Birger — I, 142, 159
DALADIER, Edouard — I, 104, 124, 141, 146, 162, 171, 172, 173, 175
DALAI LAMA — IV, 71, 74, 75
DAMASKINOS, Dimitrios — I, 282 ; II, 46
DANIEL, James — IV, 253
DANIEL, Jean — IV, 235, 236
DARLAN, François — I, 173, 249
DAVIES, John Paton — II, 161, 163
DAVIS, Gerry — II, 21 ; III, 13
DAYAN, Moshe — III, 232, 335, 343, 348, 352, 358
DEBRÉ, Michel — III, 252 ; IV, 67.
DEDIJER, Vladimir — I, 265 ; II, 169
DE GASPERI, Alcide — II, 62 ; III, 47, 57, 58
DEKANOSOV, Vladimir — I, 179, 215
DELBOS, Yvon — I, 115
DEILTEIL, general francez — III, 143
DENIKIN, Anton Ivanovici — I, 51, 57, 58

DEREVIENKO, Kozma — II, 170
DERY, Tibor — III, 304
DETWILLER, aventurier american — IV, 136
DEVILLERS, Philippe — III, 142
DEWEY, Thomas — I, 306
DIBA, Farah — II, 34
DILLON, Clarence Douglas — III, 134, 352 ; IV, 242
DIMITROV, Gheorghi Mihailovici — I, 161 ; II, 114, 125, 127, 132
DINNYES, om politic ungur — II, 99
DIRKSEN, Herbert — I, 142
DJILAS, Milovan — I, 63, 217, 302 ; II, 101, 108, 128, 137, 169 ; III, 279, 378 ; IV, 294
DOBI, István — III, 269
DOBRÎNIN, Anatoli Fedorovici — IV, 245
DOLLFUSS, Engelbert — I, 98, 106
DOSTOIEVSKI, Fiodor Mihailovici — I, 24, 102
DOUMENC, general francez — — I, 141, 144, 145, 146
DOVGALEVSKI, Valerian Savelievici — I, 97
DRAX, Reginald Aylmer Ranfurly Plunkett-Ernle-Erle — I, 141, 144
DRTINA, om politic cehoslovac — II, 123
DUCA, Ion G. — I, 98
DUCLOS, Jacques — I, 115 ; II, 105
DUDAS, Joszef — III, 319
DUHONIN, Nikolai Nikolaevici — I, 36
DULLES, Allen W. — I, 210 ; III, 213, 341 ; IV, 168
DULLES, John Foster — I, 100, 306 ; II, 115, 161 ; III, 22, 51, 74, 78, 84, 95, 96, 106, 109, 110, 112, 126, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 141, 145, 148, 149, 152, 157, 160, 161, 163, 166, 174, 181, 182, 213, 214, 216, 217, 222, 233, 234, 238, 241, 244, 245, 246, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 257, 258, 314, 339, 340, 341, 346, 352, 360, 367, 368, 369 ; IV, 15, 17, 20, 27, 35, 37, 38, 39, 53, 56, 58, 59, 60, 63, 64, 127, 144, 174, 177, 178, 181, 183, 187, 289
DUNN, James — II, 106
DUROSELLE, J. - B. — I, 104
DZERJINSKI, Feliks Edmundovici — I, 50

E

EBERT, Friedrich — II, 155
EBERT, primar al Berlinului de Est — IV, 52
EDEN, Anthony Robert of AVON — I, 117, 197, 209, 220, 223, 229, 231, 233, 235, 236, 237, 238, 247, 248, 253 254, 265, 270, 271, 274, 276, 300, 304, 334 ; II, 35, 142 ; III, 91, 109, 126, 138, 139, 141, 143, 145, 147, 148, 160, 161, 167, 170, 177, 195, 207, 208, 209, 211, 214, 215, 219, 233, 234, 235, 236, 240, 241, 245, 247, 248, 249, 250, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 315, 337, 339, 340, 342, 346, 347, 348, 351, 352, 354, 360
EHRENBURG, Ilya Grigorievici — I, 219 ; III, 92, 173
EINSTEIN, Albert — II, 7, 9
EISENHOWER, Dwight David — I, 254, 320 ; II, 60 ; III, 47, 73, 77, 78, 79, 84, 86, 93, 95, 96, 105, 106, 107, 130, 137, 138, 142, 145, 148, 157, 158, 160, 161, 163, 166, 176, 177, 178, 180, 181, 182, 211, 216, 217, 233, 236, 241, 245, 248, 249, 253, 254, 314, 339, 341, 342, 346, 348, 350, 351, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 371 ; IV, 9, 15, 16,

20, 24, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 38, 54, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 80, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 104, 105, 108, 126, 144, 149, 152, 162, 163, 167, 173, 174, 179, 197, 201, 248
EISENSTEIN, Serghei Mihailovici — I, 218
EISNER, Kurt — I, 54
EKATERINA II ALEKSEEVNA cea Mare a Rusiei — IV, 303
ELISABETA II a Marii Britanii — III, 265
ELY, Paul — III, 130, 131, 133, 146 ; IV, 178, 180, 181
EMERSON, Ralph Waldo — I, 287
ENGELS, Friedrich — IV, 11, 230, 282
ENVER PAŞA — I, 74
ERHARD, Ludwig — IV, 302
ERKKO, om politic finlandez — I, 165
ERLER, Fritz — IV, 18
ESCALANTE, Anibal — IV, 230, 231
EVATT, Herbert Vere — II, 153

F

FABRE-LUCE, Alfred — I, 170 ; III, 10
FABRY, colonel francez — I, 111
FAGERHOLM, Kaarlo August — II, 141
FANFANI, Amintore — IV, 205, 209
FARKAS, Mihaly — III, 269, 270, 305
FARUK I al Egiptului — III, 195, 209
FAURE, Edgar — III, 171, 177, 233, 237, 335
FAURE, Paul — I, 81 ; IV, 181
FAWZI, Mahmud — III, 339
FAYSAL II al Irakului — IV, 24, 26
FAYSAL Ibn al-Aziz — IV, 24
FEIS, Herbert — I, 223
FEJTÖ, François — III, 310
FERMI, Enrico — II, 9, 11 ; III, 45
FERON, Bernard — III, 372
FIDELSKI, om de stat polonez — III, 291
FIERLINGER, Zdeněk — II, 120
FIGL, Léopold — III, 112, 174
FLANDIN, Pierre-Etienne — I, 109, 111, 112
FOCH, Ferdinand — II, 68
FOMIN, Aleksandr — IV, 252, 253, 255, 257, 276
FORRESTAL, James Vincent — I, 337 ; II, 15, 45 ; III, 198
FOUCHET, Christian — I, 279
FRANCK, James — II, 8, 9, 11
FRANCO-BAHAMONDE, Francisco (El Caudillo) — II, 111 ; III, 48
FRANQUI, Carlos — IV, 108
FREDERIC II cel Mare al Prusiei — I, 248
FROSSARD, Oscar Louis (Oscar LUDOVIC) — I, 81
FROST, Robert Lee — IV, 232
FRUNZE, Mihail Vasilievici — II, 41
FUCHS, Klaus — II, 18, 24 ; III, 44
FULBRIGHT, James William — IV, 168, 205, 207
FURŢEVA, Ekaterina Alekseievna — III, 273

G

GABOR, Peter — III, 303
GACON, istoric francez — I, 153
GAFENCU, Grigore — I, 134, 142
GAILLARD d'AIMÉ, Félix — IV, 19, 126
GAITSKELL, Hugh Todd Naylor — III, 346 ; IV, 18

GALLEN (vezi Vasili Konstantinovici BLIUHER)
GAMELIN, Maurice Gustave — I, 107, 173, 174
GARST, milionar american — IV, 69
GAULLE, Charles André Joseph Marie de — I, 109, 148, 219, 253, 254, 255, 256, 261, 278, 279, 280, 287, 295, 303, 306 ; II, 25, 68, 112, 119, 143, 145, 189, 192 ; III, 118, 129, 277, 354 ; IV, 19, 21, 27, 29, 30, 31, 56, 57, 59, 62, 65, 67, 69, 78, 80, 81, 90, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 105, 119, 120, 121, 128, 135, 137, 175, 199, 205, 206, 209, 210, 214, 228, 244, 279, 280, 281, 298, 299, 302, 303
GAVIN, James M. — I, 319
GEORGE II al Greciei — I, 282
GEORGES-PICOT, Jacques — III, 248
GERÖ, Ernö Singer — III, 269, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 317
GIAP, Vo Nguyen — II, 192 ; III, 43, 128
GILBERT, Louis — III, 356
GIMES, om politic ungur — III, 377
GISCARD d'ESTAING, Valéry — I, 109
GIZENGA, Antoine — IV, 140, 171, 172, 173
GLUBB PAŞA (Sir John BAGOT) — III, 198, 240
GNEDIN, diplomat sovietic — I, 100
GÖBBELS, Joseph Paul — I, 249 ; II, 71
GOETHE, Wolfgang — II, 55
GOGOL, Nikolai Vasilievici — I, 24
GOLDWATER, Barry Morris — IV, 290
GOLTZ, Rudiger von du — I, 38
GOMULKA, Wladyslaw — I, 153, 243 ; II, 107, 128, 131, 132 ; III, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 305, 307, 313, 324, 369, 378, 381, 383 ; IV, 13, 53, 105, 214, 215
GÖRING, Hermann — I, 112, 141, 142, 250, 269
GORKI, Maksim Maksimovici (Aleksei Maksimovici PEŞKOV) — I, 33, 74 ; III, 181
GORKIC, Milan — II, 125
GOTTWALD, Klement — II, 102, 122, 137 ; III, 287
GOULARD, João Belchior Marques — IV, 292
GRACEY, general britanic — II, 191
GRAHAM, universitar american — II, 185
GRANT, Ulisses Simpson — III, 341
GREENGLASS, David — II, 23
GRENARD, diplomat francez — I, 48
GRENIER, Fernand — I, 255
GRIMM, Frederic — IV, 303
GROESZ, înalt prelat cehoslovac — II, 135
GROMÎKO, Andrei Andreevici — II, 22 38 ; III, 21, 22, 51, 91, 199, 367, 370 ; IV, 20, 32, 57, 60, 63, 64, 65, 80, 95, 128, 135, 175, 203, 212, 232, 242
GROTEWOHL, Otto — II, 72, 73
GROVES, Leslie R. — II, 23
GROZA, Petru — I, 307 ; II, 58, 61, 63
GRUSENBERG, Mihail Markovici (vezi BORODIN)
GUEVARA, Ernesto „Che" — IV, 148, 151, 232, 236
GUILLAIN, Robert — II, 179
GULLION, Edmund Ashbury — IV, 172
GURNEY, înalt administrator britanic — III, 43
GUSEV, Fiodor Tarasovici — I, 274

GUTT, Camille — II, 95
GUZENKO, diplomat sovietic — II, 24

H

HAAKON VII de GLÜCSKBURG al Norvegiei — II, 137
HÁCHA, Emil — I, 133
HAILÉ SELASSIÉ I (Tafari MAKKONEN) al Etiopiei — I, 112
HAKIMI, Ibrahim — II, 36
HALIFAX, Edward Frederick LINDLEY WOOD of — I, 80, 116, 117, 133, 137, 140, 141, 142, 147, 164
HALLSTEIN, Walter — III, 182
HALPHAND, Alexandre (numit PARVUS) — I, 47
HAMMARSKJOELD, Dag Hjalmar Agne Karl — III, 93, 241, 242, 321, 339, 341, 345, 347, 358, 359 ; IV, 25, 29, 32, 106, 134, 135, 137, 171, 172
HANSON, Olé — I, 89
HARDING, Warren Gamaliel — I, 91
HARICH, Wolfgang — III, 381
HARRIMAN, William Averell — I, 98, 204, 205, 218, 277, 312, 313, 315, 323 ; II, 91, 164 ; III, 47 ; IV, 205, 250, 278, 279
HARRISON, W. R. — III, 96
HARTLEY, Anthony — I, 20
HATTA, Mohamed — II, 186
HAY, Gyula — III, 306
HAY, John Milton — I, 20
HAYALI, general iordanian — III, 365
HEALEY, Denis Winston — IV, 18
HEATH, diplomat american — IV, 179, 180
HEBRANG, om politic iugoslav — II, 128
HEGEDÜS, András — III, 303, 317, 369, 370
HÉLOU, Farjallah — **IV, 34**
HENDERSON, Loy Wesley — III, 211, 213, 237, 367, 369, 370
HENLEIN, Konrad — I, 119
HERRIOT, Édouard — I, 82, 97, 104
HERTER Jr., Christian Archibald — IV, 60, 63, 64, 91, 93, 94, 148
HESS, Rudolf — I, 193
HEUSS, Theodor — IV, **52**
HIMMLER, Heinrich — I, 210, 211
HINDENBURG, Paul von BENECKENDORFF und von — I, 97, 100
HINES, Jerôme — IV, 349
HINH, general sud-vietnamez — IV, 179
HIRANUMA, Kiichirô — I, 155
HIROHITO al Japoniei — III, 134
HITLER (SCHICKLGRUBER), Adolf — I, 9, 10, 12, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 105, 106, 110, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 147, 148, 152, 157, 158, 160, 162, 163, 166, 169, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 191, 192, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 206, 210, 211, 212, 213, 214, 218, 228, 229, 231, 232, 240, 245, 247, 248, 249, 273, 276, 295, 312 ; II, 7, 25, 28, 31, 41, 42, 59, 73, 113, 125, 134, 146 ; III, 84, 134, 196 ; IV, 241
HODGE, general american — III, 18
HODJA (HOXHA), Enver — II, 48 ; III, 379 ; IV, 110, 111, 112, 216, 290
HOHENLOHE, Chlodwig Hohenlohe-Schillingfurst von

RATIBOR und CORVEY — I, 210
HOFFMAN, Heinz — III, 44
HOOVER, Herbert Clark — I, 75
HOOVER, Herbert Jr. — III, 352
HOPKINS, Harry Lloyd — I, 203, 204, 217, 232, 238, 249, 286, 292, 295, 321, 323, 324, 325, 326 ; II, 166, 195
HORTHY DE NAGYBÁNYA, Miklós — I, 273 ;
HORVATH, ziarist ungur — III, 305
HO ŞI MIN (NGUYEN AI QUOC, zis) — II, 189, 190, 193, 194 ; III, 124, 127, 129, 156 ; IV, 178, 187, 291
HRUŞCIOV, Nichita Sergheevici — I, 65, 68, 78, 132, 194, 195, 219 ; II, 81, 129, 149 ; III, 8, 10, 14, 82, 83, 84, 100, 101, 112, 172, 173, 178, 180, 181, 240, 242, 243, 269, 270, 273, 274, 276, 277, 278, 280, 281, 282, 283, 285, 286, 290, 291, 292, 293, 306, 322, 324, 372, 373, 374, 377, 378, 379, 382, 386 ; IV, 9, 10, 11, 13, 14 15, 19, 20, 21, 22, 23, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 40, 53, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104 105, 106, 107, 108, 109, 110 111, 112, 127, 135, 136, 137, 138, 140, 149, 150, 162, 165, 166, 170, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 205, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 228, 231, 232, 233, 235, 237, 238, 240, 241, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 266, 267, 270, 271, 272, 273, 276, 277, 278, 279, 281, 283, 289, 291, 298, 300, 301
HUBBELL, John — IV, 253
HUGHESS, Charles E. — I, 90
HULL, Cordell — I, 104, 223, 244, 283, 288, 299
HUMPHREY Jr., Hubert Horatio — IV, 69, 162
HURLEY, general şi diplomat american — II, 164, 165, 166, 167, 171, 173
HUSS, Jan — I, 319
HUSSEIN, Ahmed — III, 244, 245
HUSSEIN II ibn Talal al Iordaniei — III, 238, 337, 338, 344, 363, 364, 365 ; IV, 28, 33

I

IBARRURI, Dolores (zisă La Pasionaria) — IV, 112
IBN-HALDUN (ABU ZAYD ABD AR-RAHMAN IBN MUHAMMAD) — III, 194
IGNATIEV, Simion — III, 93
ILEO, Joseph — IV, 139
ILICIOV, Ivan Ivanovici — III, 175
IOFFE, Adolph — I, 50, 83
INONU, Ismet (ISMET PAŞA) — II, 41, 42
IOAN XXIII (laic Angelo Giuseppe Roncari) — IV, 284
IOVANOVIĆ, general iugoslav — II, 129
ISAAC, Jules — III, 10
IUGOV, Anton — IV, 272
IVAN IV Vasilievici CEL GROAZNIC al Rusiei — I, 14, 63, 218
IVANOV, diplomat sovietic — IV, 249

J

JACKSON, C.D. — III, 75, 108

JACQUET, Marc — III, 128
JAGAN, Chedi — IV, 229
JANSSENS, general belgian — IV, 132, 133
JDANOV, Andrei Aleksandrovici — I, 179; II, 108, 110, 137, 139; III, 81, 85, 222
JEFFERSON, Thomas — I, 17
JESSUP, Philip — II, 154; III, 61
JIVKOV, Todor — IV, 215
JOHNSON, Edwin — II, 51
JOHNSON, Louis A. — III, 53
JOHNSON, Lyndon Baines — III, 162; IV, 188, 189, 205, 208, 229, 240, 290, 292, 302
JOHNSTON, Eric — III, 217
JUIN, Alphonse — III, 133
JUKOV, Gheorghi Konstantinovici — I, 327; II, 59; III, 177, 289, 370, 373
JUKOV, Iuri — III, 173
JULIEN, Claude — IV, 145, 237, 259

K

KACHANI, Mollah — III, 205, 211
KÁDÁR, János — III, 305, 309, 310, 311, 312, 318, 319, 320, 322, 325, 358, 374, 375, 376, 377, 383; IV, 13, 105
KAGANOVICI, Lazar Moiseevici — III, 292, 373
KALEDIN, Aleksei Maksimovici — I, 39
KALININ, Mihail Ivanovici — I, 90, 166
KALONJI, Albert — IV, 137
KAMENEV (ROSENFELD), Lev Borisovici — I, 64, 79
KANDELAKI, diplomat sovietic — I, 100
KAPLAN, Fanny — I, 50
KARAHAN (KARAHANIAN, Lev Mihailovici) — I, 86
KARDELJ, Edvard — II, 49, 127, 169; III, 379; IV, 12, 109
KASAVUBU, Josehp — IV, 131, 132, 133, 135, 139
KASSEM, Abd al-Karim — IV, 26, 27, 33, 34
KASHAMURA, om politic congolez — IV, 140
KEATING, Kenneth B. — IV, 238
KEIGHTLEY, general englez — III, 256, 347
KEITEL, Wilhelm — I, 125
KELLOGG, Frank Billings — I, 82
KEKKONEN, Urho Kaleva — IV, 212
KENNAN, George Frost — I, 52; II, 105, 106, 110; III, 20; IV, 18
KENNEDY, Jacqueline — IV, 199
KENNEDY, John Fitzgerald ((J.F.K.) — I, 319; III, 8, 73, 160; IV, 100, 146, 147, 149, 151, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 186, 187, 189, 190, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 227, 229, 232, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 266, 268, 269, 271, 276, 277, 278, 280, 281, 283, 290, 292
KENNEDY, Joseph F. — IV, 252
KENNEDY, Robert Francis — IV, 240, 242, 256
KENT, ducesa de — IV, 124
KENYATA, Jomo (JOHNSTON) — IV, 128
KERENSKI, Aleksandr Feodorovici — I, 29, 34
KESSERLING, Albert — I, 211

KEYNES, John Maynard — III, 119
KHALED EL-AZM — III, 366 ; IV, 22
KHIDER, Mohammed — III, 239
KIESINGER, Kurt-Georg — IV, 302
KIM IL SUNG — III, 19, 22, 92
KIM IR SEN (vezi KIM IL SUNG)
KING, William Lyon Mackenzie — II, 16, 19, 23
KIOSEIVANOV, Gheorghi — I, 126
KIPLING, Rudyard — III, 357
KIRK, Allan Goodrich — III, 37
KIROV (zis KOSTRIKOV) Serghei Mironovici — I, 102
KISSANKA, militar şi diplomat sovietic — I, 86
KITOHLU, Saiffudine — III, 85
KLEIST, Peter — I, 213, 214, 215
KLISZKO, Zenon — III, 290
KNOWLAND, William Fife — III, 158
KNOX, William — IV, 249
KOELTZ, general francez — II, 69
KOESTLER, Arthur — I, 100
KOLCEAK, Aleksandr Vasilievici — I, 51
KOLLONTAI, Aleksandro Mihailovna — I, 90, 172, 174, 180, 214, 246
KOMAR, general polonez — III, 290
KOMOROWSKI, Tadeusz (zis BÓR sau KORCZAK) — I, 242, 244, 268, 270, 272
KONEV, Ivan Stepanovici — III, 292, 293 ; IV, 206
KONG LE — IV, 152
KOPACSI, colonel ungur — III, 377
KORNEICIUK, Aleksandr Evdokimovici — III, 173
KORNILOV, Lavr Gheorghevici — I, 30
KOSCIUSZKO, Tadeusz — I, 241, 242, 269
KOSÎGHIN, Aleksandr Nikolaevici — IV, 80, 299, 301, 302
KOSSUTH, Lajos — III, 306, 307
KOSTOV, Traiko — II, 133 ; III, 286
KOVÁCS, Béla — II, 99 ; III, 317
KOVÁCS, general ungur — III, 321
KOZLOV, Frol Romanovici — IV, 65, 66
KREISKY, Bruno — III, 112
KRÎLENKO, sublocotenent rus — I, 36
KROLL, Hans — IV, 203
KRUPP, Gustav — II, 79
KUDRIAVȚEV, Serghei Mihailovici — IV, 231
KÜHLMAN, general german — I, 41
KUN, Béla — I, 54 ; III, 302
KUTUZOV (GOLENIȘCEV — KUTUZOV), Mihail Larionovici — I, 219
KUUSINEN, Herta — II, 141
KUUSINEN, Otto Vilghelmovici — I, 168, 172
KUZNEȚOV, Vasili Vasilievici — IV, 17, 104, 136, 137
KUWÁTLI, Şukri al — III, 366, 368 ; IV, 22

L

LACOUTURE, Jean — III, 145, 221
LAKATOS, Géza — I, 274
LAMARTINE, Alphonse-Marie Louis de PRAT de — IV, 80
LANGBEHN, avocat german — I, 211

LANGE, Halvard — II, 137 ; III, 203, 257
LANIEL, Joseph — III, 105, 129, 131, 133, 139, 146
LANSDALE, colonel american — IV, 177, 180
LARGO CABALLERO, Francisco — I, 114
LAS CASES, Emmanuel Augustin Dieudonné — II, 118
LATTRE DE TASSIGNY, Jean-Marie Gabriel de — II, 195 ; III, 43, 121, 128
LAVAL, Pierre — I, 109, 111
LAWRENCE, Ernst O. — II, 9
LAWRENCE, Thomas Edward (zis Lawrence de Arabia) — III, 195
LAZURKINA, Dora — IV, 217
LEAHY, William Daniel — I, 313
LECLERC, Philippe de HAUTECLOQUE, zis — II, 191, 193
LE DUAN — IV, 187
LEE, Robert Edward — II, 106
LEGER, Alexis (Saint-John Perse) — I, 107
LEHMAN, senator american — III, 160
LEINO, Yrjo — II, 138, 140, 141
LENIN, Vladimir Ilici — I, 12, 16, 19, 25, 26, 27, 28, 29, 33, 34, 35, 40, 44, 45, 47, 51, 52, 53, 55, 58, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 70, 71, 72, 74, 79, 82, 217, 231 ; II, 39 ; III, 81, 85, 271, 307 ; IV, 77, 80, 102, 114, 217, 229, 230, 231, 293
LENSKI, Arno von — III, 44
LEQUERICA, J.F. de — III, 48
LESSEPS, Ferdinand Marie de — III, 194
LETOURNEAU, Jean — III, 122
LE VAN VIEN — IV, 179
LIE, Trygve Halvdan — II, 153 ; III, 37, 93
LILIENTHAL, David — II, 20, 21
LINCOLN, Abraham — I, 18
LINDSAY, Michael — II, 163
LINK, Arthur — II, 173
LIPPMANN, Walter — I, 8 ; III, 42, 161 ; IV, 235, 254
LI SÎN MAN (vezi SYNGMAN RHEE)
LI TSUNG-JEN (LI ZONGREN sau LI YUANGHONG) — II, 179
LITVINOV (WALLAH MAX), Maksim Maksimovici — I, 95, 104, 105, 118, 119, 120, 121, 125, 129, 132, 136, 142, 236, 233, 239
LIU CHANG-SHENG — IV, 101
LIU SHAOQUI — III, 386 ; IV, 130
LLOYD GEORGE, David — I, 51, 75
LLOYD, John Selwyn Brooke — III, 237, 238, 249, 251, 255, 339, 340, 341 ; IV, 63, 64
LOCKHART, Bruce — I, 44
LOEWENTHAL, Richard — III, 279
LÖFGREN, Sven — III, 124
LONGO, Luigi — II, 109 ; IV, 112
LONGUET, om politic francez — I, 81
LOSONCZI, Geza — III, 377
LOUCHEUR, Louis — I, 51
LUBELL, Samuel — III, 75
LUDOVIC XVI al Franței — IV, 303
LUDWIG, Emil — I, 96
LUKACS, György — III, 313, 376
LUKOCSI, Sandor — III, 393
LULCEV, om politic bulgar — II, 58
LUMUMBA, Patrice — IV, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 170
LUNDULA, om politic congolez — IV, 133
LUXEMBURG, Roza — I, 243
LWOW, Gheorghi Evghenevici, — I, 29

MacARTHUR, Douglas — I, 223, 305 ; II, 110, 170, 171, 199, 200 ; III, 14, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 30, 31, 33
McCARTHY, Joseph Raymond —
MACHIAVELLI, Niccolò — I, 169 ; II, 7, 183 ; III, 333
McCLOY, John — III, 53 ; IV, 205
McCONE, John A. — IV, 237, 238
MacDONALD, James Ramsay — I, 79
Mc GHEE, George C. — IV, 173
McKINLEY, William — I, 20
McLEAN, Fitzroy — I, 252, 253, 265
MACMAHON, James O'Brien — II, 22, 23, 24
MACMILLAN, Maurice Harold — I, 282 ; III, 34, 35, 36, 50, 78, 121, 132, 174, 249, 361, 362 ; IV, 9, 28, 29, 30, 31, 32, 59, 61, 63, 69, 95, 96, 98, 99, 105, 106, 119, 244, 280
McNAMARA, Robert Strange — IV, 205, 240, 241
MAHAN, amiral american — I, 20
MAHNO, Nestor Ivanovici — I, 51
MAISKI, Ivan Mihailovici — I, 137, 164, 174, 197, 213, 299
MAKARIOS III (Mihail KHRISTODULOS MUSKOS) — III, 241
MAKINS, Roger — III, 132
MALENKOV, Gheorghi Maksimilianovici — II, 46, 81, 188 ; III, 82, 94, 100, 101, 104, 164, 172, 173, 212, 265, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 277, 278, 279, 373, 377 ; IV, 301
MALETER, Pal — I, 314 ; III, 311, 321, 322, 324, 377 ; IV, 19
MALIK, Jacob Aleksandrovici — II, 154 ; III, 37, 61
MALINOVSKI, Rodion Iakovlevici — IV, 36, 95, 96, 97, 99
MALININ, Mihail Sergheevici — III, 322
MALRAUX, André — I, 85 ; II, 158 ; IV, 119
MANDEL, Georges — I, 120
MANIU, Iuliu — II, 98, 113
MANNERHEIM, Carl Gustaf Emil — I, 38, 167, 246
MANSFIELD, Mike — IV, 180, 205
MAO ZHEDONG — I, 83, 88, 89, 121, 253 ; II, 159, 163, 164, 168, 170, 174, 179, 180, 186, 200 ; III, 19, 27, 31, 34, 43, 157, 163, 273, 277, 278, 324, 382, 384, 385, 387 ; IV, 9, 10, 11, 31, 35, 36, 39, 57, 70, 71, 74, 76, 77, 103, 110, 111, 113, 273, 293, 294, 295, 298, 299
MARKOS, general şi om politic grec — II, 52, 53
MARSHALL, George C. — I, 315 ; II, 50, 85, 87, 91, 92, 95, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 112, 115, 116, 119, 121, 139, 142, 143, 146, 161, 174, 175, 176, 177 ; III, 16, 28, 31, 55 ; IV, 51, 126, 147
MARTIN, Henri — I, 17
MARTIN, Joseph — III, 35
MARTINEZ, anarhist spaniol — — I, 115
MARTOV (TEDERBAUM), Iuli Ossipovici — I, 26
MARTY, André — I, 55
MARX, Karl — I, 12, 13, 25, 34, 78, 311 ; II, 6 ; III, 275, 277 ; IV, 11, 229, 230, 282, 293, 296
MASARYK, Jan Garrigue — II, 119, 123, 141
MASSIGLI, René — III, 138, 139
MATOS, Herman — IV, 148
MATSUOKA, Iosuke — I, 196

MAURIAC, François — III, 378
MAY, Allan Nun — II, 18, 23
MAYER, René — III, 102, 105, 122, 124, 170
MAZUR, om politic polonez — III, 291
MEIR (MEIERSOHN), Golda — III, 80, 336, 358
MENDERES, Adnan — III, 217, 219, 367, 368, 370
MENDRAS, militar și diplomat francez — I, 104
MENDÈS-FRANCE, Pierre (P.M.F.) — III, 106, 118, 119, 124, 125, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 232, 345 ; IV, 178, 180
MENON (KHRISHNA), Vengalil Khrișnan — III, 163 ; IV, 269
MENZIES, Robert Gordon — III, 251, 253, 254
MERAY, Tibor — III, 269, 304, 323 ; IV, 275
MEREKALOV, diplomat sovietic — I, 128
METAXAS, Ioánnis — I, 262 ; II, 47
METTERNICH-WINNEBURG, Klemens — I, 24
MEZŐ, Imre — III, 317
MICHELET, Jules — I, 17
MIHAI I al României — I, 273, 307 ; II, 58
MIHAILOVICI, Draza — I, 251, 252, 264
MIHALACHE, Ion — II, 113
MIKLOS-DÁLNOKI, Béla — II, 62
MIKOŁAJCZYK, Stanisław — I, 242, 244, 266, 267, 268, 269, 270, 274, 277, 294, 295, 314, 325, 326 ; II, 98
MIKOIAN, Anastas Ivanovici — I, 161 ; III, 112, 273, 292, 305, 310, 318, 373, 382 ; IV, 58, 61, 98, 148, 218, 259
MILLERAND, Alexandre — I, 81
MILNER, Alfred — I, 47
MINC, Hillary — III, 291
MINDZENTY, József — II, 134 ; III, 317
MIRABEAU, Victor Riquetti de — I, 107 ; IV, 266
MOBUTU, Joseph-Désiré (Sese Seko Kuku Ngbendu Wa Za Banga MOBUTU) — IV, 133, 139, 140, 171, 173
MOCH, Jules — II, 13, 113 ; III, 55, 59, 60 ; IV, 15, 17, 81
MOHAMMED V ibn Yusuf al Marocului — III, 344
MOLLET, Guy — I, 109 ; III, 237, 238, 239, 240, 242, 248, 252, 255, 256, 257, 258, 283, 315, 335, 342, 346, 351, 352, 353, 360, 362, IV, 127, 128
MOLOTOV (SKRIABIN), Viaceslav Mihailovici — I, 9, 78, 96, 100, 107, 129, 130, 136, 137, 139, 140, 142, 143, 144, 147, 152, 157, 158, 159, 160, 164, 165, 166, 167, 170, 172, 175, 178, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 194, 195, 198, 199, 202, 207, 209, 211, 214, 218, 223, 228, 229, 236, 244, 248, 253, 255, 276, 279, 298, 299, 308, 313, 314, 315, 316, 321, 323 ; II ; 14, 35, 41, 43, 49, 56, 57, 58, 59, 63, 64, 65, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 99, 100, 101, 127, 128, 129, 139, 151, 167, 170 ; III, 60, 62, 82, 92, 95, 100, 109, 110, 111, 112, 125, 126, 140, 141, 144, 148, 150, 158, 163, 164, 165, 168, 172, 173, 175, 182, 183, 233, 243, 266, 269, 270, 274, 275, 276, 278, 279, 280, 291, 292, 325, 372, 373 ; IV, 60, 63, 121, 217, 218, 289
MONCKTON, Valter, — III, 258
MONNET, Jean — III, 47, 55, 345

MONROE, James — I, 17 ; III, 110 ; IV, 149, 229
MONTAIGNE, Michel de — III, 156
MONTEIL, Vincent — III, 206
MONTESQUIEU, Charles Secondat de — I, 201 ; IV, 197
MONTGOMERY, Bernard Law — I, 319
MONZIE, Anatole de — IV, 227
MOORE, John Cabot — IV, 142
MORAN, Charles McMoran Wilson of — II, 26 ; III, 94
MORAWSKI, Jerzy — III, 289
MORGENTHAU Jr., Henry — I, 299, 323 ; II, 77
MORSE ; Wayne — III, 360
MOSSADIQ, Mohammed — II, 35 ; III, 205, 206, 207, 208, 210, 211, 212, 213, 214, 219
MOSELY, Philip — I, 303
MOTTA, Giuseppe — I, 107
MOZART, Johann Chrysostomus Wolfgang Gottlieb (zis Wolfgang Amadeus) — III, 174
MÜLLER, Vincenz — III, 44
MURPHY, Robert Daniel — I, 223 ; 336 ; II, 60, 150 ; III, 245, 249, 251, 347 ; IV, 25, 27, 30
MUSO, lider comunist indonezian — II, 186
MUSSOLINI, Benito Amilcare — I, 79, 80, 98, 105, 106, 109, 112, 113, 116, 117, 120, 138, 180, 191, 211, 257, 262 ; III, 110, 134, 238
MUSTAFA, Kemal (Kemal PAŞA MUSTAFA) (vezi Mustafa Kemal ATATURK)

N

NABULSI, Suleiman an —, III, 364, 365
NAGIB (NEGUIB), Ali Mohammed — III, 209, 216, 217, 222
NAGY, Ferenc — II, 99 ; IV, 12, 13
NAGY, Imre — I, 314 ; III, 101, 267, 269, 270, 271, 272, 273, 276, 277, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 374, 375, 377, 378, 379 ; IV, 19
NAHAS PAŞA, Mustafa an — III, 195, 209, 215
NAM IR (NAM IL), general coreean — III, 96
NAPOLEON I (vezi BONAPARTE)
NAPOLEON III al Franţei — I, 18 ; III, 151
NASSER, Gamal Abdel (Abdul) (zis Bikbaşi) — III, 203, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 337, 338, 341, 344, 348, 353, 359, 362, 367 ; IV, 21, 24, 25, 28, 33, 34, 105, 227, 292
NAVARRE, Henri — III, 120, 122, 124, 128, 137
NAZIR, colonel iranian — III, 212, 216, 217
NEGRIN-LOPEZ, Juan — I, 114
NEHRU, Jawaharlal Pandit — II, 185, 197 ; III, 21, 95, 129, 156, 220, 222, 238, 371, 383 ; IV, 10, 16, 29, 75, 76, 105, 269, 271
NENNI, Pietro — III, 371 ; IV, 293
NGO DINH DIEM — III, 150, 151 ; IV ; 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188, 189
NGO DINH NHU — IV, 184, 290
NGUYEN CAO KY — IV, 290
NGUYEN HUU THO — IV, 186
NGUYÊN VINH-THUY (vezi BAO DAI)

NICOLAE I Pavlovici al Rusiei — I, 18, 24
NICOLAE II Aleksandrovici al Rusiei — I, 23, 38 ; II, 31
NIN, André — I, 115
NIXON, Richard Milhous — III, 136, 181 ; IV, 38, 66, 124, 147, 162, 176, 229
NKRUMAH, Kwame Francis Nwia Kofie — IV, 124, 130, 228, 292
NOEL, Léon — I, 125
NOMY, amiral francez — III, 249
NOSAKA, Sanso — II, 200
NOSAVAN, Phoumi — IV, 151, 152, 174
NOSEK, om de stat cehoslovac — II, 121, 122
NOSKE, Gustav — I, 53, 99
NOVIKOV, Nikolai — III, 197
NOVOTNY, Antonin — IV, 267
NU, Thakin — II, 197
NU, U — III, 156
NURY as-Said — III, 195, 218, 219, 236, 248, 338 ; IV, 24, 25, 26, 33
NUWAR, general iordanian — III, 364, 365

O

OATIS, ziarist american — III, 93
OCHAB, Edward — III, 286, 289, 291, 292, 305
OLLENHAUER, Fritz — II, 73
OPPENHEIMER, Julius Robert — II, 9, 11, 24
ORWELL, George (Eric Arthur BLAIR) — I, 67
OSOBKA-MORAWSKI, Edward — I, 267

P

PAASIKIVI, Juho Kusti — I, 165, 166 ; II, 137, 139, 140
PAJETTA, Giancarlo — IV, 271
PALEWSKI, Gaston — III, 277
PALMERSTON, Henri TEMPLE of — II, 30
PANCHA LAMA — IV, 74
PANNICAR, serdar — III, 23
PAPANDREU, Gheorghios — I, 263, 281
PAPEN, Franz von — I, 212
PASCAL, Blaise — III, 9
PASSY, André DEWAVRIN, zis colonelul — I, 261
PATTON, George Smith Jr. — — II, 60
PAUKER (RABINOVICI), Ana — II, 114
PAUL VI, (laic Giovanni Batista MONTINI) — II, 135 ; IV, 294
PAUL-BONCOUR, Joseph — I, 97, 104, 105
PAUL I al Greciei — II, 47, 52
PAUL, print iugoslav — I, 251
PAULEY, Edwin — II, 196
PAULUS, Friedrich — I, 247
PAVELIC, Ante — I, 252
PAVLOV, interpret sovietic — I, 151
PAYART, Jules — I, 126, 165
PEARSON, Lester Bowls — III, 23, 162, 251, 258, 276, 345, 346, 347, 359
PEKKALA, Mauno — II, 139
PENG, GHENG (PENG ZHEN) — IV, 103, 110
PENG THE HUAI (PENG DE HUAI sau PENG TÖ-HUEI) (vezi PÎN DE HUEI)
PERES, Shimon — III, 336
PERÓN, Juan Domingo — I, 322 ; IV, 142
PERVUHIN, Mihail Gheorghevici — III, 372
PÉTAIN, Henri Philippe — I, 178, 253, 255
PETKOV, Nikola Dimitrov — II, 58, 98
PETLIURA, Simion Vasilievici — I, 39, 57

PETŐFI, Sándor — III, 303, 304, 306, 307
PETRU II al Iugoslaviei — I, 192, 251, 263, 264, 316
PETRU cel Mare al Rusiei — I, 39, 62 ; III, 71
PEURIFOY, John E. — IV, 143, 144
PFEIFER, om politic ungur — II, 106
PHAM VAN DONG — III, 141, 143, 146, 148 ; IV, 183
PHILIPS, Lion — I, 124
PICASSO, Pablo Ruiz y — III, 377
PICHEWARI, om de stat sovietic — II, 36
PILSUDSKI, Józef — I, 56, 57, 58, 112, 229, 267
PINAY, Antoine — III, 170, 171, 174, 235, 237 ; IV, 63
PINEAU, Christian Paul — III, 238, 239, 240, 242, 245, 248, 249, 251, 252, 255, 256, 339, 341, 344, 347, 353, 360 ; IV, 181, 183
PIRUS (PYRHUS) al Epirului — II, 187
PITTERMANN, Bruno — IV, 232
PIUS XI (laic Achille RATTI) — II, 135
PIUS XII (laic Eugenio Mario PACELLI) — IV, 57
PÎN DE-HUEI — III, 92 ; IV, 36, 39, 40, 70
PLASTIRAS, Nikolaos — I, 282
PLATON — III, 6
PLEVEN, René — III, 55, 59, 133, 170
PLOHJAR, prelat și om de stat cehoslovac — II, 136
PLOWDEN, Eric — III, 47
PODGORNÎI, Nicolai Viktorovici — IV, 294, 302
POINCARE, Raymond — I, 106
PONTECORVO, Bruno — II, 18, 34
POPOVIĆ, Koča — III, 48
PORTER, Paul — II, 50
POSPELOV, Piotr Nikolaevici — IV, 218
POTEMKIN, Vladimir Petrovici — I, 108, 111, 130, 142, 164
POWERS, Francis Garry — IV, 92, 93
PRADO UGARTECHE, Manuel — III, 249
PRESTERS, Luis Carlos — IV, 141
PRIETO, Indalecio — I, 114
PURIC, Božidar — I, 264

Q

QUADROS, Jânio da Silva — IV, 167
QAVAM-UL-SALTANEH, Ahmed — II, 36, 37, 38, 39 ; III 210
QUENEAU, Raymond — IV, 90

R

RAAB, Julius — III, 174, 175
RACINE, Jean — III, 91
RADFORD, Arthur — III, 130, 131, 132, 137, 138, 157, 163
RAEDER, Erich — I, 129
RAJK, Lászlo — II, 99, 106, 133 ; III, 286, 303, 304, 311
RAJK, soția lui — III, 306
RÁKOSI, Mátyás — I, 54 ; II, 72, 135 ; III, 101, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 276, 291, 302, 303, 304, 305, 310, 311, 313, 319, 323, 377
RAMADIER, Paul — II, 95, 97, 113
RANKOVIĆ, Aleksandar — III, 101, 379 ; IV, 294
RAPACKI, Adam — IV, 18, 19, 22
RAȘID, Ali — I, 197
RATHENAU, Walter — I, 77
RAU, Benegal — III, 23
RAZM ARA, Hagi Ali — III, 204, 206
RÁDESCU, Nicolae — I, 307

RENAN, Ernest — I, 261 ; III, 231
RENNER, Karl — I, 320, 335
RENOULT, Daniel — I, 81
RENOUVAIN, Pierre — I, 110
RESTON, James — IV, 244
RETZ, Jean François Paul de GONDI — I, 95 ; IV, 7
REUTER, Ernest — II, 148, 153, 155
REUTHER, Walter Philip — IV, 202
REVAI, Józef — III, 270, 377
REYNAUD, Paul — I, 120, 171, 175 ; III, 125, 133, 170
REZA KHAN, Mohammad — II, 34
REZA PAHLAVI ARYAMEHR, Mohammad, — II, 34 ; III, 204, 205, 207, 212
RHEE, Lee Sung-man (zis Syngman) — III, 13, 16, 17, 78, 93, 96
RIBBENTROP, Joachim von — I, 9, 78, 125, 127, 134, 147, 152, 157, 163, 164, 180, 181, 183, 184, 186, 189, 190, 209, 211, 213, 214, 230, 234 ; II, 41, 63
RIPKA, Hubert — II, 102
RIUMIN, om de stat sovietic — III, 93
ROA, Raul Garcia — IV, 150, 170
ROBERTS, Franck — II, 151
ROBERTSON, general englez — II, 149
ROBESPIERRE, Maximilien de — I, 33
ROBINS, colonel american — I, 44
ROCKEFELLER, Nelson Aldrich — III, 178
RODIONOV, om politic sovietic — IV, 218
RODRIGUEZ, Carlos Rafael — IV, 142, 230
RÖHM, Ernst — I, 98
ROKOSSOWSKI, Konstantin Konstantinovici — III, 43, 293, 369, 381
ROOSEVELT, Anna Eleanor — — I, 311
ROOSEVELT, Elliott — I, 222, 249, 278, 281, 287, 304
ROOSEVELT, Franklin Delano — I, 19, 91, 92, 104, 106, 133, 138, 144, 166, 204, 206, 207, 209, 211, 213, 216, 217, 220, 221, 223, 230, 235, 236, 237, 238, 244, 245, 246, 248, 249, 255, 257, 263, 266, 271, 273, 283, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 312, 313, 314, 316, 321, 323, 324, 327, 332, 334 ; II, 7, 14, 19, 35, 45, 51, 81, 91, 92, 96, 111, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 188, 195 ; III, 72, 73, 208 ; IV, 123, 167, 197, 278
ROOSEVELT, Theodore — I, 20, 21, 22 ; IV, 230
ROSENBERG, Ethel — II, 23
ROSENBERG, Iulius — II, 23
ROSENBERG, diplomat sovietic — I, 114
ROSTOW, Paul Walt Whitman — IV, 166, 190, 207, 227, 260
ROUSSEAU, Jean Jacques — III, 275
ROWECKI, Stefan (zis GROT) — I, 242
ROXAS, Manuel A. — II, 199
ROY, Manabendranat — I, 72
ROYALL, Kenneth C. — II, 149
RUSK, David Dean — III, 28 ; IV, 166, 169, 188, 205, 206, 209, 212, 214, 240, 243, 245, 250, 253, 257, 290
RUSSELL, Bertrand — IV, 248
RYDZ, Edward-Szmigly — I, 146
RYTI, Risto Heikki — I, 173, 174

S

SABLIER, Edouard — III, 214
SABUROV, Maksim Zaharovici — III, 278
SACCO, Nicolas — I, 90
SADOUL, Jacques — I, 44
SAHRIR, Sutan — II, 185, 192
SAILLANT, Louis — IV, 102
SAINTENY, Jean — II, 193 ; III, 151 ; IV, 178
SAINT-LAURENT, Louis — II, 144
SAINTE-BEUVE, Charles Augustin — I, 15
SALAN, Raoul — II, 192
SALINGER, Pierre Emile George — III, 10 ; IV, 236, 243, 283
SARACOGLÙ, Şukri — I, 169
SARAGAT, Giuseppe — II, 110
SARPER, Selim — III, 370 ; IV, 254
SARRAUT, Albert — I, 81
SARTRE, Jean-Paul — III, 371
SATIUKOV, Pavel Alekseevici — IV, 218
SAUD (SEUD), Ibn Abd al-Aziz al Arabiei Saudite — III, 239, 363, 368 ; IV, 24
SAVARY, Alain — II, 129
SCALI, John — IV, 252, 253, 255, 257, 276
SCERBAKOV, om politic sovietic — III, 81
SCHACHT, Hjalmar — I, 115
SCHÄRF, Adolf — II, 110
SCHEIDEMANN, Philip — I, 77
SCHIRRA Jr, Walter Marty — IV, 240
SCHLEICHER, Kurt von — I, 98
SCHLESINGER Jr., Arthur Meier — III, 10 ; IV, 146, 168, 169, 173, 187, 190, 199
SCHMIDT, Waldemar — IV, 52, 53
SCHNEITER, Pierre — III, 54
SCHNURRE, diplomat german — I, 129, 143, 161, 197
SCHREIBER, Thomas — III, 377
SCHROEDER, Gerhard — IV, 302
SCHULENBURG, Friedrich Werner von der — I, 129, 130, 131, 144, 159, 175, 179, 192, 195, 196, 198, 199
SCHAUMACHER, Kurt — II, 72, 73, 110
SCHUMAN, Robert — II, 113 ; III, 52, 53, 56, 58, 165, 170
SCHUSSNIG, Kurt Eduard von — I, 117
SCHWARTZKOPF, general american — III, 212, 213
SCHWEISGUTH, general francez — I, 111
SCOBIE, Ronald — I, 281 ; II, 46
SECCHIA, Pietro — III, 100
SEECKT, Hans von — I, 77
SEEDS, Wickam — I, 130
SEKOU TOURÉ, Ahmed — IV, 120, 129, 228
SELBMAN, Fritz — II, 71
SENGHOR, Léopold Sédar — IV, 122, 229
SENIGA, Giulio — III, 100
SEROV, I. — III, 322
SERRAJ, colonel sirian — IV, 22, 24, 34
SERRATI, om politic italian — I, 73
SEWARD, William Henry — I, 19
SEYDLITZ, general von — I, 247
SEYSS-INQUART, Arthur — I, 117
SHARETT, Moshe Shertok — III, 233, 334, 335, 336
SHERMAN, Frederick C. — III, 48
SHERWOOD, Robert — I, 209, 291, 306
SHINWELL, Emmanuel — III, 55
SIHANOUK, Norodom — II, 188

SIKORSKI, Wladislaw — I, 229, 230, 231, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 265
SIMON, John — I, 104
SIMONOV, Konstantin (Kiril) Mihailovici — I, 218
SIRIUS (vezi Hubert BEUVE-MÉRY)
SJARIFUDDIN (ŞARIF-UN-DIN) — II, 186
SKOURAS, Spyros — IV, 68
SLANSKY (SALZMAN), Rudolf — III, 80
SLIM, Mongi — IV, 135
SMEDLEY, Agnes — II, 163
SMIRNOV, Andrei Andreevici — IV, 208
SMITH, Howard — II, 123
SMITH, Kingsbury — II, 154
SMITH, Lawrence — II, 51
SMYTH, om politic american —, II, 18
SNOW, Edgar — II, 163
SOBOLEV, Arkadi Aleksandrovici — III, 314, 349, 350 ; IV, 28
SOKOLOWSKI, Vasili Danilovici — II, 69, 146, 149, 152 ; III, 107
SOLOD, Daniel Semionovici — III, 197, 231 ; IV, 228
SOONG, T.V. — I, 328 ; II, 161, 162, 167
SORAYA (în persoană Soraija ESFANDIARI BACHTIARI) — II, 34
SORENSEN, Theodore Chalkin — III, 10 ; IV, 240
SORGE, Richard — I, 232
SORGE, Friedrich — I, 25
SOSKICE, Franck — III, 23
SOSNOVSKI, Kazimierz — I, 242
SOUSTELLE, Jacques — IV, 127
SOUVANNA Phouma (prinț TIAO) — IV, 152, 174
SPAAK, Paul-Henri Charles — II, 143 ; III, 166 ; IV, 8, 210, 211, 212
SPYCHALSKY, Marion — I, 243 ; III, 289
STALIN (DJUGAŞVILI), Iosif Visarionovici („Georgianul") (Uncle Jo) — I, 9, 10, 12, 21, 27, 28, 37, 38, 40, 44, 50, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 78, 83, 87, 92, 96, 100, 101, 102, 109, 110, 111, 127, 129, 132, 142, 144, 147, 152, 153, 154, 157, 158, 159, 161, 163, 165, 166, 168, 169, 172, 181, 184, 185, 186, 187, 192, 193, 195, 196, 197, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 209, 210, 211, 212, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 238, 241, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 256, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 283, 286, 287, 289, 290, 291, 294, 295, 298, 299, 300, 302, 303, 305, 306, 308, 309, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 337 ; II, 19, 28, 31, 33, 35, 37, 38, 41, 43, 46, 58, 61, 63, 66, 69, 72, 80, 81, 87, 88, 92, 102, 107, 108, 109, 113, 119, 120, 124, 126, 127, 128, 129, 136, 137, 138, 139, 140, 149, 151, 152, 154, 158, 160, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 180, 188, 195, 197 ; III, 14, 37, 44, 46, 62, 63, 71, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 91, 92, 93, 94, 97, 100, 111, 125, 150, 172, 177, 210, 214, 265, 268, 269, 273, 274, 275, 277, 278, 279, 281, 282, 284, 285, 289, 290, 308, 372, 373, 378, 382 ; IV, 13, 52, 68, 78, 79, 80, 109, 112, 121, 142, 206, 207, 217, 218, 219, 231, 275
STALIN, Svetlana — III, 79

STALIN, Vassili — III, 82
STASSEN, Harold E. — III, 178 ; IV, 15, 16
STEHLIN, amiral francez — I, 141
STENDHAL (Henry BEYLE) — III, 302
STEPINAC, Alojzije — II, 134
STERNBERG, Ungern — I, 71
STETTINIUS Jr., Edward Reilly — I, 292, 313, 322, 329 ; II, 57
STEVENSON, Adlai Ewing — IV, 169, 170, 244, 247, 251
STILWELL, Joseph Warren (poreclit Vinnegar Joe) — II, 160, 161, 164, 165, 166, 173, 177
STIMSON, Henry L. — I, 315, 328 ; II, 8, 15
STRANG, William — I, 141
STRAUSS, Lewis Lichtenstein — III, 108
STUART, Leighton — II, 176
SUBASIC, Ivan — I, 264, 316
SUBHI, Mustafa — I, 75
SUKARNO, Ahmed — II, 184, 187 ; III, 221 ; IV, 228, 292
SUN FO (SUN KO) — II, 178
SUN YAT-SEN (SUN ZHONSHAN sau SOUEN THCONG CHAN, supranumit SUNWEN sau SOUEN WEN) — I, 83, 85, 86 ; II, 178
SUSLOV, Mihail Andreevici — III, 283, 305, 310, 318 ; IV, 113
SUVOROV, Aleksandr Vasilievici — I, 219
SVOBODA, Ludvik — II, 120
SWIATLO, Joseph — III, 284
SYKES, Mark — I, 23
SZILAGY, om politic ungur — III, 377
SZILARD, Leo — II, 9
ŞZTOJAJ, Döme — I, 274

Ş

ŞAHRIR, Sutan — II, 185, 192
ŞARIF UD-DIN, Amir — II, 185, 186
ŞAPOŞNIKOV, Boris Mihailovici — I, 145
ŞEPILOV, Dimitri Trofimovici — II, 188 ; III, 232, 243, 244, 246, 252, 273, 361, 367
ŞIŞAKLI, Adib — III, 217, 366
ŞOLOHOV, Mihail Aleksandrovici — IV, 218

T

TACIT (TACITUS), Publius Cornelius — III, 118
TAFT, Robert Alphonso — I, 224 ; III, 78
TAFT William Howard — I, 22
TANNER, Väinö — I, 167, 168, 172, 173
TA QUANG BUU — III, 143
TARDIEU, André — I, 97
TARDOS, Tibor — III, 304
TARUC, Louis — II, 199
TATU, Michel — IV, 254
TAYLOR, Maxwell Davenport — IV, 190, 240, 242
TĂTĂRESCU, Gheorghe — II, 114
TEITGEN, Pierre Henri — III, 52
TEMPLER, Gerald Walter Robert — III, 43, 235
TERMINE, autor francez — I, 113
THANT, U — IV, 172, 249, 250, 253, 256
THIERS, Louis Adolphe — I, 15
THOMAS, ABEL — III, 336
THOMPSON, Llewelyn — IV, 205
THOREZ, Maurice — I, 81, 115, 256, 257 ; II, 99, 193 ; III, 54 ; IV, 112, 219
TILDY, Zoltan — II, 63 ; III, 318
TISO, Jozef — II, 121, 134
TITO, Iosip Broz (zis WALTER) — I, 199, 217, 227, 251, 252, 253, 263, 265, 316, 320, 321, 331 ; II, 52, 83, 107, 120, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 134,

200 ; III, 48, 220, 222, 243, 244, 265, 267, 278, 280, 281, 282, 286, 290, 291, 292, 304, 306, 313, 375, 378, 379, 380 ; IV, 12, 13, 28, 105, 109, 111, 272, 294
TITUS LIVIU — III, 333
TOCQUEVILLE, Charles Alexis Henri CLEREL de — I, 17 ; IV, 6, 278
TOGLIATTI, Palmiro — I, 257 ; II, 62 ; III, 290 ; IV, 218, 268
TOJO, Hideki — IV, 242
TOLSTOI, Aleksei Nikolaevici — I, 218
TRAN VAN DO — III, 150
TROȚKI (BRONSTEIN) Lev Davidovici — I, 16, 35, 40, 41, 44, 45, 47, 48, 49, 52, 56, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 73
TRUJILLO Y MOLINA, Rafael Leonidas — IV, 229
TRUMAN, Harry S. — I, 8, 311, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 328, 329, 331, 335, 336, 337 ; II, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 22, 23, 25, 26, 27, 45, 46, 50, 51, 60, 68, 71, 76, 85, 92, 93, 96, 98, 124, 142, 149, 150, 151, 154, 167, 170, 174, 175, 177, 181, 196 ; III, 15, 17, 19, 20, 23, 26, 27, 30, 32, 34, 35, 44, 45, 48, 49, 55, 71, 76, 77, 79, 84, 120, 133, 198, 209, 210 ; IV, 204
TSALDARIS, Konstantinos — II, 46
TSOUDEROS, Emmanuil — I, 282
TUHACEVSKI, Mihai Nikolaevici — I, 102, 212
TULLY, Andrew — III, 313, 342 ; IV, 140
TUOMINEN, om politic finlandez — I, 167

T

ȚARAPKIN, Semion Konstantinovici — IV, 201

U

ULBRICHT, Walter — III, 97, 98, 99 ; IV, 51, 52, 53, 59, 58, 100, 207, 212, 214, 267, 300
UMANSKI, Konstantin Aleksandrovici — I, 194
URSINY, om politic slovac — — II, 121

V

VALÉRY, Paul — I, 286 ; II, 11
VALLUY, Jean — II, 194
VAN BILSEN, profesor belgian — IV, 129, 139
VANDENBERG, general american — II, 150
VANDENBERG, Arthur Hendrick — I, 322 ; II, 22, 31, 79, 143
VAN FLEET, general american — II, 52
VANZETTI, Bartolomeo — I, 90
VARGA, Eugen — I, 326
VARGA, R. P. — II, 99
VAZYK, Adam — III, 285
VERNE, Jules — II, 12
VERȘININ, Konstantin Andreevici — IV, 92, 93
VICTOR-EMMANUEL III al Italiei — I, 257
VINCENT, Jean — IV, 92
VINOGRADOV, Serghei Aleksandrovici — IV, 127
VIRGILIU, (Publius Vergilius Maro) — III, 265
VINSON, Fred M. — II, 15
VITTORIO, Di — lider sindical italian — III, 371
VIȘINSKI, Andrei Ianuarevici — I, 179, 293, 294, 307, 314 ; II, 36, 58, 153 ; III, 23, 77, 93
VLASOV, Andrei Andreevici — I, 213, II, 78
VOLTAIRE, François Marie AROUET, zis — I, 19 ; III, 71

VOROŞILOV, Klement Efremovici — I, 111, 137, 144, 145, 146, 147, 157, 159, 164; III, 373
VRANGHEL, Piotr Nikolaevici — I, 52

W

WALLACE, Henry — II, 16, 92, 93, 163, 165
WALLENBERG, bancher suedez — I, 211
WANG CHIN-WEI (JINGWEI) — I, 87; II, 159
WASSILEWSKA, Wanda — I, 242
WECHSLER, James A. — IV, 213
WEDEMEYER, Albert Coady — II, 165, 167
WEIL, Simone — IV, 50
WEIZMANN, Chaim — III, 195
WEIZSÄCKER, Ernst — I, 128, 131
WEIZSÄCKER, Karl — II, 7
WELCZEK, J. von — I, 115
WERTH, Alexander — I, 241
WEYGAND, Maxim — I, 58, 107, 173
WILHELM II al Germaniei — I, 44, 50
WILLIAMS, general american — IV, 185
WILSON, Charles, E. — IV, 8
WILSON, Harold — IV, 301
WILSON, Horace — I, 142
WILSON, Thomas Woodrow — I, 16, 22, 40, 47, 52, 55, 56, 250; II, 19; IV, 15
WITASZEWSKI, general polonez — III, 289
WITTE, Serghei Iulievici — I, 21
WOERMANN, diplomat german — I, 131
WOHLTAT, Helmut — I, 142, 159
WOODWARD, Llewelyn — I, 295
WOU P'EI-FOU (WU PEIFU) — I, 86
WU HSIU-CHUAN — III, 31
WYSZYNSKI, Ştefan — II, 135; III, 380

X

XOXE, KOTCHI — II, 133
XUAN, colonel vietnamez — II, 193

Y

YDIGORAS FUENTES, Miguel — IV, 143
YORCK von WARTENBURG, Ludwig — I, 247
YOSHIDA, Shigeru — III, 51
YUNES, Mahmud — III, 246

Z

ZACHARIADES, om politic grec — II, 52, 53
ZAHEDI, Fazlo'lah — III, 212, 213
ZAMBROWSKI, Roman — III, 286
ZEELAND, Paul van — III, 54
ZHOU ENLAI — I, 85, 121; II, 171, 176; III, 23, 92, 144, 147, 148, 156, 157, 162, 221, 222, 274, 383; IV, 34, 37, 38, 74, 76, 77, 110, 111, 216, 268, 271
ZHU DE (CHOU TEH) (CIU DE) — I, 88; II, 168
ZINOVIEV (APFELBAUM), Grigori Evseevici — I, 28, 64, 67, 68, 73, 79
ZORIN, Valerian Aleksandrovici — II, 122; IV, 37, 104, 247, 251
ZUJOVIC, om politic iugoslav — II, 128

HĂRȚI

Conflictul Himalayei . . . . . 72— 73
Lupta pentru Africa 125
Regiunea Caraibelor 234

CUPRINS

CAP. 13 — *Maiestatea sa Sputnikul (1957—1958):* Armele intercontinentale. Discuţiile privind dezarmarea. Întâlnirea comunistă la nivel înalt din 1957. Încetarea experienţelor nucleare. Revenirea lui De Gaulle. Lovitura de stat din Irak şi criza din Levant. Cea de-a doua criză din Strâmtoarea Formosa 7

CAP. 14 — *Tumoarea canceroasă (1958—1960):* Ultimatumul sovietic privind Berlinul. Conferinţa de la Geneva. Hruşciov în Statele Unite şi în China. Conflictul chino-indian. Hruşciov în Franţa 50

CAP. 15 — *Cu pantoful pe masă (1960):* Eşecul întâlnirii „la nivel înalt" de la Paris. Începuturile disputei chino-sovietice. Hruşciov la O.N.U. Întâlnirea „la nivel înalt" comunistă din decembrie 1960 90

CAP. 16 — *Războiul rece sub semnul Tropicelor (1956—1961):* Decolonizarea. Criza din Congo. Guatemala. Cuba. Laos 119

CAP. 17 — *Contraofensiva (1961):* Alegerea lui Kennedy. Redresarea situaţiei strategice americane. Golful Porcilor. Moartea lui Lummumba şi a lui Hammarskjoeld. Neutralizarea Laosului. Intervenţia americană în Vietnam . . 162

CAP. 18 — *Zidul (1961—1962):* Întâlnirea între Kennedy şi Hruşciov de la Viena. Zidul de la Berlin. Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. 197

CAP. 19 — *A doua săptămână de adevăr (1962):* Dificultăţile sovietice în lumea a treia. Criza rachetelor în Cuba. Destindere la Berlin. Conflictul chino-indian. Ruptura ideo-

logică între Moscova și Beijing. Tratatul privind încetarea experiențelor nucleare. Asasinarea lui Kennedy . . . 227
CAP. 20 — *Armistițiul (1962—1968)* 266
Epilog (1963—1967) 288
Cronologie 308
Indice (volumele I—IV) 373
Hărți 397

Redactor : ADRIAN PANDEA
Tehnoredactor : Dionisie BODEA

Bun de tipar : 02.11.1994. Apărut 1994.
Coli tipar : 25. B10294.

Tiparul executat sub comanda nr. 677
IMPRIMERIA „FLARET"
Str. F-ca de chibrituri nr. 9-11
București — ROMÂNIA

EDITURA MILITARĂ

CAP. 13 – *Maiestatea sa Sputnikul (1957-1958)*: Armele intercontinentale. Discuțiile privind dezarmarea. Întâlnirea comunistă la nivel înalt din 1957. Încetarea experiențelor nucleare. Revenirea lui De Gaulle. Lovitura de stat din Irak și criza din Levant. Cea de-a doua criză din Strâmtoarea Formosa ● CAP. 14 – *Tumoarea canceroasă (1958-1960)*: Ultimatumul sovietic privind Berlinul. Conferința de la Geneva. Hrușciov în Statele Unite și în China. Conflictul chino-indian. Hrușciov în Franța ● CAP. 15 – *Cu pantoful în masă (1960)*: Eșecul întâlnirii "la nivel înalt" de la Paris. Începuturile disputei chino-sovietice. Hrușciov la O.N.U. Întâlnirea "la nivel înalt" comunistă din decembrie 1960 ● CAP. 16 – *Războiul rece sub semnul Tropicelor (1956-1961)*: Decolonizarea. Criza din Congo. Guatemala. Cuba. Laos ● CAP. 17 – *Contraofensiva (1961)*: Alegerea lui Kennedy. Redresarea situației strategice americane. Golful Porcilor. Moartea lui Lummumba și a lui Hammarskjoeld. Neutralizarea Laosului. Intervenția americană în Vietnam ● CAP. 18 – *Zidul (1961-1962)*: Întâlnirea între Kennedy și Hrușciov la Viena. Zidul de la Berlin. Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. ● CAP. 19 – *A doua săptămână de adevăr (1962)*: Dificultățile sovietice în lumea a treia. Criza rachetelor în Cuba ● CAP.20 – *Armistițiul (1962-1963)*:Destindere la Berlin. Conflictul chino-indian. Ruptura ideologică între Moscova și Beijing. Tratatul privind încetarea experiențelor nucleare. Asasinarea lui Kennedy ● *Epilog*

ISBN 973–32–0396–3

Lei 5000